

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ada Cajnko in Ana Grošelj

**Spremembe diskurzivnih in jezikovnih praks žanrov poročila in
komentarja v časopisih Delo in Večer od osamosvojitve Slovenije do danes**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ada Cajnko in Ana Grošelj

Mentorica: red. prof. dr. Monika Kalin Golob

**Spremembe diskurzivnih in jezikovnih praks žanrov poročila in
komentarja v časopisih Delo in Večer od osamosvojitve Slovenije do danes**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

Spremembe diskurzivnih in jezikovnih praks žanrov poročila in komentarja v časopisih Delo in Večer od osamosvojitve Slovenije do danes

Žanri so tip novinarskega diskurza s stabilno formo, ki določeno snov upovedujejo z značilnimi jezikovnimi sredstvi. Nastajanje, spreminjanje in izginjanje žanrov je geografsko in časovno pogojeno ter odvisno od značilnosti novinarskih praks in najširšega družbenega okolja. Mednarodne in slovenske raziskave žanrov na ravni diskurzivnih praks ne obravnavajo celovito, zato je bil namen magistrskega dela zapolniti to raziskovalno vrzel in ugotoviti, kako sta se žanra poročilo in komentar v slovenskem dnevnem tisku spreminjala od osamosvojitve do danes glede na družbeno-politične značilnosti in naravo novinarskega dela v tem obdobju. Glavni raziskovalni metodi sta bili žanrska in jezikovna analiza besedil v okviru kritične diskurzivne analize (KDA). Analiza je pokazala, da so se glavne spremembe obeh žanrov, na ravni superstrukture, jezikovnih značilnosti in diskurza, zgodile med leti, medtem ko so bile med časopisoma v posameznem letu razlike manj pogoste. Ena ključnih ugotovitev je, da je običajno poročilo po letu 2005 pričelo izginjati iz izbranih časopisov in da privzema prvine interpretativnih žanrov. Spreminjanje žanrov sta najbolj zaznamovala prehod iz socialističnega v kapitalistični družbeno-gospodarski sistem ter demokratizacija Slovenije, kar so potrdili tudi novinarji v okviru poglobljenih, polstrukturiranih intervjujev.

Ključne besede: novinarstvo, KDA, jezikoslovna stilistika, poročilo, komentar.

Discourse and language changes in news reporting and commentary pieces in Delo and Večer from Slovenia's independence until now

Genres are a type of news discourse with a stable form, which obligates journalists to follow exact linguistic conventions when reporting a certain news story. Genres are created, change and disappear according to specific temporal, geographical and sociopolitical circumstances with different characteristics of journalistic practices. Bearing in mind that international and Slovenian researches do not analyze discursive practices of genres comprehensively, the purpose of this paper is to fill the research gap in the study of these changes in news reporting and commentary pieces in the Slovenian daily press from 1990 until 2014, considering its sociopolitical characteristics and nature of journalistic practices. The main research methods applied are genre and linguistic analysis as a part of critical discourse analysis (CDA). Conclusions are made that key changes in both genres in terms of superstructure, language and discourse happened in the specific years, however there were only a few significant differences between each newspaper in the same year. In addition, the paper argues that news report with its classical news schemata is disappearing from contemporary Slovenian daily press, taking on characteristics of interpretative genres. Genre changes coincide with introducing a capitalist socioeconomic system and democratization of Slovenia, which was further confirmed by journalists during in-depth, semi-structured interviews.

Key words: journalism, CDA, linguostylistics, news report, commentary.

KAZALO

1 UVOD	7
2 SPREMEMBE DISKURZIVNIH IN JEZIKOVNIH PRAKS V POROČEVALSTVU GLEDE NA DRUŽBENO-POLITIČNO ZGODOVINSKO OZADJE IN RAZVOJ NOVINARSTVA V SAMOSTOJNI SLOVENIJI	12
2.1 Družbeno-politično ozadje Slovenije pred osamosvojitvijo in po njej.....	12
2.2 Novinarstvo v Sloveniji pred osamosvojitvijo in po njej	15
3 OPREDELITEV POJMA ŽANR.....	22
3.1 Žanrska analiza po Bhatii	24
3.2 Žanrska analiza po Koširjevi	26
3.3 Žanrska analiza po Van Dijku	30
3.3.1 Tvorba novinarskih prispevkov in novinarskega diskurza v medijih	30
3.3.2 Vsebinska organizacija in značilnosti novinarskega besedila	31
4 JEZIKOSLOVNA IN STILISTIČNA ANALIZA	38
4.1 Uporabna diskurzivna analiza in jezik.....	38
4.2 Zgodovina jezikovnostilnega in besediloslovnega raziskovanja novinarskega diskurza v Sloveniji.....	39
4.3 Stilno zaznamovana jezikovna sredstva in stilne plasti.....	41
4.3.1 Avtomatizmi in aktualizmi	43
4.4 Navajanje in povzemanje izjav s sklicevanjem	47
4.5 Naslovje	50
5 METODOLOGIJA IN GRADIVO	51
6 MODEL DISKURZIVNE ANALIZE ŽANROV POROČILA IN KOMENTARJA.....	54
6.1 Opredelitev modela.....	54
7 REZULTATI.....	61
7.1 Analiza diskurzivnih in jezikovnih praks v komentarjih in poročilih	61
7.1.1 Tipični komentar v Večeru	61
7.1.1.1 Razlaga superstrukture sheme tipičnega komentarja v Večeru.....	62
7.1.1.2 Stil tipičnega komentarja v Večeru	67
7.1.1.3 Viri in akterji tipičnega komentarja v Večeru	70
7.1.2 Tipični komentar v Delu	73
7.1.2.1 Razlaga superstrukture sheme tipičnega komentarja v Delu	74
7.1.2.2 Stil tipičnega komentarja v Delu	78
7.1.2.3 Viri in akterji tipičnega komentarja v Delu.....	83

7.1.3 Makropropozicije in diskurz tipičnega komentarja v Večeru in Delu	87
7.1.4 Tipično poročilo v Večeru	93
7.1.4.1 Razlaga superstrukture sheme tipičnega poročila v Večeru.....	94
7.1.4.2 Stil tipičnega poročila v Večeru	98
7.1.4.3 Viri in akterji tipičnega poročila v Večeru.....	100
7.1.5 Tipično poročilo v Delu	105
7.1.5.1 Razlaga superstrukture sheme tipičnega poročila v Delu	106
7.1.5.2 Stil tipičnega poročila v Delu.....	111
7.1.5.3 Viri in akterji tipičnega poročila v Delu.....	114
7.1.6 Makropropozicije in diskurz tipičnega poročila v Večeru in Delu.....	120
7.2 Intervjuji z novinarji Dela in Večera	126
7.2.1 Opredelitev žanrskih prvin poročila in komentarja, njuno prepletanje ter njuna definicija danes	126
7.2.2 Jezik v novinarskih besedilih in osebni stil pisanja novinarjev	127
7.2.3 Viri informacij in izbira sogovornikov v novinarskih prispevkih.....	128
7.2.4 Odnos med novinarji in uredniki	129
7.2.5 Spremembe v načinu novinarskega dela.....	130
8 DISKUSIJA.....	132
9 SKLEP.....	150
10 LITERATURA.....	155
PRILOGE	167
Priloga A: Izris superstruktur komentarjev in poročil	167
Priloga B: Transkript intervjujev z novinarji Dela in Večera.....	173
Priloga C: Tipični komentarji in poročila.....	197

1 UVOD

Novinarski diskurz se uresničuje prek množičnih medijev in na njihovo družbeno funkcijo (in posledično na funkcijo novinarstva) lahko gledamo med drugimi z vidika lastninskih razmerij v medijskih hišah, političnih razmer, narave njihove prevladujoče vsebine, vpliva na občinstvo in organizacije dela (Košir 1988). Na najosnovnejši, najbolj tehnični ravni novinarsko delo opredeljuje ravno način novinarske organizacije, posledica česar je določen obseg rutinizacije v novinarskem poklicu (Poler Kovačič 2004a). Novinarske rutine in kategoriziranje novinarskih prispevkov glede na pomembnost vsebine so zakoreninjeni v novinarskem procesu, da omogočajo uspešno in učinkovito uresničevanje dnevne delovne prakse novinarja oziroma medija (Tuchman 1978). Ključna prvina rutinizacije so tudi stalne oblike novinarskega sporočanja oziroma žanri (Poler Kovačič 2004a). Žanr natančneje opredeljujemo kot tip novinarskega diskurza s stabilno formo, znotraj katere je upovedena določena snov (predmet), ki je tipsko strukturirana in izražena z zanjo značilnimi jezikovnimi sredstvi (Košir 1988). Slovensko novinarstvo je vse bolj rutinizirano, saj raziskave kažejo, da je večina novinarstva leta 2000 temeljila na psevdo- in rutinskih dogodkih, v primerjavi z letom 1990, ko je bilo več aktivnega novinarstva (Poler Kovačič 2004a, 2004b). To je posledica tehnološkega napredka in vse večje časovne stiske. Ob tem so zaradi nujne po vsakodnevem poročanju novinarji in uredniki vpeti v organizacijsko in diskurzivno rutino. Brez rutinskega zbiranja in obdelave informacij postavljenih časovnih rokov namreč velikokrat ne bi bilo možno ujeti (Laban 2007). Ker različne družbene spremembe sooblikujejo novinarsko delo (Poler Kovačič 2004a), lahko predpostavljamo, da sooblikujejo tudi novinarske žanre in način pisanja novinarjev. Žanri so torej določeni s konvencijami, a se obenem nenehno spreminjajo in razvijajo (Bhatia 2002). Tudi tisti novinarji, ki že dolga leta pišejo oziroma poročajo, tega na daljši rok ne počno na enak način – tako na ravni jezikovne kot diskurzivne prakse (Košir 1988). Vse zgoraj naštetosti značilnosti novinarstva in novinarskega dela so ob tem zmeraj podrejene v določenem trenutku prevladujoči ideologiji posamezne družbe oziroma tistega vladajočega segmenta, ki novinarjem delo sploh omogoča (Košir 1988).

Obstoječe mednarodne in slovenske žanrske raziskave so razpršene po posameznih področjih in ne obravnavajo diskurzivnih praks v (časopisnih) žanrih v celoti (na primer Halloran in drugi 1970; Chibnall 1977; Tuchman 1978; Cohen 1980; Connell 1980; Fishman 1980; Hall

in drugi 1980; Bhatia 1993; Korošec 1998; Košir 1988, 2003; Kalin Golob 2003, 2004a, 2004b, 2004c, 2005; Logar 2004; Laban 2005; Merljak Zdovc 2007; Červ 2008). Prav tako v Sloveniji v zadnjih dvajsetih letih ni bilo raziskav s tega področja. »Ena od bodočih nalog teorije novinarskega sporočanja je, da po posameznih družbeno-političnih prostorih izdela preglednice, v katerih se bo pokazal razvoj stalnih oblik in vrst novinarskega diskurza.« (Košir 1988, 49). Z magistrskim delom bova zato skušali zapolniti opisano raziskovalno vrzel in odgovoriti na vprašanje, kako se v spremenjenih družbenih okoliščinah in v okoliščinah spreminjajočih se novinarskih praks razvijajo žanri in v njih spreminjajo jezikovne izbire novinarskega upovedovanja, ki so tudi žanrotvorne. Ključni cilj tega magistrskega dela je ugotoviti, kako sta se spreminjala žanra poročilo in komentar v časopisih Delo in Večer od osamosvojitve Slovenije do danes.

Nekatere mednarodne raziskave na področju diskurzivnih praks v žanrih se osredotočajo na proces tvorbe novinarskih prispevkov (na primer Tuchman 1978; Fishman 1980), nekatere na njihovo vsebino (na primer Halloran in drugi 1970; Chibnall 1977; Cohen 1980) in na preučevanje žanrov z jezikovnega vidika (na primer Swales 1990; Bhatia 1993, 2004; Biber in drugi 1998; Fairclough 2003). Kulturne študije so žanre preučevale v povezavi z (re)produkcijo prevladujoče družbene ideologije (Connell 1980; Hall in drugi 1980). Raziskave žanrov v slovenskem novinarstvu na diskurzivni ravni se nanašajo na obdobje osemdesetih (Košir 1988) in devetdesetih let (Košir 2003; Merljak Zdovc 2007) prejšnjega stoletja. Slovenske raziskave so ugotovile, da so družbene spremembe v devetdesetih letih v Sloveniji ključno vplivale na novinarsko vsebino (Košir 2003; Merljak Zdovc 2007) in definirale prvine informativnih in interpretativnih časopisnih žanrov (Košir 1988). Najpogostejši žanr informativne zvrsti v dnevnem tisku je običajno poročilo, ki informira in sporoča o poteku dogajanja vnaprej napovedanih dogodkov. Najpogostejši žanr interpretativne zvrsti pa je komentar, ki predvsem analizira in argumentira (Košir 1988). Koširjeva je na primer že konec sedemdesetih ugotovila izginjaje žanra komentatorske vrste uvodnik v časopisu Delo in prevzemanje uvodniške funkcije s strani tedaj nove oblike, teme dneva (Košir 1988). Ker je zgornjim raziskavam skupna ugotovitev, da se žanri spreminjajo skozi čas, bova preučevali, kakšne žanrske zahteve oziroma konvencije upoštevajo novinarji pri pisanju komentarja in poročila v izbranih obdobjih od osamosvojitve Slovenije do danes.

Obstoječe slovenske raziskave z vidika jezikovne analize žanrov se osredotočajo na drugo polovico 19. stoletja, drugo polovico 20. stoletja in začetek 21. stoletja (Korošec 1998; Kalin Golob 2003, 2004a, 2004b, 2004c, 2005; Laban 2005). Raziskovalci so iskali žanrotvorne elemente v slovenskem časopisju, največ pa so se ukvarjali s preučevanjem aktualiziranih jezikovnih sredstev. Natančneje, v letih 1991 in 1995 sta nastali raziskavi o metaforah, frazemih in metonimijah kot žanrotvornih sredstvih v časopisju štiri leta po osamosvojitvi Slovenije (Kržišnik 1995, 1996), z metaforami se je ukvarjala tudi Gaja Červ (2008), ki je raziskavo opravila na izdajah petih slovenskih dnevnikov v letih 2005 in 2006, nove tvorjenke pa je podrobneje preučevala Logarjeva (2004). Raziskave torej ne vključujejo celotnega obdobja po osamosvojitvi Slovenije in ne zajemajo analize vseh sestavnih delov poročila in komentarja ter ne ponujajo nabora ključnih žanrotvornih jezikovnih prvin za oba žanra (na primer funkcij naslovov, načinov sklicevalnosti in povzemanja izjav, tehnik argumentacije, rabe stilno zaznamovanih jezikovnih sredstev (ironije, metafor, slengizmov itd.)), zato bova raziskovali, katere jezikovne prvine konstituirajo poročilo in komentar v posameznem obdobju oziroma kaj so ključne značilnosti pisanja novinarjev v izbranih žanrih in obdobjih.

Tvorci žanrov, potrjevalci novinarskih diskurzov in za večino medijskega občinstva glavni kanal za spoznavanje sveta, glavni socializacijski dejavnik in ključni oblikovalec javnega mnjenja, so novinarji (Košir 2003). Mediji oziroma novinarji v svojih prispevkih realnosti ne odslikavajo, ampak izrisujejo lastno dejanskost. Interpretacija stvarnosti je tako odvisna od uredniškega koncepta medija, od novinarjevih lastnih interesnih nagnjenj, vse to pa je vpeto v širši družbeno-kulturni kontekst (Košir 2003). V zvezi z zadnjim namreč ne smemo pozabiti, da množični komunikacijski sistemi nikjer na svetu niso popolnoma avtonomni, ampak so le eden od mnogih podsistemov dominantnih političnih in ekonomskih domen v posamezni družbi (Košir 1988). Ob tem je določena objava v množičnem mediju »merilo, ne pa rezultat 'pomembnosti'« (Splichal v Košir 1988), kar pomeni, da je novinarjev oziroma uredniški izbor določenih dogodkov in sporočil kot relevantnih za objavo v mediju nič drugega kot zrcaljenje uveljavljenih vrednostnih kategorij in družbenih vrednot na izbranih dogodkih (Košir 1988). Čeprav je družbeno soglasje o neizvedljivosti popolnoma objektivne reprezentacije realnosti široko sprejeto, je v novinarskem in javnem diskurzu novinarsko sklicevanje na resničnost in avtentičnost vsebine prispevkov zelo prisotno (Broersma 2010). Novinarji lastno interpretacijo torej transformirajo v resnico, pri čemer občinstvo verjame vsebini, nastali v okviru profesionalnih rutin in konvencij. Tako upravičujejo in zakrivajo subjektivno

interpretacijo in izbor novic posameznega novinarja (Broersma 2010). Na osnovi dejstva, da sta izbor novic in njihova interpretacija (tudi) stvar novinarjevih osebnih nagnjenj in uredniške politike posameznega medija, bova preučevali, kako žanrske značilnosti razumejo novinarji oziroma pisci poročil in komentarjev kot eni od ključnih sooblikovalcev javnega mnjenja.

Magistrsko delo bo vključevalo jezikovnostilno, besediloslovno in kritično diskurzivno analizo (KDA) komentarjev in poročil v časopisih Delo in Večer. V okviru KDA bodo izvedene analiza diskurza in jezika ter žanrska analizo, z metodo poglobljenih, pol strukturiranih intervjujev pa bova ugotavljali stališča novinarjev v zvezi z izbranimi žanroma.

Magistrsko delo bo skladno z raziskovalnim načrtom sestavljeno iz treh večjih sklopov; teoretskega, predstavitve rezultatov in diskusije s sklepom.

Teoretski se bo pričel s pregledom zgodovinskega obdobja zadnjih dvajsetih let z vidika ključnih družbeno-političnih sprememb v Sloveniji in značilnosti ter v okviru tega sprememb na slovenskem novinarskem področju. Nadaljeval se bo z opredelitvijo večplastnega pojma žanr, katerega konstitutivne prvine niso zgolj tiste najbolj očitne, jezikovne in oblikovne, ampak ga sooblikuje tudi najširše družbeno okolje s svojimi posebnostmi, v katerem posamezen žanr nastaja in se spreminja (Swales 1990; Bhatia 1993, 2002, 2004; Košir 1988). Pri opredelitvi pojma bova izhajali predvsem iz Bhatievih (1993) teorije in modela žanrske analize, v katera je vključil kategorije analize tako z vidika jezika kot z vidika odnosa med piscem določenega besedila in občinstvom. Ta model bo služil kot eden od temeljev za oblikovanje lastnega modela za analizo jezikovnih in diskurzivnih praks v poročilu in komentarju. Raziskavi Koširjeve (1988, 2003) o značilnostih časopisnih žanrov iz osemdesetih in začetka devetdesetih bosta glavna referenca pri opredelitvi značilnosti poročila in komentarja. Sledila bo opredelitev KDA kot teorije in metode, pri čemer bova izhajali iz Van Dijkove (1988) razlage in raziskav. Van Dijk se je med avtorji s področja KDA najbolj poglobljeno ukvarjal s preučevanjem novinarskih besedil tako na mikro ravni oziroma ravni jezika in ključnih besed ter makro ravni oziroma nivoju družbenih praks. Ponudil je tudi model superstrukture oziroma celotne vsebinske organizacije časopisnega poročila, ki bo naslednji od temeljev pri izdelavi lastnega modela diskurzivne analize. KDA po Van Dijk bo opredeljena v vseh podrobnostih, relevantnih za poznejšo analizo, od razlage procesa tvorbe

novinarskih prispevkov in novinarskega diskurza ter novičarskega diskurza oziroma poročevalskega stila,¹ do opisa in razlage vsebinske organizacije novinarskega besedila. Sledila bo opredelitev pojmov s področja jezikoslovne analize (vsebinske, leksikalne, skladenjske, besediloslovne in stilistične), katerih način in pogostost uporabe bova preučevali v okviru jezikovnega vidika diskurzivne analize. Izhajali bova iz Koroščeve teorije (1998), ki ima osrednjo vlogo pri raziskovanju tudi ostalih avtorjev, vključenih v najin nabor literature.

Empirični del bo vključeval razlago metodologije, na kateri bo temeljila analiza v magistrskem delu, ter obrazložitev in grafični prikaz modela diskurzivne analize žanrov poročila in komentarja. Sledila bo razlaga ugotovitev diskurzivne analize izbranih žanrov in predstavitev ugotovitev iz intervjujev z novinarji.

Zadnji sklop bo zajemal interpretacijo rezultatov na osnovi teorije in upoštevajoč družbeno-politično dogajanje v določenem obdobju, izhajajoč iz ugotovitev pa bova podali razmislek o razvojnih spremembah izbranih žanrov v samostojni Sloveniji.²

¹ Novinarski diskurz opredeljujemo kot sistem, znotraj katerega novinarske organizacije (i)zbirajo razpoložljive izjave in jih posredujejo občinstvu, zato se preučevanje tega diskurza osredotoča na novinarski jezik, njegovo mobilizacijsko moč in način, na katerega družba vpliva na novinarski jezik (Richardson 2007). Novičarski diskurz sestoji iz znakov, besed in slik in je v primerjavi z novinarskim avtonomnejši od dane družbene strukture ter manj spremenljiv (Hartley 1982). Glavni fokus preučevanja novičarskega diskurza so prakse z vplivom na vsebino novinarskih prispevkov in novičarske vrednote ter oblika, organizacij, reprezentacija in uporaba (sprejemanje) prispevkov na besedilni in medbesedilni ravni (Richardson 2007, 76). Ker v anglosaksonskem svetu pojem *novica*, iz katerega izhaja pojem *novičarski diskurz*, velja za različne žanre informativne zvrsti, v slovenskem poročevalstvu, kjer pojem *novice* ni natančno določen in ne velja kot poimenovanje določenega žanra, raba pojma *novičarski diskurz* ni dovolj natančna. Tak diskurz bolj točno označuje zveza *poročevalstvo*, ki se po Korošču (1998, 11–12) uresničuje kot rezultat novinarske dejavnosti. Velja tako za besedila, katerih namen je prenesti sporočilo (informirati), kot tudi za besedila, ki prek iskanja stika z naslovniki želijo uresničiti vplivajnske in vrednotilne sporočanje naloge.

² V prvi polovici nastajanja tega magistrskega dela je kot mentorica sodelovala tudi red. prof. dr. Karmen Erjavec.

2 SPREMEMBE DISKURZIVNIH IN JEZIKOVNIH PRAKS V POROČEVALSTVU GLEDE NA DRUŽBENO-POLITIČNO ZGODOVINSKO OZADJE IN RAZVOJ NOVINARSTVA V SAMOSTOJNI SLOVENIJI

Komunikacijski sistemi, vključno z medijskimi, so sestavni del družbenih sistemov in so določeni z ustavo ter zakonodajo vsake države. Zaradi tega je komunikacijske sisteme treba kategorizirati glede na značilnosti družbenega sistema, v katerem obstajajo in delujejo (Vreg 1990, 15; Masmoudi 1993, 187). V poglavju o družbeno-političnem zgodovinskem ozadju Slovenije je pregled obdobja tik pred osamosvojitvijo in po njej. Oris ozadja, ki seže tako daleč v zgodovino, je nujen, saj so se že tedaj oblikovali zametki družbeno-političnih smernic in značilnosti, ki za Slovenijo veljajo še danes ter se odražajo tudi na področju medijev in novinarstva. Natančno bo opisano področje medijev in novinarstva v najširšem smislu v samostojni Sloveniji, od dogajanja v okviru privatizacije in lastninjenja medijev do novinarskih praks in značilnosti žanrov.

2.1 Družbeno-politično ozadje Slovenije pred osamosvojitvijo in po njej

Spomladi leta 1987 je skupina slovenskih intelektualcev, ki so sodelovali z družbeno kritično Novo revijo, objavila slovenski regijski program z izrazitim poudarkom na nacionalni suverenosti. Naleteli so na neodobravanje avtoritet ostalih jugoslovanskih narodov, kar pa je okrepilo politično enotnost Slovenije. Hkrati se je povečala moč jugoslovanske vojske (Jugoslovanska ljudska armada – JLA) zaradi zmeraj glasnejših razprav o položaju Slovenije znotraj Jugoslavije. Na to situacijo je odgovorila slovenska revija Mladina s serijo kritičnih člankov do JLA, prišlo je tudi do aretacije mladih slovenskih novinarjev Janeza Janše in Davida Tasiča. V odgovor na aretacijo so v Sloveniji ustanovili Odbor za zaščito človekovih pravic, ki je kmalu postal močna civilna iniciativa in ga je ob ustanovitvi nemudoma podprl ves narod (Prunk 2008).

Leta 1989 je slovenska vlada sprejela zakonska dopolnila k ustavi, ki so se nanašala na pospešeno demokratizacijo, politični pluralizem, ekonomsko suverenost in pravico do samoodločbe. Konec novembra 1989 je slovenska vlada kljub nasprotovanju federalne oblasti, JLA in nekaterih ostalih republik, vpeljala večstrankarski politični sistem. Konec

istega leta so predstavniki nekaterih slovenskih opozicijskih demokratičnih strank ustanovili opozicijsko koalicijo Demos. S postopnim umikom članov Slovenske zveze komunistov iz jugoslovanske je Slovenija pretrgala še zadnjo vez z Jugoslavijo. Na demokratičnih parlamentarnih volitvah leta 1990 je zmagala koalicija Demos med ostalimi strankami, ki so veljale za dediče prejšnjega sistema (Prunk 2008).

Julija 1990 je slovenski parlament sprejel Deklaracijo o suverenosti države Republike Slovenije, decembra istega leta pa so se slovenski volivci s plebiscitom odločili za samostojno Slovenijo. Slovensko neodvisnost so slavnostno razglasili 26. junija 1991 na ljubljanskem Trgu republike. Dan po razglasitvi je med JLA in slovenskimi vojaki prišlo do deset dni trajajočih spopadov, ki so se končali z umikom JLA iz države. Med vojno so odločilno vlogo odigrali tudi slovenski mediji, ki so se na situacijo urno odzvali ter s tem omogočili mobilizacijo slovenskega naroda in informirali mednarodno javnost, ki je podprla Slovenijo (Prunk 2008).

Leta 1992 je parlament sprejel prvo slovensko demokratično ustavo, ki je bila po vsebini skladna z evropsko demokratično tradicijo z določili o zasebni lastnini, svobodnem gospodarstvu in ločitvi treh vej oblasti. To je pomenilo uradno prekinitev s preteklim režimom. Čeprav se je zdelo, da so Slovenci prešli svoja ideološka nestrinjanja, so bila še zmeraj prisotna in so občasno prišla na površje v kontekstu političnega in kulturnega življenja na način, ki je spominjal na politično situacijo tik pred osamosvojitvijo. Leto 1995 so zaznamovala socialna in ekonomska vprašanja, ki sta jih sprožila več-letna visoka stopnja brezposelnosti in velike strukturne spremembe v slovenskem gospodarstvu. Največji vladni problem leta 1997 je predstavljalo globoko nestrinjanje med liberalnimi demokrati in konzervativno desnico, kar je povzročilo razcep v opoziciji. Slovenija je v Evropi brez učinkovite socialne demokratične politike predstavljala poseben fenomen. V tem obdobju so se pričela tudi pogajanja Slovenije o vstopu v NATO in EU. Na začetku 1998 je življenje v Sloveniji že močno spominjalo na življenje v EU; borila se je z visoko stopnjo brezposelnosti, nujna po reformi pokojninskega sistema je močno bremenila državni proračun, morala je razrešiti problem kmetijstva kot pogoj za vstop na skupni evropski trg. V letu 2000 so slovenski politiki skoraj vso pozornost posvetili prilagajanju slovenske zakonodaje evropskemu modelu. Do leta 2002 se je slovenska politika še zmeraj pospešeno pripravljala na vstop v NATO in EU, na domačem prizorišču pa so se pojavljala vprašanja glede

dokončne privatizacije, vključno s tem, koliko bančnega sektorja in proizvodnje naj Slovenija odpre tujemu kapitalu. V letu 2004 se je Slovenija tudi priključila NATO in EU, novo vlado pa je tokrat sestavljal Janez Janša. Napovedal je hitrejšo liberalizacijo in privatizacijo gospodarstva, reformo v javni upravi, davčno reformo in reformo pokojninskega sistema ter zmanjšanje porabe javnega denarja, kar je bil prvi pogoj za vstop v evrsko območje. Leta 2007 je Slovenija vstopila vanj in leta 2008 prevzela predsedstvo EU (Prunk 2008).

Od priključitve k EU ta za Slovenijo igra pomembno ideološko orientacijsko točko. Na osnovi analize medijske podobe EU v Sloveniji v času slovenskega predsedovanja je Vogrinčič Čepičeva ugotovila, da je bila EU vsaj v tistem obdobju vseprisotna v medijskem in novinarskem diskurzu, odgovorna tako za slovenske težave kot koristi zaradi priključitve. Slovenija se je izkazala za neodločno glede lastne pozicije do EU, ujeta med strahospoštovanjem do 'stare' Evrope z utrjenimi zahodnimi demokracijami z dolgoletnim članstvom in primerjanjem z njo v kontekstu prilagajanja evropskim normam, ter obravnavo držav onkraj schengenskih meja, zlasti Hrvaške, kot negativnega drugega (Vogrinčič Čepič 2009). Slovenski medijski diskurz je EU prikazoval kot referenčno točko za grajo ali pohvalo (Slovenije) v kontekstu neke abstraktne, zunanje tvorbe, zmeraj znova opredeljene v odnosu do (slovenskega) naroda (Čepič Vogrinčič 2009; Vogrinčič Čepič 2009).

V bolj nedavnem obdobju, v zadnji četrtini leta 2012, so slovensko politično prizorišče pretresli množični protesti proti vladajoči eliti. Problematika tedanjega zaostrenega družbenega stanja na videz sega v leto 2009, ko je gospodarska kriza zamajala ekonomske temelje celotne Evrope in privedla do uvajanja radikalnih varčevalnih ukrepov na vseh področjih družbenega življenja, a dejansko sega še dlje, v obdobje takoj po osamosvojitvi. Takrat so se, kot piše Legan Cvikl (2011), v slovenski družbi pojavile nove elite med vplivnimi pripadniki višjega sloja, ki so pričeli zasedati najvišje položaje v poklicni in neformalni družbeni strukturi ter izkoristili priložnosti za kopičenje materialnega bogastva. Predvsem se je pojavil fenomen ustanavljanja novih, hitro rastočih podjetij, ki lahko uspevajo zaradi pomanjkljive zakonodaje in nastopa na tujih trgih, množično najemanje kreditov in nakup večinskih deležev v podjetjih, ki jih upravitelji lastniško prevzemajo. Večina teh posameznikov je ostala dolgo medijsko skritih, nato pa je okrog leta 2008 postala aktualna tematika javnega preganjanja 'tajkunov' s pomočjo medijskih lestvic. Pokazala se je močna

prepletenost politike in gospodarstva in nezakonito delovanje posameznikov, izjemno vplivnih na obeh področjih (Legan Cvikel 2011).

Leta 2014 je vodenje države prevzel Miro Cerar, ki je le šest tednov pred volitvami ustanovil novo politično stranko, Stranko Mira Cerarja (SMC), pozneje preimenovano v Stranko modernega centra. Osrednje vprašanje predvolilne kampanje te stranke je bilo vprašanje reševanja slovenskih gospodarskih težav v navezavi s priporočili Evropske komisije glede zmanjšanja državnega dolga. Uspeh Cerarja in njegove stranke kot novih akterjev na slovenski politični sceni gre pripisati dotedanjemu splošnemu prepričanju med slovenskimi volivci, da je slovenska politika prežeta s korupcijo (Krašovec in Haughton 2014).

2.2 Novinarstvo v Sloveniji pred osamosvojitvijo in po njej

Družbeno-političnim spremembam v skupni državi oziroma v samostojni Sloveniji so sledile spremembe na področju medijev in novinarstva. Osemdeseta leta prejšnjega stoletja, torej leta pred osamosvojitvijo, so minila v znamenju cenzure in zaplemb ter močnega vpliva politike. Novinarstvo je »delovalo znotraj samoupravnega socialističnega sistema in se ni vpletalo v neposredne ideološke spore« (Amon v Merljak Zdovc 2007, 163). Ob koncu tega obdobja so ukinili državne subvencije medijem, zaradi česar so si ti 'drznili' izražati več kritike o samoupravnem političnem in državnem sistemu. To je pomenilo začetek slabljenja političnega nadzora nad mediji, še zmeraj pa je bilo med novinarji veliko samocenzure zaradi strahu pred oblastjo. »Osrednji mediji, Delo, Dnevnik, RTVS, Večer, so delovali v skladu s partijsko linijo. Odgovorni in glavni uredniki so bili še naprej družbeno-politični delavci, ki so v praksi uresničevali linijo partijskih kongresov« (Merljak Zdovc 2007, 163–164). Brez državnih subvencij so se bili mediji prisiljeni prilagoditi zahtevam trga. Tisti, ki so se prilagodili, so postali ekonomski subjekti, odvisni izključno od številke prodaje. Istočasno se je pojavilo vprašanje privatizacije medijev, ki naj bi preprečila posredovanje države v njihovo delovanje. Zaradi strahu pred tujimi lastniki (in njihovo politično voljo) je veljala ideja, da je bolje, da tiskani dnevniki ostanejo v domači lasti. Mediji so tako pristali v rokah peščice slovenskih lastnikov; večinoma takšnih s političnim ozadjem in vpletenostjo (Bašić-Hrvatini in Milosavljević 2001, 9).

Demokratizacija in uvedba kapitalističnega sistema v Sloveniji v devetdesetih letih prejšnjega stoletja sta odločilno preoblikovali državni medijski prostor. Ta je dobil nove možnosti za razvoj s tehnološkim napredkom, liberalizacijo in pluralizacijo medijev, zlasti z rastjo števila komercialnih medijev, ter za obstoj z vpeljavo tržne ekonomije (Legan Cvikl 2011). Kabelske radijske in televizijske postaje so postajale konkurenca klasičnim medijskim hišam, pojav interneta in spletnih časopisov pa je predstavljal nov način distribucije. Takrat je bila ustanovljena tudi Slovenska tiskovna agencija (STA), katere dvotretjinska lastnica je bila vlada (Merljak Zdovc 2007). V času tranzicije je bilo glavno vprašanje, kako demokratizirati medijsko sfero. Za neodvisnost medijev od države in uresničevanje njihove naloge nadzorovanja oblasti naj bi bilo ključno, da so ti v zasebni lasti in podvrženi tržnim zakonitostim. »Procesi lastninjenja medijev so pokazali, da je prišlo pri spreminjanju medijskega sistema do specifičnega združevanja politične (strankarske) in ekonomske moči. Država je dejansko 'sestopila z oblasti' v medijski sferi oziroma se izogiba neposrednemu nadzoru nad mediji, hkrati pa se porajajo 'mehkejši' oblike nadzora nad mediji« (Bašić-Hrvatini in Milosavljević 2001, 12). Takratna popolna ekonomska deregulacija medijev je vodila v mnoge nepravilnosti pri lastninjenju, neupoštevanje (pomanjkljive) zakonodaje in začetke koncentracije. To obdobje je pomenilo začetek prevladujočega trenda na slovenskem medijskem področju, da malo lastnikov v sodelovanju z mnogimi lastniško povezanimi podjetji prevzema nadzor nad večino medijskega trga, država pa nima mehanizmov, s katerimi bi takšno lastninjenje obvladovala. V devetdesetih je sicer bila sprejeta nova medijska zakonodaja, najprej Zakon o javnih glasilih leta 1994, leta 2001 pa še Zakon o medijih, a sta se izkazala za neučinkovita pri omejevanju netransparentnega lastništva in regulaciji interesov državljanov (Bašić-Hrvatini in Milosavljević 2001).

Zadnjih dobrih 20 let je v Sloveniji na medijskem področju ob rasti števila medijev torej minilo predvsem v znamenju sprememb v lastniški strukturi, ki ima pomembne ideološke vplive na medije, njihove vsebine in javne reprezentacije (Legan Cvikl 2011). Medijska koncentracija kot preplet medijske, politične in ekonomske sfere ter lastništvo ključno zaznamujeta uredniško politiko in novinarstvo, ki postaja vse bolj tržno usmerjeno, veliko medijskih vsebin pa je zgolj prostor za promocijo oglaševalskih izdelkov in storitev (Legan Cvikl 2011). Koncentracija medijskega lastništva ob tem odločilno vpliva na omejevanje medijske svobode, saj so novinarji in uredniki pogosto prisiljeni popustiti pritiskom medijskih lastnikov. Državno cenzuro je tako nadomestila zasebna. Posledice koncentracije so posebej

pogubne na tako majhnem trgu kot je slovenski, saj je z razmeroma majhnimi finančnimi sredstvi mogoče nadzorovati velik del medijskega prostora (Erjavec 1999, 97). To dokazujejo procesi lastninjenja in lastniška struktura treh največjih slovenskih dnevnikov Delo, Večer in Dnevnik.

V začetku devetdesetih so v vladi o imenovanju urednikov slovenskih časopisov menili, da bi morali ti delovati pod njihovim okriljem. Glede Dela je bil sprejet sklep, ki je določal, da lahko kandidata z notranjim razpisom izberejo na Delu sami, vendar se mora s to izbiro strinjati tudi vlada (Bašić-Hrvatin in Milosavljević 2001, 19). Naročnina in naklada Dela je upadala in začela se je privatizacija. Leta 1995 je podjetje Delo, d.o.o., postalo delniška družba, lastništvo pa je bilo naslednje: 20 odstotkov je bilo interno razdeljenih, notranji odkup je znašal 40 odstotkov, pokojninski in odškodninski sklad sta imela po 10 odstotkov, sklad za razvoj pa 20 odstotkov. Do vstopa na borzo so se delnice prodajale na sivem trgu znotraj hiše. Januarja 1999 je Delo postala prva medijska hiša v Sloveniji, ki je imela možnost trgovanja na borzi. Po tem se je lastništvo zelo spremenilo. Delež notranjih lastnikov je padel na 30 odstotkov, delež zunanjih pa se je močno povečal. Povečal se je tudi delež oglasov v časopisu, pojavile so se nove rubrike o gospodarstvu in mnenjske strani. Večer se je oblikoval drugače od Dela, in sicer s povezovanjem več lokalnih medijev. Podjetje Večer so tako sestavljali posamezni mediji v Murski Soboti, Celju in na Ptuj. Pobuda za združitev je prišla od KBM Infonda, ki je bil skupni večodstotni lastnik Ptujkega tednika in Večera, in tako imel namen časopis prevzeti. Leta 2000 se je Večer kapitalsko združil z Dnevnikom. Skupno sta časopisni hiši pokrivali 46 odstotkov dnevniških političnih časopisov in tako konkurirali Delu. Združevanje naj bi se zgodilo z namenom zaščite interesov lastnikov in ne zaradi oblikovanja enotne uredniške politike obeh časopisov. Dnevnik in Večer tako nista več zaostajala za naklado Dela in sta dobivala več oglaševalskega denarja (Bašić-Hrvatin in Milosavljević 2001, 24). Leta 2007 je postala Pivovarna Laško 59,24-odstotni lastnik Dela. Glavni razlog za to je bil preprečiti desno politično usmerjenemu lastniku (Krekovi družbi), da bi pridobil več kot polovični delež in s tem vplival na uredniško politiko. Delo, d. d., je tudi 19,98-odstotni lastnik časopisa Večer, podjetje Večer pa je v večinski lasti Infond Holdinga, d. d., največjega posameznega lastnika Pivovarne Laško.

Omejevanja vpliva peščice lastnikov večine medijev in s tem podobne medijske vsebine država ne zmora oziroma ne želi uveljaviti z mehanizmi za pomoč medijem. Z namenom

pluralizacije medijev in pestrejšje medijske vsebine je leta 2009 namenila 3,4 milijonov evrov sredstev državnih pomoči. Izkazalo se je, da so največ sredstev prejeli medijski lastniki, ki »že leta in leta uspešno lobirajo v državnem zboru za svoje lastne interese« (Bašić-Hrvatin in Milosavljević 2010).

Takšnemu omejevanju novinarske avtonomije se novinarji oziroma mediji sicer upirajo, a se to največkrat konča z odpuščanjem dozdevnih neobvladljivih novinarjev in cenzuro njihovih prispevkov (Bašić-Hrvatin in Petković 2007, 180). Jeseni 2007 je 571 slovenskih novinarjev podpisalo peticijo in se potožilo evropskim politikom o situaciji, ki je dosegla vrelišče, in potrebuje dokončno rešitev – večjo svobodo tiska (Vezjak 2009, 93). Kakor pišeta Sandra B. Hrvatin in Brankica Petković (2007, 14): »Govoriti o vlogi države v medijih pomeni razumeti mehanizme, s katerimi si politične elite zagotavljajo vpliv tako na institucionalno pravnem področju kakor tudi na področju vsebinskega delovanja medijev.« To pomeni, da sprejemajo ustrezne medijske zakonodaje in model regulacije, ki politiki omogoča pristojnosti pri delovanju medija, in pa vplivajo na uredniško in novinarsko avtonomijo pri posameznem mediju. Avtorici dodajata, da se zaradi specifičnega modela privatizacije, neobstoja medijske politike in paralelizma politične, ekonomske in medijske elite medijska tranzicija pri nas še ni končala. Politične in ekonomske elite medijsko lastnino upravljajo za doseganje kratkoročnih političnih ciljev. Država s prodajo deležev medijev politično sprejemljivim lastnikom posega v medije tudi danes; kot že rečeno, medijski svet, v katerem majhno število lastnikov nadzoruje skoraj celotni trg dnevnoinformativnih časopisov in močno vpliva na razporeditev oglaševalskega denarja lahko vodi v popolno opustošenje medijskega trga (Bašić-Hrvatin in Petković 2007, 15).

S krčenjem kroga lastnikov posameznega medija in z oblikovanjem peščice, ki obvladuje zmeraj večji lastninski delež, je, kot pravi Halimi, tudi informacija postala tržno blago oziroma izdelek, ki ga je mogoče kupiti ali z njim zaslužiti (Halimi 2003, 15). Posledično so, kot ugotavlja Košir (2003, 65), množični mediji danes le še izjemoma zavezani javnosti. Njihov temeljni cilj je danes namesto pridobivanja in posredovanja informacij, ključnih za javnost, pridobivanje finančnega dobička v okviru prevladujoče logike kapitala (prav tam).

Kakovostne novinarske prispevke danes tako velikokrat nadomeščajo kontroverzna hibridna sporočila z glavnim namenom oglaševanja (Erjavec in Poler Kovačič 2010, 369). Večanje

prostora in vsebin, namenjenih oglaševalcem, je problematično zlasti za resni, dnevnoinformativni tisk. Ker oglaševalcev običajno ne zanimajo sloji z nizkimi dohodki, mediji redko poročajo o njihovih problemih, dokler se ne poglobijo toliko, da postanejo problemi premožnejših slojev. Oglaševalci prav tako ne marajo 'resnih člankov', ker ti bralca spodbujajo k logičnemu in analitičnemu mišljenju, posledica česar je manjša dovzetnost bralcev za oglaševalske pozive (Bagdikian v Erjavec 1999, 90).

V kontekstu kapitalističnih načel, ki težijo k zmanjševanju stroškov produkcije na račun večanja dobička, vsebina v množičnih občilih postaja manj kakovostna. Tako prihaja do večkratne objave že tako poenostavljene in črno-belo predstavljene vsebine, opustitve preiskovanja in preverjanja informacij ter objave tujih komentarjev, uveljavljanja cenejših poročevalskih vrednot, na primer aktualnosti in dramatičnosti, in nakup medijskih izdelkov, ki zmanjšujejo raznovrstnost ponudbe in kakovost novinarskega sporočanja (Heinrich v Erjavec 1999, 97–98). Na tem področju je v Sloveniji izrazita predvsem rutinizacija novinarskega dela, saj se novinarji ne trudijo več posebej pridobiti mnenj čim več vpletenih strani pri pripravi prispevkov in na ta način preveriti verodostojnosti informacij. Rutinsko zbiranje informacij je glede na raziskavo Poler Kovačičeve najpogostejše prav v treh glavnih slovenskih dnevnikih, kar pa je pogojeno tudi z velikimi časovnimi pritiski za novinarje. V takšnem novinarstvu prevladujejo uradni viri informacij, ki so enostavno dostopni, dobro podprti s predstavniki za odnose z javnostmi in splošno veljajo za kredibilne (Poler Kovačič 2004b). Vse opisano nakazuje na nizko stopnjo profesionalizacije slovenskega novinarstva, za katerega se zdi, da ga lastniki medijev izkoriščajo predvsem za poseganje v politiko pod pretvezo zavzemanja za novinarsko avtonomijo (Bašić-Hrvatini in Petković 2007, 177).

K zmanjševanju stroškov produkcije spada tudi zmanjševanje števila zaposlenih novinarjev in urednikov. S krčenjem uredništev in dopisništev vse več informacij mediji prejema preko informativnih servisov, pri čemer so na ene in iste navezani mnogi mediji. S tem se zmanjšuje raznolikost informacij in širi uniformnost medijskih podob. Glede na raziskave v Avstriji in Nemčiji tiskovne agencije danes posredujejo več kot 60 odstotkov sporočil, ki jih prejmejo od različnih služb za odnose z javnostmi. Te službe so del političnih strank, pomembnih ustanov in podjetij, ki posredujejo njim samim koristne informacije (Košir 2003, 64).

Ekonomska odvisnost množičnih medijev je v Sloveniji po letu 1991 povzročila še en trend – rast popularnih informativno-zabavnih pristopov k novinarstvu. Zato se lastnosti komercialnih in elitnih medijev, rumenega in resnega tiska danes že tako prepletajo, da v Sloveniji ne moremo več govoriti o kategoriji resnega množičnega medija (Košir in Ranfl v Poler Kovačič 2004a, 95). V takšnih razmerah v medijih prevladujejo psevdodogodki, v analizo katerih uredništvom ni treba vlagati veliko časa, denarja in znanja, saj za vse to poskrbijo predstavniki za odnose z javnostmi (Poler Kovačič 2004c, 103). S tem tudi ni možnosti za razvoj preiskovalnega novinarstva, ki je v reviji Mladina v začetku osemdesetih sicer pričelo kazati svoje nastavke, a je v devetdesetih zamrlo, sočasno s civilno družbo (Košir 2003).

S komercializacijo medijskih vsebin ter nejasno mejo med rumenim in resnim tiskom so tudi žanrske jezikovnostilne konvencije postale ohlapnejše. Koširjeva je v komentarjih v dnevno informativnem tisku opazila, da se sodobni avtorji ne obračajo več na strokovnjake ter arhivsko gradivo in dokumentacijo, na osnovi česar bi lahko napisali vsebinsko tehtno, dobro argumentirano besedilo, temveč namesto tega pišejo v stilu 'kaj si jaz mislim o tem' (Košir 2003). Na jezikovni ravni so komentariji privzeli izrazito govorne prvine oziroma prvine neposrednega sporočanjaškega stika z namenom ustvarjanja psevdointimnosti. Po drugi strani pisci poročil v besedilih danes komentirajo in presojujejo ter uporabljajo aktualizirana jezikovna sredstva, neknjižne in ekspresivne jezikovne prvine. Novinarji so pričeli svojo ubesedovalno kompetenco postavljati v ozadje z obsežnim nizanjem citatov sogovornikov, ki velikokrat presežejo količino izvirnega novinarskega besedila. Takšna sestavljanje citatov prinaša nevarnost manipulacije, saj novinar lahko izbere takšne dobesedne navedke, ki izrazito vrednotijo, na ta način pa prikrito izraža svoje mnenje, tudi v informativnem žanru (Kalin Golob 2004a). Ob tem so v slovenskem časopisju ne glede na žanr imena nosilcev dogajanja pogosto zapisana napačno, prav tako njihovi nazivi in funkcije. Čas dogajanja je mnogokrat izpuščen, slovenski dnevnoinformativni tisk pa nima enotnega standarda navajanja časa in kraja na začetku prvega odstavka v besedilih vestičarske in poročevalske vrste (Košir 2003). Videti je torej, da sta z demokratizacijo medijev nastopili tudi demokratizacija jezika in ostalih žanrskih pravil. Takšna demokracija pa je med tvorci poročevalskih besedil velikokrat napačno razumljena, saj se zdi, da pod tem pojmom razumejo brezmejno svobodo oziroma svobodo brez odgovornosti (Kalin Golob 2004a).

Kot ugotavljajo nekateri avtorji (na primer Erjavec 1999; Košir 2003; Poler Kovačič 2004a, Kalin Golob 2004a), so se sočasno z družbeno-političnimi spremembami in spremembami novinarskih praks v Sloveniji spreminjali tudi žanri. Ključno raziskovalno vprašanje tega magistrskega dela je spreminjanje diskurzivnih in jezikovnih praks izbranih žanrov v dveh slovenskih dnevnikih, zato bova v nadaljevanju najprej opredelili njune idealnotipske prvine.

3 OPREDELITEV POJMA ŽANR

Konvencionalna opredelitev žanrov izhaja iz stališča, da žanri tvorijo določene vsebinske konvencije z vidika vsebine in načina upovedovanja ter oblike, vključno s strukturo in stilom (Chandler 1997, 2). A žanr pomeni še veliko več kot zapisano. »Novinarski žanr je socialna institucija in kulturni diskurz, ki eksistira in ima pomen samo v odnosu do drugih institucij in diskurzov, delujočih v istem času« (Hartley v Košir 1988, 46). Novinarske vrste in žanri so zgodovinske kategorije, določene s časom in prostorom, v katerem nastajajo, živijo in odmirajo (Košir 1988, 46).

Žanra torej ne smemo razumeti in raziskovati enoznačno in enoplastno. Ravno tako kot ga definirajo skupne jezikovne, vsebinske in oblikovne značilnosti, ga določa najširši družbeno-kulturni kontekst, v katerem se poraja in spreminja. V magistrskem delu bova zato pri opredelitvi in analizi izbranih žanrov poročila in komentarja v dnevnem tisku upoštevali kompleksnost pojma in se sklicevali na avtorje, ki so žanr in njegovo preučevanje v svojih raziskavah uspeli definirati kar se da široko in poglobljeno. Opredelitev žanra bo tako temeljila predvsem na Bhatievi teoriji (1993; 2002; 2004) in v nadaljevanju na njegovem modelu žanrske analize, ki bo poleg Van Dijkovega modela superstrukture časopisnega poročila (1988, 55) služil kot osnova pri oblikovanju lastnega modela za analizo izbranih žanrov. Glavna referenca pri opredelitvi značilnosti poročila in komentarja bo raziskava Mance Košir (1988), ki je posamezne žanre preučevala v okviru slovenskega medijskega in novinarskega okolja. Tudi raziskava v magistrskem delu se nanaša na preučevanje spreminjanja jezikovnih in diskurzivnih žanrskih praks v Sloveniji, zato se želiva že predhodno, torej v okviru teorije in pri oblikovanju lastnega modela, približati morebitnim specifičnim lastnostim žanrov, ki veljajo za Slovenijo.

Po Swalesu (1990, 273) je ključna lastnost žanra in torej tudi tista lastnost, ki posamezni žanr loči od drugih žanrov, prepoznaven sporočanski cilj, skupen pripadnikom profesionalne ali akademske oziroma določene diskurzivne skupnosti. Žanri so navadno zamejeni z dogovorjeno strukturo in konvencijami, ki ne dopuščajo velikih odstopanj v besedilih z vidika njegovega namena, oblike, stila in funkcijske vrednosti. Člani določene diskurzivne skupnosti oziroma profesionalni pisci določenega žanra tako pogosto izrabijo njegove zamejitve, da bi dosegli individualne cilje v okviru (z določenim žanrom) družbeno prepoznanih ciljev

(Swales 1990, 273; Wodak 2008, 15). Kot primer tega Bhatia (1993, 15) navaja izkušenega novinarja, ki v celoti obvlada konvencije časopisnih žanrov in pogosto uspe uveljaviti lastno perspektivo znotraj denimo sicer objektivnega žanra poročilo (Bhatia 1993, 15). V določen žanr so umeščena pisna, govornjena ali kombinirana besedila, obravnavani pojem pa vključuje tudi postopke ukodiranja in razkodiranja besedila in sobesedila (Swales 1990, 273).

Bhatia (1993; 2002) Swalesovo opredelitev žanrov nadgrajuje s poudarkom na vplivu strokovne in organizacijske kulture ter integritete določene diskurzivne skupnosti na značilnosti posameznega žanra, ta vpliv pa se manifestira v kombinaciji besedilnih, diskurzivnih in kontekstualnih dejavnikov (Bhatia 1993; 2002). Vsak žanr je po Bhatii zamejen z jezikom, zato k jezikovni analizi žanra umeščamo leksiko, slovnico in strukturno interpretacijo žanra (vsak žanr ima svojo strukturo – kognitivna struktura) (Bhatia 1993), Bhatia pa v okviru definicije in analize žanrov poudarja še en pomemben vidik oziroma vpliv širših družbenih konvencij na lastnosti žanrov (Bhatia 2004, 186). Swalesovo žanrsko opredelitev tako pomembno dopolnjuje z ugotovitvijo, da so žanri družbeno določeni ne le s konvencijami, značilnimi za diskurzivne prakse članov specifičnih disciplin, ampak tudi s širšimi družbenimi konvencijami, vključujoč družbene spremembe, institucije in vedenje oziroma znanje (Bhatia 2004, 186). Na primeru časopisnega prispevka velja, da imata tako novinar kot občinstvo določeno skupno razumevanje o funkciji nekega žanra (Bhatia 1993, 20). Osnovni model, skupen vsem sodobnim medijskim teorijam, je tako model trikotnega razmerja med besedilom, njegovimi postopki in razlagalci oziroma novinarji in občinstvom. Žanr torej primarno predstavlja in omogoča okvir nastajanja in razlaganja besedil ter je s semiotičnega vidika skupni kod tvorcev (novinarjev) in razlagalcev (občinstva) besedil (Chandler 1997; Frow 2006).

Za analizo žanrov je torej pomembno, da ugotovimo, zakaj so napisani tako, kot so, in ne le, kako so napisani. Žanr je namreč, kot smo že poudarili, vzpostavljen kot preplet tipiziranih jezikovno-stilnih značilnosti, formalno-vsebinskih besedilnih lastnosti in pragmatičnih sporočanjskih okoliščin ter zmeraj nastaja v okviru specifičnih institucionalnih in disciplinskih praks, v okviru določenih postopkov in kulture ter z zavedanjem, da občinstvo pozna vsaj osnovne značilnosti in namen posameznega žanra (Bhatia 1993; 2002).

V poglavju bodo v nadaljevanju podrobno obravnavani avtorji Bhatia, Koširjeva in Van Dijk. Utemeljitev žanrske analize po Van Dijk bo v primerjavi z ostalima avtorjema zavzela več prostora, saj je Van Dijk žanre preučeval v najširšem kontekstu in na največ ravneh. Vse v poglavje vključene avtorjeve ugotovitve pa so bistvene za analizo jezikovnih in diskurzivnih praks v poročilih in komentarjih v izbranih dnevnikih.

3.1 Žanrska analiza po Bhatii

Kot model se žanrski opis uporablja kot reprezentativni in tipični oziroma idealni primer žanrske zgradbe. Namenjen je raziskovalcem in uporabnikom za analizo, razumevanje in refleksijo o lastnem pisanju ter na osnovi tega zmožnosti in kompetentnosti nadgradnje posameznega žanra oziroma aktivnega odzivanja na novosti. Modeli žanrske analize se načeloma osredotočajo na besedilno analizo in na razumevanje postopkov, praks in konvencij, zaradi katerih je besedilo relevantno v določenem družbeno retoričnem kontekstu (Bhatia 2002, 5). Model žanrske analize po Bhatii (1993, 22–31) pod drobnogled jemlje zlasti postopek nastajanja žanrov in je ne glede na značilnosti posameznega žanra oziroma uporabo v okviru različnih profesionalnih področij sestavljen iz sedmih korakov. Johansen (1997, 214) v Bhatijevem modelu prepoznava dodano vrednost ravno zaradi naravnosti modela k procesu nastajanja žanrov in zaradi dejstva, da model presega zgolj leksikalno-slovnični opis uporabe jezika z vključevanjem zunanjega konteksta, na primer institucionalne in situacijske vidike.

Model žanrske analize se po Bhatii (1993, 22–31) sestoji iz naslednjih kategorij:

- a) Umeščanje žanra oziroma besedila v situacijski kontekst:
 - izhajamo iz internih indicev v besedilu, iz predhodnih izkušenj s podobnimi besedili in profesionalno skupnostjo, v okviru katere je besedilo nastalo;
 - preučimo avtorjeve predhodne izkušnje in temeljno znanje o upovedeni specifični disciplini, premislimo tudi o sporočanjских konvencijah, značilnih za to disciplino. Na tak način si kot uporabniki lahko razložimo, zakaj je določen žanr zapisan tako, kot je.

b) Pregled obstoječe literature:

- pregled tiste literature, ki se nanaša na jezikoslovno analizo obravnavanega žanra ter ponuja pregled metod in teorije žanrske analize ter literature o družbeni strukturi, interakcijah, zgodovini profesionalne skupnosti, v okviru katere je obravnavani žanr oziroma besedilo nastalo;
- ta korak je predvsem pomemben za raziskovalce, ki niso del tiste profesionalne skupnosti, v okviru katere je besedilo nastalo.

c) Izpopolnjevanje situacijske in/ali kontekstualne analize:

- identificirati in definirati moramo pisca besedila in občinstvo ter njun odnos oziroma sporočanje cilje;
- z zgodovinskega, družbeno-kulturnega in poklicnega vidika je treba umestiti profesionalno skupnost, iz katere avtor izhaja, in prepoznati jezikovno tradicijo in ozadje tega besedila oziroma žanra.

d) Izbor korpusa:

- obravnavani žanr je treba opredeliti do te mere, da ga lahko izločimo oziroma razlikujemo od zelo podobnih žanrov;
- definicija žanra ne more temeljiti izključno na sporočanjem cilju, ampak tudi na situacijskem kontekstu, posebnih besedilnih značilnostih itd.;
- kriterije za umeščanje besedila v določen žanr moramo vnaprej in jasno določiti.

e) Preučevanje institucionalnega konteksta:

- preučiti moramo institucionalni kontekst nastanka besedila, vključno s sistemom in/ali metodologijo, v okviru katere(ga) se žanr uporablja;
- upoštevati moramo jezikovna, družbena, kulturna, akademska in profesionalna pravila, ki določajo specifično rabo jezika v danem institucionalnem okolju. Tem pravilom navadno nezavedno sledijo člani sporočanje situacije, ki ji obravnavano besedilo oziroma žanr pripada.

f) Razdelitev jezikovne analize na tri stopnje:

- prva stopnja pomeni analizo leksikalno-slovničnih značilnosti in temelji na analizi pogostosti (uporabe) skladenjskih lastnosti. Uporabna je predvsem zaradi omogočanja empiričnega dokaza (o pogostosti), na osnovi katerega lahko potrdimo ali zavrnemo predhodne intuitivne oziroma dozdevne sklepe o teh značilnostih v izbranem žanru;
- druga stopnja, analiza tekstualizacije, se osredotoča na to, kako se določene jezikovne značilnosti uporabljajo v različnih žanrih za doseganje različnih ciljev;
- tretja stopnja pomeni interpretacijo strukture besedila ali žanra ter se ukvarja s kognitivnimi vidiki in cilji pri identifikaciji kognitivne strukture sporočanske poteze žanra oziroma besedila.

g) Pridobivanje podatkov od specialistov pri žanrski analizi:

- posvetujemo se s specialistom, članom relevantne diskurzivne skupnosti (v okviru katere je preučevano besedilo nastalo), ki lahko potrdi, zavrne, oceni ali popravi ugotovitve tistega, ki je opravljal analizo, in mu ponudi dodatne informacije.

3.2 Žanrska analiza po Koširjevi

V Sloveniji je najbolj poglobljeno raziskavo časopisnih žanrov in njihovega razvoja opravila Manca Košir (1988). Žanr opredeljuje kot »/.../ tip novinarskega diskurza, za katerega je značilna določena tipična forma, v kateri je upovedena določena snov (predmet), ki je tipsko strukturirana in izražena z zanjo tipičnimi jezikovnimi sredstvi.« (Košir 1988, 31).

Po Koširjevi (1988, 32) vsak žanr spada pod določeno novinarsko vrsto, ki je stabilnejša kategorija od žanrov. Žanri so bolj dinamični, fleksibilnejši, hitreje se spreminjajo, izginjajo oziroma se pojavljajo v novih oblikah. Ker je vrsta stabilnejša kategorija, je lažje poiskati njene sestavne dele in po njih opredeljevati posamezne novinarske vrste, žanre pa na podlagi tega potem opazovati kot variacije vrstnih konstitutivnih prvin. Številni tuji (zahodnonemški, ameriški) in naši učbeniki navajajo naslednja vrstna znamenja: novost, aktualnost, resničnost, pomembnost, zanimivost. Koširjeva se pri raziskovanju konstitutivnih osnov novinarskih vrst nanaša na Čerapahova in vzhodnonemško tradicijo teorije žanrov (Košir 1988, 33).

Čerapahov (v Košir 1988, 33) navaja naslednje kriterije razlikovanja žanrov: kriterij predmeta in objekta upovedovanja, konkretni cilji in naloge žanra, mera zaključevanja in posploševanj ter vrsta uporabljenih literarno-stilističnih sredstev.

Vzhodnonemška teorija (v Košir 1988, 33) prepozna splošne zakone, po katerih so žanri oblikovani. Te zakone formirajo:

- a) predmet žanra (dejstva, dogodki, problemi, premišljevanja, itd.);
- b) funkcije žanra, zaradi katerih v žanrih prevladujejo konstatirajoči, argumentirajoči ali karakterizirajoči pripovedni način;
- c) metode oblikovanja, pri čemer za konstatirajoče prevladujejo poročanje, opisovanje, slikanje, za argumentirajoče razpravljanje, polemiziranje, razlaganje in recenziranje ter za karakterizirajoče pripovedanje in karakteriziranje.

Na osnovi zgoraj opredeljenih teorij, Bhatinove teorije o govornih žanrih³ in novinarske žanrovske konvencije, reprezentativne tudi za Slovenijo, je Koširjeva (1988, 33) kot temeljne prvine novinarskih vrst opredelila:

- a) predmet, ki ga upoveduje sporočilo;
- b) sporočevalčev namen, izražen v funkcijah sporočila;
- c) naslovnikovo pričakovanje;
- d) komunikacijsko situacijo ali govorni položaj sporočevalca in naslovnika.

Novinarske vrste s tako opredeljenimi lastnostmi zmeraj nastajajo znotraj kompleksnega družbenega okolja in ga tudi odražajo. Koširjeva (1988, 47) se je pri opredelitvi dejavnikov, ki sooblikujejo novinarske vrste, oprla na teorijo Otta Grotha. Z najširšega družbeno-političnega vidika so dejavniki naslednji:

- a) gospodarske razmere;
- b) delitev po spolu in starosti bralcev;
- c) tehnika;

³ V magistrskem delu je ne bova povzemali, saj sta naš predmet raziskovanja pisana žanra.

- d) ustava, politične razmere nasploh;
- e) duhovno-kulturna raven naroda;
- f) javno mnenje;
- g) veroizpoved.

Tem dejavnikom Koširjeva sama dodaja še medijske dejavnike z vidika razširjenosti in priljubljenosti posameznega medija v določenem obdobju na določenem prostoru in delo znotraj posameznih uredništev. Pri tem lahko imajo vlogo priljubljenost določenega žanra pri glavnem in ostalih urednikih, smisel novinarja za posamezni žanr in plačilna postavka (Košir 1988, 47–48).

Ključna značilnost posameznega žanra je vrsta dogodka, ki ga ta žanr upoveduje. Medvedev pojasnjuje: »Vsak žanr obvlada samo določene strani stvarnosti, se pravi, določen izsek realnosti, ki je tipičen za posamezen žanr.« (Medvedev v Košir 1988, 37). Bralci časopisa so tako na primer vajeni, da se v vesti poroča zgolj o nekaterih vrstah dogodkov in časopis mora ta pričakovanja izpolniti. Vsi žanri tudi ne upovedujejo dogodkov obstoječe realnosti; obravnavanje dejanskih dogodkov je tako nesporno značilno denimo za vest in poročilo, ne pa tudi za komentar, ki najpogosteje razlaga ozadje dogodkov in razmišlja o njegovih dolgoročnih posledicah. Dogodke je zato najenostavneje razporediti po področjih (na primer zunanja ali notranja politika, kultura, šport itd.), ki imajo načeloma svoje časopisne redakcije in včasih tudi posebno stran v časopisu (Košir 1988, 37).

Osnovni namen sporočila oziroma besedila je naslednji dejavnik, ki ločuje posamezne žanre. Glede na to, ali je avtor v besedilu s svojim mnenjem, interpretacijo in angažiranostjo prisoten oziroma odsoten, obstajata dve osnovni funkciji novinarskih besedil, informativna in interpretativna. Prva avtorjevo osebno mnenje in izrazito subjektivni pogled izločuje, druga pa ju zahteva (Košir 1988, 41).

Običajno poročilo je eden najbolj značilnih žanrov z informativno funkcijo in najpogostejši žanr v sodobnem dnevnem tisku. Poročilo poroča o dogodkih, kar pomeni, da ga zanimajo tisti, ki so se že zgodili in katerih potek je za naslovnike zanimiv oziroma relevanten. Upoveduje vnaprej napovedane, same zase razumljive dogodke, zato je poročilo navadno samozadostno in le redko ga je treba dopolniti s komentarjem. Dogodki morajo biti opisani

tako, da bralcu ponudijo relativno celovit vpogled v dogajanja. Kljub obsežni selekciji podatkov, ki jo mora poročevalec predhodno opraviti, mora njegovo poročilo zbuditi iluzijo, da občinstvo o tem dogodku ve vse potrebno. Poročilo prehaja distanco med bralcem in dogodkom, kar pomeni, da bralca preko besedila privede na kraj dogodka in opazuje skozi njegove oči. Ta žanr torej zanima trajanje in ne zgolj rezultat. Običajno nima uvoda in zaključka, ampak se sestoji iz glave in jedra. Glavo zmeraj sestavljata naslov in podnaslov, pogosto pa še vodilo⁴ z identifikacijskimi dejstvi o obravnavanem dogodku. Vodila poročil ravno zaradi tega spominjajo na oziroma so enaka časopisni vesti (Košir 1988, 73–75). Koširjeva (1988, 77) navaja več poročevalskih vrst, med katerimi so za potrebe magistrskega dela ključne:

- a) običajno poročilo, ki v kronološkem vrstnem redu ali po pomembnosti poroča o poteku dogajanja in je zapisano v obliki narobe obrnjene piramide;
- b) komentatorsko poročilo, ki opravlja tudi interpretativno funkcijo in ob opisu dogodka vključuje še razlago njegovega ozadja oziroma posledic;
- c) reportersko poročilo, v katerem poročevalec živo opisuje dogajanja, vključuje podrobnosti in zapisuje pogovore. Jezik te vrste poročila je ekspresivnejši in slikovitejši v primerjavi z običajnim poročilom, sicer pa je reportersko poročilo pogostejše na radiu in televiziji kot v tisku.

Komentar je značilen žanr interpretativne vrste, ki v celoti sega pod površino dogajanja in ne zajema več zgolj iz prve podatkovne sheme. Novinar raziskuje ozadje posameznega dogodka, preučuje razmerja med dogodki in išče vzroke; gre torej za poglobljen pristop pri upovedovanju kompleksnih zvez. Enako kot za poročilo je tudi za komentar nujna ažurnost, saj naslovnik pričakuje takojšnje pojasnilo. Glavna naloga komentarja je dogodka, presenetljive in nepredvidljive za naslovnika, zapisati na način, da ti dogodki postanejo doumljivi oziroma jih umestiti v verigo dogajanj. Preko tehtne analize, argumentacije in sinteze mora bralec komentarja dogodek razumeti v logiki naravne zakonitosti, zato je ključni predmet komentarja ozadje dogodka. Njegova shema je klasična in se sestoji iz uvoda, jedra in zaključka. Uvod zajema ekspozicijo z jasno zastavljeno izhodiščno točko komentarja, jedro podaja pojasnila oziroma komentatorjeva stališča, zaključek pa vsebuje poanto celotne

⁴ Po Korošcu (1998) je to sinopsis, kar bova natančneje razložili v nadaljevanju.

zadeve. Komentarje navadno pišejo specialisti za posamezna področja (Košir 1988, 83–85). Koširjeva (1988, 86) prepozna več vrst komentarja, med katerimi je za magistrsko delo relevanten običajni ali klasični komentar, ki je najpogostejši in se na dogodke odziva hitro, jedrnato ter s pojasnjevanjem ozadja.

3.3 Žanrska analiza po Van Dijku

Van Dijk (1988; 1991; 1996; 1997a; 1997b; 1998; 2001; 2003) preučuje novinarske žanre z vidika prepletanja njihove tvorbe, recepcije občinstva⁵ in širšega družbenega konteksta v danem trenutku, kar pogojuje lastnosti posameznega žanra oziroma besedila. Žanr torej razlaga kot presečišče besedila in sobesedila, pri čemer vsak žanr odraža družbene prakse skupnosti, v okviru katerih nastaja. Avtor v okviru analize vpeljuje tudi kategorijo superstrukture besedila, ki jo vsak žanr vključuje, a se od žanra do žanra razlikuje in nanj ni omejena. Van Dijkova opredelitev žanra z opisanega najširšega vidika preučevanja besedila v kontekstu novinarskih praks in praks občinstva ter družbeno-političnega okolja je tesno prepletena z avtorjevo metodo analize, KDA. Prek te se avtor z analizo žanrov oziroma besedil kot osnovnih enot in družbenih praks ukvarja na mikro ravni oziroma na ravni enot, večjih od stavkov, in njihovih pomenov glede na besedilo in kontekst, ter na makro ravni oziroma v kontekstu širših družbenih, političnih in kulturnih okoliščin.

V tem poglavju bodo opredeljeni tisti vidiki žanrske analize po Van Dijku, ki so za raziskavo relevantni in se nanašajo neposredno na besedilo oziroma žanr ter na njuno tvorbo. Sledil bo izris njegovega modela superstrukture sheme časopisnega poročila, ki nama bo služil kot osnova za izdelavo lastnega modela za analizo jezikovnih in diskurzivnih praks v poročilih in komentarjih.

3.3.1 Tvorba novinarskih prispevkov in novinarskega diskurza v medijih

Že pri opredelitvi žanra po Swalesu (1990), Bhatii (1993; 2002; 2004) in Koširjevi (1988) sva poudarili, da so lastnosti vsakega žanra pogojene s profesionalnim in družbenim kontekstom njihovih avtorjev ter s sporočanjским ciljem posameznega žanra. Enako trdi tudi Van Dijk, ki

⁵ V magistrskem delu je ne bova podrobno razlagali, ker najin model diskurzivne analize te kategorije ne vključuje.

se pri preučevanju novinarskih besedil posebej posveča presoji o objavni vrednosti dogodkov in novičarskim vrednotam (Van Dijk 1988).

Novinarjeva presoja o objavni vrednosti posameznega dogodka je pogojena z njegovim obiskom kraja dogodka ter osebnimi prepričanji in stališči do dogodka ter vpletenimi vanj. Presoja je ob tem pogojena z ustaljenimi novinarskimi praksami, predvsem s posebno organizacijo in rutinizacijo dela z namenom najti primerno število relevantnih dogodkov, s časovnimi roki, dostopnostjo lokacije in akterjev. Večina novinarskih prispevkov temelji ne na neposredni prisotnosti novinarja, ampak na informacijah iz že obstoječega diskurza oziroma izvornih besedil. Novinar mora zaradi časovnih omejitev in nerelevantnosti vseh podatkov v teh besedilih informacije v medijsko besedilo smiselno vključiti prek različnih strategij. Te vključujejo izbiro, pogojeno z avtoriteto vira, dobesedno reprodukcijo, povzemanje, izločevanje oziroma dodajanje in nadomeščanje informacij ter permutacije (Van Dijk 1988, 119–124).

Ne glede na izbrane strategije novinarje pri ustvarjanju novinarskih prispevkov vodi zavest o določenih novinarskih vrednotah in omejitvah. Te so lahko vezane na tvorjenje prispevkov in upoštevajo proračun za zbiranje novic, plače in količino oglaševanja, prevladujoče teme in ideološka usmerjenost v novinarskih prispevkih pa so navadno pogojene z mnenji in stališči pomembnih virov in javnosti. Vrednote so povezane tudi z družbenimi rutinami zbiranja novic, zato te načeloma upovedujejo le dele sicer kompleksnejših dogodkov, vključujejo javnosti poznane akterje in se nanašajo na informacije predstavnikov za odnose z javnostmi. Ostale, bolj specifične vrednote, zahtevajo novost dogodka, njegovo skladnost z družbeno sprejetimi normami, neposredno relevantnost za bralca in negativnost (Van Dijk 1988, 124).

Obstaja torej vrsta dejavnikov, od načina zapisa naslova do zgradbe besedila, ki vplivajo na razumevanje in pomnjenje zapisanega (Leon 1997, 86).

3.3.2 Vsebinska organizacija in značilnosti novinarskega besedila

Glavni cilj diskurzivne analize znotraj analize žanra je podati sistematični opis enot uporabe jezika oziroma diskurza. Ti opisi se sestojijo iz dveh glavnih dimenzij, besedila in konteksta, pri čemer prva pomeni diskurzivne strukture na različnih stopnjah opisa. Druga povezuje

strukturne opise z različnimi lastnostmi konteksta, na primer s kognitivnimi procesi in družbeno-kulturnimi dejavniki v okviru nastanka besedila. Diskurze navadno označuje določena tematika oziroma tematska organizacija besedil, ki temelji na semantičnih makrostrukturah. Makrostrukture oziroma bistva besedila izhajajo iz primarnih splošno sprejetih pomenov besed in povedi oziroma pomenskih osnov, ki so najmanjši, sicer neodvisni pomeni jezika in besed, ki posamezne dele besedila povezujejo ter poskrbijo za njegovo koherentnost (Van Dijk 1988, 34; Tomlin in drugi 1997, 90). Tematike oziroma semantične makrostrukture predstavijo bistvo diskurza oziroma povedo, o čem diskurz govori, tako pa jezikovnim uporabnikom med procesom tvorbe oziroma razumevanja diskurza omogočijo razumevanje bistva določenega besedila. Semantične makrostrukture so načeloma izrecno izražene v naslovih, povzetkih ali zaključkih (Van Dijk 2001, 101–102), kar lahko jezikovnim uporabnikom služi kot glavno orodje za sklepanje o tematiki(ah) (Van Dijk in Kintsch v Van Dijk 2001, 102), obravnavani(h) v besedilu. Tvorci besedil lahko tako poudarjajo določene pomene in s tem nadzorujejo poslušalčevo oziroma bralčevo razumevanje ter vplivajo na oblikovanje miselnih modelov o dogodkih, ki jih obravnava določen diskurz (Van Dijk 2001, 102).

KDA po Van Dijk se poleg preučevanja globalnih struktur novinarskega diskurza, vključujoč jezik, besedilo in diskurz, posveča tudi ožji analizi oziroma mikro strukturi novinarskih prispevkov, saj se celovite, zgoraj opisane abstraktne strukture konkretno izražajo na ravneh besed in povedi. Na tej ravni Van Dijk razlikuje med pomenom in njegovim izražanjem v zunanjih oblikah, na primer besedah, frazah, stavčnih členih in vrstah povedi (Van Dijk 1988, 59).

Primarni habitualni pomeni so rezultat piščeve oziroma govorčeve izbire znotraj njunih miselnih predstav o dogodkih oziroma njunih splošnejših, družbeno sprejetih prepričanj in verovanj. Ti pomeni so hkrati tiste informacije, seveda pod nadzorom semantičnih makrostruktur, ki najbolj neposredno vplivajo na miselne modele in s tem na mnenja prejemnikov. Vključno s širšimi tematikami se prejemniki teh pomenov najenostavneje spomnijo in jih reproducirajo, torej lahko imajo očitne družbene posledice. Posebne pozornosti je deležno tudi preučevanje oblik posrednega pomena, na primer domnev, implikacij, namigovanj in podobnega v besedilu (Van Dijk 1988, 62–63). Van Dijk poudarja tudi pomen subtilnih formalnih struktur, ki se od semantičnih struktur, v večini pod nadzorom

pisca ali govorca, razlikujejo zaradi izvzetosti iz njihovega zavestnega nadzora. Med te strukture prištevamo intonacijo, skladenjsko strukturo, strukturo pomenskih podstav, retorične figure in podobno. Naštete oblike navadno ne izražajo neposredno osrednjega pomena besedila in prepričanj avtorja, ampak nakazujejo na pragmatične značilnosti sporočanja dogodka, na primer na namene avtorja, trenutno razpoloženje in čustva, osebni pogled na posamezni dogodek itd. (Van Dijk 2001).

Doslej opredeljena tematska organizacija novinarskega besedila temelji na celotni diskurzivni shemi oziroma na superstrukturah. Ta shema je sestavljena iz hierarhično razvrščenih kategorij, ki so lahko specifične za posamezne diskurzivne tipe. Vsaka kategorija superstrukture je povezana z makropropozicijami oziroma posameznimi temami v prispevku iz okvira semantične makrostrukture. Posamezne narativne kategorije, na primer ozadje v časopisnem poročilu, so lahko sestavljene iz ene ali več makropropozicij, ki skupaj opisujejo ozadje zgodbe. Opisana vez med superstrukturo in makropropozicijo medijskemu občinstvu omogoča oblikovanje specifičnih medsebojnih povezav. Ob opisani povezavi celostne oblike s celotno vsebino besedila obstaja tudi povezava z mikro strukturami posameznega besedila preko makro pravil. Vsaka makropropozicija se pri tem nanaša na zaporedje podstav, te pa na zaporedje povedi in stavkov. To tudi pomeni, da shema določa zaporedje tematik oziroma celotno ureditev besedila (Van Dijk 1988, 51).

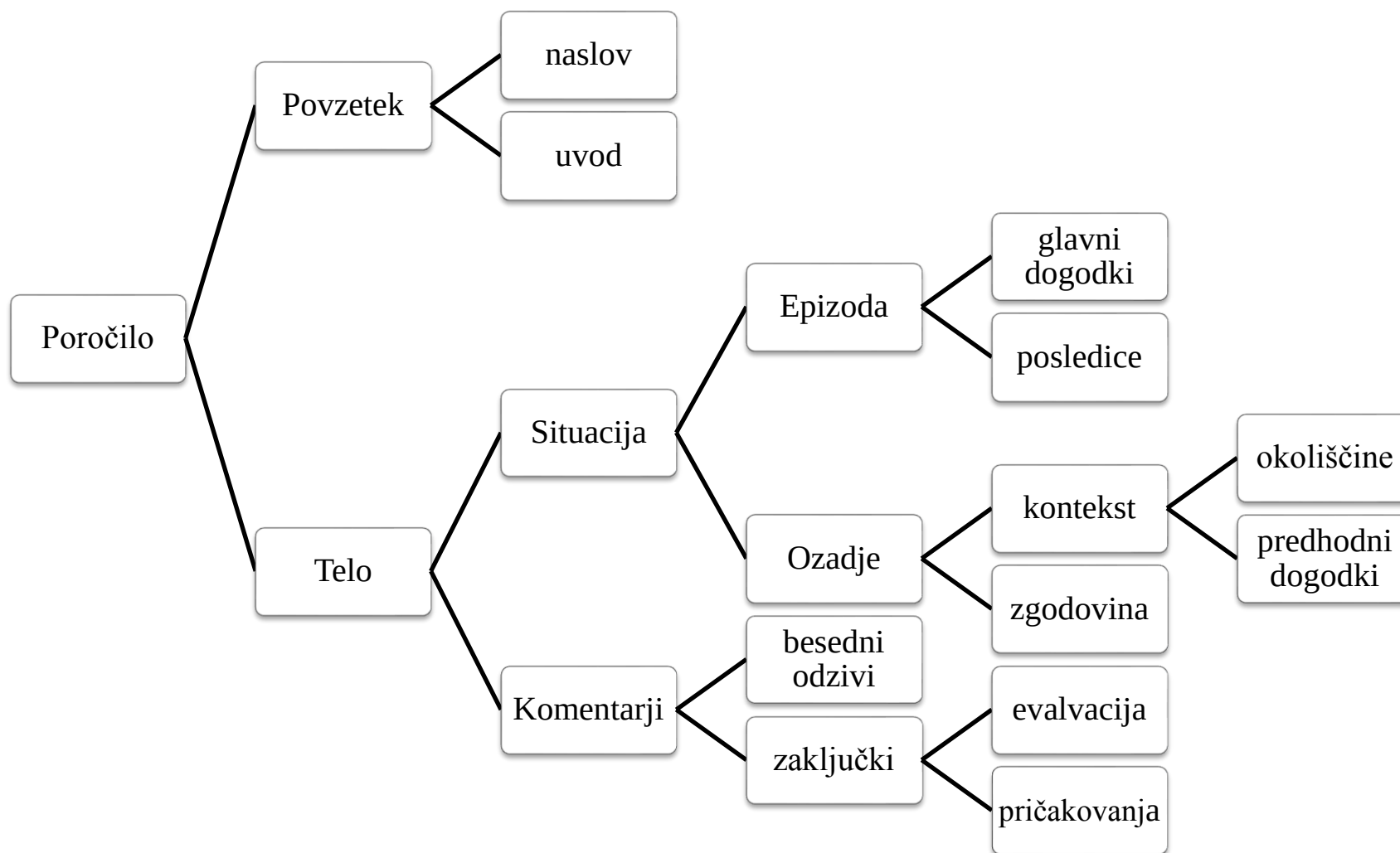
Van Dijk (1988) je oblikoval superstrukturo sheme časopisnega poročila z vsemi možnimi kategorijami, seveda pa v praksi večina poročil ne vsebuje vseh v nadaljevanju opredeljenih kategorij. Časopisno poročilo se tako po Van Dijk (1988, 53) sestoji iz naslova in uvoda (*lead*), ki skupaj povzemata bistvo oziroma glavno temo prispevka. Naslov in uvod povzemata besedilo in skupaj izražata semantično makrostrukturo. Bell (v Erjavec 2001, 708) poudarja pomembno besedilno in kognitivno funkcijo naslova, ki povzema najpomembnejše informacije besedila in bralca s tem usmeri k nadaljnjemu branju besedila v vnaprej določeni smeri. Naslovu sledi uvod, ki je lahko ločen od besedila oziroma je del prve, tematske povedi besedila (Van Dijk 1988, 53). Uvod povzema osrednje dogajanje, opisano v novinarskem prispevku, in poda poanto zgodbe z odgovori na vprašanja »kdo«, »kdaj«, »kje«, »kaj« in včasih tudi »zakaj«. Načeloma vključuje zgolj glavni dogodek in v njem novinar začrta osnovo za nadaljnjo interpretacijo dogajanja (Erjavec 2001, 709). Naslov in uvod natančneje kot Van Dijk opredeljuje Korošec (1998, 50–53), ki uvaja kategorijo naslovja. Glede na

avtorja je naslovje najizrazitejša časopisna poročevalska kategorija, ki jo tvorijo nadnaslov, veliki naslov, podnaslov in sinopsis. Ključni namen naslovja je najpomembnejše podatke strniti okrog nosilne enote oziroma velikega naslova, v podnaslovu, sinopsisu in pozneje še nadnaslovu. Korošec (1998, 51) pojasnjuje, da zaradi tega tudi sinopsis sodi v naslovje. Pravi sinopsis (uvod po Van Dijku) sporoča bistvene informacije iz besedila v skrajšani obliki in se pri branju priključuje naslovom, in če je sprejeta količina podatkov za bralca dovolj, se ta usmeri k novemu besedilu. Korošec (1998, 103) opredeljuje tudi nepravi sinopsis, ki ne ponudi možnosti, da bi občinstvo branje z njim zaključilo, ampak ga podaljša v sledeče besedilo. Tak sinopsis pogosto vključuje udarne, a ne nujno bistvene podatke, pritegovalna funkcija v njem pa prevlada nad informativno.⁶ Sinopsu glede na Korošca oziroma uvodu po Van Dijku sledi kategorija ene ali več epizod, ki so sestavljene iz enega ali več (glavnih) dogodkov. Dogodki govorijo o dejanjih in vpletenih akterjih, včasih pa besedilo vključuje še razlago oziroma opis ozadja in oceno obravnavanega dogodka. Ozadje navadno sledi sklopu, ki obravnava glavne dogodke, ki pa so velikokrat opisani v kontekstu. Kontekst se pri tem nanaša širše na obravnavano situacijo, se sestoji iz ostalih konkretnih dogodkov in ni popolnoma splošen. V tem pogledu se kontekst razlikuje od ozadja, ki je vsebinsko obširnejše in seže dlje v zgodovino dogodka oziroma situacije. Pogosta je tudi kategorija posledic, katerih opaznost določa vrednost posameznih družbenih in političnih dogodkov. Včasih so posledice celo pomembnejše od dejanskega dogodka in v tem primeru so razvrščene po enakem hierarhičnem pravilu v besedilu kot (glavni) dogodki. Kot specifična kategorija posledic lahko v novinarskih prispevkih nastopajo besedni odzivi pomembnih vpletenih akterjev. Prispevki o zelo pomembnih dogodkih skoraj brez izjeme vključujejo izjave in komentarje pomembnih sodelujočih oseb oziroma osebnosti s področja politike. Uporaba izjav prisotnih novinarjem omogoča oblikovanje mnenj, ki niso nujno njihova, a naj bi bila objektivna. Seveda pa izbira virov in citatov nikoli ni zares objektivna. Obravnavana kategorija navadno sledi kategorijam glavnih dogodkov, konteksta in ozadja, proti koncu novinarskega prispevka. Zadnja kategorija je komentar, ki se (lahko) sestoji iz dveh podkategorij; ocene kot mnenja o aktualnem dogodku in/ali pričakovanj kot izraza možnih političnih ali drugih posledic aktualnega dogodka. Ta kategorija po navadi izraža mnenja in

⁶ Zaradi podrobnejše opredelitve naslovja z več kategorijami glede na Van Dijkovo opredelitev in zaradi razlikovanja med sinopsisom in uvodom, ki se v svoji klasični obliki pojavlja kot uvod v jedro besedila pri interpretativnih žanrih, bova pri grafičnem prikazu najinega modela diskurzivne analize in pri sami analizi (poročil) upoštevali opisano Koroščevo opredelitev.

ocene samih novinarjev oziroma časopisa. Van Dijk shemo novinarskega poročila v grobem deli na kategoriji povzetka in zgodbe, pri čemer je povzetek obvezna kategorija. Tudi sicer so nekatere kategorije v poročilu, ob povzetku še glavni dogodki, obvezne, medtem ko so nekatere, na primer ozadje, besedni odzivi in komentarji, prepuščene izbiri pisca. Po svoji definiciji shema poročila določa celotno ureditev oziroma zaporedje tematik v besedilu, pri čemer se najpomembnejše informacije najpogosteje znajdejo na začetku besedila in tudi v naslovu. Včasih pa so zaradi dejavnikov objavne vrednosti, na primer težnji po negativnem, nenavadnem, nepričakovanem, manj ključne informacije zapisane na vidnejših mestih kot pomembnejši podatki (Van Dijk 1988, 52–56).

Slika 3.1: Superstruktura sheme poročila po Van Dijku

Vir: Van Dijk (1988, 55).

4 JEZIKOSLOVNA IN STILISTIČNA ANALIZA

Diskurzivna analiza kot analiza rabe jezika prek meja samih povedi je v zadnjih 40 letih postala uveljavljena disciplina. Jezikoslovje jo poimenuje različno, na primer besedilna lingvistika, besedilna analiza, konverzacijska analiza, retorična analiza in funkcijska analiza. Glavni cilj tovrstne analize je razumeti strukturo in funkcijo določene rabe jezika, namenjene za sporočanje določenega pomena (Bhatia 1993, 3). Da bi ta cilj lahko dosegli tudi v tej raziskavi, bo jezikovna analiza delu zajemala več ključnih vidikov razčlenitve izbranih poročil in komentarjev.

Začeli bova široko in nato postopoma zoževali predmet analize. Pri širši umestitvi, ozadju analize in zgodovini raziskovanja izbranega področja bova izhajali predvsem iz del Toporišiča (1976), Korošca (1976, 1998), Bhatie (1993), Bednarkove (2006) in Kalin Golobove (2003, 2004a, 2005). Ožja analiza besedil, ki se bo nanašala na stil in stilno zaznamovanost besed, bo temeljila predvsem na delih Korošca (1998) in Červove (2008). Najbolj podrobna analiza, torej analiza posameznih jezikovnih sredstev, pa bo imela podlago med drugimi v delih Kalin Golobove (2004c), Logarjeve (2004) in Červove (2008). Našteti avtorji so pri analizi v tej raziskavi temeljni in ključni, saj so (razen nekaj izjem) raziskovali slovenski medijski prostor in analizirali jezikovne prvine (v časopisih), ki bodo predmet analize tudi v teh raziskavi. Trudili se bova torej nadgraditi in posodobiti njihova dela, prav tako pa obdelati nemalo časovnih obdobj, ki v obstoječih raziskavah niso bila analizirana.

4.1 Uporabna diskurzivna analiza in jezik

Bhatia (1993, 5–12) govori o štirih glavnih pristopih raziskovanja raznolike rabe jezika. Med zgodnejše (šestdeseta leta prejšnjega stoletja) pristope uvrščamo analizo registrov (funkcijske zvrsti). Ta se osredotoča na prepoznavanje statistično prevladujočih in relevantnih besedno-slovničnih elementov v besedilu in zagovarja tezo, da se jezik spreminja glede na funkcijo, ki jo mora opraviti. V sedemdesetih letih je prevladovala slovnično-retorična analiza, s katero so odkrivali odnos med slovničnimi izbirami in retoričnimi funkcijami, ki jih te izbire pogojujejo in omogočajo. V osemdesetih je bila v ospredju interakcijska analiza, ki je temeljila na bralčevi oziroma poslušalčevi interpretaciji diskurza, ki naj ne bi bil ultimativno določen, temveč naj bi ga bralec ali poslušalec soustvarjal s svojo interpretacijo. Za ustvarjalce besedil,

na primer novinarje, pa naj bi veljalo, da pri pisanju zavzamejo vlogo bralca, se vživijo v besedilo in tako glede na pričakovani oziroma želeni odziv pišejo in prilagajajo svoj način pisanja. Sočasno z interakcijsko analizo diskurza, ali natančneje, besedila, je bila med raziskovalci priljubljena tudi žanrska analiza. Ta bo ključna tudi za najino raziskavo, saj največji poudarek (poleg jeziku) daje družbeno-kulturnim, institucionalnim in organizacijskim okoliščinam, ki določajo in omejujejo končno obliko posameznega novinarjevega prispevka. Žanrska analiza prav tako zagovarja tezo, da imajo besedila, napisana v različnih žanrih, različne funkcije.

Bolj specifično na področju jezikoslovja so raziskovalci izhajali iz dveh izhodišč: iz strukture diskurza in funkcije jezika. Poznamo osem ključnih pristopov k preučevanju jezika v medijih, od katerih sta v našem primeru ključna dva: prvi je kritični pristop, ki razkriva odnose moči in ideologije v medijskih besedilih, drugi pa narativni oz. stilistični pristop, ki se osredotoča na strukturo in jezik v medijskih besedilih (žanre, stil ipd.) (Bednarek 2006, 11).

4.2 Zgodovina jezikovnostilnega in besediloslovnega raziskovanja novinarskega diskurza v Sloveniji

Jezikoslovno raziskovanje novinarskih besedil je v Sloveniji relativno mlado. Korenine ima sicer v letu 1933, ko je »časnikarski jezik« omenjal že Breznik (O časnikarski slovenščini), vendar večina tedanjih avtorjev časopisnih besedil ni obravnavala kot besedilnih vrst s posebnimi jezikovnostilnimi značilnostmi, ampak so jih presojali le po »napakah«, ki naj bi se v njih pojavljale (Kalin Golob in Červ 2010, 3). V 70. letih 20. stoletja je bilo ključnega pomena raziskovanje Korošca (1976) in Janeza Dularja (1974; 1975), ki sta konkretno analizirala poseben stil pisanja (časopisni stil) v okviru posebne publicistične funkcijske zvrsti. Korošec je kasneje še podrobneje analiziral izključno poročevalska besedila in iskal temeljne značilnosti jezika poročevalstva s funkcijskega stališča, natančneje ga je zanimalo, kako jezik v njem deluje (Kalin Golob in Červ 2010, 3; Korošec 1976).

V okviru funkcijske zvrstnosti govorimo o posameznih funkcijskih zvrsteh in podzvrsteh, torej o skupinah besedil, ki jih v določeno zvrst razporejamo zaradi enakega namena oziroma vloge (Kalin Golob 2005, 98). V slovenski jezikoslovni literaturi (Toporišič 1976) poznamo štiri funkcijske zvrsti: praktično-sporazumevalno, strokovno, publicistično in umetnostno

funkcijsko zvrst. V publicistično zvrst sodijo javna besedila, namenjena najširši javnosti, kot so besedila, ki so v dnevnikih, tednikih, mesečnikih itd.. Tovrstna besedila so, gledano stilistično, preplet elementov znanstvenih in poljudnoznanstvenih podzvrsti (na primer težnja k objektivizaciji zapisa) ter umetnostne zvrsti (subjektivizacija, ki se kaže na primer v rabi aktualizmov), zato pri publicističnih besedilih ne moremo govoriti o enotnem stilu (Kalin Golob 2003, 40). Znotraj te široke zvrsti pa obstajajo posamezne skupine besedil, ki imajo ob tem splošnem namenu še druge skupne funkcije, in jih imenujemo podzvrsti. Ena izmed njih je poročevalska, tvorijo jo novinarska besedila, ki so rezultat dnevnega obveščanja in presojanja v ustaljenih besedilnih vrstah, žanrih (Kalin Golob 2005, 98).

Korošec (1998) je od širšega pojma publicistike ločil besedila, ki se pojavljajo v eni vrsti množičnih občil in so namenjena sporočanju o aktualnih dogodkih, tvorijo pa jih novinarji. Znotraj publicistične zvrsti se v takšnih besedilih uresničuje t. i. poročevalski stil, za katerega veljajo posebne jezikovne in stilne značilnosti. V poročevalnih besedilih so se od zadnje tretjine 19. stoletja razvijala sredstva, ki so slovenščino vpeljala v novo stoletje z zavestjo o posebnosti in samostojnosti slovenske publicistične funkcijske zvrsti (Kalin Golob 2004a). »Poleg skupnega namena imajo besedila (torej) tudi posebna jezikovna sredstva, ki jih prepoznamo kot poročevalski stil, ki se lahko kaže samo v njih« (Kalin Golob 2005, 98). Korošev poročevalski stil je tako, če povzamemo, stil pisanja »v poročevalskih besedilih, ki tvorijo poročevalsko podzvrst publicistične funkcijske zvrsti, teorija novinarskih žanrov jih razvršča v informativno in interpretativno zvrst novinarskih besedil, torej so to besedila vseh vrst obeh zvrsti, v prvo sodijo besedila, katerih osnovna funkcija je informirati, v drugo pa tista, v katerih avtor kaže tudi lastno mnenje, dogodek komentira in razlaga« (Kalin Golob 2003, 46), obenem pa z namenom iskanja stika z naslovnikom gradi na vplivajskih in vrednotilnih sporočanjških vlogah (Korošec 1998, 12). Takšna razčlenitev se ujema z že omenjeno teorijo novinarskih žanrov Koširjeve (1988), ki glede na prevladujočo funkcijo besedil te uvršča v informativno ali interpretativno zvrst. Tam so tako v ospredju od jezika neodvisni kriteriji, v stilistiki pa je ključna funkcija, ki jo dodelimo besedam v skladu z namenom sporočanja (Korošec 1998, 12). Korošec je svojo stilistično in besediloslovno analizo objavil v Stilistiki slovenskega poročevalstva (1998), ki velja za prvo tako izčrpno in teoretično izpopolnjeno analizo poročevalskih besedil pri nas in drugod po svetu (Kalin Golob in Červ 2010, 4).

V 80. letih so novinarski diskurz v okviru novinarskih študij raziskovali tudi raziskovalci in raziskovalke Fakultete za družbene vede (Manca Košir, Melita Poler Kovačič, Monika Kalin Golob, Karmen Erjavec, Marko Milosavljević itd.). Najnovejše raziskave, ki se specifično nanašajo na jezikovnostilno analizo v najini nalogi, so bile opravljene po osamosvojitvi Slovenije. Vse temeljijo na preučevanju jezika v poročevalstvu, ko posamezne stilne pojave tipizirajo po Koroščevi stilistiki poročevalstva, nekatere pa ponujajo tudi njegovo teoretično nadgradnjo.

4.3 Stilno zaznamovana jezikovna sredstva in stilne plasti

Kot že rečeno, bo jezikovnostilna analiza v magistrskem delu v največjem obsegu temeljila na Koroščevi (1998) besediloslovno-stilistični teoriji. Njegova podrobna razčlenitev stilnih vrednosti oziroma stilnih plasti jezikovnih sredstev in njihovih kategorij bo pri analizi posameznih novinarskih besedil ključna.

Korošec (1998, 8) stil pojmuje kot strokovni izraz, katerega oznaka zajema naslednje prvine:

- a) Sistemski vidik stila: »stil kot pojav je vsebovan v jezikovnem sporočilu, zato po saussurjevski dihotomiji spade k *parole*, torej k uporabi jezika, ne k jeziku kot sistemu (kot *langue*)«;
- b) Postopkovni vidik stila: stil prihaja do izraza na vseh ravlinah besedila in se dosega z izbiro iz danih jezikovnih sredstev jezika kot sistema;
- c) Teleološki vidik stila: ta vidik se navezuje na dejstvo, da je izbor odvisen od določenega cilja oz. namena tvorčevega sporočanja;
- d) Vidik prezentacije stila: stil se kaže v rezultatu jezikovne dejavnosti, v besedilu kot komunikatu, torej ali v pisno-vidni ali govorno-slušni obliki;
- e) Besedilotvorni vidik stila: stil v besedilu prepoznamo po posebni organizaciji jezikovnih prvin, tako da velja za eno od konstitutivnih prvin besedila (poleg vsebinskih in jezikovnosistemskih prvin);
- f) Sporočanjevidi vidik stila: (jezikovni) stil v komunikaciji deluje le v primeru, ko tvorec in naslovnik besedila razpolagata s skupnim kodom.

Korošec (prav tam) meni, da bi definicija stila, ki bi združevala vse zgoraj opisane prvine, bila preobložena, neuporabna in okorna, zato večinoma uporabljamo krajše in preprostejše definicije, ki zajemajo zgolj bistvo, kot je na primer iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika, tj. »kar je določeno z izborom in uporabo izraznih in oblikovnih sredstev v posameznem delu ali več delih« (Slovar slovenskega knjižnega jezika: spletna izdaja), ali pa Hausenblasova: »Stil je eno od načel zgradbe besedila« (Hausenblas v Korošec 1998, 8). Beseda 'stil' se nanaša tudi na lasten, individualen oziroma (p)oseben način pisanja posameznega pisca ali novinarja.

Stilistika nasploh razvršča jezikovna sredstva med nevtralna oziroma stilno nezaznamovana in nenevtralna oziroma stilno zaznamovana. Korošec pa nato jezikovna sredstva v poročevalstvu razvršča še v tri stilne plasti. Korošec (1998), Akhmanova (1972) in Unuk (2013) pri stilni vrednosti ločujejo med stalno (konstantno) in sobesedilno (kontekstualno) stilno vrednostjo sredstev. Besede s stalno stilno vrednostjo imajo inherentno zaznamovanost, torej so zaznamovane same po sebi. »Gre za že izdelane konotacije, ki so inherentno vsebovane v pojavu poleg pragmatičnih sestavin besednega (denotativnega) pomena in predstavljajo predvsem osebno vrednotenje kot čustvena, ekspresivna, estetska, evokacijska, intenzifikacijska ipd. vrednost« (Unuk 2013, 122). Besede s sobesedilno stilno vrednostjo pa imajo adherentno stilno vrednost in so odvisne od konteksta. Če se določena jezikovna sredstva uporabljajo v ustreznem funkcijskem stilu sporočanja, so nezaznamovana in pričakovana, če pa se uporabljajo v drugem funkcijskem stilu sporočanja, pa gre za stilno zaznamovano rabo. Stilna vrednost je torej dinamična kategorija (Unuk 2013, 123).

Če ima jezikovno sredstvo določeno stilno vrednost v razmerju do drugih že samo po sebi, to razmerje lahko razumemo kot razliko med nevtralnostjo in nenevtralnostjo. Ali kot piše Korošec (1998, 13): »kar ni nevtravno, je v določenem smislu stilno zaznamovano«. V umetnostnih besedilih med stilno zaznamovana jezikovna sredstva spadajo tropi (besede s konotativnim, drugotnim pomenom), na primer metafore in metonimije, pa tudi besedne igre, ironija in novo tvorjene besede. Pri analizi poročevalskih besedil pa imamo opravlka tudi z drugačnimi jezikovnimi sredstvi, ki jim pravimo avtomatizmi. Tako ločimo v poročevalstvu po Korošču (1998, 14) jezikovna sredstva s stilno vrednostjo treh stopenj:

1) Ničelna stilna vrednost oziroma stilna nezaznamovanost jezikovnega sredstva.

2) Avtomatizirana jezikovna sredstva, ki opravljajo posebno funkcijo v poročevalstvu. Glede na prvo stopnjo so zaznamovana, v poročevalskem besedilu pa nevtralna.

3) S prenosom v drugo funkcijsko zvrst ali iz enega poročevalskega žanra v drugega lahko avtomatizirano jezikovno sredstvo postane aktualizirano. Postane torej stilno zaznamovano. Znotraj poročevalstva lahko tako isto jezikovno sredstvo opravlja dve nasprotujoči si funkciji: kot avtomatizem in kot aktualizem.

Opisane tri stopnje stilne vrednosti jezikovnih sredstev pa Gaja Červ (2008, 139) nadgrajuje še s četrto, in sicer razaktualizacijo oziroma ustaljevanjem aktualizma. Po opravljeni analizi rabe metafor (vrste aktualizmov) v petih slovenskih dnevnikih je namreč ugotovila, da so te prisotne tako v presojevalnih kot tudi v poročevalnih besedilih. Ko metafora, torej novo aktualizirano sredstvo, v poročevalnem besedilu deluje še posebej učinkovito, predvsem kot poimenovalno gospodarnejše sredstvo, jih novinarji začnejo uporabljati večkrat, kar vodi v njihovo razaktualiziranost. Gre torej za aktualizme, ki se zaradi pogoste rabe razaktualizirajo (na primer izraz »okroglo usnje« za nogometno žogo ali »zeleno luč« za odobritev nečesa).

4.3.1 Avtomatizmi in aktualizmi

Avtomatizmi so v poročevalstvu (in samo tam) nevtralna jezikovna sredstva, ki so aktualizirana samo v primeru, ko se pojavijo v drugih zvrsteh ali če so obnovljena, tako da postanejo aktualizmi. Nastali so zaradi posebnih okoliščin in potreb, ki definirajo poročevalsko upovedovanje, kot so denimo kratki časovni okviri za sestavo prispevka. Avtomatizacija je torej »ustaljevanje posameznih jezikovnih sredstev, da postanejo za opravljanje določene naloge običajna in se utrdijo v konvenciji med tvorci in naslovniki« (Korošec 1998, 15). V poročevalstvu jih uporabljajo za sklicevanje na druge vire, za navezovanje na konsituacijo, pojavljajo pa se tudi kot t. i. klišejski izrazi (na primer »Iz krogov blizu vlade smo izvedeli«, »Kot smo že poročali«) in pa kot usmerjevalniki pri orientiranju po straneh časopisa (na primer »Nadaljevanje na strani 5«). K avtomatizmom spadajo tudi osmrtnice ter obrazci vesti in naznanil (Korošec 1998, 16).

Aktualizacija po drugi strani pomeni »novo, svežo, posebno, nenavadno uporabo jezikovnih sredstev za doseg posebnega učinka« (Korošec 1998, 15). Avtomatizmi so torej namenjeni za večkratno, aktualizmi pa zgolj za enkratno rabo. Korošec uporabo aktualizmov opisuje kot

način tvorca besedila za iskanje poti k naslovniku in navezovanje stika z njegovim izkustvenim svetom, z namenom doseganja čustvene reakcije. Aktualizacija torej vključuje naslovnika, avtomatizacija pa ne (Korošec 1998, 17).

Med aktualizmi Korošec analizira:

- a) interpunkcijske naslove (vprašajni in klicajni naslovi);
- b) trope v naslovih: oksimorone (na primer »Bojišče miru«), paronomazije (na primer »Varčnost in varnost«), litote in evfemizme (na primer »Nemajhne izgube«), naslove okrajšanih povedi (na primer »gl. tam!«);
- c) perifraze oziroma ponovitvene izraze: »nafta: črna kri industrijskega sveta«;
- d) besede, ki jim Slovar slovenskega knjižnega jezika pripisuje stilnoplastne in časovne kvalifikatorje: arhaizme, pogovorne besede;
- e) besede z ekspresivno stilno vrednostjo (na primer »peteliniti se«) in nižje pogovorne besede (na primer »zaštihati«) (pogosto uporabljene za pretiravanje);
- f) frazeologeme (na primer »Z medvedom ne kaže češenj zobati«, »mešajo štrene policiji«)
- g) vulgarizme (na primer »brca v rit«);
- h) metafore in metonimije (na primer »naleteti na mino«), katahreze (združujejo nezdržljive prvine, na primer »Pristriženi dolgi prsti«);
- i) nove besede oziroma neologizme: imajo ekspresivno vrednost in so slabšalne, ironične, vulgarne, šaljive ipd. ter ne nastanejo zaradi poimenovalne potrebe, saj zanje že obstajajo nevtralnejši sinonimi;
- j) slengizme, žargonizme, termine.

Aktualizmi pod črkami e), f), g) in i) najbolj intenzivno odražajo osebni stil avtorja in njegovo jezikovno ustvarjalnost. Z njihovo uporabo pogosto izraža svoje stališče, lahko pa jih vključuje tudi samo z namenom požitve besedila (Korošec 1998, 16–28). Tehnike pisanja, ki prav tako opravljajo te vloge, imajo še navednice, ponavljanje besed ali besednih zvez, postavljanje vprašanj, itd., ki jih bova tudi analizirali.

Nove besede

V novinarskih besedilih vseh vrst se vsako gibanje v jeziku najhitreje, sproti in najbolj kaže. V (dnevnem) poročevalstvu tako v splošno rabo prihaja največ novo tvorjenih besed, saj se tam tudi najhitreje nevtralizirajo (Kalin Golob 2004c, 48).

Nataša Logar (2004, 175) nove tvorjenke na področju publicistike in poročevalstva deli na dve vrsti: takšne, ki zapolnjujejo poimenovalno praznino, in pa takšne, ki imajo stilno vlogo (aktualizme). Če že obstoječa poimenovanja posameznih stvari zamenjujejo z novimi, lahko v razmerju do originalnih ta zvenijo vulgarno, ironično, slabšalno ali slengovsko, čez čas pa lahko postanejo celo nevtralna (Logar 2004, 176).

Kot smo že omenili, vse nove besede (neologizmi) niso tudi aktualizmi. Logarjeva (2004, 177) ločuje med dvema vrstama novih besed:

- a) Takšne, ki zapolnjujejo poimenovalno praznino in so kot take nujne za celovito funkcioniranje jezika. Te besede so nevtralne in neavtorske oziroma njihov cilj je, da bi v rabi čim prej postale splošno sprejete. Med takšne novo tvorjene besede na primer spadajo poimenovanja novih znanstvenih odkritij (klonirati, mobilnik, genom, itd.).
- b) Takšne, ki samo drugače poimenujejo nekaj, kar je že poimenovano, in so zato stilno zaznamovane. Tovrstne besede v poročevalstvu imenujemo aktualizmi.

Nove tvorjenke so lahko produktiven in učinkovit način vstopa avtorja v besedilo (Logar 2004, 196).

Metafore in metonimije

S tropi si lahko pomagamo pri razlaganju težjih oziroma težje razumljivih reči (na primer družbenih stanj ali dogodkov) na lažji, bolj razumljiv način. Nekaj novega ali neznanega torej razložimo z nečim bralcu znanim, če je osvojil ključna (vsem skupna) znanja o rabi jezika, ki si jih delijo uporabniki določene jezikovne skupnosti oziroma bralci določenega časopisa

(Chandler 2002, 124). Roman Jakobson (v Chandler 2002, 125) je v enem od svojih del zapisal, da sta metafora in metonimija dva ključna načina za sporočanje pomena ter osnovni za razumevanje vsakdanjega življenja.

Metafora je torej sredstvo, s katerim tvorec išče pot k naslovniku, in navezuje stik z njegovim izkustvenim svetom, da bi sprožil njegovo razumsko in čustveno dejavnost. Estetsko in pomensko delovanje metafor je v poročevalstvu omejeno z objektivnimi stilotvornimi dejavniki, predvsem z zahtevo po jasnem in nedvoumnem posredovanju informacij (Červ 2008, 146).

Metafore, ki se v poročevalskih besedilih najpogosteje pojavljajo, delimo v tri skupine (Červ 2008, 140):

- a) metafore, ki so sestavina frazemov;
- b) kognitivne metafore, ki se v jeziku udejanjajo v stalni obliki;
- c) metafore, ki so tipični publicizmi, po izvoru pa so lahko frazemske ali kognitivne.

Del metafor (pod točko c) so tudi razaktualizirane metafore. Pri tem pojavu v ospredje delovanja metafor stopa poimenovalna vloga, njihov stilni učinek pa ostaja v ozadju in se izgublja. Uporabljamo jih za hitro opisovanje in so skoraj da avtomatizmi (na primer »imeti v rokah«) (Červ 2008, 140).

Ekspresivne besede in pogovorni jezik ter sarkazem in ironija

Ekspresivne besede, pogovorni jezik, sarkazem in ironija spadajo med stilno bolj opazne tehnike novinarjevega vključevanja v besedilo. Ironija je trop, za katerega velja, da je njegov pravi pomen povsem nasproten od njegovega dobesednega pomena. Novinar z uporabo ironije od bralca zahteva prepoznanje konteksta, ki njeno rabo omogoča, in prepoznanje, da je bila njena raba ustrezna, torej da je z njo dosegel nek stilistični učinek (Colebrook 2004). Namen rabe ironije je zabavati, se posmehovati in pritegniti bralca (Chandler 2002, 134). Enak učinek dosega s sarkazmom, ki se pogosto uporablja pri podajanju negativnih mnenj. Tudi ekspresivne besede, pogovorne besede in nižje pogovorne besede so v poročevalstvu

dokaj pogoste. Z njimi novinar vrednoti pomensko vsebino besede. Vrednotenje je negativno, od manjše do večje stopnje odklanjanja, med katerimi so nižje pogovorne besede najbolj negativne oziroma najbolj ostre. Novinarji z omenjenimi aktualizmi dosegajo predvsem drastičnost zapisanega (Korošec 1998, 19–20).

4.4 Navajanje in povzemanje izjav s sklicevanjem

Prav tako žanrotvorna za poročilo in komentar, kot so stilno zaznamovana jezikovna sredstva (oziroma njihova odsotnost), je žanrotvoren lahko tudi način novinarjevega navajanja in povzemanja izjav virov informacij. Vsaka novinarjeva izbira pri upovedovanju je načrtna, kar velja tudi pri načinu sklicevanja.

Naslovniki oziroma bralci časopisov se zanašajo na dolžnost novinarja, da bo vse, kar (in o čemer) bo poročal, resnično. Ker novinar ne more biti prisoten na vseh dogodkih, ki jih ubeseduje, informacije o teh dogodkih pridobiva od drugih, najpogosteje od posebnih služb – poročevalskih agencij. Ob vsaki zapisani trditvi novinar torej navede tudi podatek, kje je to trditev izvedel, s čimer (naslovniku) tudi potrjuje njeno resničnost. Enako stori tudi ob vsaki zapisani izjavi, ki jo je nekdo izrekel. Govorimo o poročevalski sklicevalnosti (Korošec 1998).

S pripisovanjem izjav njihovim virom so nastali tudi že omenjeni sklicevalni avtomatizmi. Korošec (1998, 202) med najpogostejšimi navaja takšne z glagolom v 3. osebi ednine ali množine: »Agencija XY poroča; Tuje agencije poročajo; Iz dobro obveščenih krogov se je izvedelo«, ter takšne z glagolom v 1. osebi množine, ki pomenijo, da se novinar z njimi sklicuje na lastno predhodno poročilo: »Kot smo poročali včeraj«.

Vrste sklicevalnosti o virih glede na zanesljivost/nezanesljivost

Če novinar ni bil na kraju dogodka, o katerem poroča, in se zato sklicuje na tuje vire, se nezanesljivost o dogodku izraža posebej, in sicer kot domneva, neuradnost ali nedokazanost o dogodku oziroma stanju. Korošec (1998, 203) pravi, da novinar lahko to stori na dva načina:

- a) Morfemsko: uporabi besedno zvezo »naj bi« in doda še deležnik na –l, torej na primer: »naj bi rekel«. Novinar tako sam izraža domnevo oziroma sum o zanesljivosti neke trditve. Prav tako je bilo o trditvi že drugod rečeno, da je nezanesljiva, poročilo o dogodku pa še ni uradno potrjeno ali dokazano (če gre za kaznivo dejanje). V tovrstno izražanje negotovosti ne štejemo členkov »morda«, »mogoče«, »najbrž« ali »nemara«, vključeni pa so členki »menda«, »baje«.
- b) Besedno: uporabi členkove zveze s povedniki, na primer: »je menda storil«, »ki da je dejal«. V poročevalstvu beseda »menda« ne krepi izražanja nezanesljivosti, ampak poudarja sklicevalnost oziroma ozir na izjavo drugega.

Navezovalna sklicevalnost

»S to vrsto sklicevalnosti poročevalec določene dela besedila zaznamuje kot neavtorske tako, da jih loči od tega besedila s členkom *da*. To je še zmeraj sklicevalnost na drugi vir, vidik nezanesljivosti pa je zožen na tisti del besedila, ki ga poročevalec pripisuje drugemu«. Na primer: *»Gorbačovu so med drugim očitali imperialistične in boljševistične stereotipe, da noče razumeti emancipacijskih zahtev litovskega naroda, ki **da so** del vzhodnoevropskih procesov«* (Korošec 1998, 206–207).

Citatna sklicevalnost oziroma dobessedno navajanje in parafraziranje

Pri citatni sklicevalnosti je v ospredju neavtorski del novinarjevega besedila, katerega mora novinar jasno ločiti od svojega avtorskega dela. To lahko naredi z dobessednimi navedki ali glagoli rekanja. Citatna sklicevalnost se pojavlja v poročilih in komentarjih, še posebej v poročilih, ki temeljijo na povzetkih intervjujev (Korošec 1998).

Dober navedek (predvsem v komentarjih) naj bi bil takšen navedek, »ki v mislih bralca oživi govorca, njegovo osebnost in njegove besede« (Laban 2005, 53). Prav tako mora biti dovolj zanimiv, da bo pritegnil bralčevo pozornost. Lahko je na primer pojasnjevalen, hudomušen ali presenetljiv, novinar pa naj bi skušal z njegovo izbiro prikazati mnenje, stališče oziroma osebnosti govorcev. Pravilna uporaba dobessednega navedka torej besedilo poživi, predvsem pa ga naredi bolj kredibilnega (Laban 2005, 53).

Novinar, ki piše poročilo, se v besedilu naj ne bi kazal, ali kakor pravi Koširjeva (1988, 77), »je najpogostejše nevtralen opazovalec dogajanja«. Tako lahko sicer res uporablja stilno nezaznamovana jezikovna sredstva, a s specifično izbiro in uporabo navedkov lahko vseeno vstopa v besedilo ter manipulira in zavaja bralce. Kalin Golobova (2004b, 706) v svoji analizi slovenskega časopisja v času vstopa Slovenije v Nato ugotavlja, da je premege govora v časopisnih poročilih veliko, še toliko več pri političnih temah, kjer so novinarji izbirali dobesedne navedke, ki so izrazito vrednotili: »/.../ menimo, da tako novinar posredno kaže tudi svoje mnenje. Z izborom navedkov, ki negativno vrednotijo izjave nekega politika, prikrito kaže svoje mnenje, vendar to stori v informativnem žanru, na videz ustrezno s premim govorom«. To lahko hitro vodi do neuravnoteženosti in posledično do nekvalitetnosti celotnega novinarskega prispevka, saj so nasprotujoča si (politična) stališča predstavljena neenakovredno oziroma enostransko, namesto enakomerno, kar je nujno za predstavitev dejanskega stanja v družbi (Erjavec 1999, 76).

Poleg dobesednega navajanja pa lahko novinar izjavo govorca zapiše tudi s povzemanjem oziroma parafraziranjem. Ta tehnika je pogosta v primeru, da so dobesedni navedki v besedilu predolgi ali nejasni. Novinar mora paziti, da pri povzemanju izjave z identifikacijo vira informacij zapisana dejstva ali ideje jasno loči od svojih lastnih. To naredi z glagoli rekanja, kot so govoriti, dejati, povedati itd. (Laban 2005, 55).

V direktnih citatih, torej dobesednem navedku, naj bi poleg čustvenih in presenetljivih izjav bile zapisane tudi vse izjave, ki so kontroverzne, kakor tudi izjave odvetnikov s sodišča. Parafraziranje bi v teh primerih uničilo moč in jasnost izjave. Priporočena je menjava dobesednih navedkov in parafraziranja, saj se tako ustvarjajo prehodi in ritem v besedilu. Prav tako lahko s parafraziranjem novinar povzame momljanje izjavnika in raztresene izjave v enem samem stavku ter združi ideje, ki jih je vir informacij razlagal neurejeno, ali ga uporablja pri prehodu iz ene teme v drugo. Delnim navedkom se je najbolje povsem izogniti, saj z uporabo narekovajev za samo besedo ali dve zmedemo bralca, ki ne ve, ali gre za dobesedni navedek vira informacij ali za denimo novinarjevo metaforo (Fox 1993).

4.5 Naslovje

Zadnje poglavje jezikovnostilne in jezikoslovne analize bo zajemalo preučevanje naslovov izbranih poročil in komentarjev. Časopisi so danes tržno blago, ki kupce privabljajo predvsem z izstopajočimi naslovi prispevkov. Na jezikovni ravni se to kaže z vključevanjem izrazito opaznih prvin, ki so se pred letom 1990 le redko pojavljale v naslovju ali v poročevalskih besedilih, vulgarizmov in pogovornih besed (Kalin Golob 2004a, 75).

Korošec (1998, 43–49) ločuje med tremi funkcijami naslovov: poimenovalno-informativno, informativno-stališčno in pozivno-pridobivalno. Naslovi s poimenovalno-informativno funkcijo označujejo in poimenujejo temo oziroma vsebino besedila. Naslovi z informativno-stališčno funkcijo »sicer informirajo o vsebini besedila in ga tudi poimenujejo, toda izrazito izstopa vrednotenje te vsebine, stališče avtorja«. Takšni naslovi so lahko tudi stilno nezaznamovani, ali pa se stil v njih kaže le v rahlih odtenkih. Pogosti so v časih političnih in družbenih sprememb, v slovenskem poročevalstvu jih je največ mogoče zaslediti od leta 1989 dalje. Naslovi s pozivno-pridobivalno funkcijo pogosto vsebujejo elemente informativne in stališčne funkcije, v njih pa je razvidna tudi avtorjeva zahteva oziroma poziv naslovniku. Tovrstni naslovi o sami tematiki povedo malo ali še pogosteje nič, in tako bralca pritegnejo k branju nadaljevanja besedila. Kalin Golobova (2004b, 707) zanje pravi, da so pravzaprav komentarji poročila, ki sledi, ter zelo popularni med avtorji besedil zaradi že omenjenega tržnega pritiska in želje po čim večji prodaji časopisa.

Cilj analize naslovja po Koroščevi tipologiji bo ugotoviti, kateri se v posameznem žanru najpogosteje pojavljajo, katere in koliko prej opisanih stilno zaznamovanih jezikovnih sredstev vključujejo in kakšen učinek imajo na celotno besedilo.

5 METODOLOGIJA IN GRADIVO

Na prvo raziskovalno vprašanje, to je, kakšne žanrske zahteve upoštevajo novinarji pri pisanju komentarja in poročila od osamosvojitve Slovenije do danes, bova odgovarjali z metodo kritične diskurzivne analize (KDA), po Van Dijk (2001) interdisciplinarnega pristopa, ki prek analize jezika odkriva širše pomene, ki jih uporabniki jezika oziroma novinarji ustvarjajo pri tvorbi diskurza (Van Dijk 2001). KDA v svojem bistvu preučuje in prikazuje jezikovno-diskurzivne razsežnosti družbenih in kulturnih pojavov ter rabo jezika pod drobnogled nujno jemlje v njegovem družbenem kontekstu (Vezovnik 2009). KDA tako prepozna kompleksnost besedila in zahteva preplet raziskovanja njegovih fonetičnih, grafičnih, fonoloških, morfoloških, skladenjskih, mikro- in makrosemantičnih, stilističnih, retoričnih, pragmatičnih, interakcijskih in ostalih strukturnih strategij (Van Dijk 1991). Pri prvem raziskovalnem vprašanju bo znotraj KDA izvedena žanrska analiza, ki jo Bhatia (1993) definira kot kombinacijo preučevanja danega besedila oziroma žanra, diskurzivne skupnosti, v okviru katere je besedilo nastalo, njihove prakse in širši družbeni kontekst, v katerega so vpeti pripadniki te skupnosti (Bhatia 1993). Z analizo makropropozicij oziroma bistva besedil in ključnih besed v okviru KDA bo ta pomagala odkriti ključne pomene teksta (Van Dijk 1988). Opravljena bo tudi analiza diskurza, ki posredno povezuje značilnosti besedila z družbenimi in kulturnimi strukturami in procesi (Vezovnik 2009, 111).

Na drugo raziskovalno vprašanje, to je, katere jezikovne prvine konstituirajo poročilo in komentar v izbranem obdobju, bova odgovarjali z jezikoslovno in stilistično analizo, ki bosta zajemali podrobno preučevanje stilno zaznamovanih besed (aktualizmov) v izbranih besedilih, kakor tudi analizo naslovov, argumentiranja in sklicevanja novinarjev na vire informacij ter besedilo v celoti. Izbor v analizo vključenih stilno opaznih jezikovnih sredstev temelji na tem, da so za komentarje značilna in pričakovana ter se v njih tipično in pogosto pojavljajo. Enako velja za poročila, pri na primer analizi sklicevalnosti. Metoda preučevanja bo zato v prvem koraku bolj kvantitativna, saj je najprej nujno treba vsa različna jezikovna sredstva poiskati, da lahko v nadaljevanju podava razloge, zakaj so jih novinarji uporabili in kaj so z njimi želeli v besedilih doseči, nenazadnje pa še, ali so žanrotvorna. Analizi tovrstnih jezikovnih sredstev bo torej sledilo njihovo sistematično razvrščanje po načinu rabe in pogostosti pojavljanja v izbranih časnikih in zgodovinskih obdobjih. Jezikovna analiza je zato primerna in v delu ključna, saj specifičnih žanrotvornih potez ne moremo iskati brez podrobne

analize dejanskih jezikovnih izbir posameznih avtorjev v obeh žanrih in izbranih zgodovinskih obdobjih. Vsako jezikovno sredstvo v časopisnem prispevku je posledica bolj ali manj premišljene izbire novinarja, ki sledi politiki novinarskega pisanja nekega obdobja. Analiza v tej raziskavi se bo tako približala prej omenjeni analizi Kalin Golobove (2004b) (in drugim predhodno naštetim, s podlago v Koroščevi teoriji (1998)), ki vsebuje analizo jezikovnih sredstev, ki v nadaljevanju služijo kot podlaga za presojanje o žanrotvornosti posameznih elementov glede na konvencije pisanja v določenem zgodovinskem obdobju.

Predmet analize v okviru prvega in drugega vprašanja bodo tipični poročila in komentarji iz notranjepolitičnega področja v časopisih Delo in Večer v letih 1990, 2005 in 2014, za vsako leto od 20. do 27. septembra (z izjemo prispevkov, objavljenih v sobotnih in nedeljskih izdajah). V tem obdobju bodo v vsakem posameznem letu in časopisu analizirani po trije komentarji in tri poročila v Večeru in Delu v letu 1990, po tri poročila in dva komentarja v Delu ter po štiri poročila in trije komentarji v Večeru leta 2005 ter po tri poročila in dva komentarja v Delu in po dva primera obeh žanrov v Večeru leta 2014, skupno torej osemnajst poročil in petnajst komentarjev. Omenjeni teden in mesec sta za analizo primerna, ker takrat ni državnih in ostalih praznikov oziroma večjih dogodkov, s katerimi bi lahko bila že zaradi njihove narave pogojena vsebina prispevkov. Izbor komentarja in poročila je utemeljen z razlago, da se prvi kot interpretativni žanr (Košir 1988, 83–85) in drugi kot informativni žanr novinarskega poročanja (Košir 1988, 77) v stilu pisanja in namenu sporočanja najbolj razlikujeta. Delo kot nacionalni in Večer kot regionalni časnik sta ena od osrednjih informativnih slovenskih dnevnikov. Izbor časovnega obdobja od osamosvojitve Slovenije do danes temelji na nekaterih obstoječih raziskavah (na primer Poler Kovačič 2004a, 2004b; Merljak Zdovc 2007), ki so pokazale, da je bilo leta 1990 v Sloveniji več aktivnega novinarstva kot leta 2000, da so v primerjavi s šestdesetimi in sedemdesetimi leti prejšnjega stoletja, ko so mediji delovali kot podporni steber oblasti oziroma družbeno-politični delavci, v osemdesetih s pojavom revij Mladina, Katedra, Tribuna itd., novinarji pričeli nastopati kot kritiki obstoječe oblasti in več interpretirati. Po drugi strani sta, kot ugotavlja Merljak Zdovc (2007), osrednja dnevnik Delo in Večer takrat še zmeraj delovala skladno s partijsko usmeritvijo in ostajala pri vlogi novinarja kot družbeno-političnega delavca. Devetdeseta leta v Sloveniji, obdobje demokratizacije družbe, prevlade kapitalističnega ekonomskega sistema in privatizacije medijev, je privedlo do politične diferenciacije medijev, do dokončnega obrata vloge novinarja k služenju v »javno dobro«, a

tudi interesom kapitala, in do vse večjega vpliva strokovnjakov za odnose z javnostmi na novinarsko vsebino (Merljak Zdovc 2007).

Odgovor na zadnje raziskovalno vprašanje, to je, kako žanrske značilnosti razumejo novinarji kot pisci poročil in komentarjev, bova raziskali s poglobljenimi, polstrukturiranimi intervjuji s ključnimi tvorci poročil in komentarjev v izbranih časopisih. Ta vrsta intervjuja omogoča pridobivanje vpogleda v stališča in percepcijo novinarjev, ki niso eksplicitno razvidna iz besedila. Takšni intervjuji so najučinkovitejši pri odkrivanju motivacije, stališč in predsodkov, ki usmerjajo dejanja intervjuvanca (Berent 1966). V intervjujih bodo novinarjem zastavljena ključna vprašanja, na primer: (1) Kako opredeljujejo različne novinarske žanre? (2) Kakšne so ključne prvine poročila in komentarja? (3) Kako se pri pisanju držijo konvencij, ki veljajo za določen žanr? (4) Kako pri pisanju poročil uporabljajo drugačna jezikovna sredstva kot pri pisanju komentarjev in katera? (5) Ali imajo osebni (lastni) stil pisanja? Kako bi ga opisali?

Predmet analize v okviru tega raziskovalnega vprašanja bodo torej stališča novinarjev. Novinarji bodo izbrani glede na pogostost pisanja posameznega žanra po izbranih obdobjih, pri čemer bova upoštevali njihovo starostno raznolikost in izkušnost.

6 MODEL DISKURZIVNE ANALIZE ŽANROV POROČILA IN KOMENTARJA

Na podlagi relevantne literature (Bhatia 1993, 2002, 2004; Košir 1988; Van Dijk 1988, 1991, 1996, 1997a, 1997b, 1998, 2001, 2003; Korošec 1998 in Kalin Golob 2004a, 2004b, 2004c, 2005), predstavljene v prejšnjih poglavjih, sva izdelali model za analizo žanrskih sprememb komentarjev in poročil v obravnavanem obdobju. Grafični prikaz modela tako združuje ugotovitve raziskav ključnih avtorjev iz prejšnjih poglavij. Model bo služil kot vodilo pri iskanju žanrotvornih elementov poročila in komentarja za vsako izbrano zgodovinsko obdobje.

6.1 Opredelitev modela

Kot že rečeno, so spremembe diskurzivnih in jezikovnih praks v žanrih pogojene s splošnim družbeno-političnim stanjem, zato je diskurzivne spremembe treba raziskovati in razlagati v tem širšem okviru. Med novinarji kot tvorci novinarskih besedil in družbo oziroma njenimi zgodovinskimi, političnimi, ekonomskimi, kulturnimi in ideološkimi značilnostmi namreč obstaja dvosmerno razmerje, v katerem novinarstvo in družbeno okolje vplivata drug na drugega in sta drug z drugim pogojena (Richardson 2007, 114). Ker družba torej vpliva na novinarsko delo prek družbenih struktur in moči, institucionalnih struktur in uveljavljenih vrednot (Richardson 2007, 114), bova pri analizi posameznih poročil in komentarjev upoštevali ugotovitve iz poglavja o družbeno-političnem ozadju in spremembah novinarskih praks v Sloveniji.

Sledila bo analiza besedila posameznega poročila in komentarja. Po Richardsonu je besedilna analiza eden temeljev analize novinarskega diskurza in najsplošneje raziskuje, kaj je v besedilu prisotno in kaj ne kot posledica novinarjeve izbire. Z analizo besedila tako preučujemo, kako je vsebina povezana z obliko, saj lahko različni načini zapisa besedila tvorijo različne pomene (Richardson 2007 46–47). Analiza vključuje tudi način obravnave reprezentacije akterjev v besedilih in zajema analizo stavčnih členov, ki predstavljajo (njihova) dejanja in ostale dogodke ter organizacijo teh stavčnih členov v strukturirano celoto. Raziskuje še funkcije besedil (pomensko, medosebno in besedilno), ki skupaj predstavljajo različne vidike sveta (fizični, družbeni, miselni), narekujejo družbene odnose med akterji dogodkov in njihove vrednote ter povezujejo različne dele besedila v celoto (Fairclough v

Richardson 2007, 46–47). Skladno s tem bo analita besedila razdeljena na makro raven analize pomena skozi celotno besedilo in mikro raven analize besed in stavkov. Ravni analize sta ločeni samo zaradi preglednosti razlage in izrisa modela, v sami analizi se bosta prepletali. V KDA, ki je ključna metoda analize, sta diskurz in jezik namreč neločljiva.

Makro raven bo zajemala členitev prispevkov na teme, vire informacij in pregled v posamezni prispevek vključenih dogodkov glede na ostale relevantne dogodke, akterje dogodkov in ključne besede.

Pod pojmom tema razumemo v novinarskem prispevku obravnavane različne družbene dogodke in situacije, ki jih lahko povežemo v tematske sklope oziroma celoto na makro ravni prispevka. Ker tematska organizacija besedila temelji na makrostrukturah, občinstvu posreduje najpomembnejšo informacijo in si jo tako tudi najbolj zapomni. Zato je novinarjeva izbira teme in načina obravnave te teme izrednega pomena pri vplivu na način razmišljanja bralca o sebi, drugih in svetu (Richardson 2007, 47).

Mnenjska raznolikost je po Erjavčevi (1999) najpomembnejši kriterij pri poročanju o posameznem dogodku in ključno prispeva k verodostojnosti sporočila, zato bova analizirali vire informacij v poročilih in komentarjih. Fokus analize pri tem bo, kdo ima v prispevkih možnost povedati svoje stališče, kdo je popolnoma odsoten in kako ta vir novinar opiše. Novinar naj bi pri pisanju prispevka izpostavil različna mnenja, iz različnih zornih kotov in po različnem vrstnem redu kot dokaz novinarske nepristranskosti (Erjavec 1999, 73).

Analiza ključnih besed je obvezni del besedilne analize zaradi sporočanja o družbenih vrednotah in njeni ideološki usmeritvi (Richardson 2007, 46). Ker ključne besede torej podajajo vrednostne sodbe, bodo z njihovo analizo ugotavljeni neposredni in posredni pomeni v besedilu. Pri tem bo pomembno, kako novinarji poimenujejo ljudi oziroma akterje nekega dogodka v časopisnem prispevku, saj način poimenovanja preko izbora besed, povezanih z akterji in njihovimi dejanji, vpliva na način zaznavanja teh ljudi v družbi in določa razmerje med govorcem in naslovnikom (Richardson 2007, 49; Vezovnik 2009, 118).

Na ravni zgradbe stavkov bodo ti analizirani glede na prehodnost in naklonskost, saj sta obliki ključni pri posredovanju družbenih reprezentacij oziroma novinarjevih stališč do resničnosti

trditve v besedilu (Richardson 2007, 53). Oblike prehodnosti sporočajo o razmerjih med udeleženci in njihovimi vlogami v procesu poročanja. Analiza oblik prehodnosti razkriva, katere vrste dejanj se v besedilu pojavljajo in kdo so njihovi vršilci oziroma enostavneje, »kdo (ali kaj) naredi kaj komu (ali čemu)« (Mills v Richardson 2007, 54; Mautner 2008, 41). To se navezuje na udeležence v opisanem procesu, njihove vloge so načeloma izražene s samostalniki, nato na sam proces, izražen z glagolom, ki nakazuje na tip procesa (besedni, miselni, relacijski in materialni), in na okoliščine, povezane s procesom (Richardson 2007, 54–55). Naklonskost se v svojih oblikah nanaša na avtorjevo lastno stališče oziroma sodbo v prispevku in predvsem sporoča o stopnji avtorjeve prepričanosti v trditve v besedilu. Nakazuje na prisotnost individualne subjektivitete za besedilom, ki je oziroma naj bi bila zaradi svojega znanja usposobljena podajati sodbe v besedilu. Pogosti modalni izrazi in glagoli v besedilu ustvarjajo iluzijo (prisotnosti) osebe z glasom in mnenjem. Naklonskost zato dokazuje, da v besedilu ne obstaja povezava zgolj med vsebino in obliko, ampak tudi med vsebino in funkcijo. Uporaba modalnih glagolov (na primer *moči*, *morati*) in izrazov, ki sporočajo na primer o resničnosti (*resnično*), verjetnosti (*zagotovo*), dolžnosti (*morati*) in podobnem, je najbolj značilna za interpretativne novinarske žanre z glavno nalogo ocenjevati dogodke (Richardson 2007, 59–60; Fowler 1991, 64).

Makro raven bo vključevala tudi analizo superstrukture oziroma celostne sheme posameznega poročila in komentarja po vseh kategorijah, ki smo jih v model vključili na osnovi obstoječih modelov oziroma ugotovitev Bhatie, Koširjeve in Van Dijka. Ugotavljali bova, katere kategorije so v določeni žanr dejansko vključene glede na posamezna obdobja in kaj so njihove vsebinske značilnosti.

Mikro raven bo zajemala analizo izključno na ravni jezika, s katero bova na koncu lahko določili specifične sporočanske poteze, ki so bile v posameznem zgodovinskem obdobju značilne za oba izbrana žanra. Analiza bo razdeljena na dva dela. Prvi bo bolj podroben in se bo osredotočal na: določanje funkcije naslovov prispevkov, na opazovanje tehnik navajanja in povzemanja izjav virov informacij s sklicevanjem, na razčlenjevanje različnih načinov novinarjeve argumentacije (predvsem v žanru komentar), na rabo navednic, vprašalnih povedi, ponavljanje besed ter na uporabo najrazličnejših stilno nezaznamovanih in zaznamovanih jezikovnih sredstev (avtomatizmov in aktualizmov, med slednjimi na primer časovno zaznamovanih besed, tropov – metafor in metonimij, ironije, retoričnih figur,

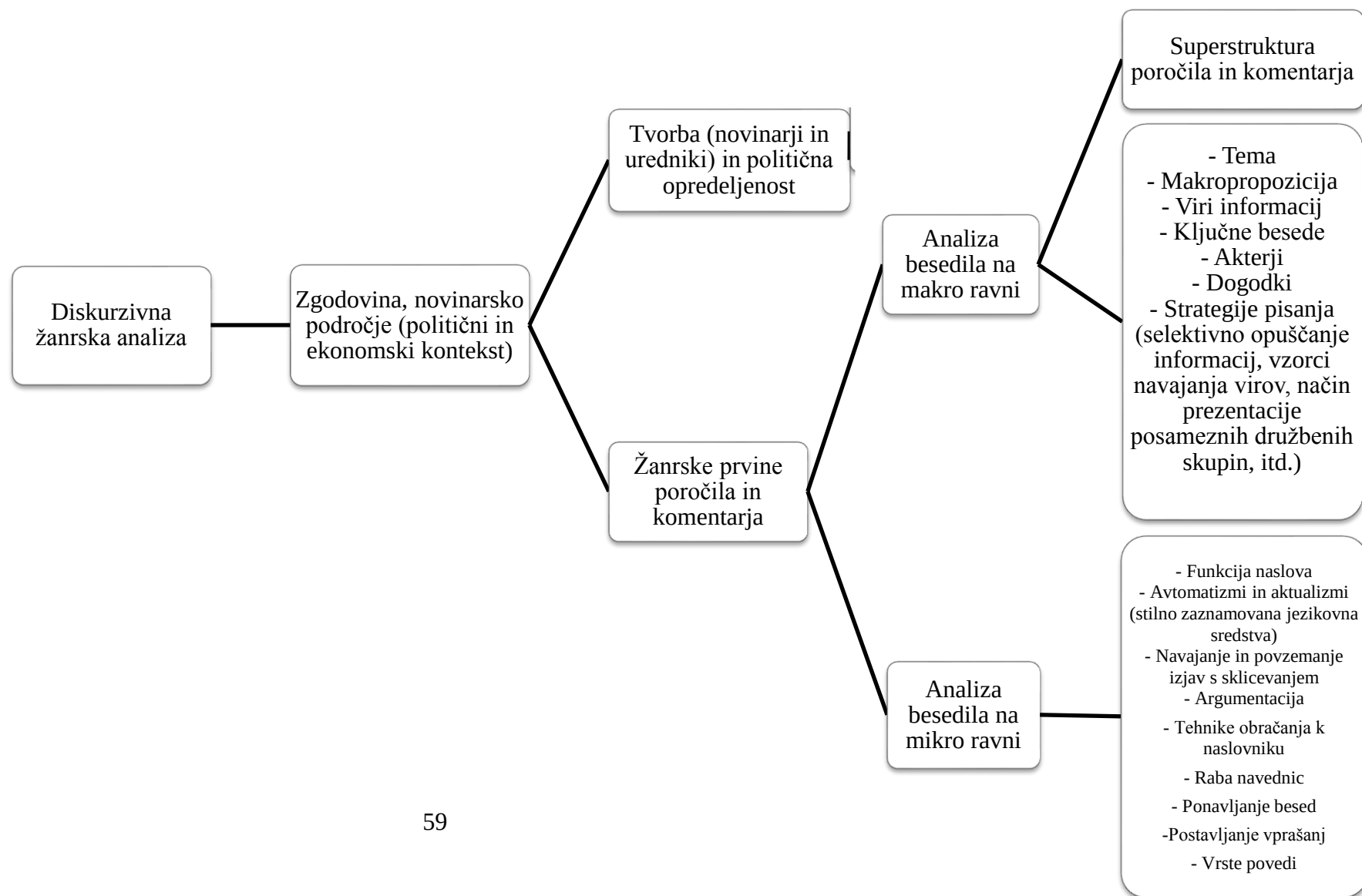
ekspresivnih besed, pogovornega jezika, novih besed, vulgarizmov, slengizmov itd.), ki jih novinar najpogosteje uporablja za obračanje k naslovniku oz. za navezavo stika z njim. Pri tem delu analize se bova med drugimi zanašali predvsem na dela Korošca (1998), Unuka (2013), Kalin Golobove (2004a, 2004b, 2004c, 2005), Červove (2008), Logarjeve (2004) in Kržišnikove (1995, 1996). Drugi del mikro analize je usmerjen nekoliko širše, saj bo specifičen stil pisanja in izbor jezikovnih sredstev novinarjev v posamičnih časovnih obdobjih povezoval s širšimi družbenimi okoliščinami.

Za zgled bo na primer analiza, ki jo je leta 2004 opravila Kalin Golobova, ko je jezikovnostilno razčlenila poročila in komentarje, ki so se nanašali na vstopanje Slovenije v Nato. Ugotovila je, da je do konca 80. let prejšnjega stoletja v slovenskem časopisju prevladovala jasna delitev na obe zvrsti, torej na informativno in interpretativno, kar je bilo razvidno tudi v rabi jezikovnih sredstev. Kot piše Kalin Golobova (2004b, 708), so bila v poročevalnih besedilih jezikovna sredstva nevtralna, besedila na splošno objektivizirana, v presojevalnih besedilih pa je novinar mnenje izražal izrecno in neizrecno z izborom aktualizmov. Po prej omenjeni časovni ločnici pa avtorica opaža naslednje spremembe: pojavljajo se poročila, ki ne navajajo samo dejstev in se trudijo biti nepristranska, ampak vrednotijo z izborom citatov, prek katerih je razvidno stališče novinarja; prav tako so pogosti aktualizmi, metafore, neologizmi in še druge poteze, ki so primarno značilne za komentar. Spremembe je opazila tudi pri analizi teh. Ti so po letu 1990 postali bolj stilno skopi, z izpraznjenimi metaforami in nezaznamovanimi besedami. Izbira zaznamovanega jezikovnega sredstva v poročilu pa nima le okrasne vloge, temveč je tudi sredstvo, s katerim novinar vrednoti vsebino. »Moč jezika je v možnosti izbire, v vplivanju na naslovnika s konotacijami, ki so v aktualiziranem sredstvu dodane osnovnemu pomenu« (Kalin Golob 2004b, 710).

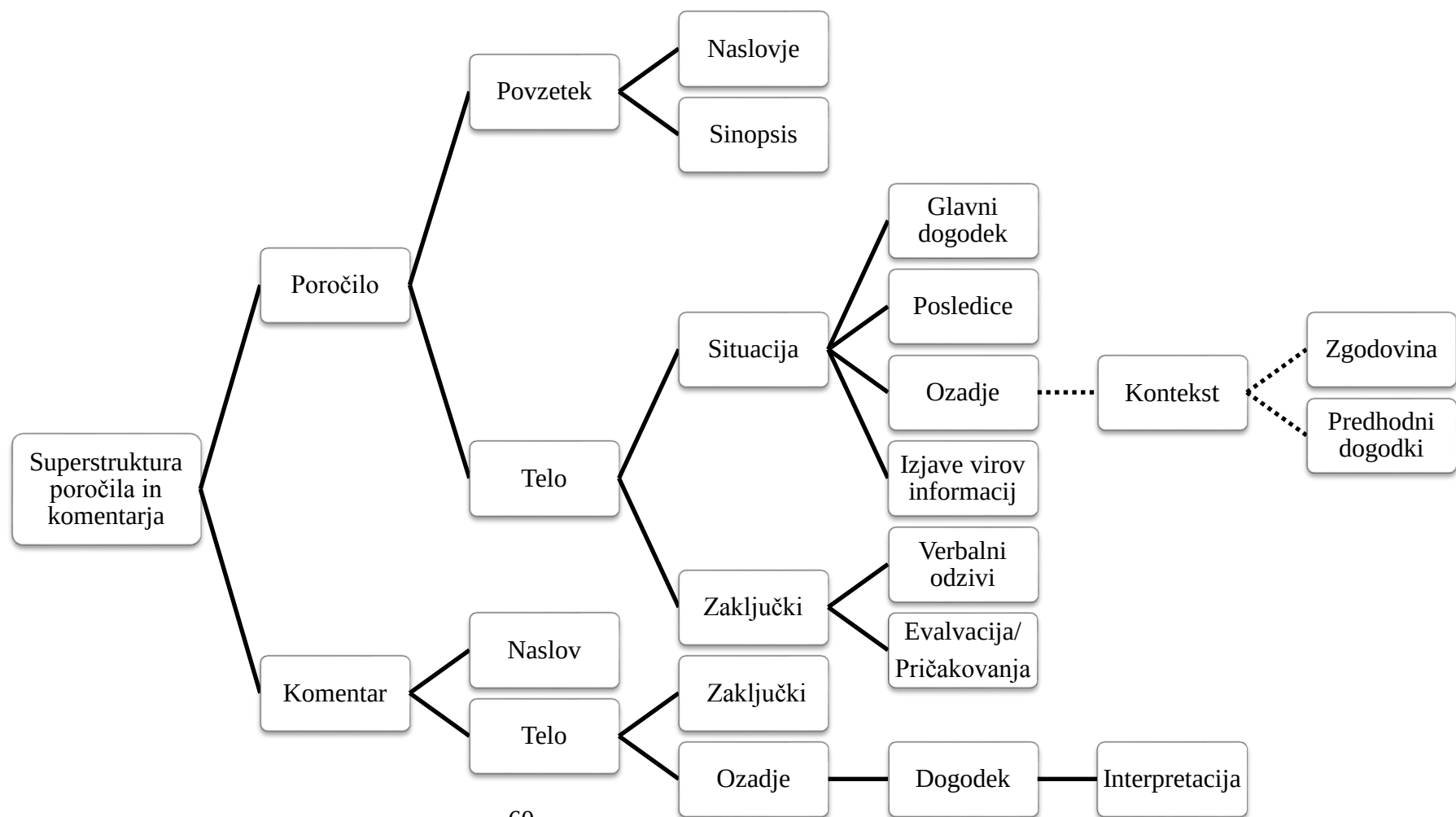
Tako kot zgoraj v raziskavi Kalin Golobove bosta tudi v magistrskem delu združena prej omenjena oba elementa jezikoslovnega dela analize in na prikazani način povezana v celoto. Mikro analiza bo torej zajemala tudi premislek o novinarjevem sledenju konvencij, ki naj bi v posameznem obdobju veljale za žanrotvorne, ter navedbe odstopanj od njih. Poudarek bo na prepletanju oziroma križanju značilnosti žanrov poročilo in komentar ter na prisotnosti novinarja v besedilu. Glavni cilj mikro analize je torej, če povzamemo, ugotoviti in zapisati žanrotvorne sporočanje poteze poročila in komentarja.

Razmerje vplivanja in pogojenosti pri nastajanju novinarskih besedil obstaja tudi med odnosom med novinarjem in žanrom. Novinarji kot tvorci besedil v teh ustvarjajo določen pomen (na primer izberejo eno zgodbo in ne druge, predstavijo eno stališče namesto ostalih itd.), a tudi besedilo, prek žanrsko določenih pravil, novinarju zapoveduje način zbiranja in predstavitve informacij. Ker torej novinarske profesionalne prakse in njihova osebna stališča sooblikujejo novinarska besedila, bova te skušali ugotoviti prek poglobljenih intervjujev. V intervjujih z novinarji bova skušali ugotoviti njihova stališča glede uredniške politike medija, izražanja osebnih stališč v obeh žanrih, pomena osebnega stila pisanja in ključnih kriterijev, po katerih se ravna pri tvorjenju obeh žanrov.

Slika 6.1: Grafični prikaz modela diskurzivne analize.

Slika 6.2: Grafični prikaz superstrukture poročila in komentarja.

7 REZULTATI

7.1 Analiza diskurzivnih in jezikovnih praks v komentarjih in poročilih

Analiza vključuje predstavitev in pojasnitev zgradbe tipičnih komentarjev in poročil na ravni diskurzivnih in jezikovnih praks. Kot tipični so bili izbrani komentarji in poročila, ki so bili skladni z opredelitvami teh žanrov po Koširjevi (1988), Bhatii (1993) in Van Dijku (1988). Pri izboru sva upoštevali, če je bilo mogoče, da so prispevki glede na vsebino sestavljali zaključeno celoto oziroma zgodbo. Cilj raziskave je bil opisati zgradbo izbranih prispevkov in pojasniti novinarsko predstavljanje dogajanja ter njegovo prevladujočo razlago na notranjepolitičnem področju v izbranih obdobjih. Analiza se pričinja z opisom in razlago superstrukture z jezikovno strukturo in značilnostmi obeh žanrov in nadaljuje z razlago načina obravnavave virov informacij in akterjev. Tako komentarji kot poročila v obeh časopisih so v posameznem letu ali več letih imeli nekatere ponavljajoče se skupne značilnosti. Tipična žanra (v posameznem letu) sta zato predstavljena na dveh ali več značilnih primerih, saj je bil namen raziskave prikazati ponavljanje oziroma odsotnost določenih novinarskih vzorcev pisanja in predstavljanja dogodkov občinstvu, na osnovi več primerov pa je bilo mogoče tudi točneje ugotoviti in razložiti prisotnost določene vrste diskurza v posameznem žanru v posameznem letu. Ključna sporočila in besede ter prek teh vrsta prevladujočega diskurza so si bili v obeh časopisih, v posameznih žanrih in v istih letih zelo podobni. V tem poglavju so zato ločeno razloženi shema superstrukture ter jezikovne značilnosti posameznega žanra v posameznem časopisu in nato diskurz posameznega žanra obeh časopisov skupaj. Ključna sporočila so bila številnejša in bolj raznolika glede na tista, ki so vključena v poglavje. Cilj je bil prepoznati in uporabiti tista, ki so najbolj natančno predstavljala v posameznem letu prevladujoči diskurz. Na področju jezikovne analize so pridobljeni podatki natančno predstavljeni v tabelah na koncu vsakega podpoglavja analize žanrov. Zaradi pojavljanja različnih jezikovnih sredstev na različnih mestih v besedilih teh ni bilo mogoče strukturirano predstaviti v posameznih kategorijah superstrukture, so pa vsakokrat podrobno razloženi.

7.1.1 Tipični komentar v Večeru

Večer že pred osamosvojitvijo ohranja stalni komentatorski rubriki *Odmev* in *Danes*. Tipični komentar se je v vseh izbranih letih pojavljal pod omenjenima rubrikama oziroma samo pod

prvo v letu 2014. V letih 1990 in 2014 so bili avtorji tipičnega komentarja različni novinarji, leta 2005 pa ga je pisal isti avtor. Z vidika vizualne podobe je bil v prvih dveh letih naslov komentarja zapisan pod imenom rubrike ter ime in priimek avtorja desno pod besedilom, v letu 2014 pa se je vizualna podoba nekoliko spremenila. Desno v višini naslova komentarja se je pojavila fotografija novinarja – avtorja prispevka in desno od telesa komentarja kratek izsek iz besedila, ki je vsebinsko deloval udarno in aktualno, v okviru komentiranja bančne krize in možnosti za njeno razrešitev z nastopom novega premierja, na primer *Samo upamo lahko, da ne bo novega kadrovskega in plačnega cunamija* (Večer, 26. september 2014). Leta 1990 je bil celoten komentar natisnjen v krepkem tisku, kar se v naslednjih letih ni ponavljalo. V vsakem od izbranih let se je v obravnavanem obdobju komentar vsebinsko navezoval na skupno širšo tematiko; v letu 1990 na jugoslovansko družbeno politično krizo, leta 2005 na politično ozračje pred referendumom o zakonu o RTV in po njem, leta 2014 pa na gospodarsko krizo.

7.1.1.1 Razlaga superstrukture sheme tipičnega komentarja v Večeru

NASLOV:

Velikemu naslovu tipičnega Večerovega komentarja glede na vsa leta je bila skupna značilnost, da bralec iz njega ni mogel razbrati vsebine in teme iz nadaljevanja zaradi odsotnosti informacij o vrsti dogodka, njegovem kraju in času, akterjih (z izjemo 1990) itd. Novinarji so naslov zapisali v neglagolski povedi, razen v enem primeru leta 2005. Kot že omenjeno, so v naslovu leta 1990 za razliko od ostalih nastopali nekateri od akterjev dogajanja, na primer *Na okopih tudi Hrvati* (Večer, 21. september 1990). V letih 2005 in 2014 so novinarji s povezovanjem pridevnika in prislova ali samostalnika podali informacijo o vzdušju oziroma tonu, v katerem so zapisali telo komentarja, na primer *Nesproščen teden* (Večer, 20. september 2005) in *Optimistično pesimistični* (Večer, 24. september 2014). Kot je razvidno iz primerov, so novinarji v vseh letih namigovali na problematičnost dogajanja v nadaljevanju prispevka z uporabo pridevnikov, ki so v kontekstu oziroma glede na samostalnik ali prislov delovali negativno. (Preoblikovani) naslov oziroma njegove posamezne besede so se znotraj nadaljevanja besedila pojavili le leta 2014, na primer *Če je Banka Slovenije s prstom pokazala na posledice pesimizma, pa je tudi prevelike optimiste postavila na pravo mesto* (Večer, 24. september 2014). S funkcijskega vidika so imeli naslovi

v letu 1990 ali informativno-stališčno funkcijo (1-krat) (*Na okopih tudi Hrvati*) (Večer, 21. september 1990), ali pozivno-pridobivalno funkcijo (2-krat) (*Drnovšek, Dole, Bavcon*) (Večer, 25. september 1990), ali pa so bili mešanica obeh (1-krat) (*Draga demokracija*) (Večer, 27. september 1990). Poimenovalno-informativnih naslovov nisva zasledili. Naslovi tipičnih komentarjev v letu 2005 so imeli pozivno-pridobivalno funkcijo (3-krat): *Čigav bo račun?* (Večer, 27. september 2005); *Za ali proti? Ali za in proti?* (Večer, 26. september 2005); *Nesproščen teden* (Večer, 20. september 2005). Bralcu so morda ponudili namig, o čem bo govor v prispevku, ta pa vseeno iz njih ni mogel tega z gotovostjo razbrati. Naslovi tipičnih Večerovih komentarjev v letu 2014 so bili krajši, najpogosteje sestavljeni iz ene ali največ dveh besed. Običajno so imeli ali informativno-stališčno funkcijo (1-krat), na primer *Odstopi* (Večer, 26. september 2014) ali pozivno-pridobivalno funkcijo (1-krat), na primer *Optimistično pesimistični* (Večer, 24. september 2014). Kakršna koli stilno zaznamovana jezikovna sredstva so bila v naslovih redka in s tem za analizo nereprezentativna.

BESEDILO:

a) UVOD:

Tipični komentar se je začel z uvodom kot začetkom prispevka, in ne s sinopsisom kot povzetkom ključnih informacij, značilnih za poročilo. V uvodu so v letih 1990 in 2005 novinarji bralca postavili v središče dogajanja (iz nadaljevanja) prek predstavitve najaktualnejšega vidika sicer kompleksnejšega dogajanja, v kontekstu komentiranja nepremostljivih razlik v političnih nazorih med republikami za nadaljevanje sobivanja v skupni državi, na primer *Za slovensko poslansko opredelitvijo, da je treba nabornike pošiljati na služenje vojaščine izključno v kasarne v svojih republikah, se kot kaže enako odločajo tudi Hrvati.* (Večer, 21. september 1990), in v kontekstu komentiranja političnega 'boja' v okviru referendumu o RTV, na primer *Kar nekaj šokantnih dejstev je v nedeljskem rezultatu referendumu. Še bolj neverjetno kot tesen izid je, da sta premierju Janezu Janši zmago zagotovili severovzhodna Slovenija in Gorenjska, ki sta pretehtali Ljubljano, /.../* (Večer, 27. september 2005). V letu 2014 je bil uvod splošnejši, brez podatkov o določenih akterjih in razmerjih med njimi. Novinarji so ga zastavili problemsko in z njim podali nastavke za razvoj teme v nadaljevanju, v kontekstu komentiranja bančne krize, na primer *Ko začno odstopati člani uprav največjih bank, /.../, je to priložnost za pomenljiv dvig obrvi. Kaj se dogaja, da so*

začeli odhajati ljudje iz dobro plačanih služb, /.../, kar sami? (Večer, 26. september 2014). V vseh letih je bil uvod glede na jedro komentarja splošnejši, kar bo razvidno in nadaljevanja, primeri pa kažejo, da so v njem novinarji podali nekatere informacije o kontekstu dogajanja. V letu 1990 uvod za razliko od ostalih let ni bil namenjen novinarjevi takojšnji neposredni kritiki, ampak bolj seznanjanju bralca z 'objektivnimi' dejstvi in okoliščinami. V ostalih dveh letih so novinarji že v uvod vpeljali lastni razmislek o dogajanju, pri čemer so ga predstavili kot problematičnega, v negativni luči, z izpostavljanjem lastne kritičnosti in z uporabo čustveno zaznamovanih besed in besednih zvez ali takšnih, ki so v kontekstu delovale negativno, na primer *šokantnih (dejstev), (še bolj) neverjetno* (Večer, 27. september 2005), in *si nismo opomogli od šoka, ki so nam ga prizadejali* (Večer, 24. september 2014). Na ta način so novinarji bralcu že v začetku 'sugerirali', kako in v kakšni luči naj bere komentar.

b) JEDRO:

V jedru so novinarji prešli na opis in razlago ter interpretacijo podrobnejših posameznih aktualnih dogodkov in preteklih dogodkov ter vanje umestili akterje. Našteti elementi so bili torej skupni tipičnemu komentarju iz vseh let, ključna razlika pa se je pojavila pri načinu njihove uporabe. V letu 1990 novinarji sicer niso posegali globlje v ozadje⁷ aktualnega dogajanja, a so prek razlage širšega konteksta in razlage vzročno posledičnih povezav med nedavnimi in aktualnimi dogodki pri bralcu ustvarili vtis, da razume dogajanje, v kontekstu komentiranja krhanja odnosov med skupnim vodstvom in posameznimi jugoslovanskimi republikami, na primer *Tako na primer novembra še ni pričakovati, da bi se , /.../, ob neomajnem stališču Beograda odločili za delni naborniški bojkot. Hrvaška vlada se za sedaj zadovoljuje s poskusi pogajanja z Zveznim sekretariatom za ljudsko obrambo in ob tem v opravičilo navaja /.../, da namreč s svojimi zahtevami ne namerava krniti bojne pripravljenosti vojaških enot. A vsaj na osnovi slovenske izkušnje lahko z dokajšnjo gotovostjo predvidevamo, da bo moralo tudi do te zaostritve kmalu priti, vkolikor se Hrvati ne nameravajo zadovoljiti z obljubami /.../* (Večer, 21. september 1990). Izjave virov informacij in akterjev so v tem letu novinarji izbrali in v besedilu umestili tako, da so prispevale k bralčevemu razumevanju dogajanja in niso bile (zgolj) osnova za novinarjevo kritiko

⁷ Po Koširjevi (1988) je ključna prвина komentarja ozadje, iz katerega izhaja kontekst. Ker sva se pri izrisu sheme žanrov držali tudi avtoričine razlage, sva v konkretnem primeru kategorijo ozadja kot osnove za kontekst vključili v izris sheme superstrukture v prilogah. Razliko med kategorijama sva razložili v teoretičnem delu.

posameznikov. V kontekstu komentiranja razhajanja stališč republik glede kosovskega vprašanja so izbor izjav ameriškega in slovenskih politikov, v katerih so obsojali srbsko nasilje nad Kosovom, v zgodbo vpleti in utemeljili, na primer s *Tudi če bi kdo izjavo ameriškega kongresmana pripisoval le njegovemu »slovenofilstvu«, /.../, bi moral priznati, da pri vsem skupaj ne more iti za organizirano akcijo, temveč za prekipevanje celo pri ljudeh, ki so doslej kazali skrajno možno toleranco do jugoslovansko-kosovsko-srbskega dogajanja* (Večer, 25. september 1990). V letih 2005 in 2014 v okviru prikaza in interpretacije ozadja ter aktualnega dogajanja ni prevladovala razlaga vzročno-posledičnih razmerij med preteklimi dogodki ali akterji, ampak predstavitev dogajanja na spektakelski način, zaradi česar pa so se novinarske interpretacije zadrževale zgolj na površini dogodkov. Odsotnost navajanja in komentiranja vzrokov za nastanek aktualnega stanja so novinarji v letu 2005, v kontekstu komentiranja političnih zapletov v zvezi z referendumom o RTV, 'nadomeščali' z mestoma sarkastično predstavitvijo aktualnega dogajanja kot prizorišča politične tekme, zlasti prek kritike in smešenja vpletenih akterjev, na primer *Vladi je uspelo za las. Kar je rezultat znan, se najbrž najbolj grize Borut Pahor, ki je na začetku spektakla s pismom Antonu Ropu, /.../, dal vladajočim nekaj tehtnih argumentov v kampanji* (Večer, 27. september 2005), in z vključevanjem informacij, ki k razumevanju problema niso pripomogle, so pa na prvi pogled delovale kritično in bile usmerjene na bralčeva čustva, na primer *A zdaj je, kar je, opozicija je referendum izgubila in s tem prevzela krivdo za vsaj šest milijonov tolarjev, kolikor je davkoplačevalce stala samo izvedba referenduma* (Večer, 27. september 2005). Leta 2014 so novinarji ozadje prikazovali in interpretirali izrazito površinsko prek podajanja poenostavljenih, na občem razumu temelječih predvidevanj, v kontekstu komentiranja posledic gospodarske krize, na primer *Če direktor dvomi, da bo v prihodnjem letu imel dovolj naročil, ne bo zaposloval ali investiral. Če potrošnik ne verjame, da bo v prihodnjem letu še imel službo, ne bo kupil novega pralnega stroja. In če ga ne bo kupilo še tisoče drugih /.../, bo tovarna gospodinjskih aparatov morala odpuščati* (Večer, 24. september 2014), in na osnovi pogoste rabe statističnih podatkov, na primer *Za letos Banka Slovenije napoveduje 1,8 odstotno rast investicij v osnovna sredstva /.../. A kaj, ko so investicije predtem zaradi krize več let padale. Leta 2012 za 8,9 odstotka, rekorden pa je bil padec iz leta 2009 – 22-odstoten. Preti nam, da bodo slovenske tovarne zastarele* (Večer, 24. september 2014). V tem letu uporabljene izjave virov informacij in novinarski komentar nanje niso služili boljšemu bralčevemu razumevanju ozadja dogajanja in njegovih posledic, ampak so imele vlogo udarnih komentarjev oziroma kritike vidnih posameznikov, na primer *Dr. Matjaž Mulej, /.../*

je v odzivu na plače direktorjev bank zapisal, da z višino plač rešujejo svoj načeti ego. /.../. In še: kaj sploh počno s toliko denarja, ki ga je veliko preveč za normalno življenje. To pa že vemo, da več ko imaš denarja, večje so potrebe (Večer, 26. september 2014).

c) ZAKLJUČEK:

V zaključku tipičnega komentarja so v vseh letih novinarji predvidevali o razpletu dogajanja na osnovi evalvacije aktualnega stanja, ki so jo povzeli glede na predstavitev dogajanja in interpretacijo v jedru. Leta 1990 so ta predvidevanja delovala kot 'recepti' za potrebne ukrepe, novinarji so z uporabo naklonskih glagolov dajali vtis trdne prepričanosti v lastne trditve. Predvidevanja v zaključku so novinarji izpeljali iz zapisanih dejstev in razlag v jedru ter s tem zaokrožili celotno 'zgodbo', v kontekstu razlaganja nasprotujočih si stališč republik in nezmožnosti uspešnega komuniciranja z vodstvom, ki ne govorijo v prid nadaljnji skupni jugoslovanski poti, na primer *Če se namreč ni več mogoče normalno pogovarjati ne s predsedstvom ne z izvršnim svetom na federalni ravni, res ni več jasno, kaj naj bi nas še sploh povezovalo; /.../. In če se nimaš s kom pogovarjati navzven, se boš skušal le še navznoter. Navznoter pa v našem primeru pomeni, da se bomo morali sila hitro pogovarjati in dogovoriti v Sloveniji: /.../ (Večer, 25. september 1990).* V letu 2005 so novinarji razplet, skladno s površinsko interpretacijo ozadja in aktualnega dogajanja v jedru, predstavili v manjših razsežnostih kot leta 1990 in bili še naprej kritični do posameznikov in njihovih posameznih dejanj, na primer *Referendumska zmaga za Janšo ni dosežek. Pridobil si je vpliv na javno radiotelevizijo, ki pa je požrešni kolos /.../. Prav lahko se zgodi, da bo šefa vlade zaradi zmage še bolela glava (Večer, 27. september 2005).* Leta 2014 so se novinarji pri oceni razpleta obrnili na vire informacij in njihove komentarje pospremili z lastnimi, pri čemer so se tako kot leta 2005 nanašali zgolj na posamezne vidike dogajanja v okviru bančne krize, na primer *Dr. Peter Kraljić pravi, da bi morale biti merilo zgolj strokovnost, » situacija v naših bankah pa je posledica preteklega nestrokovnega političnega kadrovanja. /.../.« Tudi pri tem pričakujemo od nove vlade drugačen pristop. /.../. Samo upamo lahko, da se bo vlada dr. Mira Cerarja bolj preudarno lotila kadrovanja po strokovnih kriterijih /.../ (Večer, 26. september 2014).*

7.1.1.2 Stil tipičnega komentarja v Večeru

V vseh analiziranih komentarjih sta bila osebni stil in mnenje novinarja zelo razvidna. Vključevali so se v besedilo, predvidevali, sodili in sklepali z naklonskimi modifikacijami, kot so na primer */.../ še ni pričakovati; lahko z dokajšnjo gotovostjo predvidevamo /.../; Prav gotovo je edina pot pameten dogovor; /.../ lahko sklepamo; /.../ najverjetneje* (Večer, 21. september 1990); */.../ res ni več jasno, kaj naj bi nas sploh še povezovalo; /.../ zaradi katerih se noben pameten človek ne razburja več* (Večer, 25. september 1990). Leta 1990 sva zasledili 11 stilno zaznamovanih sredstev, med katerimi so prevladovala besede s stilnoplastnim kvalifikatorjem ekspresivno: *iz arzenala* (Večer, 21. september 1990); *mu ga skušajo prilepiti; ničeve stvari* (Večer, 25. september 1990) in besede s kvalifikatorjem knjižno, na primer *krniti; inerciji* (Večer, 21. september 1990); *pogromaško-militantni* (Večer, 25. september 1990). Bilo je tudi nekaj novih besed (3), ki so se včasih pojavljale v navednicah: *kongresmana; »slovenofilstvu«* (Večer, 25. september 1990). Novinarji so jih ustvarili ne iz poimenovalne potrebe, ampak z namenom sarkazma in karikiranja situacije. Večerovi komentarji so bili tudi v letu 2005 polni različnih stilno zaznamovanih jezikovnih sredstev, ki so bila ključno orodje novinarjev za podajanje njihovih stališč do izbrane tematike ali dogajanja. Največ (7) je bilo besed, ki jim Slovar slovenskega knjižnega jezika dodeljuje kvalifikator ekspr., torej čustveno obarvanih besed: *šokantno; spektakel* (Večer, 27. september 2005); *požrešni; kolos* (Večer, 27. september 2005); *prilepki; koketirati* (Večer, 26. september 2005). Poleg naštetih ekspresivnih je bilo tudi nekaj (2) drugače stilno zaznamovanih besed, na primer *sosledje* (Večer, 20. september 2005), ki je knjižna beseda. Predvsem je bilo veliko metafor in frazemov (12), kot sta na primer *za las uspeti* in *grizti se* (Večer, 27. september 2005). Vsa naštetá sredstva so bila v komentarjih običajno vključena skozi celotno besedilo. Poleg tega so Večerovi novinarji pri izražanju svojih mnenj oziroma pri vključevanju v besedilo bili veliko bolj humoristični in pogosto tudi malce dramatični, njihovi komentarji pa so imeli tudi elemente pogovornega jezika (kar 20 primerov sva našli), ki bralcem poenostavi zapletenejšo tematiko: *Opozicija tu ne more nič: če si prej nekaj storil ali bil tiho, zdaj težko protestiraš.; Referendumska zmaga za Janšo ni dosežek.; Prav lahko se zgodi, da bo šefa vlade zaradi zmage še bolela glava. Ampak upa pa si* (Večer, 27. september 2005); *Dilema, ki naj bi odločala o življenju ali smrti v naši državi* (Večer, 26. september 2005). Novinarji so nemalokrat v komentarjih tudi konkretno opisovali svoje lastno razmišljanje, na primer prvoosebno edninsko: *Najprej sem že zelo blizu odločitvi, da bi obkrožil ZA. Konec koncev že*

zaradi akademskih in doktorskih pozivov, kako je treba glasovati. Pa tudi zato, ker mi je pristojni minister natančno razložil, da je edino pravilno glasovati za to, kar predlaga sam (Večer, 26. september 2005). Komentarji s takšno tehniko pisanja so bili najbolj ostri, je pa res, da jih za prav tiste tipične ne moremo šteti. Na koncu komentarjev je bil običajno krajši odstavek s ključno mislijo oziroma povzetkom glavne teze, ki jo je novinar razvijal skozi celotno besedilo. Takšen sklep je bil vedno udaren in je bralca spodbudil k razmisleku: *Takšno ravnanje je za oba nekoliko tvegano. Vtis, ko šef vlade in največje opozicijske stranke sklicujeta »izjave za javnost«, ni vtis sproščene in samozavestne politike, kvečjemu morda kaže stisko, ko bližajoče se odločanje pritiska na vse v politiki. In ta vtis dokazuje, da bo poraz, kdorkoli ga bo doživel, bolel* (Večer, 20. september 2005). Novinarji so svoja mnenja, stališča in napovedi izražali z naslednjimi gotovostnimi izrazi oziroma členki: *je pa res, da; še nič ni jasno* (Večer, 20. september 2005); *najbrž* (Večer, 27. september 2005); *očitno* (Večer, 26. september 2005). Iz gradiva ni mogoče ugotoviti, da je kateri prevladoval ali bil najbolj tipičen za skupek analiziranih komentarjev. Večerovi komentarji v letu 2014 so bili za razliko od prejšnjih let predvsem ostri in specifični. Novinarji so vanje vključevali veliko podatkov, od statističnih, do izjav virov informacij, iz katerih so v nadaljevanju izhajali ter oblikovali svoje misli in argumente o posamezni tematiki. Lahko bi rekli, da je v njihovih komentarjih prevladoval pesimističen pogled na trenutno stanje v državi. V njih (pa tudi v komentarjih iz leta 1990) je izstopalo to, da so bili skoraj brez izjeme pisani v prvi osebi množine: *Tako zelo smo se že navadili slabih novic, cinizma in črnogledosti, da si ne znamo več pomagati z dobrimi novicami* (Večer, 24. september 2014); *Samo upamo lahko, da se bo vlada dr. Mira Cerarja bolj preudarno lotila kadrovanja po strokovnih kriterijih od nekaterih prejšnjih in da ne bo povzročila kadrovskega cunamija niti dopustila plačnega* (Večer, 26. september 2014). Prva oseba množine je v komentarjih pričakovana in običajna. Gre za ustvarjanje omejenega ali skupnega sporočanja kroga med novinarjem in bralcem, ki si delita iste družbene okoliščine. Bralec je seveda vedel, da gre tu za osebno mnenje novinarja, vendar je ta z opisano tehniko pisanja dosegal občutek, da to mnenje ni le njegovo, temveč celotne države, ali bolje, povprečnega državljana oziroma nekaj, kar je splošno znano vsem. Kot običajno je bilo tudi v komentarjih iz leta 2014 veliko besed, ki jim Slovar slovenskega knjižnega jezika dodeljuje enega izmed stilnih kvalifikatorjev. Prevladovala so tiste z oznako ekspresivno (5), na primer *šok; nezaslišano; preti* (Večer, 24. september 2014); *kariero; cunami* (Večer, 26. september 2014), in pa besede z oznako knjižno (5), na primer *osmisлити; nadejal* (Večer, 24. september 2014); *bonitetami; domačijskega; poslej* (Večer, 26. september 2014). Zasledili sva

tudi primere besed, ki sicer niso stilno zaznamovane, ampak delujejo starinsko, na primer *začno*; *doslej*; *poprej*; *počno* (Večer, 26. september 2014), *prizadejali* (Večer, 24. september 2014). Ob besedi *prizadejali* v SSKJ tudi dejansko piše, da njena raba peša. Vse našteje besede so seveda posledica načrtna izbire vsakega novinarja s ciljem čim temeljitejšega sporočanja mnenj bralcem. Še več, kot je bilo stilno zaznamovanih besed, pa je bilo v analiziranih komentarjih metafor oziroma frazemov (17), na primer *s prstom pokazala*; *postavila na pravo mesto* (Večer, 24. september 2014); *preizkusni kamen* (Večer, 26. september 2014). Ti so bili prijetna popestritev besedila, hkrati pa jih ni bilo toliko, da bi bralec dobil občutek, da jih je novinar tja postavil samo zaradi stilističnega učinka, temveč so pripomogli k poenostavljanju razlage opisane tematike. Novo tvorjenih besed, vulgarizmov, terminov in drugih aktualizmov nisva zasledili, enako velja za avtomatizme. Ob prebiranju Večerovih komentarjev iz leta 2014 je bralec dobil občutek, da je humornost izpred prejšnjih let nekako izginila. Kot že omenjeno, je v sodobnejših komentarjih veliko več podatkov in veliko manj humorja. Novinarji bralce predvsem skušajo spodbuditi oziroma prisiliti h kritičnem razmisleku o aktualnih tematikah, to pa počnejo zelo jasno, z izražanjem lastnih stališč in pa oblikovanjem skupnih 'splošno znanih' sklepov, na primer *Potemtakem lahko sklepamo, da /.../; To pa že vemo, da /.../; /.../ je vredna razmisleka; Samo upamo lahko, da /.../; To pa pomeni, da /.../* (Večer, 26. septembra 2014); *Jasno je /.../; Preti nam, da /.../; Prej bi rekli, da /.../* (Večer, 24. september 2014).

V komentarjih iz leta 1990 je bilo mogoče pogosto zaznati sarkazem, in sicer z uporabo navednic (4-krat) in presežnikov: */.../ bolešno srbsko vztrajanje v želji, da bi končno postala ta republika »velika«; /.../ velja za skrajno tolerantnega in politično premišljenega človeka* (Večer, 25. september 1990). Opazili sva tudi pojavljanje metafor in frazemov (6), ki so bili tipično sredstvo aktualizacije v analiziranih komentarjih: *umikala hrbet*; *že igra na novo karto*; *kritje hrbta* (Večer, 21. september 1990); *bil prvi med enakimi* (Večer, 25. september 1990), vendar le kot popestritev besedila. Noben komentar ni temeljil v celoti na njih ali jih obširno izpostavil v zaključku besedila. Sklicevalni avtomatizmi so bili redki, opazili sva le enega: *v dobro obveščenih krogih pa govorijo /.../* (Večer, 27. september 1990). Komentarji so bili pisani v tvorniku. Vsem komentarjem iz leta 2005 je bilo skupno to, da so bili zelo lahko berljivi oziroma da so imeli dober tok in ritem besedila, ki so ga novinarji ustvarjali z različnimi tehnikami. Včasih (2-krat) s specifičnim začetkom povedi ali odstavkov s ponavljajočimi se besednimi zvezami, na primer: *A napake so delali na obeh straneh.; A zdaj*

je, kar je.; *A ta pravica je bila /.../* (Večer, 27. september 2005). Za boljši ritem besedila so načrtno prepletali tudi daljše in krajše povedi, kar je pogosto služilo tudi kot humorni vložek: *Ljudje so nas izvolili, da izpeljemo spremembe, od tod imamo legitimnost, na volitvah poražene stranke je imajo manj, pri tistih, ki jim na volitvah še v parlament ni uspelo priti in se zdaj predstavljajo za civilno družbo, pa je še bolj dvomljiva, je stavek s tiskovne konference premiera Janeza Janše, ki je včeraj sprožil najbolj burne reakcije opozicije. V stavku je nekaj resnice in nekaj vladarjeve želje* (Večer, 20. september 2005). Isti cilj (popestriti besedilo, dramatizirati in prisiliti bralca k razmisleku) so novinarji v letu 2014 dosegali predvsem s pogostim zastavljanjem vprašanj (ki niso retorična) (4-krat), ob katerih bralec upočasni branje, hkrati pa si želi priti do konca besedila z željo po odgovoru: *Kaj se dogaja, da so začeli odhajati ljudje iz dobro plačanih služb, zabeljenih s številnimi bonitetami, za navadne državljane prav sanjskimi, kar sami?; Ali res delajo samo zaradi denarja? Ali ni med njimi nikogar več, ki bi delal v dobro družbe, kakor jih zavezujejo pogodbe, ne da bi zahteval veliko ali preveč?* (Večer, 26. september 2014). Ob tem so v letu 2014 novinarji ustvarjali izrazito negativno vzdušje ne le prek vsebine, kar bo razvidno v nadaljevanju iz makropropozicij, ampak tudi s pogosto rabo glagolov, ki so v že tako negativnem kontekstu to stopnjevali, na primer *Še zdaj si nismo opomogli od šoka, ki so nam ga prizadejali /.../; Po tako globoki krizi, ki smo jo pravkar prebrodili /.../ in Preti nam, (da bodo slovenske zastave zastarele)* (Večer, 24. september 2014).

7.1.1.3 Viri in akterji tipičnega komentarja v Večeru

Ključna značilnost tipičnega komentarja v vseh letih z vidika virov informacij je bila, da so v njem nastopali izključno uradni viri. V letu 1990 so bili izključno iz vrst politike, leta 2005 so se jim pridružile še raziskave javnega mnenja, v letu 2014 pa so prevladovali viri s področja gospodarstva, stroke in državne statistike. V letih 1990 in 2014 so nastopali tako natančno poimenovani viri, na primer ameriški senator Robert Dole in član Predsedstva Jugoslavije dr. Janez Drnovšek v letu 1990 ter strokovnjaka z gospodarskega področja profesor dr. Matjaž Mulej in dr. Peter Kraljić v letu 2014, kot tudi nedefinirani oziroma viri kot skupina, na primer *sporočila iz Hrvaške* v letu 1990 in državni statistiki ter Banka Slovenije leta 2014. Vire v letu 2005 so novinarji poimenovali z imenom in priimkom, na primer Janez Janša in Borut Pahor, razen ko so se nanašali na nežive vire, na primer na raziskavo javnega mnenja Politbarometer in raziskavi časopisov Delo in Dnevnik. Izstopala je novinarska obravnava

enega od osrednjih virov informacij leta 2014, Banke Slovenije, ki so jo, ne da bi imenovali njene posamezne predstavnike, obravnavali kot osebo, in ne institucijo prek povezovanja z glagoli in besednimi zvezami, ki se sicer uporabljajo v zvezi s človeškimi bitji, na primer *Če je Banka Slovenije s prstom pokazala na posledice pesimizma, pa je tudi prevelike optimiste postavila na pravo mesto. /.../. Opozarja namreč, da nam preti /.../* (Večer, 24. september 2014), torej metonimično. S tem so novinarji pri bralcu ustvarili vtis o nesporni moči in vseprisotnosti te institucije. Kot razloženo že v okviru superstrukture, so izjave virov informacij, čeprav občasno sarkastično, novinarji v letu 1990 uporabili za prikaz kompleksnosti dogajanja in s tem prispevali k boljšemu bralčevemu razumevanju, v letih 2005 in 2014 pa so novinarji prek njih podajali predvsem lastno kritiko posameznih akterjev in njihovih dejanj.

Navajanje in povzemanje izjav virov informacij je bilo leta 1990 oblikovano s citatno sklicevalnostjo: *»Ko smo končno le prišli /.../ kako prebivalci Kosova žive v policijski državi.« Tako je v ZDA sporočil javnosti senator Robert Dole.; /.../ dr. Janez Drnovšek je že pred tem povedal, da se ne more strinjati /.../* (Večer, 25. september 1990). V Večeru je bilo največ direktnih citatov oziroma dobesednih navedkov virov informacij, ki so se pojavili kot prijetna osvežitev in popestritev besedila in njegovega ritma. Bilo je lažje berljivo, citati pa udarni in smiselni. Navajanje in povzemanje izjav virov informacij je bilo najpogosteje zapisano s citatno sklicevalnostjo tudi v letih 2005 in 2014: *Dr. Peter Kraljić pravi, da bi moralo biti merilo zgolj strokovnost, »situacija v naših bankah pa je posledica /.../«; Dr. Matjaž Mulej, zaslužni profesor na Ekonomski fakulteti v Mariboru, je v odzivu na plače direktorjev bank zapisal, da z višino plač rešujejo svoj načeti ego /.../* (Večer, 26. september 2014). Izjave so bile, kot že omenjeno, pogoste, vendar so običajno služile kot povod za novinarjevo nadaljnje pisanje, in ne obratno, torej kot orodje za utemeljitev njegovega mnenja. Poleg tega so poskrbele, da besedilo ni bilo monotono, v kombinaciji z zastavljanjem vprašanj pa so besedilu dajale tudi dober ritem. Sklicevanje glede na zanesljivost oziroma nezanesljivost podatkov je bilo v vseh analiziranih letih redko (1-krat) in oblikovano izključno morfemsko, torej z besedami naj bi in deležnikom na -l, na primer: */.../ ustavni zakon, ki naj bi postal temelj /.../* (Večer, 21. september 1990).

V tipičnem Večerovem komentarju so po posameznih letih nastopale različne vrste akterjev različnih družbenih položajev, glede na zadnje pa so skupno prevladovali javni akterji z

družbeno politično močjo. V letu 1990 so kot akterji poleg že omenjenih virov informacij s področja politike nastopali še na primer Hrvati, Srbi in Slovenija kot narodi ter Beograd kot jugoslovansko politično središče. Pri obravnavi akterjev v tem letu je izstopala dihotomija med 'mi', Slovenci (in ostali politični somišljeniki) in 'ostali', predvsem Srbi. Pri tem so novinarji Slovenijo predstavljali kot kriterij za presojanje o dejanjih drugih, na primer */.../ na osnovi slovenske izkušnje lahko z dokajšnjo gotovostjo predvidevamo* (Večer, 21. september 1990), ostale, neuglašene s slovenskimi političnimi prepričanji, pa so predstavili kot zlonamerne in škodljive s čustveno zaznamovanimi in zaničevalnimi pridevniki, na primer *jugoslovanski jug in pogromaško-militantni del Jugoslavije*, ter jih postavili *tja čez, čez strašno globino*, ki tudi *pontonskega mostu* ne zdrži (Večer, 25. september 1990). Leta 2005 so nastopali tako akterji z vidnim političnim statusom in močjo, na primer politična koalicija in opozicija, kot skupini in njuni posamezni predstavniki, na primer Janez Janša in Anton Rop. Na strani akterjev z manj politične moči so nastopali novinarji kot skupina, programska direktorja RTV Mojca Menart in Miha Lamprecht ter volivci kot skupina. Ključna značilnost obravnave akterjev v tem letu je bilo novinarsko potrjevanje statusa quu na področju družbeno-politične moči s pripisovanjem moči tistim, ki jo že imajo, prek povezovanja s tvorniškiimi glagolskimi oblikami, na primer stavek Janeza Janše *je sprožil najbolj burne reakcije opozicije* (Večer, 20. september 2005), zavračajoč način komuniciranja z novinarji je uporabil *opozicijski voditelj Anton Rop* (Večer, 20. september 2005), predsednik države Janez Drnovšek pa je *Opravičilo, /.../ kot izhod opoziciji ponudil* (Večer, 27. september 2005). V nasprotju s tem so akterje z manj politične moči postavili v vlogo pasivnega, odvisnega objekta prek povezovanja s trpnimi glagolskimi oblikami, na primer */.../, skoraj gotovo pa bosta zamenjana tudi oba programska direktorja /.../*. (Večer, 27. september 2005). Večina akterjev tipičnega komentarja iz leta 2014 je bila z gospodarskega področja, novinarji so jih najpogosteje obravnavali kot skupino, na primer bankirji, direktorji bank, menedžerji in potrošniki. V okviru akterjev z (vsaj delno) gospodarskega področja je pozornost pritegnil način obravnave institucij, na primer Slaba banka, Slovenski državni holding, NLB, NKBM, Banka Slovenije. Tako kot je veljalo za obravnavo virov informacij, so se novinarji, ne da bi navajali realne osebe znotraj teh institucij, v komentarju nanje pogosto nanašali kot na žive osebe in s tem poudarjali njihovo moč in vpliv, na primer *A že napoved prvega nadzornika NLB, da bodo Slovenskemu državnemu holdingu kot upravljavcu državnega premoženja predlagali /.../* (Večer, 26. september 2014). Kot edini akter s političnega področja se je pojavil aktualni premier Miro Cerar v kontekstu novinarkeinega upanja na boljše gospodarske

razmere pod njegovim vodstvom države, na primer *Samo upamo lahko, da se bo vlada dr. Mira Cerarja bolj preudarno lotila kadrovanja po strokovnih kriterijih /.../ in da ne bo povzročila kadrovskega cunamija niti dopustila plačnega* (Večer, 26. september 2014). S tem je novinarka politiko izpostavila kot tisto, ki ima (največ) moči za izboljšanje razmer na tem področju. Akter tipičnega komentarja je bila tudi EU, v letu 2014 metonimično poimenovana Bruselj, in novinarji so se nanjo nanašali kot na zunanjo avtoriteto, ki nadzoruje Slovenijo. V kontekstu reševanja gospodarske krize so novinarji EU predstavljali kot pogoj za spremembo ravnanja Slovenije, zapisali so na primer, da dokler Slovenija ne bo zunaj nadzora *bruseljske trojke, /.../ bi morali končno na oltar reševanja iz krize svojo plačno toleranco prispevati tudi menedžerji državnih podjetij in družb in služb* (Večer, 26. september 2014). Novinarji so s tem sporočala, da je EU tista, ki lahko Slovenijo ne le spodbudi, ampak tudi prisili k pravilnemu ravnanju pri reševanju krize, z omembo EU v tem kontekstu pa je sporočila tudi, da Slovenija sama zase tega ne bi naredila oziroma ne bi bila zmožna narediti. Če so torej v letu 1990 novinarji predstavljali Slovenijo kot merilo za ravnanje drugih (držav), je v letu 2014 to merilo postala EU.

7.1.2 Tipični komentar v Delu

Tipični Delov komentar je bil v vseh letih na časopisni strani, namenjeni mnenjem (novinarjev in gostujočih piscev). V letu 1990 se je ta stran imenovala *Mnenjska stran* in v ostalih letih *Mnenja*. V letu 1990 je bil nad naslovom komentarja prisoten še napis *Samostojen časnik za samostojno Slovenijo*, ki ni spremljal ostalih prispevkov oziroma žanrov. Leta 2014 se je desno pod naslovom pojavila fotografija pisca komentarja, pod katero sta bila zapisana njegova oziroma njena ime in priimek ter napoved teme, na primer *Nejc Gole o bankah* (Delo, 26. september 2014). Komentar sta v letih 1990 in 2005 pisala ista avtorja (v posameznem letu). Uvod komentarja leta 1990 je bil v krepkem tisku, kar se v ostalih letih ni ponovilo. V letih 1990 in 2005 se je komentar vsebinsko navezoval na skupno širšo temo, leta 1990 na jugoslovansko politično krizo in leta 2005 na politično ozračje pred in po referendumu o zakonu o RTV, leta 2014 pa na različni temi, neučinkovitost državnih institucij in posledice bančne oziroma gospodarske krize.

7.1.2.1 Razlaga superstrukture sheme tipičnega komentarja v Delu

NASLOV:

Ključna ugotovitev v okviru velikega naslova tipičnega komentarja je bila, da bralec v nobenem od izbranih let iz podanih informacij v njem ni mogel sklepati o njegovi vsebini in temi. Največ informacij, v njih so nakazovali na vrsto akterjev in razmerja med njimi, so novinarji v naslov vključili leta 1990, na primer *Balkansko nihalo se lahko umiri* (Delo, 27. september 1990). V letu 2005 je bil naslov zapisan v povedi, sestavljeni iz samostalnikov oziroma prislova in samostalnika, in je bil zaradi odsotnosti informacij o akterjih in glavnem dogodku popolnoma splošen, na primer *Breme in blagoslov* (Delo, 22. september 2005). Tak je bil tudi leta 2014, sestavljen iz pridevnika in samostalnika, na primer *Mačehovski sklad* (Delo, 24. september). Čeprav so novinarji v njem podali podatek o akterju, je bil ta neopredeljen in ni prispeval k bralčevemu sklepanju o temi. V letih 1990 in 2005 se je preoblikovani naslov pojavil v besedilu in tako sporočal eno od novinarjevih poant komentarja, na primer *To (parlamentarne volitve) pa bi lahko umirilo strasti, balkansko nihalo, ki tako rado zaide so skrajnih točk, se bo lahko nekoliko uneslo* (Delo, 27. september 1990), in *Referendum je nekakšna kazen za neučakanost vlade. In je breme za volivce. Hkrati pa prinese novo pozornost javnosti do problematike, ki je predmet referendumu* (Delo, 27. september 2005). Leta 2014 je bralec lahko naslov v širši kontekst umestil prek napovedi teme pod novinarjevo fotografijo, na primer *Suzana Kos o travmah kupcev stanovanj* (napoved k naslovu *Mačehovski sklad*, Delo, 24. september 2014). V letih 1990 in 2014 so novinarji z uporabo samostalnikov, glagolov in pridevnikov, ki so semantično delovali negativno, na primer *mačehovski*, ali pa so tako delovali v kontekstu, na primer *balkansko nihalo* in *se lahko umiri*, nakazovali na problematičnost dogajanja v nadaljevanju komentarja in so s takšnim načinom pisanja bralca usmerjali k načinu branja nadaljevanja. S funkcijskega vidika so bili naslovi komentarjev iz leta 1990 kratki in so imeli skoraj brez izjeme pozivno-pridobivalno funkcijo (3): *Razmajano krmilo* (Delo, 25. september 1990); *Srbska strastna demokracija* (Delo, 21. september 1990); *Balkansko nihalo se lahko umiri* (27. september 1990). Enako je veljalo za naslove iz leta 2005 (2): *Breme in blagoslov* (Delo, 22. september 2005); *Iščoč sporočilo* (27. september 2005). Naslovi s takšno funkcijo pritegnejo in ohranjajo pozornost bralca, saj si ta želi izvedeti, o čem bo govora v prispevku. Naslovi komentarjev v letu 2014 so prav tako bili kratki in pozivno-pridobivalni (2), najpogosteje

sestavljani le iz dveh besed, na primer: *Mačehovski sklad* (Delo, 24. september 2014); *Nedokončana naloga* (Delo, 26. september 2014).

BESEDILO:

a) UVOD:

Tudi v tipičnem Delovem komentarju je nastopal uvod kot začetek besedila, in ne povzetek ključnih informacij. V uvodu tipičnega komentarja so novinarji v vseh izbranih letih predstavili kontekst dogajanja z izpostavitvijo glavnega zapleta oziroma srži problema iz nadaljevanja. V okviru tega so problemsko predstavili najaktualnejše stanje dogajanja, pri čemer so podali tudi informacije o (nekaterih) vpletenih akterjih. V letu 1990 so novinarji temo zastavili in izhajali iz nasprotujočih si stališč vpletenih akterjev, na primer *V Srbiji pravijo, da bo kar prav, če bo nova srbska ustava v nasprotju z zvezno. /.../. Lahko bi tej trditvi rekli tudi drugače: ali bo tretja Jugoslavija po naše, ali pa je ne bo. /.../. "Po naše" je seveda jugoslovanska federacija, /.../, ki v severozahodnih krajih pač ne more prevladati* (Delo, 27. september 1990). Tudi v letu 2005 so izhajali iz različnih stališč vpletenih akterjev in na koncu uvoda skušali ponuditi svež pogled na dogajanje z zavzemanjem novega stališča, na primer *V referendumski kampanji, /.../, je bilo slišati marsikaj. /.../. Slišati je bilo razne razlage, o čem bodo volivci »dejansko« odločali na referendumu: /.../. V vsaki od teh in takih trditev je morda zrno resnice - /.../. A pravo bistvo referenduma /.../ se prostodušno razgalja v referendumskem vprašanju: /.../* (Delo, 22. september 2005). Leta 2014 so novinarji v uvodu zapisali lastno stališče do aktualnega dogajanja na način, kako mora oziroma bi moralo biti, na primer *Zadeve se zdijo na prvi pogled pravzaprav zelo preproste, /.../. Zakon o varstvu kupcev stanovanj namreč določa, da prodajalec (investitor) odgovarja kupcem za vse stvarne napake na stanovanjih, ki jim jih je prodal. /.../. In pika.* (Delo, 24. september 2014).

b) JEDRO:

Jedro tipičnega komentarja je leta 1990 vključevalo predstavitev, razlago in interpretacijo ozadja, na osnovi katerih so novinarji nato predvidevali o možnem razpletu dogajanja. V ostalih letih so novinarji jedro posvetili oceni trenutnega stanja kompleksnejšega dogajanja in ozadja oziroma dogodkov in sistemskih težav (političnih in gospodarskih), ki so do tega

privedli, niso razlagali in prevpraševali oziroma zgolj v mejah nujnosti za svoje interpretacije. Leta 1990 so novinarji, na primer v okviru razlage in interpretacije razhajajočih se stališč republik glede bodoče ustavno politične ureditve Jugoslavije, na osnovi poznavanja argumentov različno mislečih, na osnovi poznavanja tedanjega mednarodnega političnega okvira in vpogleda v vzročno-posledična razmerja med zgodovino in akterji, iz prej zapisanega sestavili celovito 'zgodbo', na primer *Po tej (srbski) zamisli je sicer vstop ali izstop iz federacije mogoč, vendar ko si v njej, se moraš podrežati zveznim zakonom /.../. Iz dosedanje zvezne ustave bi tako črtali konfederalne elemente, dodali pa evropejske državljanske svoboščine /.../. Če /.../ pozabimo na vse nacionalne težnje k samostojnosti,/.../, bi se seveda lahko pogovarjali o takšni zamisli. Kaj verjetno je tudi, da bodo po svetu naklonjeni takšni zamisli. Irak je sprožil preveliko krizo, da bi države in mednarodni finančni krogi ta trenutek naklonjeno opazovali nove potrese na Balkanu. /.../. "Druga stran" se zdaj krčevito otepa takšnih ponudb in zamisli. Ne gre za izstop, /.../, pač pa za to, da današnja jugoslovanska skupnost preneha obstajati. Kajti če bi obveljalo, da republike, ki želijo biti v obnovljeni zvezni skupnosti, samodejno predstavljajo kontinuiteto s sedanjo federacijo, potem bi se sprijaznili tudi s tezo, da so se nekateri narodi razpadle cesarsko-kraljevske avstrogrske države priključili kraljevini Srbiji, ta pa se je preimenovala v Jugoslavijo. /.../. Ni pa res: Država Srbov, Hrvatov in Slovencev, /.../ je prevzela njene obveznosti (srbske kraljevine) in postala nov mednarodni subjekt (Delo, 27. september 1990). Preteklo in aktualno dogajanje ter vzrok zapletov so novinarji dodatno utemeljili na osnovi, v konkretnem primeru, poznavanja političnega ozadja in značilnosti nosilcev razhajajočih stališč, na primer *Zadrega je v tem, da imata pogajalski strani različen politični rodovnik. Severozahodni del je že prestopil politični prag v sodobno Evropo, saj je opravil večstrankarske volitve /.../. /.../. Ostali del Jugoslavije pa bo bržkone tudi kmalu opravil parlamentarne volitve, če ne bo prej prišlo do mednacionalne eksplozije, /.../ (Delo, 27. september 1990). Delovi novinarji se leta 1990 ob prepletanju aktualnega dogajanja z razlago vzvodov zanj, pri čemer so upoštevali tudi zgodovinske značilnosti in dogodek, niso zadrževali zgolj v okviru konteksta. V letih 2005 in 2014 so novinarji kontekst (ne pa tudi ozadja) aktualnega zapleta na političnem oziroma gospodarskem področju razlagali in s tem interpretirali površinsko oziroma izpostavljali le najvidnejši in v danem trenutku najbolj pereč vidik tega problema. Leta 2005, v okviru kritike politizacije referendumskega vprašanja, je bralec dobil vtis, da z izrazito kritiko (dejanj) politikov in politike v splošnem novinarji 'nadomeščajo' razlago vloge referenduma kot političnega mehanizma in razlago ter interpretacijo vsebinskega vidika**

konkretnega referendumu, na primer *Ni dvoma, da si bodo ne glede na izid referendumu politične stranke, /.../, odločitev volivcev razlagale kot podporo svoji opciji in upadanje legitimnosti nasprotne strani. /.../. Tako pač je; politiki so prepričani, da je vse politično, /.../* (Delo, 22. september 2005). Leta 2014 so ozadje razlagali na osnovi stališča le enega od vpletenih akterjev, tako da so z uporabo čustveno obarvanih pridevnikov in besednih zvez ter izpostavljanja nepravilnosti pri bralcu ustvarili vtis, da želijo zbuditi njegovo ogorčenje in se mu tako približati, na primer *Zaradi napak na novogradnjah se v skupinskih tožbah, /.../, na sodiščih s skladom in njegovimi razvpitimi odvetniki "spopada" več sto Slovencev. V dolgotrajnem preigravanju s skladom, /.../, so nekateri, tako razlagajo, skoraj izgubili zdravje; /.../. Sklad je neodziven, igra na karto zavlačevanja, /.../ in na to, da bodo prava neuki /.../ na dolgi sodni poti omagali* (Delo, 24. september 2005). V okviru ocenjevanja stanja gospodarske krize so se nanašali na statistične podatke in podatke iz poročil gospodarskih in političnih institucij brez razlage sistemskih politično gospodarskih dejavnikov, ki bi omogočili tehtnejšo oceno, na primer *V oči še vedno bodejo veliki deleži slabih terjatev, ki jih imajo banke v sanaciji v svojem portfelju. Ob polletju je bilo teh v skupini NLB 26 odstotkov, v skupini NKMB pa 21 odstotkov. /.../. Ta (slovenska makroekonomska slika) se zdi ugodna: BDP je v prvem polletju zrasel za presenetljivo visokih 2,9 odstotka, Urad za makroekonomske analize in razvoj pa je prav včeraj občutno izboljšal svoje napovedi* (Delo, 26. september 2014).

c) **ZAKLJUČEK:**

V zaključku tipičnega komentarja so novinarji v vseh izbranih letih podali oceno aktualnega stanja oziroma njegovega razpleta in znotraj tega lastno stališče do celotnega dogajanja. V letu 1990 so povzeli bistvo svojih stališč na osnovi argumentov iz jedra, na primer *To (zgledovanje republik zagovornic federalne ideje po zagovornicah konfederalne pri uvajanju mehanizmov sodobnih demokracij v svoje politične sisteme) pa bi lahko umirilo strasti, /.../. /.../. Odločil bi lahko trezen premislek, račun, konkreten interes; če seveda od razvrvanih balkanskih narodov ne pričakujemo preveč* (Delo, 27. september 1990). Enako so naredili leta 2005, le da so v primerjavi z dobrim desetletjem poprej v zaključku izpostavili konkretnije, oprijemljivejše razloge za svoja stališča, na primer *Najbolj nezaupljiva bi morala biti javnost do njihovih sklepov (sklepov politikov) o podpori posameznim strankam in političnim opcijam, /.../. Ljudje pač niso odločali o podpori vladi ali opoziciji, ampak o radioteleviziji*

(Delo, 27. september 2005). Kot je razvidno iz zgornjih primerov, so glede na naklonskost v obeh letih prevladovala trditve, ki izražajo verjetnost zapisanega. V letu 2014 so novinarji ocenjevali in predvidevali o razpletu dogajanja na osnovi novih informacij, ki so se prvič pojavile v zaključku. Njihove ocene pri tem niso temeljile na premisleku o ozadju z vidika preteklih dogodkov in značilnosti, v konkretnem primeru gospodarsko političnega sistema. Zdelo se je, da predvidevajo na osnovi splošnih, obče javno sprejetih razlag oziroma ni bilo zmeraj jasno, (če) na čem njihove ocene sploh temeljijo, na primer *Največjima bankama so v kratkem času predčasno v slovo pomahali dva člana uprave in en nadzornik. Za stabilnost in kontinuiteto bančnega dela je to slabo. /.../ Privatizacija NLB bo najbolj vroča - morda tudi med koalicijskimi partnerji* (Delo, 26. september 2014).

7.1.2.2 Stil tipičnega komentarja v Delu

Za tipični Delov komentar je bila skozi vsa leta ključna humornost avtorjev, ki so vselej jasno izražali svoja stališča. Komentarji iz leta 1990 in 2005 so bili sarkastični, leta 2014 pa cinični. Leta 1990 so misli začenjali na primer z *Res pa je, da /.../; Lahko bi se reklo, da /.../; /.../ nič pozitivnega ni v njem* (Delo, 21. september 1990); *Skoraj gotovo /.../; /.../ navsezadnje je Srbija imela od Jugoslavije /.../ samo škodo.* (Delo, 27. september 1990). Mnenja, stališča in napovedi novinarjev so se sicer pojavljale skozi celotno besedilo, najpogostejše pa so bile v zadnjem odstavku. Novinarji so odkrito izražali svoje mnenje, se vključevali v besedilo, postavljali sklepe in ugotovitve, pozivali ljudi in tudi sodili. Pogosto so bili drzni: *Odločil bi lahko trezen premislek, račun, konkreten interes; če seveda od razrvanih balkanskih narodov ne pričakujemo preveč.* (Delo, 27. september 1990); *Razumni ljudje, teh pa je med Srbi vsaj toliko kot med Slovenci, /.../; V skladu s svojim temperamentom so se razleteli v politične skrajnosti* (21. september 1990). Pri podajanju mnenja so uporabljali tudi gotovostne izraze oziroma členke, kot so *očitno*, *seveda* in *pač*, izmed teh je bil *seveda* najpogostejši. Tipični Delovi komentarji v letu 2005 so za razliko od leta 1990 bili bolj ostri in jedrnat. Stališča novinarjev so bila znova vsakokrat jasno razvidna. Predvsem se je kazalo njihovo osebno mnenje, medtem ko je bila njihova ustvarjalnost pri pisanju nekoliko pomaknjena v ozadje. To se je denimo pokazalo pri manjši uporabi stilno zaznamovanih jezikovnih sredstev (6 v letu 2005 in 8 v letu 1990). Ključno je bilo predvsem izražanje prepričanj novinarja, ki je to počel ali na skoraj žaljiv ali pa na razlagalen (pogovoren) način, tudi humorno, na primer *V vsaki od teh trditev je morda zrno resnice – ni pa nujno.; Z referendumom je politika na pleča*

volivcev preložila težko breme odločitve o zadevi, za katero bi bili potrebni poglobljen študij, strokovna razprava in tehten premislek. Vsega tega sama ni zmogla, zato morajo zdaj namesto nje to opraviti volivci (Delo, 22. september 2005). Humorne in pogovorne besedne zveze, ki niso stilno zaznamovane (12-krat), so bile ključne tudi pri puščanju specifičnega pečata vsakega avtorja, na primer: *se prostodušno razgalja; je šlo tokrat za eno najbolj umazanih kampanj doslej; hitro prepoznajo neresnice, drobne ukane; bo že držalo* (Delo, 22. september 2005); *ali ima vse skupaj sploh še kakšen smisel* (Delo, 27. september 2005). Avtorji komentarjev so svoje mnenje o opisanih tematikah najpogosteje ubesedovali z gotovostnimi izrazi oziroma členki, kot so *ni dvoma* (Delo, 22. september 2005); *morda; zanimivo je; torej; seveda; je bolj ali manj jasno; najbrž; pač* (Delo, 27. september 2005). Mnenja novinarjev so bila torej prisotna skozi celoten prispevek, včasih so bila najbolj očitna v zadnjem odstavku, ki je bil običajno direkten nagovor posameznim politikom ali ministrstvu, ali pa dobesedni navedek izjave vira informacije o izbrani temi, ni pa nujno. Svoje ključno prepričanje o tematiki so tipično jasno izrazili že prej oziroma takoj. Največja razlika od komentarjev iz leta 1990 bi morda bila ta, da so novinarji pogosto celo dajali občutek, da podcenjujejo bralca oziroma mu skušajo določeno dogajanje ali tematiko predstaviti na čim bolj enostaven način z razlaganjem reči, ki jih najverjetneje že ve, na primer *Če bo republiška volilna komisija tudi uradno ugotovila, da je večina glasovala za, bo to pomenilo, da je zakon sprejet; objavi se ga v uradnem listu, petnajst dni potem pa začne veljati* (Delo, 27. september 2005). V vseh letih so novinarji komentirali zaplete in izpostavljali problematične vidike dogajanja, v letu 2014 pa so ga predstavili izrazito pesimistično. To so dosegli s pogosto rabo glagolov, pridevnikov, prisposodob besednih zvez, ki so v kontekstu imeli vlogo stopnjevanja napetosti, na primer s skladom se na sodiščih »spopada« veliko Slovencev, ki so v sodnih procesih skoraj izgubili zdravje (Delo, 24. september 2014), na področju bančne krize pa *Slabe terjatve kot Damoklejev meč visijo nad bankirji* in tudi ostalim gospodarskim sektorjem se napoveduje *črna prihodnost* (Delo, 26. september 2014). Komentarji iz leta 2014 pa so bili kljub temu, da so pisali o resnih tematikah, še vseeno deloma humorni in predvsem cinični, čeprav nikoli pogovorni, kot je bilo pogosto v letih 2005 in 1990. Mnenje oziroma osebno stališče novinarja je bilo, kot v prejšnjih letih, v vsakem komentarju jasno izraženo. Novinarji so uporabljali besedne zveze, kot so: *V oči še vedno bodejo /.../; A pozor: lanska izkušnja kaže, da je globina bančne luknje predvsem posledica /.../; Ta se zdi ugodna.; Privatizacija NLB bo najbolj vroča /.../* (Delo, 26. september 2014); *Zadeve se zdijo na prvi pogled pravzaprav zelo preproste, a kaže, da v*

realnosti niso takšne.; Pričakovati je torej odprto igro /.../ (Delo, 24. september 2014). Zdelo se je, da skušajo novinarji bralcem predvsem razložiti zapletenejše družbeno dogajanje in jih opozoriti na nevarnosti ob vsakem, denimo tistem na nepremičninskem trgu. V komentarjih so prevladoval predvsem metafore in primere (17), katerih glavna vloga je bila poenostavljanje težje razumljivih konceptov, osebno mnenje novinarja pa je torej prav tako igralo podobno vlogo.

Aktualizmi so bili v Delovih komentarjih prisotni vsa leta. Leta 1990 in 2014 je bilo največ metafor (leta 1990 31, leta 2014 17, leta 2005 pa samo 6), vsa leta (še posebej v 1990) pa so novinarji za popestritev besedila uporabljali tudi pogovorni jezik. Med stilno zaznamovanimi jezikovnimi sredstvi je bilo v letu 1990 ekspresivnih besed, kot so na primer *so se razleteli; kleca pod pritiskom* (Delo, 25. september 1990); *se vsi pulijo* (Delo, 21. september 1990), malo (4), prav tako je bilo bolj malo besed, ki jim SSKJ dodeljuje stilnoplastni kvalifikator knjižno (2), žargonsko (1) ali publicistično (1). Več je bilo besednih zvez (19), ki imajo elemente pogovornega jezika, na primer *je prišla motit; strastno lotili demokracije* (Delo, 21. september 1990); *vidi se, kdo razbija Jugoslavijo; pridno hoditi na sestanke* (Delo, 25. september 1990). S takšno govorico se je novinar približal bralcu, saj mu je skušal zahtevno tematiko razložiti na preprostejši način. Daleč najpogostejši aktualizmi so bile, kot že omenjeno, metafore. Leta 1990 jih je bilo veliko, tako takšnih, ki so sestavina frazemov (6), kognitivnih (s stalno obliko) (14), in takšnih, ki so tipični publicizmi (2). Če jih naštejemo le nekaj: *na življenje in smrt; vrže iz sedla; vzpostavil most; za zamisel se ogrevajo; zlepa ali zgrda* (Delo, 21. september 1990); *pokaže s prstom na; ostati v igri; ga bo odnesla voda* (Delo, 25. september 1990); *bi ostal praznih rok; bodo imeli na svoji strani* (Delo, 27. september 1990). Veliko je bilo tudi kreativnih metafor, ki delujejo kot prisposodbe, in so bile ustvarjene izključno za posamezen komentar in takratno situacijo (9): */.../ so se razleteli v politične skrajnosti* (Delo, 21. september 1990); *osemglava oblastna ustanova; igračko, s katero se je mogoče igrati vse, od vojske do politike; uglašen petčlanski orkester; stvar tenkočutne politične aritmetike* (Delo, 25. september 1990). Pogoste so bile tudi dolge metafore, ki so se raztezale čez celoten odstavek, običajno zadnji, s funkcijo povzemanja celotnega komentarja, podajanja ključne misli in ustvarjanja navezave z naslovom, na primer (*Razmajano krmilo*): *Še vsaj nekaj časa bo (državno predsedstvo) ostalo v funkciji krmila, s katerim je vendarle moč kolikor toliko krmariti skozi jugoslovansko krizo in za katero se vsi pulijo, potem pa ga bo nekega dne – ko bodo razmere dozorele, preprosto odnesla voda*

(Delo, 25. september 1990). Ali pa v komentarju *Balkansko nihalo se lahko umiri*, kjer je zadnji odstavek takšen: *To pa bi lahko umirilo strasti, balkansko nihalo, ki tako rado zaide do skrajnih točk, se bo lahko nekoliko uneslo. Tedaj se bo mogoče z manj čustev in več razuma pogovarjati ali o tem, v kakšni obliki ostati skupaj, ali kako se zlepa raziti* (Delo, 27. september 1990). V letu 2005 je bilo zaznamovanih jezikovnih sredstev v komentarjih malo, vsekakor manj kot v letu 1990. Največ je bilo takšnih, ki jim Slovar slovenskega knjižnega jezika dodeljuje kvalifikator ekspr., torej čustveno obarvanih besed (3), kot so na primer *hitrca*; *ukana* (Delo, 22. september 2005); *pičlo* (Delo, 27. september 2005). Sledili so jim publicizmi (2), na primer *grupacija* in *garniture* (Delo, 22. september 2005), in pa besede s kvalifikatorjem starinsko (1), na primer *tolmačiti* (Delo, 22. september 2005) ali knjižno (1) *profesija* (Delo, 22. september 2005). Pogostejše od pravkar omenjenih so bile besedne zveze, ki delujejo pogovorno (12), oziroma so v besedilo, poleg seveda za izražanje osebnega mnenja novinarja, bile vstavljene z namenom popestritve in morda tudi lažjega razumevanja zapletenejše tematike, na primer *Tako pač je*; *politiki so prepričani, da je vse politično, da se vse vrti okoli njih in da drugi ljudje z vsakim svojim dejanjem izrekamo ali odrekamo podporo njim in njihovim grupacijam. A, kot rečeno, odločalo se bo o referendumskem vprašanju; odločalo se bo o RTV Slovenija, ne o politiki* (Delo, 22. september 2005). Ostalih aktualiziranih sredstev, kot so denimo nove besede (0) ali metafore (6), je bilo v komentarjih manj, lahko bi kar rekli, da jih ne moremo šteti za čisto tipične. V obilici stilno zaznamovanih jezikovnih sredstev v komentarjih iz leta 2014 pa so spet prevladovale kognitivne metafore (5) in metafore, ki so sestavina frazemov (7), na primer */.../ jim je prodal blago z napako*; */.../ jim je zadeva močno načela živce*; *igra na karto zavlačevanja /.../*; */.../ takšnih je bilo v času debelih krav veliko* (Delo, 24. september 2014); */.../ mora v red spraviti javne finance*; *V oči še vedno bodejo /.../*; *Slabe terjatve kot Damoklejev meč visijo nad bankirji.*; *Bo izvoz še vedno lahko vlekel slovenski voz ob tem, ko so gospodarski motorji /.../ v prostem teku /.../*; *Črna prihodnost se napoveduje tudi drugemu vlečnemu konju*; */.../ izpit, na katerem so dosedanje politike padle* (Delo, 26. september 2014). Našteti aktualiziranih sredstev je bilo leta 2014 veliko, ostalih pa le za vzorec.

Novinarji so leta 1990 v komentarjih radi ritem besedila in njegovo stopnjevanje ustvarjali s ponavljanjem določene besede ali besedne zveze (2-krat), na primer: *krvavih spopadov, krvav način, krvavi dogodki* (Delo, 21. september 1990). Za razgibanost besedila in ustvarjanja manjših premorov so pogosto pisali tudi krajše povedi, na primer *Pozno je že*; *Do spopada pa*

ni več daleč (Delo, 21. september 1990). Te so se večinoma pojavljale na začetku odstavkov in poskrbele za dramatičnost tistega, kar je sledilo. Ostale povedi so bile sicer daljše, z veliko podredji in priredji, a vseeno lahko berljive zaradi prepletanja s krajšimi in rabe že omenjenih zaznamovanih sredstev, ki dodajo komentarju pogovorno noto. Novinarji so pri besedah, ki so jih želeli obarvati sarkastično ali jih narediti dramatične, pogosto uporabljali navednice (10-krat), na primer »notranjo strukturo«; »abstinirajočih« članov; »načelni koaliciji« (Delo, 25. september 1990); »druga stran« (Delo, 27. september 1990); po beograjskih »intelektualnih salonih« (Delo, 21. september 1990). Te besede in besedne zveze niso nikoli bile del dobresednega navedka vira informacij, ampak so bile v besedilu kot popestritev in služile kot še en način izražanja stališč novinarja o tematiki, ki jo komentira. Stalnica Delovih komentarjev v letu 2005 so bile, za razliko od leta 1990, dinamične povedi, za katere je bila značilna zelo pogosta uporaba podpičij, dvopičij in pomišljajev. Kljub redni rabi omenjenih ločil pa povedi nikoli niso bile težko berljive, zapletene ali dolgočasne. Večinoma jim je tudi sledila krajša poved, ki je dodatno poskrbela za nemonoton ritem besedila, na primer *Slišati je bilo razne razlage, o čem bodo volivci »dejansko« odločali na referendumu: o izboljšanju programa, o svobodi javne besede in novinarski avtonomiji, o zagotovitvi pluralizma, o prenehanju podrejanja RTV starim silam ali pa o prepričitvi novim silam, da bi zavzele ta zavod, o zagotovitvi pluralizma. In tako naprej* (Delo, 22. september 2005). Na istem izseku iz tipičnega primera komentarja lahko opazimo še eno tehniko pisanja, in sicer ponavljanje (2-krat). V zgornjem primeru se besede o zagotovitvi pluralizma ponovijo z intenco komičnosti, pogosto pa se je v komentarjih ponavljala ena beseda, ki je bila tudi del naslova, in ga je bralec zato razumel šele, ko je prebral celoten prispevek. Na primer v komentarju z naslovom *Iščoč Sporočilo*, kaj je to Sporočilo, izvemo šele na polovici besedila: *Vsakršno izražanje ljudske volje ima seveda neko sporočilo, saj pokaže, kako razmišlja ljudstvo. Ni pa ga vedno preprosto razbrati. Sploh ker mnogi v suhih številkah hočejo videti več, kot je v njih, neko višje Sporočilo* (Delo, 27. september 2005), oziroma v zaključku besedila, ko novinar govori o razpadu volivcev na ruralne in urbane ter na tiste, ki so pristaši dialoga, in tiste, ki jim je pomembnejši red: *Tisti, ki iščejo Sporočilo, bi ga morda morali iskati tukaj* (Delo, 27. september 2005). Tudi v tipičnem komentarju iz leta 2014 sva zasledili nekaj tehnik za popestritev besedila, denimo ponavljanje: *Zakon o varstvu kupcev stanovanj namreč določa, da /.../ tudi tiste, katerih vzrok je slaba izvedba. In pika. /.../ Tudi dejstvo, da ima sklad morda težave z izvajalci /.../ nima nobene vloge. In pika* (Delo, 24. september 2014). Bralec se ob takšnih tehnikah pisanja ustavi in zamisli, hkrati pa delujejo udarno in nemalokrat tudi

humorno. Kljub redni uporabi omenjenih načinov pisanja v letu 2014 pa je bila njihova pogostost v primerjavi z leti 1990 in 2005 veliko manjša.

7.1.2.3 Viri in akterji tipičnega komentarja v Delu

V tipičnem komentarju so v vseh letih nastopali tako uradni kot neuradni viri informacij, novinarji pa so jih večinoma obravnavali kot skupino in jih niso natančno poimenovali. Leta 1990 so novinarji vključili uradne vire informacij oziroma predstavnike slovenske in jugoslovanske politične elite, na primer Ivana Djuriča, predsednika srbskih liberalcev in ministra na zvezni ravni, Kambovskega. Zanašali so se tudi na govornice, kjer pa ni bilo jasno, nosilci kakšnega družbenega statusa so viri, na primer *V Srbiji pravijo*. Na vire so se novinarji v tem letu nanašali pri prikazovanju in razlaganju ozadja ter pri potrjevanju svojih napovedi, na primer v kontekstu predvidevanja o bližanju spopada med Srbijo in Kosovom so zapisali *Če pazljivo beremo sporočila zvezne vlade in ministra Kambovskega se to (prepoved stranke) lahko zgodi kaj hitro* (Delo, 21. september 1990). Leta 2005 novinarji virov niso natančno poimenovali in so jih obravnavali kot skupino oziroma kot *ljudi*, pri čemer ni bilo mogoče ugotoviti, koga natančno in koliko virov ta skupina vključuje, nanašali pa so se tudi na prav tako nedoločene *empirične podatke*. Avtorji komentarjev so se na vire nanašali pri uvajanju bralca v temo in prikazovanju konteksta, na primer *Prav zanimivo se je bilo v zadnjih dneh pred referendumom pogovarjati tako z ljudmi, ki podpirajo uveljavitev novega zakona o RTV Slovenija, kot s tistimi, ki ji nasprotujejo. Oboji so se spraševali, ali ima vse skupaj sploh še kakšen smisel /.../* (Delo, 27. september 2005), in kot osnovo za oblikovanje lastnih interpretacij, na primer *Kot kažejo čisto empirični raziskovalni podatki, so se v nedeljo volivci /.../ odločili drugače kot njihove stranke* (Delo, 27. september 2005). Leta 2014 so novinarji v komentar vključili tako neuradne kot uradne vire informacij kot skupini oziroma brez poimenovanja konkretnih posameznikov. V prvi skupini so bili 'navadni' državljani, v okviru druge pa so se novinarji nanašali na državne institucije oziroma njihove dokumente, na primer na letno poročilo Stanovanjskega sklada Republike Slovenije in Urad za makroekonomske analize in razvoj. Novinarji so podatke s strani virov tako kot v 2005 uporabili za prikazovanje in pojasnjevanje konteksta in, glede na pretirano, čustveno obarvano prikazovanje (slabega) stanja določene skupine virov, za izražanje lastnih stališč, na primer *V dolgotrajnem preigravanju s skladom, /.../, so nekateri, tako razlagajo, skoraj izgubili zdravje; s težavami so se morali toliko ukvarjati, da jim je zadeva močno načela živce* (Delo,

24. september 2014). Vlogo prikazovanja konteksta in aktualnega stanja so imeli tudi prej omenjeni uradni viri. Izstopala je značilnost, da so novinarji te vire s povezovanjem z glagoli predstavili kot žive osebe, na primer *Urad za makroekonomske analize in razvoj pa je prav včeraj občutno izboljšal svoje napovedi* (Delo, 26. september 2014), kar je sicer v poročevalstvu pogosta metonimična raba.

Pri analizi navajanja in povzemanja izjav virov informacij v besedilu v letu 1990 je izstopala ugotovitev, da so bile te skoraj brez izjeme zapisane s citatno sklicevalnostjo, na primer *Kot so že napovedali, bodo Srbi v zveznem parlamentu zahtevali odgovornost pristojnega ministra, ki je registriral Demokratično zvezo Kosova, »čeprav je vedel za njeno protisrbsko in protijugoslovansko usmeritev«* (Delo, 21. september 1990); */.../ je Janez Drnovšek dejal, da se ne bo več udeleževal sej* (Delo, 25. september 1990). V letu 1990 je bilo direktnih citatov virov informacij malo. Navajanje in povzemanje izjav virov informacij v komentarjih iz leta 2005 je bilo redko, najpogosteje prav tako zapisano s citatno sklicevalnostjo oziroma z dobesečnim navedkom: *Kot je rekla voditeljica na koncu zadnjega predreferendumskega soočenja na TV Slovenija: »Izbira bo vaša. Kakršna koli že bo, bo prava.«* (Delo, 22. september 2005). Pojavljali so se aktualizirani sklicevalni avtomatizmi, ki so bili v večji meri v besedilu s funkcijo humorja ali pogovornosti, s katerim se je novinar trudil približati bralcu, na primer: */.../ je bilo slišati marsikaj; Slišati je bilo razne razlage /.../* (Delo, 22. september 2005). Izjav virov informacij je bilo tudi v komentarjih iz leta 2014 razmeroma malo, povprečno ena (zapisana s citatno sklicevalnostjo oziroma dobesečnim navedkom), te so novinarji nadomeščali s statističnimi podatki ali drugačnimi konkretnimi in preverjenimi informacijami, ki so jih uporabljali kot povod za predstavitev svojega mnenja ali kot njegovo podkrepitev. Poročanje o virih glede na zanesljivost oziroma nezanesljivost leta 1990 ni bilo prisotno, leta 2005 je bilo izraženo morfemsko, leta 2014 pa besedno.

V vseh izbranih letih so se pojavili tako akterji z vidnim družbeno-političnim položajem kot tisti brez njega in večinoma so jih novinarji obravnavali kot skupine brez natančno poimenovanih posameznikov. Leta 1990 so bili akterji nekatere srbske politične osebnosti, na primer strankarski voditelj Ante Marković, sicer pa so mesto akterjev zavzemale večje skupine (politično opredeljenih) posameznikov ter narodi. V prvi so bili na primer (srbski) *demokrati, nacionalni skrajneži in socialisti*, v drugi pa jugoslovanske republike kot zagovorniki nadaljnjega obstoja federacije, na primer *privrženci zvezne kontinuitete*, in njeni

nasprotniki, na primer *severozahodni del* (Jugoslavije; torej tudi Slovenija). Novinarji so prek reprezentacije posamezne skupine sporočali lastno politično stališče. Celotno srbsko politično sfero so prikazovali sarkastično in omalovažujoče prek uporabe glagolov in besednih zvez, ki so v kontekstu delovale pretirano, na primer *Demokrati kandidirajo Karadjordjeviće in jemljejo sapo monarhistom, nacionalni skrajneži so na življenje in smrt za Vuka Draškovića* (Delo, 21. september 1990), republike zagovornice federacije pa so povezovali z nasiljem in konservativnostjo, na primer *Srbe kot narod s krvavimi spopadi*. Drugo skupino, ki so jo predstavljali brez sarkazma in se z njo poistovetili, so enačili s *sodobno Evropo* (Delo, 27. september 1990) in jo povezovali s političnimi pojmi, značilnimi za sodobne zahodne demokracije, na primer s *trdnim zaupanjem v narodovo pravico do samoodločbe* (Delo, 27. september 1990). V letih 2005 in 2014 so novinarji akterje predstavljali podobno. V obeh letih sta kot večji skupini nastopali 'navadni' državljani in politika oziroma država prek svojih institucij, za odnos med skupinama pa je bilo značilno novinarsko potrjevanje nesorazmerja družbene moči in podrejenosti v prid druge skupine. Namen novinarjev je sicer bil kritizirati brezbržnost in nepravilnost politične sfere v odnosu do državljanov, a z reprezentacijo zadnjih kot odvisnih od političnih dejanj in odločitev so naravo obstoječega razmerja le potrdili, na primer *Z referendumom je politika na pleča volivcev preložila težko breme odločitve o zadevi, za katero bi bili potrebni poglobljen študij, strokovna razprava, /.../. Vsega tega sama ni zmogla, zato morajo zdaj namesto nje to opraviti volivci* (Delo, 22. september 2005). Še izraziteje so neenakost med družbeno (ne)privilegiranimi prikazali in potrdili v odnosu med državljani in državnimi institucijami in njenim birokratskim aparatom. Državljanse so v tem razmerju z izborom glagolov in poudarjanjem skupinske akcije prikazali kot prisiljene v 'boj', na primer *Zaradi napak na novogradnjah se v skupinskih tožbah, tako »racionalizirajo« stroške postopka (delijo si odvetniške stroške in stroške za izvedence), na sodiščih s skladom in njegovimi razvpitimi odvetniki »spoda« več sto Slovencev* (Delo, 24. september 2014). Ob tej so v zadnjih dveh letih izstopale še nekatere značilnosti glede obravnave akterjev. Leta 2005 so novinarji politiko in politične akterje predstavili kot prizorišče tekme oziroma tekmece za prevlado svojih interesov v družbi na račun interesa volivcev, na primer */.../, ni videti pravega razloga, da bi se katera koli stran razglašala za zmagovalko. Pobudnikom referenduma ni uspelo preprečiti, da bi novi zakon začel veljati, podpornikom zakona ni uspelo dobiti prepričljive podpore za svoj prav* (Delo, 27. september 2005). V letu 2014 so novinarji politike predstavljali kot najodgovornejše in najzmožnejše izboljšati slovensko gospodarstvo, kar so jim tudi zapovedovali, na primer *Ob tem, ko je*

država do konca avgusta dosegla več kot milijardo evrov minusa, /.../, so prednostne naloge novega finančnega ministra jasne. Dušan Mramor mora v red spraviti javne finance (Delo, 24. september 2014). Izstopala je značilnost, da so državne institucije, ne da bi poimenovali njihove konkretne predstavnike, novinarji obravnavali kot žive osebe prek pripisovanja osebnih lastnosti ter s tem izpostavljali njihovo pomembnost, na primer *Sklad je neodziven, igra na karto zavlačevanja, /.../, in na to, da bodo prava neuki in pravdanja nevajeni ljudje na dolgi sodni poti omagali* (Delo, 26. september 2014). V okviru komentiranja gospodarske krize so banke predstavili kot največjo oviro gospodarskemu okrevanju prek prisposodbe, ki pomeni nenehno prisotno nevarnost in s tem stopnjevali že tako pesimistično vzdušje v komentarju, na primer *V oči še vedno bodejo veliki deleži slabih terjatev, ki jih imajo banke v sanaciji v svojem portfelju. /.../ Slabe terjatve kot Damoklejev meč visijo nad bankirji* (Delo, 24. september 2014). Ob tem so novinarji obravnavali EU kot avtoriteto oziroma pogoj za aktivnost Slovenije na lastnem političnem in gospodarskem prizorišču, na primer *Glede na zahteve Bruslja utegne slediti prodaja združenih Abanke in Banke Celje, /.../* (Delo, 24. september 2014).

Tabela 7.1: Rezultati jezikovne analize tipičnih komentarjev v Delu in Večeru.

	KOMENTAR					
	1990		2005		2014	
	Delo	Večer	Delo	Večer	Delo	Večer
Sklicevalni avtomatizmi	0	1	0	0	1	0
Ekspresivne besede	4	3	3	7	2	5
Ozko knjižne besede	2	4	1	1	1	5
Žargonizmi	1	0	0	0	0	1
Publicizmi	1	1	2	1	1	0
Nove besede	0	3	0	0	0	0
Metafore/frazemi:						
* Metafore, ki so sestavina frazemov	6	3	1	4	7	2
* Kognitivne metafore, ki se v jeziku udejanjajo v stalni obliki	14	1	3	6	5	10
* Metafore, ki so tipični publicizmi	2	1	0	1	2	1
* Kreativne metafore	9	1	2	1	3	4
Uradovalni jezik	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Pogovorni jezik	da 19x	ne	da 12x	da 20x	ne	da 15x

Ponavljjanje besed/besednih zvez	da 2x	ne	da 2x	da 2x	da 1x	da 3x
Raba navednic	da 10x	da 4x	da 1x	da 2x	da 4x	ne
Postavljanje vprašanj	ne	ne	ne	da 1x	ne	da 4x
Ironija	ne	ne	ne	da	ne	da
Sarkazem	da	da	da	da	ne	da
Humornost	da	da	da	da	da	ne
Tvornik/trpnik	tvornik	tvornik	oboje	tvornik	oboje	tvornik
Vključevanje novinarja v besedilo (osebno mnenje)	da 81x	da 34x	da 29x	da 56x	da 39x	da 56x
Navajanje izjav virov informacij	citatna sklicevalnost	citatna sklicevalnost	citatna sklicevalnost	citatna sklicevalnost	citatna sklicevalnost	citatna sklicevalnost
Glagoli rekanja	dejati 1x, napovedati 1x, zahtevati 1x	sporočiti 1x, povedati 1x, napisati 1x	reči 1x	reči 1x	razlagati 1x	utemeljiti 1x, zapisati 1x, napovedati 1x, praviti 1x
Funkcija naslova	pozivno-pridobivalna 3x	pozivno-pridobivalna 2x, informativno-stališčna 1x	pozivno-pridobivalna 2x	pozivno-pridobivalna 3x	pozivno-pridobivalna 2x	pozivno-pridobivalna 1x, informativno-stališčna 1x
Najpogostejša vrsta povedi	krajše in daljše, eno- in večstavčne, prepletanje	daljše, večstavčne	krajše in daljše, eno- in večstavčne, prepletanje	krajše in daljše, eno- in večstavčne, prepletanje	krajše in daljše, eno- in večstavčne, prepletanje	krajše in daljše, eno- in večstavčne, prepletanje
Poročanje o virih glede na zanesljivost/nezanesljivost	0	morfemsko 1	morfemsko	morfemsko 1	besedno 1	morfemsko 1

7.1.3 Makropropozicije in diskurz tipičnega komentarja v Večeru in Delu

Novinarji so leta 1990 v tipičnih komentarjih obeh časopisov sporočali, da je Slovenija oblikovala lastno politično vizijo o svoji vlogi in položaju znotraj skupne jugoslovanske države, za katero se bo kljub zunanjim pritiskom dejavno zavzemala, na primer */.../ da se bomo morali sila hitro /.../ dogovoriti v Sloveniji: o tem, kako bomo prepad, ki nas loči /.../, materializirali. Že v četrtek, ko bo novo zasedanje slovenskega parlamenta, bo za takšno materializacijo /.../ priložnost* (Večer, 25. september 1990), in *Še zmeraj bodo imeli na svoji strani precejšen del zunanjega sveta, ki /.../ vidi prihodnost Evrope v trojnem pasu: skandinavski, srednji z veliko Nemčijo in Francijo, pentagonala z Jugoslavijo. Pritisk ne bo majhen in blag. Potrebno bo vzdržati /.../ spričo balkanskih razmer, ki so /.../ blizu vrelišča* (Delo, 27. september 1990). Eno ključnih sporočil je bilo tudi, da velika razhajanja med slovenskimi političnimi stališči in stališči skupnega jugoslovanskega vodstva zahtevajo spremembo jugoslovanskega političnega položaja in da je Slovenija zaradi ravnanja po

vrednotah sodobnih zahodnih demokracij že prestopila v nov, od tedanjega jugoslovanskega zelo drugačen politični sistem, na primer */.../ s takšnimi nastopi Drnovški in Bavconi potrjujejo, da praktično ni več vezi, ki naj bi nas strnjevale v eno državo in /.../ ni več jasno, kaj naj bi nas še sploh povezovalo; o bratstvu in enotnosti bi bilo že kar farsično govoriti* (Večer, 25. september 1990), in *Poteze druge strani je mogoče slutiti v trdnem zaupanju, da ima vsak narod /.../ pravico do samoodločbe. Severozahodni del je že prestopil politični prag v sodobno Evropo, saj je opravil večstrankarske volitve /.../* (Delo, 27. september 1990). V tipičnem komentarju časopisov so novinarji uporabili ključne besede: *Jugoslavija, Srbija, Slovenija, (politični) prepad, spopad, Predsedstvo, Zahodna Evropa in demokracija*.

Na osnovi ključnih sporočil in besed, v katerih so novinarji poudarjali sodelovanje, skupno akcijo in pripravljenost enako mislečih republik boriti se za priznanje svojih političnih načel ter postopoma doseči samostojnost, je v tipičnih Večerovem in Delovem komentarju prevladoval socialistični diskurz. Heywood (2007) ta diskurz pojasnjuje z opredelitvijo posameznika v razmerju do družbene interakcije in kolektivne akcije. V okviru socialističnega diskurza so najpomembnejše vrednote skupnosti, sodelovanja, enakosti in razredne politike (Heywood 2007). V tem letu so novinarji nosilce različnih političnih prepričanj in interesov izrazito obravnavali v homogenih skupinah oziroma glede na lastna stališča v izključno negativno in izključno pozitivno vrednoteni skupini. Skupina po Fowlerju (1991) predstavlja enega temeljnih ideoloških konceptov v domeni 'njih' kot nasprotje 'nas'. Novinarsko obravnavanje skupin oziroma ljudi tako, poenostavljeno in kategorično, pa je osnova za nastanek stereotipov v medijih, prek katerih, kot piše Fowler (1991), družba umešča dogodke in posameznike v skupine ter jih tako osmisli in enostavneje razume. Ob tem je odnos med 'nami' in 'njimi', kot pravi MacDonald (2003), v osrčju procesa oblikovanja (nacionalne) identitete. V primeru Slovenije, kot je bilo značilno za vse države srednje in vzhodne Evrope v obdobju tik pred in med osamosvajanjem, je bil ta najintenzivnejši ravno v izbranem obdobju (Kaldor in Vejodja 1999). Na temelju novinarskega poudarjanja politične modernosti Slovenije zaradi vzpostavitve določenih demokratičnih mehanizmov in njene želje biti del politične zahodne Evrope je bil v tipičnem komentarju obeh časopisov prisoten tudi antijugoslovanski diskurz. Ta se, kot pravi Kuzmanić (1999), kaže kot zavračanje vsega 'srbskega', torej nacionalizma, populizma in militarizma, ter zgledovanje, zaradi odsotnosti demokratične politične kulture že skoraj slepa zaverovanost, po Zahodu oziroma demokraciji. Ravno zavzemanje antijugoslovanske pozicije ter zavzemanje za 'zahodne' vrednote svobode,

demokracije in nenasilja, je tvorilo ideološki temelj slovenske zahteve po osamosvojitvi (Kuzmanić 1999).

V obeh časopisih so novinarji leta 2005 sporočali, da v referendumskem procesu politikom ni mar za stališče volivcev do zakona kot predmeta referenduma in za interes javnosti, ampak zgolj za lastno javno podobo in uveljavljanje lastnih, individualnih interesov, na primer *Cilj obeh je doseči, da bi skozi medije do javnosti prišlo sporočilo, ki ga želita poslati, in ne kaj drugega, kar javnost in medije morebiti celo bolj zanima* (Večer, 20. september 2005), in */.../; politiki so prepričani, da je vse politično, /.../ in da drugi ljudje z vsakim svojim dejanjem izrekamo ali odrekamo podporo njim in njihovim grupacijam* (Delo, 22. september 2005). Sporočali so, da referendum pomeni politično tekmovanje med predlagatelji in nasprotniki zakona, na primer *Vladi je uspelo za las. Kar je rezultat znan, se najbrž najbolj grize Borut Pahor /.../ in Referendumska zmaga za Janšo ni dosežek* (Večer, 27. september 2005), ter *Tudi kar zadeva nedeljski referendum, ni videti pravega razloga, da bi se katera koli stran razglašala za zmagovalko. Pobudnikom referenduma ni uspelo prepričati, da bi novi zakon začel veljati, podpornikom zakona ni uspelo dobiti prepričljive podpore za svoj prav* (Delo, 27. september 2005). Sporočali so še, da negativne posledice brezobzirnega uveljavljanja političnih interesov in politične nedoslednosti občutijo volivci oziroma tisti z manj političnega vpliva, na primer *Menartova in Lampreht sta bila imenovana, kot so pač direktorji, in ju bodo zdaj tako tudi zamenjali* (Večer, 27. september 2005), in *Z referendumom je politika na pleča volivcev preložila težko breme odločitve o zadevi, za katero bi bili potrebni poglobljen študij, /.../. /.../. Tudi prejšnja garnitura je bila referendumov deležna takrat, ko je /.../, brez volje za pojasnjevanje svojih argumentov /.../ hotela z golo glasovalno večino uveljaviti zakon, /.../* (Delo, 22. september 2005). V tipičnih komentarjih so novinarji uporabljali ključne besede: *politika, referendum, zmaga, poraz, vlada, volivci in zakon*.

Glede na ključna sporočila in besede, v katerih so novinarji poudarjali samovoljnost in tekmovalnost politike pri uveljavljanju lastnih političnih interesov, ne da bi pri tem upoštevali potrebe in želje volivcev, je v tipičnih Večerovem in Delovem komentarju v letu 2005 prevladoval neoliberalni diskurz. Različni avtorji (Fowler 1991; Harvey 2005; Fairclough 2010) ta diskurz opredeljujejo prek vrednot individualizma in tekmovalnosti ter značilnosti odvzemanja prostora za javno razpravo o resnih, temeljnih družbeno-političnih temah, kar se je v tipičnem komentarju obeh časopisov pokazalo z novinarskim postavljanjem v ospredje

političnega tekmovanja na račun javne razprave o vsebini zakona in spremembah, ki jih prinaša. Z medijsko izpostavljenim političnim tekmovanjem na očeh (politične) javnosti pa ta postaja potrošnik spektakla, politiki pa v odnosu do javnosti kot sočlani zasebne kulturne domene z neformalnimi značilnostmi izgubljajo tradicionalno skrivnostnost in avtoriteto (Fairclough 2010; Debord 1999). Debord (1999) v takem kontekstu znotraj kapitalističnega prepozna spektakelski diskurz kot neprekinjen diskurz avtoportretiranja oblasti, čemur služijo ravno sredstva množičnega sporočanja kot površinska manifestacija spektakla. Po Debordu je značilnost spektakelskega diskurza tudi ponujanje lažne izbire (ki ni nič drugega kot več konkurenčnih spektaklov), ki se konča s tekmovalnostjo na vseh družbenih področjih (Debord 1999), v konkretnih primerih z navidezno možnostjo izbire slovenskega volivca med koalicijo in opozicijo oziroma med pobudniki novega zakona in pobudniki referendumu proti zakonu. Ob tem so novinarji, sicer v kontekstu kritike, s pogosto rabo besed in konceptualnih metafor (bolj izrazito v Večeru), ki se referirajo na tekmovanje, na primer *slaviti, poraz, vojna, zmaga, razglašati za zmagovalca* in v Večeru tudi z oznakami za politične akterje, ki so, mišljene sarkastično ali ne, sporočale o moči, na primer *vladar* in *vladavina*, posnemali retoriko politikov v javnih govorih. Na tak način, kot pišeta Fowler (1991) in McChesney (2008), časopisi sicer sporočajo o potrebi po spremembi (političnega) sistema, a jo in z njo povezane cilje upovedujejo v jeziku in diskurzu vladajoče elite ter s tem z ideološkega vidika potrjujejo obstoječe razmerje družbene moči (Fowler 1991; McChesney 2008). Novinarji so takšno razmerje potrjevali tudi z načinom obravnave akterjev oziroma ponavljajočim se poudarjanjem odvisnosti in neprevilegiranosti tistih, večinoma navadnih državljanov, ki imajo že tako malo družbeno politične moči, ter poudarjanjem vpliva tistih, v konkretnem primeru politike, ki so že najvplivnejši.

Leta 2014 so novinarji v obeh časopisih v tipičnem komentarju sporočali, da statistični podatki napovedujejo nespremenjeno ali še slabše stanje v slovenskem gospodarstvu, na primer *Za letos Banka Slovenije napoveduje 1,8-odstotno rast investicij v osnovna sredstva, /.../. A kaj, ko so investicije predtem zaradi krize več let padale. leta 2012 za 8,9 odstotka, rekorden pa je bil padec iz leta 2009 - 22-odstoten* (Večer, 24. september 2014), in *V oči še vedno bodejo veliki deleži slabih terjatev, ki jih imajo banke v sanaciji /.../. Ob polletju je bilo teh v skupini NLB 26 odstotkov, v skupini NKBM pa 21 odstotkov* (Delo, 26. september 2014). Sporočali so, da ne obstaja realna možnost za izboljšanje stanja gospodarstva v prihodnosti, na primer *Če potrošnik ne verjame, da bo v prihodnjem letu še imel službo, ne bo kupil*

novega pralnega stroja. In če ga ne bo kupilo še tisoče drugih prestrašenih državljanov, bo tovarna gospodinjskih aparatov morala odpuščati (Večer, 24. september 2014), in Kljub temu so tveganja za gospodarsko rast v prihodnje velika. Bo izvoz lahko še vedno vlekel slovenski voz ob tem, ko so gospodarski motorji nekaterih naših pomembnih trgovskih partneric v prostem teku, /.../. Črna prihodnost se napoveduje tudi /.../ - gradbeništvu (Delo, 26. september 2014). Sporočali so še, da država v okviru svojih institucij ne zagotavlja zadostnega (pravnega) varstva za državljane in nima interesa sankcionirati posameznikov, ki se okoriščajo na račun državljanov, na primer Še noben bankir /.../ ni prišel pred sodnika. /.../. Pa če so poprej sprejemali pomembne strateške odločitve v vrhovih bank ali pa so zgolj poslušali prišepetovalce tistih političnih barv, ki so se jim morali zmeraj znova oddolževati (Večer, 26. september 2014), in Zakon o varstvu kupcev stanovanj namreč določa, da prodajalec (investitor) odgovarja kupcem za vse stvarne napake na stanovanjih, ki jim jih je prodal; /.../. /.../. A zgodbe ljudi kažejo, /.../, da je praksa popolnoma drugačna. Zaradi napak na novogradnjah se v skupinskih tožbah, /.../, na sodiščih s skladom in njegovimi razvpitimi odvetniki "spopada" več sto Slovencev (Delo, 24. september 2014). Novinarji so v tipičnem komentarju uporabljali ključne besede: gospodarstvo, kriza, BDP, podjetja, negotovost, banke, menedžerji, ogorčeni, zaupanje, primanjkljaj, proračun in odstotek.

Na osnovi ključnih novinarskih sporočil in besed je bilo v tipičnem komentarju obeh časopisov v letu 2014 prisotnih več diskurzov. Z novinarskim poudarjanjem trga in gospodarstva kot središčnega v družbi in kot tistega, ki s svojimi značilnostmi in (aktualnim) stanjem usmerja dejanja politike, je v komentarju prevladoval neoliberalni diskurz. Za njegove značilnosti v izbranem letu in žanru sta relevantni predvsem opredelitvi Harweyja (2005) in Heywooda (2007), ki omenjeni diskurz razlagata s splošno premočjo trga glede na državo oziroma politiko. Kljub podrejenosti politike zahtevam trga je vloga prve za nemoteno delovanje drugega ključna. Institucije svobodno delujočega trga in zlasti individualno zasebno lastnino mora na vsak način zaščititi (Harwey 2005; Heywood 2007), kar se je v komentarju, pri načinu obravnave akterjev, pokazalo v novinarskem izpostavljanju ključne vloge države za okrevanje gospodarstva v celoti in pri učinkovitejšem delovanju slovenskih bank. Neoliberalni diskurz se je pokazal tudi preko ključnih besed, ki so po Humarjevi (2004) jezikovni izkaz vključitve Slovenije v kapitalistično ekonomiko in demokracijo v zadnjih dvajsetih letih. S tem so se na področju terminologije pojavila poimenovanja v okviru (novega) sistema, ki jih je nekdanji politični sistem zavračal, na primer besede oziroma

termini »bankir«, »investicije«, »holding«, »management« (Humar 2004). Navede besede so bile med ključnimi besedami tipičnega komentarja iz leta 2014. Ob oziroma znotraj neoliberalnega diskurza je bil za komentar značilen tudi diskurz krize, ki se je izrazil na več načinov. Novinarji so v komentarju s pogostim navajanjem odstotnih vrednosti v kontekstu stanja slovenskega gospodarstva uporabili strategijo kvantifikacije, ki je po Fowlerju (1991) značilnost diskurza krize zaradi funkcije povzročanja strahu pri bralcu. Povprečen bralec na osnovi števil kot takih sicer ne razume bolje konteksta neke situacije ali dogodka in v njegovem spominu številke postanejo bolj vtis kot dejstvo, zapomni pa si pogosto ponavljanje včasih nepredstavljivo visokih vrednosti, kar povzroči občutek nelagodja. Naslednja značilnost kriznega diskurza je bila dramatična novinarska naracija v okviru prikazovanja obsega in posledic gospodarske krize ter dogodkov, ki že tako slabo stanje še slabšajo. Po Faircloughu (v Mylonas 2012) in Mylonasu (2012) je opisano eshatološko prikazovanje krize značilno za diskurze elit, med katere so vključeni v komentar iz leta 2014 sodili zaradi osnovanosti zgolj na uradnih virih informacij. Eshatološki način prikazovanja krize oziroma način, ki krizo predstavlja kot eksistencialno grožnjo, pomeni strategijo legitimiranja objektivizacije (gospodarske, kapitalistične) krize kot naravne katastrofe z neznanimi posledicami, do česar pride predvsem zaradi podajanja nepopolne razlage vzrokov krize oziroma njene slike v celoti (Fairclough 2003). V tipičnem komentarju so novinarji krizo (njene vzroke in posledice) prikazovali in razlagali nepopolno. Vzroke zanjo in njene posledice so prikazali izključno kot eksogene, torej kot posledico individualnega in zunanjega vedenja (na primer politično kadrovanje v gospodarskem sektorju, strah potrošnika, zapiranje ruskega trga), in ne kot posledico pomanjkljivosti kapitalističnega sistema kot takega. V tipičnem Večerovem in Delovem komentarju je bil prisoten še globalizem kot diskurz globalizacije. Po Faircloughu (2010) je nastal v okviru novega (globalnega) družbenega reda, za katerega sta značilna mreženje in povezanost sveta na vseh področjih, od pretoka dobrin in mednarodnih finančnih mrež, do mobilnosti ljudi kot migrantov in članov trgovinskih ali vladnih organizacij. »Novi globalni red« ima nekatere predvidljive jezikovne lastnosti, na primer procesi sprememb nastajajo in potekajo brez konkretnih, odgovornih akterjev in so predstavljeni kot brezčasni, globalni prostor pa kot udeleženec v (globalnem) procesu in ne kot okoliščina. Akterji materialnih globalnih procesov so abstraktni oziroma nečloveški, na primer nove tehnologije in novi trgi (Fairclough 2010). V komentarju so se te značilnosti pokazale pri 'napovedovanju' prihodnosti krize, ki naj bi slovensko gospodarstvo še bolj izčrpavala, v smislu *preti nam in črna prihodnost se napoveduje*, s čimer novinarji niso podali

informacij, kaj ali kdo stoji za to grožnjo. Po drugi strani se je v komentarju nacionalni prostor izkazal za veliko bolj(e) določenega v smislu akterjev in časa dogajanja, ki je bil prihodnost. Prek naštevanja pomanjkljivosti slovenskega gospodarstva (na primer korupcije, nedelujočega bančnega sistema, itd.) so novinarji sporočili, da bi bila sprememba zaskrbljujočega stanja možna, če naštetega v prihodnosti ne bi bilo oziroma ne bo več, torej so 'nam' kot državi Sloveniji, njeni vladi in gospodarskim akterjem narekovali, kako je treba odgovoriti na (globalne) procese. Po Faircloughu (2010) sta v nasprotju z globalnim nacionalni prostor in čas postavljena v prihodnost, prek pogostega povezovanja z modalnimi glagoli pa nista predstavljena opisno, ampak predpisujoče. V povezavi s tem sta nacionalni prostor in čas predstavljena v okviru irealnih procesov, torej tako, kot bi morala biti, in ne tako, kakršna sta dejansko (Fairclough 2010).

7.1.4 Tipično poročilo v Večeru

Tipično Večerovo poročilo se je leta 1990 začelo na 1. strani in nadaljevalo na 2. ali 3., leta 2005 se je pojavilo na 4. strani, imenovani *V ŽARIŠČU* in leta 2014 na 5. ali 6. strani, naslovljeni z *Novice– Slovenija*. Leta 1990 novinar pod poročilom ni bil zmeraj podpisan, v nobenem od izbranih let pa poročilo ni vključevalo zapisa datuma in kraja. V letih 1990 in 2005 je bil najpogostejši žanr na notranjepolitičnem področju običajno poročilo glede na opredelitev Koširjeve (1988). Kot bo razvidno spodaj, so novinarji leta 1990 ob poročanju o poteku dogajanja predstavili tudi kontekst, ki je bil leta 2005 zgolj bežno prisoten. V letu 2014 so na področju notranje politike prevladovali prispevki z značilnostmi komentatorskega poročila in informativnega članka po Koširjevi (1988) s poudarkom na poročanju o kontekstu in njegovi razlagi. Zaradi boljše preglednosti bo tipični žanr na izbranem področju tudi v tem letu imenovan poročilo. Leta 1990 in 2005 so v izbranem obdobju novinarji poročali o isti temi v vsakem letu, o urejanju bodočih odnosov med jugoslovanskimi republikami oziroma o političnih zapletih pred izvedbo referendumov o RTV, leta 2014 pa o različnih temah, na primer o slovenski bančni krizi in prioritetah nove vlade pri vodenju države.

7.1.4.1 Razlaga superstrukture sheme tipičnega poročila v Večeru

NASLOVJE:

a) VELIKI NASLOV:

Naslov tipičnega Večerovega poročila so novinarji leta 1990 in 2014 zapisali v neglagolski povedi in v njem bodisi sporočali o temi poročila prek podatka o ključnih akterjih, na primer *Oborožene sile Republike Slovenije* (Večer, 26. september 1990), in *Manjša izguba DUTB* (25. september 2014), bodisi podali nekatere ključne besede o dogajanju, ki jih brez branja nadaljevanja ni bilo mogoče umestiti v točen kontekst, na primer *Dve zamisli bodoče ureditve* (Večer, 20. september 1990), in *Vladna fronta pred novim letom* (Večer, 23. september 2014). Naslov nadaljevanja poročila leta 1990 je bil v navezavi z naslovom na 1. strani podrobnejši z vidika razmerja med akterjem in predmetom dogajanja, na primer *Obramba v poslanskih rokah* (Večer, 26. september 1990), oziroma na način, da je z informacijo o vrsti predmeta dogajanja dopolnil ali pojasnil naslov na 1. strani, na primer *Najbolj sporno: Republiške meje* (Večer, 20. september 1990). Leta 2005 so novinarji v naslovu poročila zapisali ali del izjave vira informacij iz nadaljevanja, ki je bila sama zase zelo splošna in ni vključevala nikakršnega podatka o temi, na primer *Janša: »To je žalitev za Slovenijo«* (20. september 2005), ali informacijo o akterjih in razmerju med njimi, s katero zaradi odsotnosti konteksta prav tako niso sporočali o temi, na primer *Na vlado mrzel tuš iz Sveta Evrope* (22. september 2005). Naslovi poročil v letu 1990 so bili s funkcijskega stališča mešanica vseh treh funkcij, prevladovala pa je informativno-stališčna (3). Zaslediti je bilo tudi interpunkcijski naslov z dvopičjem, na primer *Najbolj sporno: republiške meje* (Večer, 20. september 1990), ki pa je bil med poročili bolj izjema kot pravilo. Naslovi tipičnih poročil v letu 2005 so bili precej dramatični, saj so vsakokrat imeli informativno-stališčno funkcijo (4): *Boleznine razburjajo sindikate* (Večer, 21. september 2005); *Janša: »To je žalitev za Slovenijo«* (Večer, 20. september 2005); *Na vlado mrzel tuš iz Sveta Evrope* (Večer, 22. september 2005). V naslovih je bralec tako delno izvedel, o čem bo govora v prispevku, hkrati pa je lahko zaznal tudi novinarjevo stališče o tematiki. Takšni naslovi pritegnejo bralčevo pozornost, obenem pa niso abstraktni, v smislu, da bi imeli pozivno-pridobivalno funkcijo, kjer o vsebini poročila ne bi bilo nikakršne sledi. Naslov tipičnega poročila v letu 2014 je bil jasen in jedrnat, na primer *Manjša izguba DUTB* (Večer, 25. september 2014), torej je imel ali poimenovalno-

informativno funkcijo (1) ali informativno-stališčno (1). Bralec je, kot že omenjeno, vedel, o čem bo govor v prispevku, največkrat mu je naslov sporočal kar bistvo prispevka oziroma njegovo najpomembnejšo informacijo.

b) NADNASLOV:

Tipično poročilo je v letih 1990 in 2005 imelo nadnaslov. V njem so novinarji leta 1990 ali napovedali, o čem bodo poročali v nadaljevanju, na primer *Predsedstvo SFRJ o pogovorih v republikah* (Večer, 20. september 1990), ali podali informacijo o tem, kar se bo zgodilo, na primer *Predsedstvo Slovenije bo reorganiziralo teritorialno obrambo* (Večer, 26. september 1990). Nadnaslov leta 2005 je sporočal, kaj se je že zgodilo, na primer *Opozicija dobila ugodno predreferendumsko pismo, Grims ocenil, da je neznanstveno* (Večer, 22. september 2005). Nadnaslov je v obeh letih dopolnil in vsaj delno pojasnil glavni naslov. Nadnaslov nadaljevanja poročila leta 1990 je imel enako vlogo in obliko kot na 1. strani.

c) PODNASLOV:

V podnaslovu na obeh straneh so leta 1990 novinarji bralca seznanili s podrobnostmi o dogajanju iz nadaljevanja prek sporočanja o vključenih akterjih in njihovih dejanjih, na primer *JLA pričela evakuirati strateško orožje iz Slovenije* (Večer, 26. september 1990). Enako so naredili v ostalih letih, a se je tam podnaslov navezoval na glavni naslov in ga dodatno pojasnjeval z umestitvijo akterja iz velikega naslova v kontekst, na primer *Predlagani RTV-zakon ne zagotavlja zadostne neodvisnosti javne radiotelevizije /.../, pravijo /.../ pri Svetu Evrope* (Večer, 22. september 2005), in *Slaba banka lanskega leta ni končala z 81,9-milijonsko izgubo, pač pa »samo« s 5,8 milijonsko* (Večer, 25. september 2014).

d) SINOPSIS:

Sinopsis je vključevalo tipično poročilo v letih 1990 in 2005. Leta 1990 ga je predstavljalo besedilo na 1. strani in se v nadaljevanju ni ponovilo. Natisnjeno je bilo v krepkem tisku, v njem pa so novinarji podali identifikacijske podatke o dogodku, torej so sporočili, za kakšen dogodek gre v poročilu. Leta 1990 so novinarji v tem delu zapisali najpomembnejši sklep govorca oziroma akterja dogajanja in v okviru tega odgovorili na ena ključnih novinarskih

vprašanj, kaj, kdo, in kdaj, na primer *Predsedstvo Republike Slovenije je na včerajšnji seji obravnavalo možne načine urejanja teritorialne obrambe v prehodnem obdobju do sprejetja nove slovenske ustave. Po prvem predlogu bi /.../. Drugi predlog temelji na /.../* (Večer, 26. september 1990). Te podatke so novinarji podrobneje opisali in razložili v telesu. V letu 1990 je poročilo vključevalo pravi sinopsis, ki je glede na podane informacije deloval kot zaključena celota. Leta 2005 je poročilo vključevalo nepravi sinopsis, ki je bil zapisan v krepkem tisku kot začetni odstavek telesa. Novinarji so v njem ali odgovorili na temeljna novinarska vprašanja in se je večina podatkov ponovila v nadaljevanju (2 primera), ali pa identifikacijskih podatkov (glede na nadaljevanje) niso podali, ti se niso ponovili in niso imeli nič skupnega z vsebino v nadaljevanju, v kontekstu poročanja o nasprotujočih si mnenjih glede novega zakona o RTV na primer *Predčasno glasovanje, /.../, se je na sedežih okrajnih volilnih komisij začelo včeraj. Glas za zakon o RTV ali proti njemu je predčasno mogoče oddati še danes in jutri. /.../* (Večer, 21. september 2005). V tem primeru se sinopsis vsebinsko tudi ni navezoval na naslov (*Hurikan, da se ne bi nič spremenilo*, Večer, 21. september 2005).

BESEDILO:

Telo tipičnega poročila je v letih 1990 in 2014 vključevalo začetni in zaključni odstavek, ki sta se glede na vrsto informacij razlikovala od preostanka telesa. V prvem odstavku so novinarji ponovno zapisali podatke, ki sporočajo o vrsti dogodka, njegovih akterjih in času in so se (nekateri) že pojavili v vodilu oziroma v podnaslovu leta 2014, ter dodali še nekatere podrobnejše, na primer *Predsedstvo Republike Slovenije se je v včerajšnji razpravi o možnih načinih ureditve teritorialne obrambe v prehodnem obdobju do uveljavitve nove slovenske ustave zavzelo za predlog, po katerem /.../. /.../. Predsedstvo je obravnavalo tudi predlog amandmajeve k slovenski ustavi s področja ljudske obrambe. /.../* (Večer, 26. september 1990), in */.../ Čista izguba je tako znašala 5,8 milijona evrov, ne 81,9 milijona, kot je veljalo maja, v še nerevidiranem letnem poročilu. Glavni izvršni direktor DUTB Torbjörn Mansson ga je včeraj predstavil v prostorih parlamenta /.../* (Večer, 25. september 2014). Največji del telesa so novinarji v obeh letih posvetili poročanju o kontekstu dogodka oziroma situacije, v okviru tega o predhodnih dogodkih, ki so jih natančno časovno umestili, in s tem vzrokih za nastale zaplete ali v vodilu napovedano stanje, na primer */.../, je prišel iz Beograda ukaz o odvzemu na naslov Republiškega štaba za teritorialno obrambo R Slovenije 14. maja. Ta ukaz so 15.*

maja sporočili pokrajinskim štabom TO, 16. maja pa je zasedala slovenska skupščina, kjer bi bili ob primernih ukrepih še vedno lahko preprečili odvzem orožja, /.../ (Večer, 26. september 1990), in Kriv je decembra sklenjen prenos slabih sredstev NLB in NKBM, je pojasnil Mansson. /.../ Aprila je kazalo, da obstaja velika razlika med nakupno in pošteno vrednostjo in da je zato treba ustvariti rezervacije. /.../. Tako so dali na stran 92,6 milijona evra, kar se je potem odrazilo pri prvi oceni čiste izgube (Večer, 25. september 2014). Poročilo leta 1990 je vključevalo tudi kategorijo posledic glede na aktualno dogajanje, na primer /.../ republiški štab TO tudi v prihodnje ne namerava izpolniti naročila slovenske skupščine o vrnitvi orožja /.../. Zato se je Izvršni svet RS odločil, da začasno privije pipe za financiranje dela republiškega štaba TO /.../ (Večer, 26. september 1990). Predstavitvi in razlagi konteksta je v obeh letih sledil besedni odziv vira informacij, ki je zaplet oziroma vpletene vanj opravičil, na primer *Morebitno odgovornost Predsedstva RS in njenega predsednika Milana Kučana je odločno zanikal Bojan Ušeničnik, ko je pojasnjeval, da je predsedstvo za akcijo odvzema orožja izvedelo iz občin, /.../ (Večer, 26. september 1990), in »Treba je poudariti, da DUTB sredstev ni prevzela po ugodnih cenah,« je dejal Mansson. /.../ Guverner Banke Slovenije Boštjan Jazbec pa je glede popravka računovodskih izkazov DUTB pojasnil, da gre verjetno za posledico časovnega zamika /.../ (Večer, 25. september 2014).* V zaključnem odstavku so novinarji poročali o sočasnem dogajanju na sorodnih ali z glavnim dogajanjem neposredno povezanih področjih ter podali oceno prihodnjega dogajanja z vidika vira informacij, na primer *Med razpravo o ustavnem zakonu pa so člane komisije seznanili z dopolnjenim besedilom, /.../. Te spremembe so spodbudile polkovnika Milana Aksentijevića k ugotovitvi, da z njimi nastane podvajanje zakonov, ki jih ne bo mogoče izvajati (Večer, 26. september 1990), in /.../. Zdaj se pripravljajo še na prevzem sredstev Banke Celje in Abanke. Zaradi vseh teh zamikov /.../ na slabi banki dvomijo, da bodo lahko pravočasno zaključili delo /.../ »Zato je bistvenega pomena, da se čas delovanja DUTB podaljša.« (Večer, 25. september 2014).* Iz zadnjega primera je razvidno, da so v letu 2014 novinarji pojasnjevali vzročno-posledična razmerja med aktualnimi in preteklimi dogodki. Ključna razlika med letoma je bila ob različnem novinarskem diskurzu in načinu pisanja, ki bosta pojasnjena v nadaljevanju, ta, da so leta 2014 novinarji dogajanje in uporabljene (strokovne) pojme v besedilu razlagali in interpretirali, na primer *Za Bruselj je torej državna pomoč razlika med prenosno ceno in tržno. Govori se seveda le o denarju, ki ga je država v obe največji banki dala prek slabe banke, v obliki preplačila za slabe terjatve /.../ (Večer, 25. september 2014).* Leta 2005 je bilo telo poročila sestavljeno izključno iz citatov in povzetkov izjav virov informacij, ki so v

kontekstu poročanja o različnih mnenjih v zvezi z zakonom o RTV delovali kot soočenje različnih mnenj. Vsebina in novinarski izbor (delov) informacij sta bila pomembna z vidika obravnave virov informacij in akterjev, zato jih bova podrobneje predstavili v nadaljevanju. Samo novinarsko besedilo je bilo v poročilu prisotno minimalno in v vlogi smiselnega povezovanja vsebine različnih izjav različnih virov, na primer *Na ponedeljkovo oceno premierja Janeza Janše, /.../, se je včeraj odzval Kocijančič. Pravi, /.../* (Večer, 21. september 2005). Kontekst dogajanja z vidika vzrokov in predhodnih dogodkov so novinarji predstavili, zmeraj v okviru mnenj virov informacij, bežno oziroma le toliko, kot je bilo nujno za bralčevo razumevanje nasprotujočih si mnenj o zakonu, na primer *Novi zakon je vlada predlagala, da bi odpravila neustavnosti v veljavnem zakonu, spremembe pa so napovedali že pred volitvami* (Večer, 20. september 2005). Prav tako bežno so predstavili posledice dogajanja (zakona) v kontekstu povzemanja ali citiranja mnenja katerega od virov informacij, na primer *Po njenem mnenju se bo z novim zakonom, /.../, zmanjšala moč tako imenovanega kritičnega državljana /.../* (Večer, 20. september 2005). Novinarji so tudi evalvacijo aktualnega in prihodnjega dogajanja podali v okviru navajanja ali povzetkov izjav virov informacij oziroma v okviru besednih odzivov, na primer *Janša je včeraj povedal še, da ga veseli, da se je odnos do referendumskega odločanja zadnje čase popravil; /.../. /.../ in dodal, da dogajanje zdaj kaže »na izboljšanje politične kulture«* (Večer, 21. september 2005). Telo poročila v letu 2005 je vključevalo mednaslove, ki so jih novinarji uporabili za ločevanje mnenj različnih skupin virov informacij, stališča nasprotnikov zakona so od stališč njegovih zagovornikov ločili z na primer *Se uveljavlja »mehki despotizem«?* (Večer, 20. september 2005). Znotraj telesa poročila iz tega leta so bili tudi okvirčki z dodatnimi informacijami. Vključevali so povzetke in citate izjav virov informacij, ki jih novinarji niso vključili v telo in so jih naslovili z delom izjave katerega od virov.

7.1.4.2 Stil tipičnega poročila v Večeru

Način pisanja novinarjev v Večerovih poročilih iz prispevkov vseh analiziranih let bi lahko na kratko opisali kot jedrnat, s kratkimi povedmi in poudarki v besedilu za lažje razumevanje včasih težje tematike. Večerova poročila iz leta 1990 so bila berljiva in razumljiva. Povedi so bile kratke in enostavne, celo do te mere, da se je včasih zdelo, kot da gre za šolski učbenik z dejstvi ali opornimi točkami o tem, kaj je ključno in bistvenega pomena za razumevanje celotnega dogodka. V enem poročilu je po navedbi določenih podatkov o dogodku celo

pisalo: *To je bistvo informacije o rezultatih pogovorov /.../* (Večer, 20. september 1990). Novinarji se v besedilo niso vključevali, pisali pa so v mešanici tvornika in trpnika. Poročila so bila napisana v pretekliku, kot je zanje značilno, le eno je bilo v prihodnjiku, ker je napovedovalo prihajajoče dogodke v navezavi s tistim, ki je bil v časopisu objavljen isti dan. Kljub preprosti in nevtralni izbiri besed pa je bilo tudi nekaj stilno zaznamovanih oziroma besed visokega stila (4), kot so: *izkristalizirali* (ekspr.); *pariteta* (knjiž.) (Večer, 20. september 1990); *revalorizirana* (knjiž.); *izbruh* (ekspr.) (Večer, 26. september 1990). Eno poročilo je za bralčevo lažje razumevanje težjih tematik vključevalo tudi frazem: */.../ privije pipe za financiranje* (Večer, 26. september 1990). Takšen, nekoliko bolj pogovorni jezik, je tudi dobro orodje za popestritev ritma besedila in navezavo stika z bralci. Kot zanimivost gre imeniti še, da se je v večini poročil namesto besede *Hrvaška* pojavljala beseda *Hrvatska* (Večer, 20. september 1990). Večerova poročila v letu 2005 so bila pisana izključno v tvorniku in lažje berljiva, predvsem zaradi uspešnega prepletanja izjav virov informacij in lastnih novinarjevih besed. Stilno zaznamovanih jezikovnih sredstev v prispevkih ni bilo, prav tako v tipičnem poročilu iz leta 2005 ni bilo zaznati vključevanja novinarja v besedilo. Pojavil se je le en frazem: *Čeprav pravno ni obvezujoče, utegne na podlagi rednih pregledov medijskih ureditev v Evropi priti na ušesa odboru ministrov, ta pa nato lahko sprejme /.../* (Večer, 22. september 2005), ali pa humornost avtorja pri opisovanju dogodkov, ki jim je bil priča, na primer *Beblerjeva in Majda Potrata (SD), /.../, sta bili na včerajšnji tiskovni konferenci vidno zadovoljni z odgovorom* (Večer, 22. september 2005). Jezik je bil, kot že rečeno, deloma tog in uraden, obenem pa še vedno tipično nevtralen in jednat. Sklicevalnih avtomatizmov je bilo malo (1), lahko bi rekli, da so bili le redko v rabi. Poročila iz leta 2014 so bila prav tako pisana v tvorniku, z izmenjujočimi se daljšimi in krajšimi povedmi, kar je pripomoglo k temu, da bralec lažje sledi rdeči niti besedila, hkrati pa lažje razume tudi njegove poudarke. Prav tako je bilo del tipičnega poročila eno vprašanje oziroma pomislek novinarja, na primer *Kako je prišlo do tako velikega popravka poslovnih števil? Kriv je decembra sklenjen prenos slabih sredstev NLB in NKBM, je pojasnil Mansson* (Večer, 25. september 2014). Novinar s takšnimi vprašanji, ki jih je morda, ko se je udeležil tiskovne konference, tudi sam postavil viru informacije, usmerja tok poročila in ga razdeli v segmente ali ključne točke, ki jih je želel sporočiti, kar naredi poročilo še toliko lažje berljivo in jednato. Veliko je bilo tudi uporabe pomišljajev in oklepajev, s katerimi so novinarji vključevali podatke, ki so ali obrazložili neko težje razumljivo tematiko ali podali informacije iz preteklosti, ki se navezujejo na trenutno dogajanje, na primer *Finančni minister Dušan*

Mramor je v resnici za delo poprijel že pred dobrimi tremi tedni - toliko časa je trajala primopredaja poslov s predhodnikom Urošem Čuferjem (Večer, 23. september 2014); *Govori se seveda le o denarju, ki ga je država v obe največji banki dala prek slabe banke, v obliki predplačila za slabe terjatve (k temu je treba prišteti še višje izdatke za dokapitalizacijo bank)* (Večer, 25. september 2014). Novinarji so se deloma vključevali v besedilo, v večini poročil je bilo zaslediti gotovostne izraze in povedi, kot so na primer: *seveda; torej* (Večer, 25. september 2014); *Toda ključna vprašanja ostajajo odprta.; še manj je jasno; namreč; Kmalu bo torej postalo jasno /.../* (Večer, 23. september 2014), ki sicer niso ravno najbolj značilne za a žanr, še vedno pa ga ne prevešajo v denimo komentar. Prav tako v poročilih v letu 2014 ni bilo aktualizmov in avtomatizmov.

Tipično poročilo leta 1990 je, ko novinarji niso poročali o kontekstu dogajanja, povzemalo dnevni red delovnih sej in na njih sprejete odločitve političnih organov, na primer *Predsedstvo Republike Slovenije je na včerajšnji seji obravnavalo /.../* (Večer, 26. september 1990), in *Predsedstvo SFRJ na koncu sporoča, da je sklenilo /.../* (Večer, 20. september 1990). Vtis uradnosti so novinarji podkrepili z rabo trpnika in nominalizacije, na primer *O notranjih mejah sta izraženi dve nasprotni mišljenji* (Večer, 20. september 1990), in */.../ so izčrpane vse regularne poti za sporazumni odgovor* (Večer, 26. september 1990). Leta 2014 so novinarji v poročilu pogosto navajali odstotne vrednosti, na primer *Julija je v državni blagajni presežek odhodkov nad prihodki znašal že več kot 90 odstotkov* (Večer, 23. september 2014), in uporabljali (strokovno) besedišče z gospodarskega področja, na primer *Čeprav so prenesene slabe terjatve imele nominalno vrednost 1,3 milijarde evrov /.../, je bila njihova tržna cena /.../* (Večer, 25. september 2014).

7.1.4.3 Viri in akterji tipičnega poročila v Večeru

V tipičnem poročilu so glede na vsa leta brez izjeme nastopali uradni viri informacij. Leta 1990 so bili izključno s političnega področja, na primer Predsedstvo Republike Slovenije, Predsedstvo SFRJ in nekateri posamezniki, na primer Jelko Kacin, predstavnik Republiškega sekretariata za ljudsko obrambo. Leta 2014 so nastopali viri s političnega in gospodarskega področja, na primer premier Miro Cerar in Torbjörn Mansson, glavni izvršni direktor DUTB. Leta 2005 so novinarji vključili uradne vire iz vrst politične koalicije in opozicije, na primer premierja Janeza Janšo in predsednika opozicijske LDS Mirana Potrča, zunajparlamentarnih

skupin, na primer Aktivno Slovenijo, in predstavnikov RTV, na primer tedanjega predsednika sveta RTV Janeza Kocijančiča. Vključili so tudi uradne vire s področja slovenske in tuje medijske stroke, na primer profesorje s Fakultete za družbene vede Slavka Splichala, Manco Košir in Sandro Bašić-Hrvatini ter strokovnjakinjo za medije pri Svetu Evrope Eve Salomon, s področja kulture, na primer Toneta Peršaka, predsednika Slovenskega centra Pen, in vodjo sindikata novinarjev Italijanske radiotelevizije Roberta Natala ter predsednika Društva novinarjev Slovenije Gregorja Repovža. Kot že omenjeno, so v letih 1990 in 2014 viri informacij v poročilu dopolnjevali novinarjevo razlago konteksta dogajanja in ocenjevali njegove posledice. V okviru novinarske obravnave virov je v obeh letih prevladovala značilnost, da so jih, torej izključno uradne, s politično in gospodarsko močjo, novinarji prek glagolov, zmeraj zapisanih v tvornem glagolskem načinu, povezovali z besednimi procesi in s tem krepili vtis uradnosti ter vplivnosti virov, na primer *Jelko Kacin je pojasnil tudi zaplete /.../* (Večer, 26. september 1990), in *»Treba je poudariti, da. /.../«, je dejal Mansson* (Večer, 25. september 2014). Leta 2005 so viri informacij imeli v poročilu ključno vlogo za predstavitev dogajanja, saj so novinarji o tem poročali izključno prek njihovih izjav. Ključna značilnost predstavitve dogajanja prek njih in same obravnave virov je bila, da so novinarji razpravo o zakonu RTV predstavili kot politično tekmovanje med politično koalicijo kot predlagateljico zakona in politično opozicijo ter ostalimi viri kot njegovimi nasprotniki. Dogajanje so zato predstavili popolnoma črno-belo oziroma izključno pozitivno in izključno negativno, pri čemer so poudarjali očitke zagovornikov in nasprotnikov drug drugemu, na primer *Zanima jo* (Majdo Potrata, poslanka opozicijske SD), *kaj za vladajočo koalicijo pomeni boljši RTV-program. Da bo neka politična opcija slišala in videla natanko to, kar hoče?* in odziv na kritike s strani Vaska Simonitija, koalicijskega ministra *Opozicijski politiki so priznali vpliv na RTV, zdaj pa imamo po besedah kulturnega ministra hurikan zato, da se ne bi nič spremenilo, ker je to še edina trdnjava LDS in SD. Vladi, /.../, ne gre za nobeno politično obvladovanje, ampak za normalno RTV* (Večer, 21. september 2005). Izstopala je tudi ugotovitev, da so novinarji razpravo o sami vsebini zakona oziroma splošnem stanju na področju javne radiotelevizije dopustili le predlagateljem zakona oziroma politiki na oblasti, na primer *Janša je ocenil, da država potrebuje bolj dinamično in v prihodnost zazrto RTV, /.../. Janša je nadaljeval, da bi javni zavod tudi, ko gre za regionalne vsebine, moral biti bolj uravnotežen, /.../. /.../. Novi zakon postavlja visoka merila za imenovanje članov organov upravljanja, /.../, je ocenil premier /.../* (Večer, 20. september 2005). Podobno podrobne ocene v poročilu niso podajali tudi nasprotniki zakona, kar je najbolj izstopalo pri predstavnikih

medijske stroke, od katerih bi zaradi profesionalnega ozadja bralec to pričakoval. Stroka in ostali nasprotniki so v poročilu imeli prevladujočo vlogo zgolj odzivati se na dejanja in kritiko s strani predlagateljev oziroma politične koalicije, na primer *Mediji so neodvisni, ne politika ne ekonomija nanje ne smeta vplivati, če se to zgodi, je po Bašičevi katastrofa, zato prosi, da RTV Slovenija, /.../, politika pusti pri miru* (Večer, 21. september 2005). Na ta način, s postavljanjem virov z manj družbeno političnega vpliva v 'obrambni' položaj in z odvzemanjem možnosti za celovito komentiranje dogajanja, ki so ga najbolj vplivni imeli, so novinarji potrdili obstoječe razmerje družbene moči. To so podkrepili še s povezovanjem najvplivnejših z besednimi procesi in glagoli, prek katerih so ti viri delovali kot aktivni subjekti dogajanja, na primer premier Janez Janša je *ocenil/povedal/opozoril*, predstavnike virov z manj ali nič politične moči pa so povezali z mentalnimi procesi in jim s tem odvzeli vtis o aktivnosti, primerljivi s prvo skupino, na primer v SMS *mislijo* in Manca Košir je *snovalcem zakona očitala*. Izstopala je še ugotovitev, da so novinarji vire, ki so bili do vlade in zakona najbolj kritični ter edinega predstavnika novinarjev, vključili v okvirčke z dodatnimi informacijami in ne v glavni del poročila, s čimer so pomen njihovega 'glasu' zmanjšali že zaradi navajanja na 'obstranskem' mestu.

Pri navajanju in povzemanju izjav virov informacij v poročilih iz leta 1990 so se novinarji najpogosteje odločali za citatno sklicevalnost, na primer *Predsedstvo SFRJ na koncu sporoča, da je sklenilo /.../* (Večer, 20. september 1990); *Predsednik skupščine in ustavne komisije je včeraj predlagal, da bi /.../* (Večer, 25. september 1990); *Te spremembe so spodbudile polkovnika Milana Aksentijevića k ugotovitvi, da /.../; Zato se je vprašal – »zakaj to delamo? Zakaj guramo narod da gine?«* (Večer, 26. september 1990). Odločali so se tudi za vključitev dobесednih navedkov oziroma citatov v besedilo, da bi ga poživili in naredili bolj avtentičnega. Najbolj pogosto je šlo za udarne citate, kot je zgornji, ki niti ni v slovenščini, in ima zaradi neposrednosti tega, kar sporoča, določeno vrednost; pritegne bralca in poskrbi, da si ga bo zapomnil. Bilo je tudi nekaj sklicevalnosti o virih glede na zanesljivost oziroma nezanesljivost (19), skoraj vsakič pa je bila izražena morfemsko (18-krat): *Zato naj bi skupščina zavrnila iskanje izhoda iz ustavne krize /.../* (Večer, 25. september 1990). Najpogostejši glagol rekanja ob podajanju izjav sogovornikov je bil *poročati*. Tudi v letu 2005 je bila najpogosteje v rabi citatna sklicevalnost, ki pa se ni zdela monotona, saj je bila zapisana v več različicah, na primer: *Za novi zakon smo se odločili, je povedal premier, da bi javni zavod /.../; /.../ po starem zakonu večina ljudi ni imela možnosti niti predlagati članov v*

programski svet, je ocenil premier in nadaljeval: »Od lani smo člani Evropske unije in /.../« (Večer, 20. september 2005); Čeprav si tudi v sindikatih želijo, da bi bilo bolniških izostankov kar najmanj, pa menijo, da se ministrstvo tega problema loteva na »napačnem koncu«. »Namesto da bi odpravljalo vzroke za nastanek bolezni, raje predlaga šikane,« so ogorčeni v sindikatih (Večer, 21. september 2005). Poročila so bila tako bolj razgibana, povedi dinamične, vsebina pa podana jasno in jedrnato. Izjave, ki so bile vključene v celoti, so bile udarne in pomembne in zato se je še toliko bolj zdelo smiselno jih vključiti v nedotaknjeni obliki. Najpogostejši glagoli rekanja pri navajanju izjav virov informacij so bili: *povedati*, *oceniti* in *meniti*. Bilo je tudi nekaj sklicevalnosti o virih glede na zanesljivost oziroma nezanesljivost (9), vselej pa je bila izražena morfemsko: *Tako zbran denar pa naj bi bil namenjen za povišanje zdravstvenih pravic tistim z najnižjimi prihodki...; Teh ljudi naj bi bilo v Sloveniji okoli sto tisoč* (Večer, 21. september 2005). Navajanje oziroma povzemanje izjav je bilo najpogostejše opravljeno s citatno sklicevalnostjo tudi v letu 2014, izmenično z dobesednim navedkom in parafraziranjem: »Zunanji revizor ni mogel zaključiti revizijskega postopka, dokler ni bilo znanega več o metodologiji vrednotenja prenosnih cen,« je še povedal Mansson.; Guverner Banke Slovenije Boštjan Jazbec pa je glede popravka računovodskih izkazov DUTB pojasnil, da gre verjetno za posledico /.../; Na finančnem ministrstvu pa so dodali, da sta vrednotenje in prenos terjatev potekala v skladu z zakonom. In da je bilo treba paziti, da ne bi zagrešili nedovoljene državne pomoči (Večer, 25. september 2014); Minister Koprivnikar je doslej povedal le, da je nenaklonjen zmanjševanju plač /.../. Po njegovem mnenju je rešitev v povečanju učinkovitosti, a konkretnih »sprememb, ki so nujne«, še ni predstavil (Večer, 23. september 2014). Načini podajanja izjav virov informacij so se v poročilih torej izmenjevali, najpogostejša glagola rekanja pri povzemanju pa sta bila *povedati* in *pojasniti*.

Viri informacij oziroma politične in ostale skupine, ki so jim pripadali, so bili tudi akterji tipičnega poročila v vseh letih, ob teh pa so se leta 1990 pojavili še jugoslovanski narodi, člani Teritorialne obrambe in vojaški naborniki, leta 2005 še civilna družba v obliki Pobude za javno RTVS in EU in leta 2014 ob že omenjenih še sindikati kot predstavniki delavcev. Za leti 1990 in 2005 je bilo značilno, da so novinarji z načinom obravnave akterjev potrjevali obstoječe razmerje družbene moči. Tako so leta 1990 akterji z manj ali nič družbeno politične moči delovali (ali morali delovati) skladno z odločitvami nadrejenih in so v dogodkih imeli manj odločilno vlogo, na primer na osnovi odločitve Republiškega štaba za TO bo *tretjina*

rekrutov ostala doma in na ukaz iz Beograda so *teritorialci prenehali oddajati orožje* (Večer, 26. september 1990). Leta 2005 so novinarji poudarjali obrobno civilne družbe posredno prek izjav vladajočih politikov, na primer prek izjave premiera Janše, *da je vlada legitimnost za spremembe dobila na volitvah, nasprotujejo pa ji /.../ predstavniki civilne družbe, katerih legitimnost je tudi vprašljiva, saj so številni nastopili na volitvah, le dovolj glasov niso zbrali, da bi prišli v parlament* (Večer, 20. september 2005), in s tem, da se na njene predstavnike niso obrnili kot na vire informacij, čeprav so imeli pomembno vlogo med referendumsko kampanjo. V letih 2005 in 2014 so novinarji EU in njene (ostale) članice obravnavali kot pomembno merilo za ravnanje Slovenije in avtoriteto, ki lahko Slovenijo pravno prisili v spremembo ravnanja na različnih področjih. Leta 2005 so prek izbora izjav virov informacij novinarji EU in prizadevanje Slovenije doseči zapovedane medijske standarde predstavili kot enega od razlogov za spremembo zakona o RTV, na primer *Za novi zakon smo se odločili, je povedal premier, da bi javni zavod uredili po statusu, /.../ kot je običajno po Evropi* (Večer, 20. september 2005), in *NSi je včeraj volivce pozvala, naj na referendumu glasujejo za zakon, ker je /.../ primerljiv s tovrstnimi zakoni v drugih članicah Evropske unije* (Večer, 21. september 2005). Istega leta so jo obravnavali tudi kot zunanjo 'prisilo' za Slovenijo, na primer *Beblerjeva pa je opozorila, da ekspertno mnenje ni tako nedolžno. Čeprav pravno ni obvezujoče, utegne /.../ priti na ušesa odboru ministrov, ta pa nato lahko sprejme obvezujoče odločitve* (Večer, 22. september), in kot avtoriteto, na mnenje katere se zanašata politična koalicija in opozicija, ki sta sicer na nasprotnih bregovih, na primer *Liberalni demokraciji (LDS) in Socialnim demokratom (SD) je od oddelka za medije pri Svetu Evrope uspelo dobiti oceno vladnega RTV zakona* (Večer, 22. september 2005), koalicija pa je v medijih istočasno */.../ objavila druga mnenja »evropske javnosti«, najuglednejših ljudi Evrope /.../, ki izrecno opozarjajo, da novi zakon usklajuje slovensko ureditev z evropskimi normami* (Večer, 22. september 2005). V letu 2014 so novinarji EU poimenovali metonimično tudi Bruselj in jo obravnavali kot avtoriteto, brez katere Slovenija ne (z)more oziroma ne sme upravljati lastnega gospodarstva, na primer *Zaradi vseh teh zamikov (zlasti se pozna večina lanskega leta, ko so čakali na pregled bank in dovoljenje Bruslja) na slabi banki dvomijo, da bodo pravočasno zaključili delo /.../* (Večer, 25. september 2014). Tega leta je na področju novinarske obravnave akterjev izstopala še značilnost, da so razmerje med politiko in sindikati predstavili kot napeto zaradi različnih stališč glede upravljanja določenega državnega področja, na primer *Od trenutka, ko ni bil po Cerarjevi predvolilni intervenci podpisan sporazum /.../, so sindikati že zaostрили svoja pogajalska izhodišča; ne bodo privolili*

v *zniževanja plač /.../* (Večer, 23. september 2014) in napetost z uporabo vojnega besedišča stopnjevali oziroma potencirali, na primer *Na relaciji Koprivnikar-Mramor-sindikati se torej obeta oster spopad še pred novim letom* (Večer, 23. september 2014).

7.1.5 Tipično poročilo v Delu

Tipično Delovo poročilo se je leta 1990 začelo na 1. in nadaljevalo na 2. strani, leta 2005 se je pojavilo na 2. strani, naslovljeni *DOGODKI DNEVA*, in leta 2014 na kateri od naslednjih strani, imenovanih *Novice – Slovenija*. Podobno število poročil se je leta 1990 v nadaljevanju navezovalo neposredno na začetek na 1. strani in jih brez prebranega začetka ni bilo mogoče razumeti kot celoto oziroma je v nadaljevanju nastopalo kot samostojno poročilo, zato sta kot tipični izbrani obe vrsti poročil. Avtor poročila je bil zmeraj podpisan na koncu besedila v prvih dveh letih ali pod vodilom v letu 2014. Leta 1990 sta bila pred vodilom zapisana kraj in datum brez letnice, v ostalih letih pa na istem mestu samo kraj. V prvih dveh letih je bil najpogostejši žanr na notranjepolitičnem področju običajno poročilo po opredelitvi Koširjeve (1988) in Van Dijka (1988), a je v letu 1990 ob poročanju o poteku dogajanja vključevalo več konteksta kot leta 2005. Leta 2014 je bil najpogostejši žanr na tem področju komentatorsko poročilo oziroma informativni članek glede na opredelitev Koširjeve (1988), saj so se novinarji v njem osredotočili na poročanje o kontekstu in njegovi razlagi, kar bo razloženo v nadaljevanju. Zaradi boljše preglednosti bo tipični žanr na izbranem področju tudi v tem letu imenovan poročilo. V prvih dveh letih so novinarji v poročilu obravnavali enako temo, leta 1990 zakonsko urejanje spremenjenega državnega statusa Slovenije znotraj Jugoslavije na več področjih in leta 2005 politična nesoglasja pred referendumom o zakonu o RTV, leta 2014 pa so v tipičnem poročilu pisali o različnih temah, na primer o finančnem položaju Univerzitetnega kliničnega centra (UKC) in presojanju o zakonitosti sodnega postopka v zadevi Patria.

7.1.5.1 Razlaga superstrukture sheme tipičnega poročila v Delu

NASLOVJE:

a) VELIKI NASLOV:

V velikem naslovu so novinarji v vseh letih podali informacijo o katerem od akterjev dogodka, dogodku ter prek glagola o razmerju med njima, na primer *Republiška skupščina snuje suvereno državo* (Delo, 25. september 1990), *Koalicija verjame v RTV zakon* (Delo, 21. september 2005), in *Janšev odvetnik z novo zahtevo za Masleševo izročitev* (Delo, 25. september 2014). V letu 2005 je izstopala značilnost, da so novinarji v naslovu zapisali podatek o akterjevem stališču do dogajanja prek glagolov ali pridevnikov, ki sporočajo o mnenju ali razpoloženju, poleg navedenega primera še na primer *Zadovoljni so tako v koaliciji kot v opoziciji* (26. september 2005). O dogajanju obveščen bralec je torej v vseh letih lahko (natančnejšo) temo poročila izvedel že iz samega naslova. Leta 1990 je bilo nadaljevanje poročila, ki se je navezovalo neposredno na začetek na 1. strani, naslovljeno enako kot na 1. strani, druga vrsta poročila pa je nosila svoj naslov. Novinarji so v njem temo, ki jo je bilo mogoče razbrati že na 1. strani, predstavili še podrobneje z zapisom dodatnih podatkov o dogajanju, na primer *O odnosih v Jugoslaviji po sprejetju slovenske ustave* (Delo, 25. september 1990). S funkcijskega vidika so naslovi poročil iz leta 1990 imeli večinoma poimenovalno-informativno funkcijo (3): *Slovenija bo prevzela vse pristojnosti za TO* (Delo, 26. september 1990); *Republiška skupščina snuje suvereno državo*; *O odnosih v Jugoslaviji po sprejetju slovenske ustave* (Delo, 25. september 1990). Jasno so opisovali vsebino v prispevku, ki sledi, v njih pa ni bilo stilno zaznamovanih jezikovnih sredstev. Naslov tipičnega poročila v letu 2005 je bil daljši, sestavljen iz vsaj petih besed. Večinoma je šlo za naslove s poimenovalno-informativno (2) ali informativno-stališčno funkcijo (1), na primer: *Zadovoljni so tako v koaliciji kot v opoziciji* (Delo, 26. september 2005); *Svet Evrope: Zakon je treba ponovno proučiti in spremeniti* (Delo, 22. september 2005). Naslovi so sporočali vsebino in bistvo prispevka v nadaljevanju, hkrati pa so ravno zaradi svoje jedrnatosti pritegnili k natančnejšemu branju in pridobivanju dodatnih informacij. Naslovi v letu 2014 so prav tako bili informativno-stališčni (1) *Izguba na plečih zaposlenih in dobaviteljev* (Delo, 24. september 2014) ali poimenovalno-informativni (1), kar pomeni, da bralec iz njih izve, o čem bo govora v prispevku, obenem pa zazna tudi novinarjevo mnenje o izbrani tematiki.

b) NADNASLOV:

Poročilo je leta 2005 vključevalo tudi nadnaslov, v katerem so novinarji podali informacijo o vrsti dogodka v poročilu oziroma poročali o temi, na primer *Prvi odzivi na rezultat referenduma* (Delo, 26. september 2005).

c) PODNASLOV:

Tipično poročilo je v vseh letih vključevalo podnaslov. Leta 1990 in 2014 je imel podobne značilnosti z vidika, da so novinarji v njem bodisi poročali, kaj se bo zgodilo in s tem opredelili vrsto dogodka, na primer *Že ta teden se bo sestala slovenska skupščina – Na dnevnem redu ustavna dopolnila in ustavni zakon* (Delo, 25. september 1990), in *Če je Matoz v zahtevi navedel nove razloge, se bo morala spet sestati občna seja vrhovnega sodišča* (Delo, 25. september 2014), bodisi se navezali neposredno na naslov in poročali o podrobnostih širšega trenutnega ali prihodnjega dogajanja, ki so se pojavile tudi v telesu poročila, na primer *S tem naj bi odpravili dosednji sistem odgovornosti /.../ republike in federacije na področju TO - JLA že premešča tehniko?* (Delo, 26. september 1990, podnaslov k naslovu *Slovenija bo prevzela vse pristojnosti za TO*), in *Zdravijo več bolnikov, kot jih plača ZZZS - Otroška srca bosta operirala tudi zdravnika iz Prage* (Delo, 24. september 2014, podnaslov k naslovu *Izguba na plečih zaposlenih in dobaviteljev*). Leta 2014 se je v okviru podnaslova pojavila novost oziroma napoved teme poročila pred začetkom podnaslova, na primer *UKC Ljubljana* (Delo, 24. september 2014). Leta 1990 so novinarji v poročilih, ki so na 2. strani nastopala kot samostojna, v podnaslovu poročali o podrobnostih dogajanja, ki so jih v nadaljevanju poročila ponovno zapisali v kontekstu, na primer *Izhodišča za urejanje odnosov: demokracija, samoodločba naroda, /.../ – Volitev v zvezni zbor ne bo* (Delo, 25. september 1990). Leta 2005 podnaslov ni vključeval identifikacijskih podatkov o dogodku, ampak (osebna politična) stališča akterjev o dogajanju (v kontekstu poročanja skoraj izključno o stališčih različnih virov in akterjev o izidu referenduma in zakona o RTV), na primer *Zdaj se bodo začele razmere na nacionalni radioteleviziji urejati, meni Janez Janša – Borut Pahor: Za tako slab zakon so dobili zelo visoko podporo* (Delo, 26. september 2005).

d) SINOPSIS:

Tipično poročilo je v vseh letih vključevalo pravi sinopsis, vizualno ločen od telesa poročila. V vseh letih so novinarji sporočili identifikacijske podatke o dogodku prek odgovora na nekatera temeljna novinarska vprašanja o kraju, času, akterjih in vrsti dogajanja, na primer *V vladni palači se je premier in predsednik SDS Janez Janša včeraj sestal s predsedniki preostalih treh koalicijskih strank - /.../. Srečanje je bilo pretežno namenjeno bližajočemu se referendumu o zakonu o RTV. /.../* (Delo, 21. september 2005). V vseh letih so novinarji v sinopsisu zapisali tudi glavni sklep ali sporočilo sestanka, o katerem oziroma o vsebini katerega so poročali v nadaljevanju, na primer *»Ne bomo zapirali vrat bolnikom in ne bomo podaljševali čakalnih dob ne glede na finančno stanje.« To je poglobljena obljuba po včerajšnji seji sveta UKC /.../* (Delo, 24. september 2014). Pri razmerju med sinopsinom in telesom poročila je bila ključna razlika med leti ta, da se v letu 2014 podatki iz tega v telesu niso več ponovili. Leta 1990 so novinarji v sinopsisu poročila, ki je na 2. strani nastopalo kot samostojno, sporočali enako vrsto podatkov kot na 1. strani, torej sta imela enak namen.

BESEDILO:

Telo tipičnega poročila se je po letih glede na strukturo in obseg vrste informacij, ki so jim novinarji posvetili največ ali najmanj pozornosti, razlikovalo. Kot že omenjeno, se je poročilo leta 1990 začelo na 1. in nadaljevalo na 2. strani in v obeh primerih je bilo brez uvoda in zaključka. Začetek poročila na 1. strani, na katerega se je nadaljevanje neposredno navezovalo, je glede na obseg in vključene podatke delovalo kot zaključena celota. Novinarji so bralca najprej seznanili s potekom dogajanja na političnem srečanju, ki so ga napovedali v vodilu, v kontekstu zakonskega urejanja področja slovenske Teritorialne obrambe na primer, *Osnutku 97. amandmaja je predsedstvo dodalo novo točko, ki se glasi: /.../* (Delo, 26. september 1990), in nato *Ustavni zakon je predsedstvo (v 2. členu) dopolnilo s stavkom, da /.../* (Delo, 26. september 1990). Nadaljevali so z navajanjem in povzemanjem izjav virov informacij in v okviru teh delno pojasnili tudi kontekst dogajanja v navezavi z nedavnimi dogodki in vzroki zapletov, na primer *Milan Kučan je v razpravi menil, da ne bi bilo dobro, če bi v javnosti nastal vtis, da je do vseh teh sprememb, /.../, prišlo zgolj zaradi afere s premeščanjem orožja. /.../. V prvi vrsti gre za različne poglede /.../. V Beogradu namreč izhajajo iz tega, da je federacija temeljni nosilec suverenosti /.../* (Delo, 26. september 1990).

Besedilo na 1. strani v primeru poročila, ki je v nadaljevanju nastopalo kot samostojno, je delovalo kot razširjen sinopsis oziroma uvod v nadaljevanje, saj so novinarji v njem ponovno opredelili vrsto dogodka oziroma poročali o vsebini političnih dogovorov na srečanju, ki so ga napovedali v sinopsisu, na primer *Dogovorili pa so se, da bo skupina strokovnjakov, /.../, do srede vnesla v besedilo nekatere predloge /.../. Rdeča nit tokratne seje skupščine bo nasploh snovanje suverene države Slovenije* (Delo, 25. september 1990). Poročilo z neposrednim nadaljevanjem na 2. strani se je nadaljevalo z besednim odzivom na dogajanje naslednjega vira informacij in z novinarjevo napovedjo nadaljevanja dogajanja, ki so ga opredelili s časovnega vidika, z vidika akterjev in vrste dogodka, na primer *Predsedstvo se bo znova sestalo že ta petek. Tedaj naj bi določili novo vodstvo TO Slovenije, /.../* (Delo, 26. september 1990). V tem primeru so novinarji poročali tudi o sočasnem dogajanju na enakem področju, ki so ga od predhodnega dela poročila ločili z mednaslovom, na primer *Vroča razprava v komisiji za obrambo* (Delo, 26. september 1990), ki pa je bilo po strukturi in načinu podajanja ter vrsti informacij enako prejšnjemu delu. V tem delu so novinarji več pozornosti posvetili razlagi konteksta dogajanja prek pojasnjevanja na primer vzrokov zanj prek preteklih dogodkov, na primer *Izvirni greh vseh zapletov pri premeščanju orožja naj bi bil v tem, da general Hočevar ni o tem takoj obvestil predsedstva Slovenije, /.../* (Delo, 26. september 1990). V telesu poročila, ki je na 2. strani nastopalo kot samostojno, so novinarji bralca najprej seznanili z vsebino dogodka oziroma srečanja, ki so ga napovedali v vodilu, na primer *O vsebini dokumenta naj bi se torej javno izrekle tudi vse parlamentarne stranke, /.../* (Delo, 25. september 1990). Poročanje o vsebini dogajanja, v konkretnem primeru o vsebini dokumenta, ki ga sprejemajo politični organi, so novinarji prepletali s pojasnjevanjem konteksta oziroma zakaj je vsebina dokumenta takšna kot je, na primer *Sploh naj bi zvezna skupščina odločala samo o najnujnejših vprašanjih in ker ustava SFRJ ne more biti več primerna podlaga za oblikovanje novih sporazumnih rešitev, naj bi v vseh republikah /.../ republiške skupščine pooblastile poseben organ* (Delo, 25. september 1990). Novinarji so poročilo zaključili s podajanjem besednih odzivov virov informacij na dogajanje in prek teh evalvacijo dogajanja, na primer */.../ - Marko Herman, generalni sekretar skupščine je recimo dejal, da bi pri mednarodnih pogodbah lahko še bolj jasno pokazali naše stališče, da je zvezna skupščina nelegitimna* (Delo, 25. september 1990). Značilnost tipičnega poročila leta 1990 je bilo novinarjevo sprotno povzemanje in znotraj tega pojasnjevanje dogajanja, ki je včasih vsebovalo tudi novinarjevo lastno interpretacijo, na primer *Ob vseh teh razhajanjih, ki se vlečejo že dalj časa, je bil ukaz in Beograda o /.../ potemtakem le poteza, ki jo je bilo*

mogoče pričakovati (Delo, 26. september 1990). Znotraj telesa obeh vrst poročil so bili v tem letu bodisi na 1. bodisi na 2. strani tudi okvirčki z dodatnimi informacijami, v katerih so novinarji sporočali o sorodnem dogajanju oziroma posameznih manjših dogodkih na obravnavanih področjih, v kontekstu zakonskega urejanja Teritorialne obrambe so v okvirčku na primer pisali o začetku evakuacije strateškega orožja iz Slovenije. V letu 2014 so novinarji v začetku telesa poročila bralca seznanili z aktualnim stanjem na področju, ki so ga opredelili v vodilu, na primer *Skoraj devet milijonov evrov izgube ob polletju in 92 milijonov iz preteklih let škoduje UKC kot ustanovi, /.../* (Delo, 24. september 2014). Nadaljevali so z informacijami o kontekstu aktualnega dogajanja. Poročali so o več podrobnostih aktualnega stanja in kratkoročnih posledicah, prek česar si je bralec lahko ustvaril širšo podobo o dogajanju, na primer *UKC pa lahko ustavijo dobavitelji, če zaradi velikih dolgov, /.../, ne bi več dostavljali materialov. Dotrajana je tudi oprema. V zadnjem času smo izpostavili rentgen, /.../* (Delo, 24. september 2014), ter o predhodnih dogodkih v smislu vzrokov, na primer *Izguba je nastala, ker javna zdravstvena blagajna (ZZZS) zdravljenja 4600 bolnikov ni plačala* (Delo, 24. september 2014). Kontekstu so sledili besedni odzivi virov informacij, ki so komentirali aktualno oziroma ocenili prihodnje dogajanje, na primer *»Izgubo UKC je treba sanirati, zdravstvo v celoti pa dokapitalizirati. /.../«, je dejala Markovičeva* (Delo, 24. september 2014). Po poročanju o glavnem dogajanju so novinarji poročali o sočasnem dogajanju na sorodnem, z glavnim dogajanjem neposredno povezanem področju, na primer *Po neskončnih zapletih bosta odslej prihajala operirat novorojenčke s prirojenimi srčnimi napakami in /.../ še dva zdravnika iz Prage* (Delo, 24. september 2014). Ožje dogajanje so v poročilu včasih od glavnega ločili z mednaslovi, v katerih so napovedali posamezno temo, na primer *Otroška kardiokirurgija* (Delo, 24. september 2014). V tem letu so novinarji dogajanje občasno komentirali prek uporabe pridevnikov in besednih zvez, ki vsebujejo oziroma so v kontekstu vsebovali vrednostne sodbe oziroma novinarjeva lastna stališča glede (poteka) dogajanja, na primer *Urgenca UKC deluje v najslabših pogojih v državi, /.../. V zvezi z njeno gradnjo se vse neverjetno zavleče. Kaže, da se bo zdaj vendarle premaknilo z mrtve točke: /.../* (Delo, 24. september 2014), in *Čim bolj se bliža seja senata, /.../, toliko več je dogodkov, ki želijo pred sejo pustiti svoj pečat* (Delo, 25. september 2014). Ob tem so podajali utemeljitve za potek trenutnega dogajanja oziroma odločitve (pristojnih avtoritet) zanj, na primer *Prav tako bo šel v Prago na usposabljanje naš zdravnik /.../. Praga ima veliko univerzitetno bolnišnico, kjer operirajo 500 novorojenčkov na leto in imajo dobre izide zdravljen.* (Delo, 24. september 2014).

Telo tipičnega poročila je leta 2005 v primerjavi z ostalima letoma glede na strukturo izstopalo, saj je bilo sestavljeno izključno iz citatov in povzetkov izjav virov informacij, ki so v kontekstu poročanja o različnih mnenjih v zvezi z zakonom o RTV in izidom referendumu delovali kot soočenje različnih mnenj. Vsebina in novinarski izbor virov informacij sta bila pomembna z vidika obravnave virov informacij in akterjev, zato bodo podrobneje predstavljeni v nadaljevanju. Samo novinarsko besedilo je bilo v poročilu prisotno minimalno in v vlogi napovedovanja vsebine izjave vira informacij, ki je sledila, na primer *Minister za kulturo Vasko Simoniti je bil po objavi izidov vzporednega glasovanja, /.../, zadovoljen. »/.../«* (Delo, 26. september 2005). Poročanja o kontekstu dogajanja z vidika na primer vzrokov, ki so privedli do spremembe zakona ali izida referendumu, kot se je izkazal, v tipičnem poročilu leta 2005 ni bilo. Bežno in zmeraj z vidika določenega vira oziroma akterja so novinarji poročali le o posledicah dogajanja, v kontekstu na referendumu izglasovanega novega zakona o RTV na primer *»Sedaj bo konec tistega, kar se je dogajalo ves čas, ko SNS ni imela svojega prostora v medijskem prostoru in so nas vedno odrivali,« je izjavil predsednik SNS Zmago Jelinčič, /.../* (Delo, 26. september 2014). Iz primera je tudi razvidno, da so novinarji izjave virov informacij uporabili tudi v kontekstu evalvacije aktualnega in prihodnjega dogajanja oziroma kot besedne odzive v smislu takšne ocene. Telo poročila v letu 2005 je vključevalo mednaslove, ki so jih novinarji uporabili ali za ločevanje mnenj različnih skupin virov informacij, stališča zagovornikov zakona so od stališč njegovih nasprotnikov ločili na primer z *SDS za konec neustavnosti* (Delo, 22. september 2005), ali kot napoved teme oziroma ožjega področja, o katerem so poročali znotraj glavnega dogajanja, na primer *DNS o italijanskem modelu zakona o javni RTV* (Delo, 21. september 2005).

7.1.5.2 Stil tipičnega poročila v Delu

Za tipično Delovo poročilo so bile predvsem v letih 1990 in 2014 značilne dolge, strukturirane in zahtevne povedi, pisanje v letu 2005 pa je temeljilo na oblikovanju prispevka kot sestavljanke različnih izjav virov informacij. Tipično poročilo v letu 1990 je bilo pisano v mešanici tvornika in trpnika ter načeloma težje berljivo. Med večinoma daljšimi povedmi s podredji so bili včasih tudi nizi krajših povedi, ki so naredili besedilo lažje berljivo in bolj razgibano, vseeno pa so prevladovala poročila z dolgimi večstavčnimi povedmi, ki od bralca zahtevajo veliko pozornosti, na primer *Kljub nekaterim drugačnim mnenjem so uskladili tudi stališča do tega, da jutri uvrstijo na dnevni red zborov še spremembe in dopolnitve zakona o*

političnem združevanju, s katerimi se bo skrajšal rok za odpravo političnih organizacij v podjetjih, uredili pa bi tudi financiranje samoupravne skupnosti Italijanov Antonio Gramsci, ki zdaj ne dobiva proračunskih sredstev za delo poslanca v parlamentu (Delo, 27. september 1990). Eno poročilo je bilo denimo sestavljeno iz samo petih zelo dolgih povedi. Novinarji se načeloma niso vključevali v besedilo, izjema sta bili le dve poročili, v katerih sva zasledili naslednje primere podajanja mnenj */.../ potemtakem le poteza, ki jo je bilo mogoče pričakovati; /.../ je bila razprava precej bolj vroča; /.../ do zanimivega dialoga* (Delo, 26. september 1990). Novinarji so pogosto uporabljali tudi gotovostne izraze oziroma členke in veznike, ki vrednotijo, kot so na primer *očitno* (Delo, 26. september 1990), *namreč* in *vendar* (Delo, 27. september 1990). Tipično Delovo poročilo iz leta 2005 je bilo, kot že omenjeno, pisano v tvorniku in sestavljeno iz prepletajočih se izjav različnih (nasprotujočih si) virov informacij. Kljub (teoretičnim) smernicam oziroma zahtevam po 'objektivnosti' in distanciranosti novinarja od posamezne tematike, ki naj bi veljale za ta žanr, pa se ob branju poročil iz leta 2005 (z redkimi izjemami) zdi, da so njihovi avtorji ta načela pripeljali do skrajnosti. Večina poročil je bila tako sestavljena skoraj izključno iz izjav virov informacij, z redkimi elementi samostojnega novinarskega pisanja. Izjave so se raztezale čez celotne odstavke, novinarji pa so jih samo povezovali z besedami, ki odražajo razpoloženje človeka, ki jo je podal, na primer *Predsednik SLS in okoljski minister Janez Podobnik je pričakoval tesen izid referendum; Eden od najbolj vnetih zagovornikov zakona, poslanec SDS Miro Petek, je bil z izvidi vzporednega glasovanja zadovoljen* (Delo, 26. september 2005); *Vidno razburjen je zatrdil, da /.../* (Delo, 22. september 2005). Glagoli rekanja, ki so prav tako dopolnjevali izjave, so bili na primer *poudariti; pojasniti; dejati; napovedati; meniti; povedati* (Delo, 26. september 2005), *zatrditi; ponoviti* (Delo, 22. september 2005), med katerimi je bil najpogostejši *meniti*. Skupek izjav, ena za drugo, besedilo sicer naredi lahko razumljivo, saj je jedrnato in vsebuje mnenja ljudi iz različnih političnih strank, obenem pa deluje tudi monotono in nepovezano. Poročila so vključevala tudi izjave sredi besedila, ki so bile umeščene na začetek odstavka brez kakršnegakoli napovedovalnega ali povezovalnega elementa, kar je delovalo odrezavo in površno, na primer *Jurij Gustinčič, ustanovni član Pobude za javno RTV: »Upam, da /.../«, sledila je njegova izjava čez celoten odstavek, nato pa nov odstavek: Manca Košir, ustanovna članica Pobude za Javno RTV: »Izjemno sem zadovoljna...«* (Delo, 26. september 2005). Tipično Delovo poročilo v letu 2014 je bilo pisano v tvorniku. Kot v letu 1990, so tudi tukaj prevladovale daljše in srednje dolge, včasih težje razumljive povedi, ki so se pogosto raztezale skoraj čez cele odstavke. Pogostejša je bila raba

prihodnjika oziroma je bilo več napovedovanja in ugibanja o dogodkih, ki bi morda sledili oziroma bi morali slediti v kratkem. Novinarji so se tipično odločali za dobresedni navedek izjave vira informacije, tega so zelo pogosto vključili tudi v vodilo, še posebej, če je bil udaren in pritegnil pozornost bralca: *»Ne bomo zapirali vrat bolnikom in ne bomo podaljševali čakalnih dob ne glede na finančno stanje.« To je poglobitna obljuba po včerajšnji seji UKC /.../* (Delo, 24. september 2014). Osebnega vključevanja novinarja v besedilo je bilo v Delovih poročilih malo. Zaslediti je bilo mogoče le vrednotenje s prislovi, kot so na primer: *Izhoda znotraj UKC ni /.../; Po neskončnih zapletih /.../; Nedopustno dolge čakalne dobe /.../; V zvezi z njeno gradnjo se vse neverjetno zavleče; Kaže, da se bo zdaj vendarle premaknilo z mrtve točke* (Delo, 24. september 2014). Ni mogoče trditi, da gre za jasno razvidno podajanje mnenja novinarja, kjer bi to bilo poudarjeno in izpostavljeno skozi celoten prispevek, a vseeno je mogoče razbrati določen ton besedila, ki ni nevtralen do izbrane tematike.

Osebnega stila pisanja novinarjev v letu 1990 večinoma ni bilo mogoče razbrati, so pa bili primeri vključevanja v besedilo. Sicer so pisali v nevtralnem jeziku, občasno se je zdel nekoliko pretirano uraden. Uporabljali so denimo prislove in samostalnice, kot so: *določneje; sobesednikih* (Delo, 27. september 1990); *bržkone; pereče; kontrarevolucija* (Delo, 26. september 1990). Naštete besede niso stilno zaznamovane, novinarji so se zanje najverjetneje odločili zaradi pomembnosti tematik, o katerih so pisali, z željo jih narediti še bolj resne in vredne pozornosti. Pojavilo se je celo opozorilo novinarja, ki je zapisal: */.../ gre za zelo pomembno zadevo* (Delo, 25. september 1990). Za poročilo leta 1990 je bila značilna še pogosta novinarska raba trpnika in nominalizacije v okviru posnemanja stila popisovanja dnevnih političnih sej, na primer *Osnutek tega dokumenta je že napisan in /.../ vendar pa ni nujno, da bi bil osnutek ustave /.../ povsem usklajen med strankami, /.../* (Delo, 25. september 1990). Tak, suhoparni način poročanja, ki je spominjal na poročila z dnevnih redov politični sej, so Delovi novinarji pogosto prekinjali s poročanjem o kontekstu in sprotnem povzemanju poteka dogajanja, na primer *O vsebini dokumenta naj bi se torej javno izrekle tudi vse parlamentarne stranke, kar je razumljivo, saj gre za zelo pomembno zadevo* (Delo, 25. september 1990). V tem letu so novinarji prek posploševanja in obravnave akterjev v množini ustvarjali vtis o družbenem konsenzu, čeprav je za to 'skupino' najpogosteje stal le najožji politični vrh, na primer *Kučan je dejal, da Slovenija ni nikoli pristala na take razlage in V Beogradu namreč izhajajo iz tega, da je federacija /.../* (Delo, 26. september 1990). V letu

2005 se novinarji niso vključevali v poročila, njihov osebni stil pisanja je redko prišel do izraza. Pisali so v nevtralnem jeziku in uporabljali jezikovna sredstva, ki niso stilno zaznamovana. Izpostaviti gre morda le pogosto rabo oklepajev za razlaganje ali opisovanje dogodkov iz preteklosti v navezavi s posamezno tematiko, na primer *Prihranjeni denar bi namenili za povečanje pravic socialno najšibkejših, ki tako ne bi več potrebovali dodatnega zavarovanja (letni strošek med 40 in 50 tisočaki za posameznika), temveč bi /.../* (Delo, 20. september 2005). Poročevalskih avtomatizmov v tipičnem poročilu iz vseh analiziranih let ni bilo. Podajanja dodatnih, morda manj ključnih informacij, z uporabo pomišljajev ali oklepajev v tipičnem poročilu v letu 2014 ni bilo, saj so jih nadomestili mednaslovi. Poročila so bila zato, kljub malce zapletenejšim in daljšim povedim v letu 2014, še vedno lahko berljiva. Aktualizmov oziroma stilno zaznamovanih jezikovnih sredstev je bilo v njih malo (1 metafora). V letu 2014 je še izstopala značilnost, da so novinarji o dogajanju poročali tudi prek številčnih vrednosti, na primer *Izguba je nastala, ker javna zdravstvena blagajna (ZZZS) zdravljena 4600 bolnikov ni plačala* (Delo, 24. september 2014) in *Ta faza je vredna 20 milijonov evrov, /.../* (Delo, 24. september 2014).

7.1.5.3 Viri in akterji tipičnega poročila v Delu

V tipičnem poročilu glede na vsa leta so se pojavljali uradni viri informacij. Leta 1990 so bili izključno s političnega področja, na primer Predsedstvo Republike Slovenije, Beograd kot skupno vodstvo na federalni ravni in nekateri posamezniki, na primer Anton Tomažič, predsednik zakonodajno-pravne komisije. Leta 2005 so novinarji vključili vire iz vrst politične koalicije in opozicije, na primer premierja Janeza Janšo in predsednika LDS Antona Ropa in zunajparlamentarnih strank, na primer Stranka mladih Slovenije. Vključili so tudi vire s področja slovenske in tuje medijske stroke, na primer profesorja s Fakultete za družbene vede Slavka Splichala ter strokovnjaka za medije pri Svetu Evrope Eve Salomon in Sigve Gramstada, s področja kulture, na primer Toneta Peršaka, predsednika Slovenskega centra Pen, s področja novinarstva, na primer vodjo sindikata novinarjev Italijanske radio televizije Roberta Natala ter predstavnika civilne družbe Manco Košir in starosto slovenskega novinarstva Jurija Gustinčiča kot ustanovna člana civilne iniciative Pobude za javno RTV. Leta 2014 so nastopali uradni viri s področja zdravstva in sodstva, na primer predsednica sveta UKC dr. Saša Markovič, Vrhovno sodišče Republike Slovenije in odvetnik Franci Matoz. Kot že razloženo, so viri informacij tipičnega poročila v letih 1990 in 2014 imeli

primarno vlogo razložiti kontekst dogajanja ter se nanj odzvati z oceno. V obeh letih so jih novinarji povezovali z glagoli v tvornem načinu in takšnimi, ki označujejo besedne procese ter jih s tem prikazali kot aktivne in subjekte dogajanja, na primer */.../ kot je danes odločno povedal minister za zakonodajo, Lojze Janko, /.../* (Delo, 25. september 1990), in *»/.../, je povedala predsednica sveta prof. dr. Saša Markovič* (Delo, 24. september 2014). Leta 2005 so viri informacij imeli v poročilu ključno vlogo za predstavitev dogajanja, saj so novinarji o tem poročali izključno prek njihovih izjav. Ključna značilnost predstavitve dogajanja prek njih in same obravnave virov je bila, da so novinarji razpravo o zakonu RTV in izidu referendumu predstavili kot pretežno politično soočenje stališč zagovornikov in nasprotnikov zakona oziroma 'zmagovalcev' in 'poražencev' prek poudarjanja diskreditacije (stališč) ene in druge strani, na primer *»Pri referendumu gre za svobodo javne besede, za to, ali si bo kdo upal spregovoriti kaj v nasprotju z interesi LSD in SD /.../,«* je prepričan Grims (Delo, 22. september 2005), ter obratno, na primer *»/.../. Ni šlo za zakon, šlo je zato, da Janša ima oblast ali je nima. To je žalost tega referendumu. /.../,«* (del izjave vodje opozicijske SD Mirana Potrča, Delo, 26. september 2005). V izbranih izjavah je izstopala tekmovalna retorika (političnega) 'zmagovalca' in 'poraženca', na primer *»/.../ Predlagatelji bi morali biti tako prepričljivi, kot smo bili prepričljivi mi, ko smo predlagali zadnji referendum.«* (del izjave vodje koalicijske SDS, Delo, 26. september 2005), oziroma *»Čeprav smo izgubili, je število tistih, ki so glasovali proti, zelo veliko. /.../, zato je glavno sporočilo tega rezultata, da so sicer vladajoče stranke dobile na referendumu, vendar niso dobile mandata, /.../,«* (Del izjave poslanca opozicijske LDS Pavla Gantarja, Delo, 26. september 2005). Ostale vire informacij sta novinarja postavila v vlogo 'komentatorja' te politične tekme, zaradi česar niso imeli dodane vrednosti z vidika posredovanja informacij, ki bi se oddaljile od politike in se približale sami vsebini zakona. To je najbolj izstopalo pri slovenski medijski stroki in predstavnikih novinarjev, ki so v svojih komentarjih ostajali v mejah politike, na primer primer */.../ Slavko Splichal je omenil »neverjetno cinične«* izjave podpornikov zakona, ki se pojavljajo v zadnjih dneh. Ena od njih je, naj nasprotniki najprej podprejo zakon in potem, ko bo začel veljati, zahtevajo spremembe, */.../* (Delo, 22. september 2005), in *Jurij Gustinčič, /.../: »Upam, da se izzid referendumu ne bo ocenjeval nogometno. /.../. Za dobro vlado bi to moralo biti znamenje, da bi morala o zakonu znova razmisliti /.../,«* (Delo, 26. september 2005). Za razliko od slovenske medijske stroke so novinarji tuji in tujim predstavnikom novinarjev dali možnost, da ocenjuje vsebino zakona in njegove posledice za slovensko medijsko področje (prek teh ocen je bralec lahko edino dobil delni vpogled v vsebino zakona),

na primer Salomonovo in Gramstada je po preučitvi zakonske vsebine skrbelo, /.../ *da RTV Slovenija ne bo zmogla zagotoviti financiranja zakonskih obveznosti ali pa bo to znatno obremenilo javno blagajno*; /.../ (Delo, 22. september 2005), in Natale je komentiral, *Zakon so v Italiji sprejeli /.../, ne da bi se posvetovali z novinarji, spreminja pa mehanizme nastavljanja vodstvenih delavcev, kar RAI postavlja v odvisnost od strank /.../. Natale meni, da bodo v Sloveniji sledile posledice istega tipa, če bo uveljavljen predlagani zakon o RTVS* (Delo, 21. september 2005). Delovi novinarji so torej poročali o vsebini zakona in posledicah, ki bi jih pomenil za RTV, a izključno s stališča zunanjih, posredno vključenih akterjev. Delovi novinarji so različne akterje predstavili kot bolj ali manj aktivne in udeležene v dogajanju. Med predstavniki politike so novinarji koaliciji in opoziciji pripisala največ moči in najaktivnejši javni položaj prek povezovanja z besednimi procesi, pri čemer so njeni člani *poudarili, ocenili, dejali, potrdili, napovedali* in podobno. Predstavniki medijske stroke so po drugi strani nastopali predvsem v mentalnih procesih, na primer *menili in upali so, skrbelo* jih je in podobno, zaradi česar so v primerjavi s politiko delovali kot manj aktivni.

Sporočila izjav virov informacij v Delovem poročilu so bila podobna sporočilom izjav virov poročila v Večeru, kar bo prikazano v okviru makropropozicij. Občasno so novinarji obeh časopisov izbrali identične povzetke ali citate izjav oziroma so se ti razlikovali le z nekaj besedami, na primer citat izjave Draga Jančarja (Delo, 21. september 2005 in Večer, 20. september 2005) in povzetka izjav Beblerjeve in Potrate (Delo, 22. september 2005 in Večer, 22. september 2005).

Izjave virov informacij v poročilih iz leta 1990 so bile skoraj vse zapisane s citatno sklicevalnostjo, na primer *Delovno besedilo osnutka ustave RS je lahko osnova za /.../, menijo v stranki prenoviteljev /.../; Po besedah Frančka Hudeja je stranka /.../* (Delo, 20. september 1990); *Vse dileme, kot je dejal predsednik skupščine dr. France Bučar, /.../; kot je danes odločno povedal minister za zakonodajo Lojze Janko, ni imel nič opraviti z /.../* (Delo, 25. september 1990); *Milan Kučan je v razpravi menil, da ne bi bilo dobro, če bi /.../* (Delo, 26. september 1990). Dobesednih navedkov oziroma citatov skoraj ni bilo, glagoli rekanja so se konstantno izmenjevali, najbolj pogosta pa sta bila *meniti* in *dejati*. Izjave virov informacij v letu 2005 so bile, kot že omenjeno, oporni stebri vsakega poročila. Skoraj vse so bile zapisane v obliki citatne sklicevalnosti, najpogostejše nedotaknjene, z dobesednim navajanjem, na primer »*To ga lahko stimulira k večji odsotnosti z dela, saj bo dobil višjo boleznino od plače,*«

meni Tomc Lampičeva (Delo, 20. september 2005); S potrditvijo zakona o RTV Slovenija na referendumu je napočil čas, ko se bodo razmere na nacionalni radioteleviziji začele urejati, je po razglasitvi neuradnih izidov referenduma poudaril predsednik vlade Janez Janša. Zakon je bil v državnem zboru sprejet z dvotretjinsko večino, s kakršno se sprejme le malo zakonov, je pojasnil Janša. »Tisti, ki so referendum predlagali /.../« (Delo, 26. september 2005). Tudi vse izjave v poročilih v letu 2014 so bile zapisane s citatno sklicevalnostjo oziroma s parafraziranjem, ki sta se v tipičnem besedilu izmenjevala, zato da to ni bilo monotono, na primer: *Od ministrice veliko pričakujejo: »Izgubo UKC je treba sanirati /.../«, je dejala Markovičeva.; Nedopustno dolge čakalne dobe za bolnike z rakom na prostati so po besedah Vrhunca z osmih mesecev skrajšali na tri mesece oziroma, kot je povedal pristojni zdravnik, zdaj operirajo bolnike, ki so bili diagnosticirani aprila* (Delo, 24. september 2014). Glagoli rekanja so najmanj varirali (v primerjavi s prejšnjimi leti), najpogostejša pa sta bila *povedati* in *dejati*. Poročanje o virih glede na zanesljivost oziroma nezanesljivost je bilo v vseh analiziranih letih večinoma morfemsko, torej z besedami naj bi in deležnikom na –l, na primer *Slovenska skupščina naj bi /.../ določila osnutek nove slovenske ustave; O vsebini dokumenta naj bi se torej javno izrekle tudi vse parlamentarne stranke /.../* (Delo, 25. september 1990); *Na seji predsedstva je bilo slišati, naj bi se menda že danes začela evakuacija /.../; Ta novost naj bi začela veljati takoj; O tej pobudi naj bi se prebivalci Slovenije izrekli /.../* (Delo, 26. september 1990); *Z obema ukrepoma /.../ naj bi prihranili štiri milijarde na leto* (Delo, 20. september 2005).

V vseh letih so bili viri informacij oziroma profesionalne družbene skupine, ki so jim pripadali, tudi akterji poročila, novinarji pa so vključili še nekatere druge. V letu 1990 so se novinarji na akterje najpogosteje nanašali v množini, na primer kot na Republiko Slovenijo, jugoslovanske republike, itd. Poročilu v letih 2005 in 2014 je bilo skupno (in v posameznem ključno), da so novinarji v okviru obravnave akterjev tistim s prevladujočo družbeno politično močjo pripisovali nadaljnjo in jo odvezemali tistim, ki je imajo manj že kot taki, na primer običajnim državljanom in pacientom UKC. Leta 2005 so bili najšibkejši akterji, a takšni, ki se jih je obravnavano področje v poročilu neposredno dotikalo, zgolj posredno prisotni v okviru izjav vplivnejših virov in akterjev, na primer *»/.../. Koalicija enotno podpira zakon in verjame, da bodo ljudje podprli vladni predlog«* (del izjave predsednika SLS Janeza Podobnika, Delo, 21. september 2005). Leta 2014 so o takih akterjih poročali izključno kot o (homogeni) skupini, ki je v odvisnem razmerju, na primer */.../ čakalne dobe za bolnike z*

rakom na prostati so /.../ z osmih mesecev skrajšali na tri mesece, /.../. Med poletjem so operirali 56 dodatnih bolnikov, tako da zdaj čaka na operacijo še sto bolnikov /.../ (Delo, 24. september 2014). Leta 2005 je še izstopal način novinarske obravnave EU kot akterja. Novinarji so jo pogosteje kot neposredno, prek virov informacij, v poročilo vključevali posredno in v dvojni vlogi. Prek izbora (delov) izjav virov informacij so jo predstavili kot merilo oziroma cilj, h kateremu naj strema Slovenija pri urejanju medijskega področja, na primer /.../ da NSi podpira zakon o RTV Slovenija, saj naj bi tako resnično zavladata »Evropa na naših tleh«. »Prepričani smo, da je ureditev v novem zakonu prava /.../ in odgovarja načinu, kako so druge evropske države takšna vprašanja uredile v preteklosti,« /.../ (Delo, 22. september 2005). EU so predstavili še kot zunanjega pomembnega ocenjevalca in opazovalca Slovenije, ki presega moč slovenske politike in lahko Slovenijo tudi kaznuje, na primer Kot je povedala Darja Lavtižar Bebler je to mnenje ekspertov, ki lahko prepriča odbor ministrov SE, da s posebno resolucijo pozove Slovenijo, naj popravi neskladnost s standardi organizacije. »To ni izdaja interesov Slovenije, ampak je tudi v našem interesu, da so te stvari urejene«, pa je zavrnila Majda Potrata (Delo, 22. september 2005). V letu 2014 je izstopalo še razmerje med (strokovnimi) predstavniki zdravstva in politiko, pri čemer so prvi drugo dojemali kot edino odgovorno in zmožno doseči nujno potrebno spremembo na področju zdravstva, na primer Izhoda znotraj UKC ni, zato bo svet zavoda napisal pismo ministrici za zdravje Mariji Milojki Kolar Celarc in jo povabil na naslednjo sejo /.../. /.../. Od ministrice veliko pričakujejo. »Izgubo UKC je treba sanirati, zdravstvo v celoti pa dokapitalizirati. Če lahko banke, zakaj ne bi zdravstva, ki potrebuje zelo malo v primerjavi z izgubljenimi milijardami v bankah,« je dejala Markovičeva (Delo, 24. september 2014).

Tabela 7.2: Rezultati jezikovne analize tipičnih poročil v Delu in Večeru.

	POROČILO					
	1990		2005		2014	
	Delo	Večer	Delo	Večer	Delo	Večer
Sklicevalni avtomatizmi	0	0	0	1	0	0
Ekspresivne besede	0	2	0	0	0	0
Ozko knjižne besede	0	2	0	0	0	0
Nove besede	0	0	0	0	0	0

Metafore/ frazemi	0	1 (metafora, ki je sestavina frazema)	0	1 (metafora, ki je sestavina frazema)	1 (kognitivna metafora)	0
Uradovalni jezik	da	ne	ne	ne	ne	ne
Pogovorni jezik	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Ironija	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Sarkazem	ne	ne	ne	ne	ne	ne
Humornost	da 3x	da 1x	da 3x	da 3x	da 1x	da 2x
Postavljanje vprašanj	da 1x	ne	da 2x	da 1x	ne	da 1x
Tvornik/trpnik	oboje	oboje	tvornik	tvornik	tvornik	tvornik
Vključevanje novinarja v besedilo (osebno mnenje)	da (na mestih) 12x	ne	da (na mestih) 2x	ne	da 2x	da 8x
Navajanje izjav virov informacij	citatna sklicevalnost	citatna sklicevalnost	citatna sklicevalnost	citatna sklicevalnost	citatna sklicevalnost	citatna sklicevalnost
Glagoli rekanja	meniti 3x, dejati 5x, vprašati 1x, pojasniti 1x, opozoriti 3x, predlagati 1x, poudariti 1x, povedati 2x	poročati 3x, pojasniti 2x, vprašati se 1x, sporočiti 2x, predlagati 1x	povedati 5x, navesti 1x, meniti 13x, upati 2x, videti 2x, dejati 9x, zapisati 1x, zatrditi 2x, biti prepričan 2x, omeniti 1x, poudariti 2x, očitati 1x, ponoviti 1x, pojasniti 1x, napovedati 1x, dodati 1x, biti zadovoljen 2x, izjaviti 1x	praviti 2x, meniti 4x, biti ogorčen 1x, biti prepričan 1x, zapisati 2x, biti zadovoljen 1x, poudariti 1x, opozoriti 3x, dejati 1x, pojasniti 1x, povedati 4x, oceniti 4x, spomniti 1x, dodati 1x, sporočiti 1x	povedati 2x, dejati 2x, zmotiti se 1x, poudariti 1x, sporočiti 1x	pojasniti 2x, povedati 2x, dejati 1x, dodati 1x, dvomiti 1x, sporočiti 1x
Funkcija naslova	poimenovalno-informativna 3x, informativno-stališčna 1x	poimenovalno-informativna 1x, informativno-stališčna 3x	poimenovalno-informativna 2x, informativno-stališčna 1x	informativno-stališčna 4x	poimenovalno-informativna 1x, informativno-stališčna 1x	poimenovalno-informativna 1x, informativno-stališčna 1x
Najpogostejša vrsta povedi	daljše, večstavčne	krajše, eno-ali dvostavčne	daljše, večstavčne	krajše in daljše, eno-in večstavčne, prepletanje	daljše, večstavčne	krajše in daljše, eno-in večstavčne, prepletanje
Poročanje o virih glede na zanesljivost/ nezanesljivost	morfemsko 18x, besedno 1x	morfemsko 1x	morfemsko 2x	morfemsko 9x	morfemsko 1x	morfemsko 1x

7.1.6 Makropropozicije in diskurz tipičnega poročila v Večeru in Delu

V tipičnem poročilu obeh časopisov leta 1990 so novinarji sporočali, da je Slovenija aktivno pristopila k urejanju bodočih odnosov z Jugoslavijo ter k oblikovanju zakonske podlage za lastno suverenost na več področjih, na primer *Predlagali so nekatere dopolnitve z zvezi s pristojnostjo skupščine glede služenja vojaškega roka /.../* (Večer, 26. september 1990), in *Poleg dopolnil k republiški ustavi in ustavnega zakona /.../ bodo poslanci na skupni seji sprejeli še poseben dokument o urejanju bodočih odnosov v Jugoslaviji* (Delo, 25. september 1990). Sporočali so, da prihodnost znotraj skupnih jugoslovanskih političnih okvirov ni več mogoča, o čemer soglašajo politična vodstva vseh republik in slovenska politična skupnost v celoti, na primer *Vodstva vseh republik soglašajo, da obstoječa ustava SFRJ, vključno z vsemi amandmaji, ne daje možnosti za učinkovito reševanje nastale krize* (Večer, 20. september 1990), in *Slovenska skupščina naj bi že ta teden /.../ določila osnutek nove slovenske ustave /.../. S tem bi pridobili 14 dni več časa za javno razpravo /.../ in omogočili, da bo nova ustava sprejeta čim prej. O tem so se strinjali vodje poslanskih klubov /.../* (Delo, 25. september 1990). Sporočali so še, da se Slovenija pri urejanju bodočih odnosov ravna po načelih sodobnih zahodnih demokracij, na primer *Zastopniki konfederalne ureditve pa predlagajo /.../ konsenz kot princip sprejemanja odločitev na ravni skupne države, /.../* (Večer, 20. september 1990), in */.../ kot izhodišče za bodoče urejanje odnosov pa (Slovenija) postavlja demokracijo, demokratične volitve, spoštovanje človekovih pravic, samoodločbo naroda, /.../, pravico do ustavne ureditve /.../* (Delo, 25. september 1990). Novinarji so v tipičnem poročilu leta 1990 uporabili ključne besede: *Predsedstvo Republike Slovenije, odnosi, ustava, soglasje, razprava, suverenost, demokracija, (kon)federacija*.

V tipičnem Večerovem in Delovem poročilu leta 1990 je bilo prisotnih več diskurzov. Na osnovi poudarjanja edinosti Slovenije pri urejanju bodočih jugoslovanskih odnosov in lastnega državnega statusa je razvidno, da je tudi v tipičnem poročilu tega leta prevladoval socialistični diskurz, opredeljen po Fowlerju (1991) in Heywoodu (2007). Ob socialističnem je bil v poročilu prisoten tudi liberalni diskurz na osnovi novinarskega poudarjanja vrednot in političnih načel, ki so bliže sodobnim zahodnim demokracijam kot socializmu. Heywood (2007) trdi, da je za ta diskurz značilno poudarjanje principov ustavnosti, konsenza, javne razprave in samoodločbe naroda, po čemer se je v obdobju tik pred osamosvojitvijo ravnala Slovenija. Heywood (2007) tudi piše, da je liberalna ideologija temelj politične organizacije

sodobnih zahodnih demokracij, postati to pa je bil, kot pravi Kuzmanić (1999), glavni motivacijski dejavnik in cilj pri osamosvajanju Slovenije. Na osnovi novinarskega jezika in stila pisanja, ki je spominjal na popisovanje dnevnih redov političnih sej, ter zaradi pogoste rabe trpnika in nominalizacije je bil v tipičnem poročilu prisoten tudi birokratski diskurz. Po Fowlerju (1991) v tem diskurzu prevladujejo uradni viri informacij iz vrst političnih in ostalih elit z vidnimi javnimi vlogami in prepoznavnostjo. Zaradi tega so časopisi polni poročil o izjavah in presojah prominentnih posameznikov (na primer poročila o parlamentarnih debatah, vladnih sejah), ki že same zase temeljijo na uradnem diskurzu. Na ta način je velik del časopisa, kjer novinarji ne citirajo virov in na videz sami prevzemajo odgovornost za napisano, prepojen z uradno ideologijo, saj je napisan v uradovnem stilu, ki ga v svojih govorih in izjavah za javnost navadno uporabljajo ravno viri informacij (politične elite). Časopisi njihov jezik delno 'posvojijo' in prek njegove uporabe reproducirajo stališča najbolj vplivnih in privilegiranih (Fowler 1991). Glede na tedanje zgodovinsko obdobje, v katerem je Slovenija še bila del skupne države s socialistično politično ureditvijo, se pojavlja vprašanje, ali ni tak diskurz posledica dejstva, da so, kot pravi Merljak Zdovc (2007), novinarji tedaj še opravljali vlogo družbeno-političnega delavca.

Novinarji so v tipičnem poročilu obeh časopisov leta 2005 sporočali, da politična koalicija in opozicija druga drugi očitata težnjo po vmešavanju v delovanje javne RTV, na primer *Zanima jo* (Majdo Potrata, poslanka opozicijske SD), *kaj za vladajočo koalicijo pomeni boljši RTV-program. Da bo neka politična opcija slišala in videla natanko to, kar hoče?* (Večer, 21. september 2005), in *Predsednik poslanske skupine SDS Jože Tanko je v sredo poudaril, da »zavajanje in laži« nasprotnikov zakona kažejo predvsem na njihov strah pred izgubo političnega vpliva na RTVS* (Delo, 22. september 2005). Sporočali so, da je vlada prepričana v upravičenost do spreminjanja (medijskega) področja po lastni presoji zaradi pridobljene večine na volitvah in referendumu, na primer */.../ je povedal Janša in dodal, da je vlada legitimnost za spremembe dobila na volitvah, nasprotujejo pa ji poražene stranke z manj legitimnosti in predstavniki civilne družbe, katerih legitimnost je tudi vprašljiva, saj so številni nastopili na volitvah, le dovolj glasov niso zbrali, da bi prišli v parlament* (Večer, 20. september 2005), in *»/.../ Zakon pa je bil slab in ga je kljub temu, da je bil slab, vladajoča koalicija dobila, kar si bo verjetno sama pri sebi razlagala kot mandat ljudstva, da bo uredila tudi to vprašanje. /.../«* (del izjave predsednika SD Boruta Pahorja, Delo, 26. september 2005). Sporočali so še, da se je slovenska politika po mnenje o zakonu obrnila na organizacije

in strokovnjake na ravni EU, saj se Slovenija pri zakonskem urejanju medijskega področja zgleduje po merilih EU, na primer *Liberalni demokraciji (LDS)* in *Socialnim demokratom (SD)* je od oddelka za medije pri Svetu Evrope uspelo dobiti oceno vladnega RTV zakona in Na drugi strani pa je koalicija /.../ objavila druga mnenja »evropske javnosti, /.../ ki izrecno opozarjajo, da novi zakon usklajuje slovensko ureditev z evropskimi normami« (Večer, 22. september 2005), in *S tem zakonom Slovenija dobiva končno ureditev nacionalne medijske hiše, ki je primerljiva s 23 do 25 članic Evropske unije* (Delo, 26. september 2005). Novinarji so v poročilu najpogosteje uporabljali besede: *koalicija, opozicija, referendum, zakon, RTV, mandat, nasprotniki, izid, oblast, zmaga, politika, Evropa, evropsko*.

Tudi v tipičnem poročilu obeh časopisov leta 2005 je bilo več diskurzov. Zaradi poudarjanja političnega tekmovanja in individualizma prek težnje po uveljavljanju partikularnih interesov posameznih politikov oziroma skupin v okviru referendumu o zakonu o RTV, sta v poročilu prevladovala neoliberalni diskurz glede na opredelitve Fowlerja (1991), Harveyja (2005) in Fairclougha (2010) ter znotraj tega spektakelski po Debordu (1991). Za poročilo je bilo ob tem značilno novinarsko poudarjanje težnje vladajoče politike diskreditirati stališča politične opozicije in ostalih nasprotnikov zakona. Po Faircloughu (2010) je takšen diskurz značilnost globalizacije v neoliberalni obliki, ki je prinesla spremembe v domeni države in nacionalnega. Znotraj prevladujoče politike se tako pojavlja razkol med različnimi političnimi opcijami (na primer znotraj in med političnimi strankami) na eni strani in težnja po doseganju konsenza glede glavnih političnih zadev na drugi. Tradicionalna naloga politike je bila nadzorovati konflikt med na primer revnimi in bogatimi, zagovorniki te in one politike, v sodobnih demokracijah pa je značilno »konfliktno ravnotežje« ogroženo. Vladajoči politični vrh deluje s konsezualno vizijo, da realnost znotraj globalne ekonomije in obljuba po neskončni rasti, ki naj bi jo takšna ekonomija zagotovila, ne dopuščata izbire. Naloga vlade v takšnih okoliščinah je upravljanje lokalnih učinkov globalnih potreb, zaradi česar danes prihaja do depolitizacije javne sfere (Fairclough 2010). To značilnost, izključevanje političnih vprašanj in/ali državljanov iz procesov politične razprave in odločanja, je v tipičnem poročilu dokazovala odsotnost virov informacij iz vrst 'navadnih' državljanov, odsotnost poročanja o njihovih stališčih in predstavitev referendumu kot prizorišča političnega tekmovanja in ne mehanizma za odločanje o najresnejših družbeno političnih vprašanjih. Značilnost izpostavljanja EU kot merila za ravnanje slovenske politike in stremljenje za njeno potrditvijo znotraj različnih javnosti je skladna z raziskavo Vogrinčičeve in Čepiča (2009), glede na ugotovitve katerih

EU za Slovenijo od priključitve naprej predstavlja pomembno ideološko orientacijsko točko. Predvsem relevantna je ugotovitev, da slovenski medijski diskurz EU prikazuje kot referenčno točko za grajo ali pohvalo (Slovenije) v kontekstu neke abstraktne, zunanje tvorbe, zmeraj znova opredeljene v odnosu do (slovenskega) naroda (Čepič Vogrinčič 2009; Vogrinčič Čepič 2009). Izstopala je tudi ugotovitev, da so viri informacij v tipičnem poročilu pogosto enačili pojma EU in Evropa. Čeprav je bila Slovenija leta 2005 že polnopravna članica EU z izjemo uporabe skupne valute, so viri sporočali, da Slovenija (na področju medijske ureditve) še ne dosega evropsko primerljivih standardov oziroma jih bo dosegla z uveljavitvijo novega zakona. Prek tega in prek intenzivnejšega izpostavljanja ter zanašanja na mnenja strokovnjakov iz ostalih držav EU v primerjavi s slovenskimi so ustvarili vtis manjvrednosti Slovenije v odnosu do EU. V zvezi s tem se poraja vprašanje, kaj določa Evropo oziroma evropskost, h katerima Slovenija stremi, saj viri v izjavah konkretne obrazložitve slednjega niso podali. Erjavec (2008) je pomen 'evropskega' raziskovala v intervjujih z nekaterimi političnimi in gospodarskimi voditelji, pri čemer so ti evropsko razlagali s »kulturno«, »primerno«, »kultivirano« in podobno. Takšna nejasna argumentacija danega pojma nakazuje na strategijo razlikovanja (Erjavec 2008), v primeru poročil iz leta 2005 med Slovenijo in preostalo Evropo, pri čemer je mogoče sklepati na Zahodno Evropo, saj so v poročilu nastopajoči medijski strokovnjaki izhajali iz teh držav.

V obeh časopisih so leta 2014 novinarji sporočali, da je finančno stanje v Sloveniji na različnih področjih zaskrbljujoče in da prinaša negativne posledice, na primer *Julija je v državni blagajni presežek odhodkov nad prihodki znašal že več kot 90 odstotkov načrtovanega letnega primanjkljaja, toda tudi od dejanske porabe bo odvisna ocena, ali je potreben rebalans ali pa je morebiti brez njega mogoče pokriti manjkajočih 50 do 100 milijonov evrov* (Večer, 23. september 2014), in *Skoraj devet milijonov evrov izgube /.../ škoduje UKC kot ustanovi, saj mora UKC plačevati zamudne obresti. Prav tako se izguba kopiči na plečih zaposlenih, /.../ in morajo delati vse več za vse manj plačila. /.../. Dotrajana je tudi oprema. V zadnjem času smo izpostavili rentgen, zaradi katerega se lahko pomoč bolnikom s srčnim infarktom na urgentni kardiokirurgiji ustavi, /.../* (Delo, 24. september 2014). Sporočali so, da ima politika osrednjo vlogo pri reševanju finančne stiske na posameznem področju, na primer *Obrise rebalansa proračuna za prihodnje leto naj bi Mramor predstavil do 15. oktobra, toda ta trenutek še ni jasno, kako se namerava minister Koprivnikar pogajati s sindikati javnega sektorja. Veljavnost dogovorjenih varčevalnih*

ukrepov v javni upravi poteče zadnji dan v letu. /.../. Po njegovem (Koprivnikarjevem) je rešitev v povečanju učinkovitosti, a konkretnih »sprememb, ki so nujne«, še ni predstavil. Časa pa ima le do novega leta (Večer, 23. september 2014), in Izhoda znotraj UKC ni, zato bo svet zavoda napisal pismo ministrici za zdravje Mariji Milojki Kolar Celarc in jo povabil na naslednjo sejo zavoda, /.../. Od ministrice veliko pričakujejo (Delo, 24. september 2014). Novinarji v Večeru so še sporočali, da se sindikati ne strinjajo z ukrepi, ki jih za izboljšanje finančnih razmer želi uvesti vlada, na primer Od trenutka, ko ni bil po Cerarjevi predvolilni intervenci podpisan sporazum z Virantom, so sindikati že zaostri svoja pogajalska izhodišča; ne bodo privolili v zniževanja plač, /.../. Tako Cerar kot Mramor sta v minulih dneh jasno sporočila – fiskalna politika bo morala biti v prihodnjem letu restriktivna. Na relaciji Koprivnikar-Mramor-sindikati se torej obeta oster spopad /.../ (Večer, 23. september 2014). V Delu so novinarji še sporočali, da v (sodni) proces preverjanja zakonitosti v zvezi z zadevo Patria posega politika, na primer Čim bolj se bliža seja senata, ki bo odločal v zahtevah za varstvo zakonitosti v zadevi Patria, /.../, toliko več je dogodkov, ki želijo pred sejo pustiti svoj pečat. Tako je odvetnik Janeza Janše Franci Matoz spet zahteval izločitev iz senata predsednika vrhovnega sodišča Branka Masleše /.../. /.../. Če bi se izkazalo, da Matozov predlog za Masleševo izločitev vsebuje nove razloge, se bo o tem morala ponovno izreči občna seja vrhovnega sodišča (Delo, 25. september 2014). Novinarji so uporabili ključne besede: minister(ica), finančna (izguba), evro, sodišče, bolniki, zdravstvo, banke, krediti, Evropska komisija.

V tipičnem Večerovem in Delovem poročilu iz leta 2014 se je pojavilo več diskurzov. Na osnovi ključnih besed, ki po Humarjevi (2004) ponazarjajo prehod Slovenije v nov, kapitalistični ekonomsko politični sistem, in na osnovi ključnih sporočil, v katerih so novinarji poudarjali osrednjo vlogo gospodarstva v družbi oziroma gospodarstva v sodelovanju s politiko za izboljšanje na primer bančnega sistema in zdravstva, je bil kot prevladujoči prisoten neoliberalni diskurz glede na opredelitve različnih avtorjev (Fowler 1991; Harwey 2005; Heywood 2007; Fairclough 2010). V primeru Večera je v zvezi s tem diskurzom relevanten še del Harweyjeve (2005) opredelitve, po kateri je glavni cilj neoliberalne države ustvariti najboljše razmere za učinkovito delovanje gospodarstva in ga narediti privlačnega za investicije, pri čemer so njena glavna ovira delavci kot posamezniki z lastnimi željami in potrebami glede zanje ugodnih življenjskih razmer. To je dokazovalo napeto razmerje med vlado in sindikati, kjer je posamezni akter želel uveljaviti lastne interese.

Z eshatološko predstavitvijo krize na primer v bančništvu in zdravstvu kot posledico splošne gospodarske krize prek pogostega navajanja številčnih vrednosti in poudarjanjem zaskrbljujočega finančnega stanja je bil tudi v poročilu obeh časopisov prisoten diskurz krize po Mylonasu (2012). V posameznem časopisu so ta diskurz potrjevale še dodatne značilnosti. V Večeru so novinarji legitimirali radikalne politične odločitve prek poročanja o namenu vlade uvesti stroge in restriktivne ukrepe na področju fiskalne politike kot o logičnem koraku, ne da bi nakazali na dvom ali potrebo po premisleku glede takšnih ukrepov, v Delu pa so posledice slabega gospodarskega stanja (v zdravstvu) prikazovali prek enostavno razumljivih, slikovitih podrobnosti, na primer dotrajanega rentgena in čakalnih dob pacientov. V obeh primerih je šlo za objektivizacijo eshatološke grožnje po Faircloughu (2003) in Mylonasu (2012) kot nečesa, kar je mogoče izmeriti in o tem predvidevati. Mediji tako gospodarstvo predstavljajo na poenostavljen način oziroma kot nekaj, kar lahko razume kdorkoli prek lastnih vsakodnevnih izkušenj in vedenja (Mylonas 2012). Ravno zaradi tega, kot pravi Badiou (v Mylonas 2012) po vzoru Deborda, kapitalizem dobiva značilnosti spektakla. Večina ljudi namreč ni ekonomskih strokovnjakov in njihov glavni kanal za spremljanje in razumevanje aktualne krize so mediji, ti pa o krizi podajajo zelo pavšalno sliko. Fairclough (2003) in Mylonas (2012) ob tem pojasnjujeta, da objektivizacija eshatološke grožnje upravičuje hitre rešitve problema, vključujoč nujne in radikalne ukrepe, ki pogosto zaobidejo institucionalizirane procedure (Fairclough 2003; Mylonas 2012).

V okviru obeh diskurzov je bilo v Delu izrazito tudi novinarsko potrjevanje obstoječe razporeditve družbene moči, kar je bilo podrobno razloženo že v okviru načina novinarske obravnave akterjev. Kot značilnost neoliberalnega in spektakelskega diskurza je na tem mestu pomembna ugotovitev, da so novinarji potrjevali obstoječe razmerje družbene moči v odnosu med zdravstvom in politiko ter sodstvom in politiko, pri čemer so zadnjo prikazali kot edino odgovorno in/ali zmožno izboljšati negativno (finančno) stanje oziroma ključno pri usmerjanju delovanja sodstva. Na ta način, brez izpostavljanja potrebe po razmisleku o naravi in proporcionalnosti razmerja med posameznimi družbenimi akterji, so novinarji akterju, ki že sam zase razpolaga z največ moči, predali še dodatno.

7.2 Intervjuji z novinarji Dela in Večera

Da bi razumeli in interpretirali spremembe in značilnosti žanrov, sva z nekaterimi pisci analiziranih besedil opravili intervjuje. Cilj je bil izvedeti, kaj vse vpliva in je vplivalo na prispevke, ki jih danes beremo in tiste malo starejše, ter katere so ključne spremembe v pisanju poročil in komentarjev v Delu in Večeru v zadnjih 25 letih. Intervjuji so bili opravljeni s tremi novinarji notranjepolitične redakcije, v nadaljevanju imenovanimi z novinar A, novinar B in novinar C. Novinar A (Aleš Kocjan) je od leta 2008 redno zaposlen na Večeru, novinar B (Peter Jančič) je najprej 15 let delal na Večeru (tudi kot urednik), od leta 2006 pa je novinar na Delu (medtem je bil nekaj časa tudi odgovorni urednik), Novinar C (Majda Vukelić) pa je Delova novinarka že od leta 1986. Vsi novinarji pišejo tako poročila kot tudi komentarje. Novinar A je mlajši, novinar B srednjih let, novinar C pa malce starejši. Vprašanja so bila odprta in so se nanašala na naslednja ključna področja: opredelitev žanrskih prvin poročila in komentarja ter njuna opredelitev danes; jezik v novinarskih besedilih in osebni stil pisanja novinarjev; odnos med novinarji in uredniki; viri informacij in izbira sogovornikov v novinarskih prispevkih; vključevanje osebnih stališč v žanre, ki niso interpretativni; spremembe v načinu novinarskega dela (honorarne zaposlitve, mladi novinarji, ukinjena mentorstva, izobraževanje, kompetentnost, napredek tehnologije, itd.). Za intervjuje so bili načrtno izbrani tisti novinarji, katerih prispevki so bili vključeni tudi v diskurzivno analizo. Z osebnim srečanjem in pogovorom je bilo mogoče ugotoviti razloge za njihov način pisanja in dobili vpogled v njihov način dela.

7.2.1 Opredelitev žanrskih prvin poročila in komentarja, njuno prepletanje ter njuna definicija danes

Vsi trije novinarji so poročilo in komentar opredelili podobno. Kot je rekel novinar B: »S poročilom novinar obvešča javnost o tem, kaj se je dogajalo nekje, v nekem državnem organu ali skupnosti, s komentarjem pa izraža komentator svoje mnenje o dogajanju v nekem državnem organu ali skupnosti. V tem je ključna razlika.« Vsi so poudarili pomembnost meje med opisovanjem dogajanja in podajanja mnenja o njem, a hkrati opozorili, da ravno ta meja danes izginja. Prav tako naj bi izginjalo poročilo samo: »Klasičnih ni, razen morda na spletnih straneh ali v obliki agencijskih vesti, ki obstajajo v tiskovnih agencijah. Ostali mediji poročila skorajda ne poznajo več v praksi, « je povedal novinar A in dodal: »Zato, ker to, kar je danes

poročilo, je jutri že stara novica. V časopisih pišemo zgodbe, pišemo analize, članke, intervjuje. Skratka vse, kar prinaša dodano vrednost.« Za odsotnost klasičnih poročil v časopisih je po njihovem mnenju kriv napredek tehnologije, predvsem pojav družbenih omrežij in raznih spletnih portalov, ki (nekako od leta 2005 dalje) omogočajo hiter prenos informacij v družbi in imajo to prednost, da neko novico objavijo takoj, ko zanjo izvejo. Poročila o dogodkih v časopisih so tako postala zastarela in brezsmiselna, ker ne prinašajo ničesar, česar javnost še ne ve. Se je pa zato pojavil nov žanr: »Ne znam vama opredeliti tega žanra oziroma kaj bi bilo to. Zato ker danes medijskih oziroma novinarskih besedil ne moreš več umeščati v te idealno - tipske žanre. Po tem takem bi to bil članek, po mojem. Prinaša informacije, ozadje,« je razložil novinar A. Govor je bil tudi o komentatorskem poročilu, novinar C pa je izpostavil vidik, ki je pri tem novem žanru zelo sporen: »Mi velikokrat govorimo o komentiranih poročilih. V bistvu se je ta meja precej zabrisala. Problem pri tej meji je, da mogoče kdaj bralec ne ve, kaj izhaja iz nekega poročila, in kaj si ti kot avtor zraven dodal.« Za primer je podal poročilo o dogajanju na neki tiskovni konferenci, ki mu sledi še novinarjeva interpretacija podatkov: »Pri nas se šteje to kot dodana vrednost, da moramo mi bralcu povedati, da je statistika ponazorila to pa to, kar pa pomeni za državo ali njen BDP to pa to. Tako da to je nekaj, kar se danes izrazito goji, in je tako tudi prav.« Danes torej govorimo o izginjanju poročil iz časopisov, mešanju interpretativnih prvin z informativnimi in pojavu novega žanra, ki bralcu poleg podatkov istočasno ponuja še njihovo interpretacijo. Novinar B ob tem opozarja: »V nekem članku so interpretacije in razlage, ki so novinarske, dostikrat nujne. Ljudem pa mora biti jasno in prezentno, kdaj gre za neko osebno mnenje ali razlago novinarja, in kdaj za objektivna dejstva ali razlago nekoga drugega. Tu mora biti sporočevalec fer do svoje publike.« Novinar A je ob tem vprašanju izpostavil še razliko med ideologijo in zdravo pametjo: »/.../ ne vem, če sem jaz ideološko opredeljen, zagotovo pa se mi zdi, da skušam v tekstih uporabljati čim več zdrave pameti. Ker to je tisto, kar nas lahko reši. Povejte mi, ali je objektivno, da kot novinar samo napišeš, kaj je nekdo izjavil, četudi tega ne umestiš v kontekst, pa pokažeš, da se (ta človek) laže in zavaja? Kaj je tu sedaj objektivno?«

7.2.2 Jezik v novinarskih besedilih in osebni stil pisanja novinarjev

Na področju jezika so se vprašanja navezovala na opredelitev osebnega stila pisanja posameznega novinarja. Iz odgovorov je bilo mogoče razbrati, da tej temi ne posvečajo veliko

pozornosti. Novinar B je tako rekel, da bi se temu vprašanju najraje izognil, če je to možno, novinar C pa je dejal, da je njegov jezik suhoparen in dolgočasen, ker piše o pravosodnih zadevah. Le novinar A je nekoliko širše spregovoril o svojem stilu pisanja: »Jaz sem nekoč imel bolj nabrekel jezik, zdaj imam pa bolj tehničnega, se mi zdi. /.../ Pogosto sem precej ciničen v svojih tekstih.« Sledil je pogovor o (ne)načrtnosti uporabe stilno zaznamovanih jezikovnih sredstev v komentarjih. Ponovno so se vsi strinjali, da je jezik nekaj, kar neguješ skozi čas, in nekaj, kar pride v komentarjih »iz človeka samega«, torej spontano. Novinarja A in B sta poudarila pomembnost branja leposlovnih knjig za širjenje besednega zaklada, vsi pa so se strinjali v tem, da nekateri novinarji res obvladajo uporabo aktualizmov ali ustvarjanje ironije, kar je po njihovo pogosto tudi glavni razlog, da ljudje berejo njihove komentarje in kupijo časopis. Nihče od vprašanih o svojem jeziku ne razmišlja ravno veliko. Novinar A je na primer rekel le, da se včasih ujame, da piše predolge povedi, ki jih mora naknadno krajšati ipd. Izbrani novinarji torej svojemu načinu pisanja in rabi besedišča ne posvečajo veliko pozornosti. Povedali so, da je to bolj predmet razmisleka študentov na fakulteti, in ne dolgoletnih novinarjev.

7.2.3 Viri informacij in izbira sogovornikov v novinarskih prispevkih

Na področju virov informacij in sogovornikov, ki jih novinarji vključujejo v svoje prispevke, je bilo glavno vprašanje, kaj je pri njihovi izbiri zanje ključno. Novinar A je svoj izbor sogovornikov utemeljil takole: »Danes, ko prodaje časopisov upadajo, res skušamo čim več običajnih ljudi vpeljati v svoje zgodbe. /.../ Mi absolutno iščemo sogovornike iz vseh sfer družbe. Pogosto so sicer uradni, velikokrat pa skušamo tudi ljudi pripeljati v svoje zgodbe. Ljudi, ki so naleteli na neko težavo, ki se jim je zgodila krivica.« Takšen izbor sogovornikov je sicer v notranji politiki redkejši, je še pojasnil (kar se ujema tudi z najinimi lastnimi ugotovitvami), v drugih redakcijah pa ga uporabljajo zelo pogosto. Nekoliko drugačno stališče pa je zavzel novinar B, ki prednost daje kvaliteti informacije in ne njeni morebitni všečnosti med bralci: »Odvisno je od tega, kakšne informacije iščeš. Če skušaš ugotoviti, kaj je odločilo ustavno sodišče o tem, ali mora Janša v zapor ali ne, je to čisto brez veze na ulici spraševati. Ali pa spraševati politike. Ker oni tega ne vejo. To je pač treba vprašati ustavne sodnike, do njih pa ni enostavno priti.« Novinar C je povedal, da od uradnih virov »pobere(m) res minimum, vse ostalo pa preverja(m) pri svojih virih,« ki so po 30 letih pokrivanja dogajanja v pravosodju že povsem ustaljeni in zanesljivi.

7.2.4 Odnos med novinarji in uredniki

Na področju odnosa med novinarji in uredniki je bila pozornost namenjena predvsem temu, ali uredniki uredništvo vodijo po najvišjih standardih ter kakšne so razlike med uredniki v 90 letih prejšnjega stoletja in danes. Vsi trije novinarji so najprej povedali, da je uredniško delo zelo težavno delo. Novinar B je poklic opisal takole: »Nekdo časopis sestavlja. To je trdo delo, ki vzame ogromno časa. Mukotrpno delo, ki se veliko premalo ceni. /.../. Delaš samo še to in nič drugega. Nimaš več zasebnega življenja, praktično, niti družine. In takšnih ljudi, ki so pripravljeni vse žrtvovati, je zelo zelo malo. Sploh na daljši rok. In zato plačajo tudi zelo visoko ceno.« Novinarja B in C sta povedala, da so uredniki v preteklosti svoje delo opravljali doslednejše kot ga uredniki danes: »In danes je težko najti dobre urednike. Jih ni veliko v tej državi. /.../ Poznam jih nekaj, ki so desetletja garali z novinarji /.../ ne da bi se jim kdo zahvalil za veliko delo, ki so ga naredili,« je povedal novinar B, novinar C pa je o aktualnih urednikih izrazil razočaranje in zaskrbljenost nad omejenim znanjem: »Uredniki so bili nekoč ljudje, ki so, preden so prišli na uredniški sestanek, prebrali Times, avstrijski časopis, angleški, francoski, ameriški časopis, in rekli, kaj se na svetu dogaja in kako to nas zadeva. Danes pa se mi zdi, da tam po enih svojih njivicah malo kopljemo, in da je tega širokega pogleda in enega takega svetovljanskega pristopa absolutno premalo.« Novinar C je spregovoril tudi o površnosti današnjih urednikov: »Preden sem jaz prvi tekst za Sobotno prilogo oddala, mi ga je urednik petkrat zavrnil... 'imaš predolge stavke, ta informacija manjka, to si napisala nerazumljivo.' Danes tega ni več. Tako kot s človeka 'pade', tako gre v časopis.« Vsi uredniki so za opisano situacijo v uredništvih obeh časopisov in kot dejavnik upadanja kakovosti prepoznali časovno stisko pri delu, ki je posledica pojava novih medijev, in pa krajši rok za oddajo posameznega prispevka, saj mora danes manjše število novinarjev opravljati delo, ki ga je včasih večje. Pri vseh je bilo zaznati, da so bili z delovnimi razmerami in načinom dela bolj zadovoljni v preteklosti, po njihovem mnenju pa so tudi takratni uredniki zaradi zgoraj opisanih dejavnikov svoje delo lahko opravljali bolj kakovostno in poglobljeno od današnjih. Težave v uredništvih, pravijo, pa se pojavljajo tudi pri neizkoriščenosti potenciala in neustreznem ravnanju z mladimi novinarji.

7.2.5 Spremembe v načinu novinarskega dela

Največja sprememba po mnenju vseh novinarjev je bila ta, da so v časopisnih hišah ukinili mentorstvo za mlade novinarje oziroma novinarje začetnike. Vsak mladi novinar je namreč nekoč imel mentorja, torej starejšega novinarja, ki mu je svetoval pri delu in ga nadzoroval. Učil ga je jezika, pisanja, razmišljanja in zbiranja informacij. Danes mentorstva v takšni obliki skoraj ni več, kar prinaša tudi svoje posledice. Kot razlaga novinar B: »Mentorstvo je v veliki meri bilo zelo zmanjšano, pa tudi slabše je plačano. Zato tudi je več napak danes v časopisih. Meni je žal, ampak tisk danes ni več toliko močan, kot je bil pred desetletji. Danes imamo manj denarja in ne moreš posvetiti toliko finančnih sredstev vzgoji mladih, da jim prenašamo znanje, ker morajo ljudje enostavno delati. Ne moreš enemu novinarju dati, naj se ukvarja z enim mladim cele tedne ali mesece.« Novinar C se je strinjal in dodal: »Jaz vidim tudi pri nas na Delu, da so mladi sami sebi prepuščeni in zaradi tega zagotovo trpi kvaliteta. Za mano ni treba nič popravljati, ampak jaz sem za to rabila 15 let, ne. Danes pridejo mladi in so vrženi v visoko politiko.« Napake ali površnost pri mladih novinarjih vprašani absolutno povezujejo tudi z novo obliko dela, ki je povečini honorarno. Kot pravi novinar A: »/.../ veliko novinarjev je bodisi preko nekih avtorskih pogodb, študentskih, brez pravic. Mislim, da to ni prav. Tudi s tem, ko nekomu ne zagotoviš socialne in druge varnosti, ne moreš od njega pričakovati ne kakovostnega dela in ne neodvisnega dela. To je problem.« Še zadnji problem, ki so ga prav tako vsi trije vprašani izpostavili, pa je časovna stiska, ki je posledica pojava novih medijskih platform ter po njihovem vodi v preobremenjenost novinarjev in manj kakovostne izdelke: »/.../ so mladi ljudje, ki so prisiljeni praktično se spoznati na vse. Prisiljeni se mi zdi, da nimajo niti časa, da bi sami pri sebi razmislili o stvareh, ker je tempo pač takšen, kot je. Na internet se daje nemudoma stvari gor /.../ Tudi napake so včasih res katastrofalne, ki jih v mojih časih ne bi nikoli bilo,« je povedal novinar C. Tudi novinar A je izpostavil časovno stisko: »Vedno manj nas je, kar pomeni, da vedno več delamo. Vedno manj časa imamo za neko bolj poglobljeno analizo in raziskovanje. Roki za oddajo so vedno krajši in zaradi tega se tudi določene zgodbe, ki terjajo več časa za obdelavo, manj pojavljajo v časopisih.« Novinar B je za konec trenutno situacijo na časopisnih hišah oziroma njihovo največjo težavo povzel takole: »Moraš danes na en drug način informacije ponuditi bralcem, da jih bodo pripravljene plačati. In tu še nimamo vseh odgovorov. Kot ne znamo na spletu ravno prodati teh izdelkov in zaslužiti, tako v tisku še nismo čisto našli teh formul, kako

drugače narediti, da bi bili še vedno relevantni in zanimivi za ljudi, in da bi ponujali nekaj novega, ne tisto, kar je že bilo en dan prej na spletu objavljeno.«

8 DISKUSIJA

Različni avtorji (Košir 1988; Van Dijk 1988; Bhatia 1993; 2002) žanr opredeljujejo kot stalno obliko novinarskega sporočanja s stabilno formo, prepoznavnimi jezikovno-stilnimi značilnostmi in formalno-vsebinskimi besedilnimi lastnostmi. Žanri so hkrati zgodovinske kategorije, ki jih, kot pišejo Koširjeva (1988), Poler Kovačičeva (2004a) in Bhatia (2004), določajo čas in prostor, v katerem nastajajo, ter najširše družbene spremembe, ki so neločljivo povezane z načinom novinarskega dela. Skladno z ugotovitvami omenjenih avtorjev je bil ključni namen tega magistrskega dela ugotoviti, kako sta se žanra komentar in poročilo v dveh od največjih slovenskih dnevnikov, Delu in Večeru, spreminjala v zadnjih dobrih dvajsetih letih. Poleg značilnosti obeh žanrov v izbranem obdobju je bil cilj tudi ugotoviti, zakaj sta imela takšne značilnosti oziroma zakaj so se spreminjale. Diskurzivna analiza je pokazala, da sta se žanra v posameznem časopisu v istem letu razlikovala zanemarljivo tako z vidika superstrukture in prevladujočega diskurza, medtem ko je bilo v jezikovnih in stilnih značilnostih precej razlikovanja, najbolj opazne razlike na omenjenih ravneh pa so se pojavile med posameznimi leti, tudi znotraj istega časopisa.

Po Koširjevi (1988) je glavna naloga novinarja v komentarju raziskati ozadje posameznega dogodka in pojasniti kompleksna razmerja med dogodki, prek česar lahko bralec dogajanje razume v logiki naravne zakonitosti. Ta žanr sestavljajo uvod z izhodiščno točko komentarja, jedro s pojasnilom novinarjevih stališč in zaključek, ki sporoča poanto zapisanega (Košir 1988, 83–85). Diskurzivna analiza je pokazala, da je tipični komentar v izbranih letih v obeh časopisih ohranjal opisano strukturo in njene značilnosti, spreminjal pa se je glede na obseg vključitve in način razlage temeljne komentatorske kategorije – ozadja. Iz velikega naslova komentarja bralec zaradi odsotnosti informacij o vrsti dogodka in akterjih oziroma razmerjih med njimi ni mogel razbrati teme. Izjema je bil Delov komentar iz leta 2014, v katerem je bilo naslov v širši kontekst mogoče umestiti prek napovedi teme, zapisane ob avtorjevem imenu in priimku. Naslovi komentarjev so imeli v obeh časopisih najpogosteje pozivno-pridobivalno funkcijo, le v letih 1990 in 2014 so bili v Večeru tudi maloštevilni naslovi z informativno-stališčno funkcijo. Interpunkcijski naslovi so bili prisotni le v Večeru leta 1990 in 2005. V vseh letih so z uporabo pridevnikov, prislovov in samostalnikov, ki so (v kontekstu) delovali polemično, novinarji že v naslovu nakazali na problematičnost dogajanja v nadaljevanju in bralca s tem usmerili k načinu branja nadaljevanja. V **uvodu** so novinarji predstavili

najaktualnejši vidik oziroma glavni zaplet dogajanja, ki so ga podrobneje razdelali v jedru. Zastavili so ga problemsko, z izpostavljanjem nasprotujočih si stališč vpletenih akterjev ter opozarjanjem na stanja in dogodke, ki se (bralcu) ne bi smeli zdeti samoumevni in zahtevajo premislek. Hkrati so v splošnem, prek obravnave v skupini, predstavili ključne akterje in razmerja med njimi ter s tem že delno predstavili kontekst dogajanja. V **jedru** so novinarji opisali in razložili aktualno dogajanje in ga prepletali s posameznimi specifičnimi dogodki ter vlogo akterjev v njih. Leta 1990 so novinarji v okviru interpretacije omenjenega največ pozornosti namenili razlagi in umeščanju preteklih dogodkov v sedanje stanje ter s tem pojasnili vzroke zanj. Bralec komentarja je zato v tem letu razumel vzročno-posledična razmerja med dogodki ter njihovimi akterji in zakaj so pomembni za sedanjost. V Delu so se v primerjavi z Večerom, kjer so se novinarji bolj kot ozadju posvetili kontekstu, komentatorji ozirali še globlje v zgodovino in širše na mednarodno družbeno-politično prizorišče. V Večeru so novinarji razlago in interpretacijo konteksta pogostejše kot v Delu prepletali s povzetki in navajanjem izjav virov informacij, ki so bolj kot potrjevanju novinarjevih lastnih stališč prispevale k bralčevemu razumevanju dogajanja z več vidikov. V letih 2005 in 2014 so novinarji v okviru razlage in interpretacije dogajanja ostajali zgolj pri njegovem najbolj vidnem, problematičnem vidiku. Vzrokov zanj niso iskali v globljih, sistemskih družbenih dejavnikih, ampak so jih pojasnjevali na osnovi poenostavljenih, splošno sprejetih razlag ter v zadnjem letu tudi na osnovi statističnih podatkov in informacij iz poročil različnih državnih institucij. V teh letih so ustvarili vtis, da odsotnost ozadja 'nadomeščajo' s kritiko in obravnavo (nekaterih) virov informacij ter akterjev na sarkastičen način ter vključevanjem sicer ne nujno bistvenih informacij oziroma njihovim podajanjem na način, ki naj bi zbudil bralčevo ogorčenje. V **zaključku** so novinarji ocenili aktualno stanje oziroma dogajanje in predvidevali o njegovem razpletu glede na svoja stališča in njihovo interpretacijo iz jedra besedila. Skladno s poglobljeno razlago konteksta in ozadja so novinarji leta 1990 v zaključku dali vtis, da razumejo aktualno dogajanje kot množico manjših, med seboj prepletenih in odvisnih dogodkov. Ustvarja se vtis, kot bi iz dogajanja izstopili in ga zaobjeli s perspektive zunanjega opazovalca, in tako razplet predvidevali na 'celoviti' ravni. Zaradi tega je bila njihova ocena manj oprijemljiva z vidika navajanja posameznih imen (akterjev) in (njihovih) dejanj, kar je bilo značilno za leti 2005 in 2014. V teh letih so se novinarji pri oceni razpleta nanašali na posamezne vidike dogajanja in nadaljevali s kritiko v jedru izpostavljenih posameznikov in njihovih dejanj. Njihova predvidevanja so ob tem najpogostejše temeljila na obče veljavnih in sprejetih dejstvih ter prepričanjih.

Ugotovitve diskurzivne analize tipičnega komentarja, ki se nanašajo na razliko obsega in načina predstavitve ter komentiranja ozadja leta 1990 na eni in ostalih izbranih let na drugi strani se skladajo tudi z ugotovitvami Koširjeve. Že leta 2003 je ugotovila, da vsebina komentarjev postaja zmeraj manj tehtna in argumentirana, nepodprta z arhivskim gradivom in strokovnim mnenjem ter s tem manj kakovostna (Košir 2003). Te značilnosti so, kot so povedali novinarji v intervjujih, posledica predvsem spremenjenih okoliščin in načina novinarskega dela ter uredniškega pristopa. V okolju, kjer je posamezni novinar ob zmanjšanem številu zaposlenih primoran opravljati več dela (hkrati) in pisati o temah, za katere ni specializiran oziroma se nanje ne spozna popolnoma, in kjer so časovni roki zmeraj bolj omejeni, medijev pa je vedno več in s tem težnje po aktualnosti in novosti, vsebina nastaja hitreje in manj premišljeno. K opisanemu prispeva še manjša doslednost urednikov. Zaradi časovne stiske morajo tudi ti opravljati vedno več dela hkrati in imajo na voljo veliko manj časa (kot v preteklosti) za širjenje svoje razgledanosti ter obveščenosti prek spremljanja tujih medijev, zato in zaradi pomanjkanja finančnih sredstev pa so njihove (z)možnosti pri izobraževanju ter uvajanju v kakovostno novinarsko delo pri mladih novinarjih zmeraj manjše.

Večerovi in Delovi komentarji so bili tudi z jezikovnega vidika vsa leta oblikovani kot jasno izraženo stališče posameznih novinarjev. Ti so se vključevali v besedilo, sodili, sklepali in pozivali bralce k razmisleku o izbranem dogajanju ali tematiki. V Delu so to najbolj izrazito počeli leta 1990, ko so se v analiziranih komentarjih v besedilo vključevali kar 81-krat, kar je precejšnja razlika od 29-krat v letu 2005 ali 39-krat v letu 2014. Pri Večeru pa lahko opazimo obratno težnjo, torej rast tovrstnega početja novinarjev, kjer so se leta 1990 za to odločili 34-krat, v letu 2005 in 2014 pa že 56-krat. Medtem ko so se novinarji v Večeru v besedilo vključevali skozi celoten prispevek, so se v Delu pogosto odločali za sicer prav takšen način pisanja, ampak z dodatnim poudarkom proti koncu besedila, torej v zadnjem odstavku. To je bilo najbolj razvidno leta 1990, ko je bil zadnji odstavek komentarja zapisan v obliki ene same zapletene metafore, ki je povzemala celoten komentar in ustvarila tudi navezavo z njegovim naslovom.

Aktualizirana jezikovna sredstva so bila prisotna v komentarjih obeh časopisov. Najbolj opazne in največkrat uporabljene so bile **metafore**. Analiza obeh časopisov v posameznih letih je pokazala zanimivo krivuljo v priljubljenosti njihove uporabe, saj se je zdelo, da so

Večerovi novinarji sledili Delovim. Namreč, leta 1990 je bilo v analiziranih Delovih komentarjih kar 31 metafor, v Večerovih pa le 6. Leta 2005 jih je bilo v Delu 6, v Večeru pa 12, leta 2014 pa jih je bilo v Delu in Večeru enako, 17. Metafore so se v komentarjih pojavljale predvsem z vlogo poenostavljanja težje razumljivih konceptov, popestritve besedila in karikiranja določene (politične) situacije. Zanimivo je, da je bilo od vseh vrst metafor v vseh letih in obeh časopisih največ kognitivnih metafor, ki se v jeziku udejanjajo v stalni obliki, sledile so jim metafore, ki so sestavine frazemov in kreativne metafore, najmanj pa je bilo metafor, ki so tipični publicizmi. Slednjih tudi ne moreva šteti za žanrotvorne v komentarjih. Te so sicer pogoste v informativnih besedilih (Červ 2008). V letu 2005 je bilo v obeh časopisih kreativnih metafor najmanj, kar povezujeva s spreminjanjem načina novinarskega dela, torej pisanjem v skrajšanem časovnem okviru in hkrati za več medijskih platform, ki pogosto novinarjem zavira ustvarjalnost. Vse vrste metafor in frazemov so večinoma imele negativni, posmehovalni ali cinični učinek oziroma negativni vrednotenjski konotativni pomen, ki ga Kržišnikova (1996, 176) povezuje z vzdušjem v neki družbi oziroma vzdušjem, ki ga sredstva javnega obveščanja želijo v njej ustvariti. Sama je v svoji raziskavi frazemov v Delu v letih 1991 in 1995 na notranjepolitičnem področju ugotovila, da je bilo teh skoraj enako število v obeh letih, medtem ko sva v najini analizi leta 2005 opazili njihov precejšnji upad. Manjše število metafor in frazemov v komentarjih vprašani novinarji razlagajo s pomanjkanjem časa v dnevnem delovnem procesu, kjer je zaradi časovne stiske jezikovna ustvarjalnost včasih zapostavljena. Prav tako za manj aktualizirani jezik v zadnjih letih krivijo dejstvo, da ne berejo veliko leposlovnih knjig, obenem pa menijo tudi, da je vsebina pomembnejša od stila pisanja, in zato več poudarka dajejo na njo. Še več, nekateri celo menijo, da je prekomerna raba stilno zaznamovanih jezikovnih sredstev pri posameznih novinarjih posledica nepoznavanja vsebine, o kateri pišejo. Druga najpogostejša stilno opazna sredstva so bile **ekspresivne besede**, s katerimi so novinarji običajno slabšalno ali posmehovalno vrednotili vsebino. Leta 1990 so prevladovale v Delu, leta 2005 in 2014 pa v Večeru. Z uporabo čustveno zaznamovanih besed novinarji ne izražajo svojih stališč neposredno, temveč prek njih vrednotijo pojave glede na to, ali jih štejejo kot dobre ali slabe (Bednarek 2006, 19). Novinar ob pisanju komentarja z načrtnimi jezikovnimi izbirami z bralcem ustvarja posebno subjektivizirano vez. Z namenom, da bi mu čim bolj uspešno posredoval svoje misli in stališča, bralcu podaja interaktivno oziroma empatično subjektivizacijo pojavov, ki jih opisuje, kar pomeni, da s subjektivizirano interpretacijo apelira na misli bralcev, podkrepljuje pa jo z določenimi stilno opaznimi jezikovnimi sredstvi

(Scheibman v Bednarek 2006, 20). Ekspresivnim besedam so sledile ozko knjižne besede, ki so bile v Večeru v letih 1990 in 2014 zopet pogosteje uporabljene od Dela, ter **publicizmi** in **novе besede**, od katerih so se slednje pojavljale samo v Večeru v letu 1990 in ne zaradi poimenovalne praznine, temveč z namenom smešenja. Porast ozko knjižnih besed (5-krat več jih je bilo v Večeru leta 2014 v primerjavi z letom 2005) je mogoče razložiti s spremembo tona, v katerem so novinarji pisali, ki je bil precej oster in je izražal pesimističen pogled na stanje v državi. Ozko knjižne besede so tako naredile komentarje bolj resne in uradne. Prav tako je bilo leta 2014 v Večeru več konkretnih podatkov in manj humorja, kot ga je bilo v prejšnjih letih, česar pa ni mogoče reči za Delo, ki je vseskozi ponujalo duhovite komentarje. Humornost novinarjev je bila torej prisotna vsakokrat, razen pri Večeru v letu 2014, sarkazem vsakokrat, razen pri Delu v letu 2014, ironijo pa le pri Večeru v letih 2005 in 2014. Poleg omenjenih tehnik poživitve besedila in ustvarjanja premorov med branjem za razmislek o vsebini, so bili v analizo vključeni še pogostost postavljanja vprašanj (retoričnih in navadnih), raba navednic, ponavljanje besed oziroma besednih zvez ter raba pogovornega in uradnega jezika. Slednjega ni bilo v nobenem analiziranem komentarju, pogovorni pa je bil zelo pogost, pravzaprav ga ni bilo le v Večeru v letu 1990 in v Delu leta 2014. Zanimivo je, da je bilo pogovornega jezika v Delu skozi leta čedalje manj, v Večeru pa čedalje več, vselej pa je bil prisoten z namenom ustvarjanja navidezne domačnosti med novinarjem in bralcem ter podajanja mnenj, ki so delovala logična in 'splošno sprejeta'. Enake ugotovitve veljajo tudi pri odločanju novinarjev za ponavljanje določenih besed ali besednih zvez, kjer je to v Delovih komentarjih skozi leta ostajalo enako ali upadalo, pri Večerovih pa naraščalo. Raba navednic z namenom ironije ali sarkazma je v Večeru z leti padala, v Delu pa iz velike pogostosti v letu 1990 skoraj izginila v letu 2005 in se približno v polovičnem obsegu vrnila leta 2014. Postavljanje vprašanj je bilo v prispevkih redko, pojavljala so se le v Večeru v letih 2005 in 2014, pogosteje v zadnjem, predvsem v vlogi dramatizacije in vodenja bralca skozi prispevek. Specifična izbira besed je lahko močno orodje za doseganje ali sporočanje določenega ideološkega stališča. Prepričanja in predsodki posamezne družbe se lahko z novinarjevo zavestno rabo določenega jezika krepijo. Kieran (v Richardson 2007, 64) pravi, da mora novinar v svojem prispevku (komentarju) stremeti k temu, da bo prepričal bralce, da je njegov opis oz. interpretacija določenega dogodka ali teme edina racionalna in primerna. Časopisi morajo prikriti dejstvo, da so institucija oziroma oblika institucionaliziranega diskurza. Glavna naloga novinarja je, da institucionalizirane izjave (časopisa in virov informacij) ubesedi na način, ki spominja na medosebno sporočanje, torej na način, ki se

približa bralcu kot posamezniku. Ta naloga se ne uresničuje samo v stilu pisanja, ampak tudi v ideologiji: institucionalizirani koncepti morajo biti razloženi kot osebne misli (Fowler 1991, 47). Razlogi za izbiro določenih aktualizmov (npr. pogovornih ali ekspresivnih besed) so pogosto v želji novinarja po konstrukciji iluzije o neformalnosti in poznanem ter prijateljskem odnosu med njim in bralcem, da bi posredovali določeno prepričanje. Pogovornost tako implicira skupen pogled na svet in način pojmovanja stanja v družbi, ki ne potrebuje razlage ali argumentacije (Fowler 1991, 57). Še več, novinar lahko celo na novo konstruira ali spremeni prepričanja bralcev od tistih že ustaljenih pred branjem njegovega besedila (Reah 1998, 53–76). Analiza je pokazala, da so se novinarji vsa leta pri argumentaciji zanašali na najrazličnejše omenjene aktualizme, včasih celo bolj kot na razne podatke in dejanske tehtne argumente.

Komentarji obeh časopisov so bili običajno pisani v tvorniku, le v letih 2005 in 2014 se je pri Delu pojavljal tudi trpnik. Najpogostejše oblike povedi so v vseh letih bile krajše in daljše, eno- in večstavčne povedi, ki so se prepletale skozi celotno besedilo. Vloga daljših povedi je bila predvsem razlagalna, vloga krajših pa dramatična ali humorna. Izjema je bil le Večer v letu 1990, kjer so prevladovala daljše večstavčne povedi. Žanrska analiza po Bhatii (1993, 22–31) prvo stopnjo razdelitve jezikovne analize posveča analizi leksikalno-slovničnih značilnosti oziroma analizi pogostosti skladenjskih lastnosti. Skladenjska analiza izbranih komentarjev je pokazala, da kljub temu, da Bhatia rezultate tovrstne analize imenuje za žanrotvorne, jih v tem primeru za takšne ni mogoče imenovati. V komentarjih vseh analiziranih let ni prevladovala ena sama tipična stavčna oziroma skladenjska struktura.

Sklicevalni avtomatizmi so bili v vseh letih v obeh časopisih izjemno redki, tako da jih ne moremo šteti za žanrotvorne. Navajanje izjav virov informacij je bilo brez izjeme upovedeno v obliki citatne sklicevalnosti. Poročanje o virih glede na zanesljivost oziroma nezanesljivost je bilo v vseh letih in obeh časopisih izraženo morfemsko, le leta 2014 v Delu besedno.

Po Koširjevi (1988, 73) je **običajno poročilo** najpogostejši žanr v dnevnem tisku z nalogo poročati o dogodkih, ki so se že zgodili. Sestoji se iz glave z naslovom in podnaslovom ter telesa brez uvoda in zaključka. Korošec (1998, 50–53) je prvi dve kategoriji umestil v naslovje, vanj je vključil še nadnaslov in sinopsis, katerega glavni namen je bralcu ponuditi najpomembnejše informacije. Sinopsisu, kot piše Van Dijk (1988, 52–56), sledi poročanje o

dogodkih oziroma dejanjih vpletenih akterjev, nato pa o kontekstu in ozadju. Poročilo lahko vključuje tudi kategorijo posledic, včasih v obliki besednih odzivov vpletenih akterjev, in komentar kot oceno aktualnega dogodka ali pričakovanje posledic. Poročilo po opredelitvi Van Dijka mora vključevati povzetek oziroma naslovje in sinopsis po Korošcu ter glavne dogodke, ostale kategorije pa so prepuščene novinarjevi odločitvi. Diskurzivna analiza je pokazala, da je tipično poročilo v obeh časopisih, v vseh izbranih letih vključevalo obvezne kategorije (razen Večerovo poročilo 2014) in besedne odzive, izjave virov informacij (včasih kot posledice) in oceno trenutnega ali prihodnjega dogajanja kot neobvezne kategorije, kar bova natančneje razložili v nadaljevanju. Analiza je ob tem pokazala, da je po letu 2005 oziroma leta 2014 običajno poročilo, kot ga opredeljuje Koširjeva (1988), izginilo iz dnevnega tiska. Najpogostejši žanr v tem obdobju je imel prvine informativnega članka in komentatorskega poročila glede na opredelitev Koširjeve (1988).

Naslovje tipičnega poročila je v vseh izbranih obdobjih in v obeh časopisih vključevalo veliki naslov in podnaslov. Nadnaslov se je pojavil leta 1990 in 2005 v Večeru in leta 2005 v Delu, sinopsis pa je bil odsoten le leta 2014 v Večeru. V naslovu tipičnega poročila obeh časopisov so v letih 1990 in 2014 novinarji podali informacije o vrsti akterjev dogodka. Delovi naslovi v teh letih so bili natančnejši z vidika opredelitve razmerja med akterji in dogodki prek glagola, na osnovi česar je bralec temo poročila lahko razbral že iz naslova. Naslovi poročil so bili v vseh letih in obeh časopisih tipično poimenovalno-informativni in informativno-stališčni, le pri Večeru leta 2005 izključno informativno-stališčni. Interpunkcijski naslovi so bili v Večeru pogostejši kot v Delu, posamezno ločilo pa ni prevladovalo nad ostalimi. Leta 2014 tovrstnih naslovov poročil ni bilo. V obeh časopisih je leta 1990 veliki naslov nadaljevanja poročila na naslednji strani, ko ni bil enak tistemu na prvi, naslov na začetni dopolnil z dodatnimi podatki o vrsti dogajanja in razmerjih med akterji ter ga v primeru Večera s tem pojasnil. V obeh časopisih je izstopal naslov leta 2005, ki je vključeval izjavo vira informacij in akterja oziroma njihovo stališče do dogajanja. Nadnaslov (v omenjenih letih) je imel vlogo napovedi teme poročila ali posameznega dogodka, o katerem so novinarji poročali v nadaljevanju. V podnaslovu (z izjemo Dela leta 2005) so novinarji zapisali glede na veliki naslov podrobnejše informacije o vrsti dogodka in akterjih oziroma vključili nove. Podnaslov (z nadnaslovom) v Večeru je imel torej vlogo pojasnjevanja velikega naslova glede na opredeljene značilnosti. Podnaslov Delovega poročila je leta 2005 po vzoru velikega naslova sporočal o stališčih vpletenih akterjev do dogajanja, leta 2014 pa je pred začetkom besedila vključeval izrecno

napoved teme. Sinopsis je vključevalo Delovo poročilo v vseh letih in Večerovo leta 1990 in 2005. Delo je prek vseh let ohranjalo pravi sinopsis, v Večeru pa se je kot del telesa leta 2005 pojavil nepravi. V sinopsisu so novinarji obeh časopisov in v vseh letih, v katerih so ga vključili v poročilo, zapisali identifikacijske podatke o dogajanju z odgovori na temeljna novinarska vprašanja o vrsti in času dogajanja ter (nekaterih) vpletenih akterjih oziroma sporočili glavne sklepe ključnih akterjev in virov informacij (razen en primer v Večeru leta 2005). Podatki iz sinopsisa leta 2005 v Večeru in 2014 v Delu se v telesu besedila niso več ponovili. Leta 2014 je odsotnost običajnega poročila že na strukturni ravni, z vidika značilnih oziroma obveznih kategorij poročila po Koširjevi (1988) in Van Dijku (1988), pokazala odsotnost sinopsisa.

Telo poročila se je leta 2005 v obeh časopisih glede na sosledje in obseg posameznih kategorij od preostalih let najbolj razlikovalo. Izključno leta 1990 se je tipično poročilo pričelo na 1. in nadaljevalo na naslednjih straneh. Besedilo na 1. strani v Večeru je bil sinopsis, ki se v nadaljevanju ni ponovil, Delo pa je vključevalo tako poročila, ki so se na začetek s 1. strani v nadaljevanju neposredno navezovala, kot tudi takšna, ki so v nadaljevanju nastopala kot samostojna. Novinarji so na začetku poročila (v Večeru vidno ločeno z odstavkom) v tem letu poročali o poteku dogajanja in (ponovno) zapisali njegove identifikacijske podatke, med katerimi so se nekateri že pojavili v sinopsisu. Poročilo je v tem letu vključevalo še predstavitev konteksta dogajanja z vidika predhodnih dogodkov in s tem vzrokov zanj, ki so ga novinarji predstavili v okviru izjav oziroma njihov povzetkov virov informacij ali samostojno. Njihove izjave so novinarji v omenjenem letu uporabili tudi za natančnejše pojasnjevanje (in upravičevanje) zapletov pri obravnavanem dogajanju in njegovo oceno. V Večeru in Delu v primeru poročila, ki se je neposredno navezovalo na začetek s 1. strani, so novinarji poročali še o sočasnem dogajanju na z glavnim povezanih področjih in napovedali ter ocenili prihodnje dogajanje (v Večeru vidno ločeno z odstavkom). Značilnosti Delovega poročila, ki za Večerovega niso veljale, so bili sprotno novinarsko povzemanje dogajanja, okvirčki z dodatnimi informacijami o glavnemu sorodnem dogajanju oziroma manjših dogodkih na obravnavanih področjih in v prvi vrsti poročil mednaslovi, s katerimi so novinarji poročanje o sočasnem dogajanju ločili od poročanja o glavnem. V Večeru je v tem letu nastopala še kategorija posledic. Leta 2014 je tipično poročilo vključevalo vse v letu 1990 opisane kategorije (razen posledic) ter vrsto informacij, viri informacij pa so imeli enako vlogo. Ključna značilnost, po kateri se je poročilo leta 2014 razlikovalo od poročil ostalih let

in zaradi česar sva ga prepoznali kot preplet komentatorskega poročila in informativnega članka, je bilo ponavljajoče se novinarsko vključevanje v besedilo. Delovi novinarji so se vključevali predvsem z uporabo samostalnikov, pridevnikov in besednih zvez, ki so v kontekstu imeli vlogo vrednostnih sodb, Večerovi pa prek sprotnega povzemanja ter pojasnjevanja dogajanja, sploh v primerih, ko so o njem poročali s strokovnimi izrazi. V obeh časopisih so glede na ostali analizirani leti v okviru konteksta izpostavljali vzročno-posledične povezave med preteklim ter sedanjim in prihodnjim dogajanjem. Z vsem opisanim so ustvarili vtis, da je njihov glavni namen kompleksno 'zgodbo' bralcu predstaviti na enostavno razumljiv način. Za razliko od Večera so novinarji v Delu ožje dogajanje v okviru glavnega včasih napovedali z mednaslovom. Telo poročila leta 2005 je bilo sestavljeno skoraj izključno iz povzetkov in citatov izjav virov informacij, samo novinarsko besedilo pa je imelo vlogo zgolj smiselnega povezovanja mnenj podobno oziroma nasprotno mislečih virov. Posameznih kategorij poročila novinarji niso zapisali v značilnem oziroma določljivem sosledju. V ospredju so bila stališča posameznih virov do aktualnega dogajanja in njegova ocena, ki sta bili v Delovem poročilu tudi edini kategoriji. V Večerovem poročilu so novinarji v okviru povzetkov in citatov virov informacij podajali tudi informacije o kontekstu dogajanja z vidika predhodnih dogodkov in posledic. Poročilo obeh časopisov v tem letu je delovalo kot 'prizorišče' za soočenje nasprotujočih si stališč različnih virov informacij s tekmovalno retoriko. Novinarji obeh časopisov so v tem letu povzemali podatke STA, kar se je izkazalo v vključevanju iste vrste oziroma istih posameznih virov informacij in akterjev ter izjav s podobno vsebino. V obeh časopisih so novinarji stališča nasprotno mislečih skupin ločili z mednaslovi. Večerovo poročilo je imelo tudi okvirčke z dodatnimi informacijami, kamor so novinarji zapisali izjave virov informacij, ki jih v telo niso vključili.

Uvajanje cenejših poročevalskih vrednot aktualnosti in dramatičnosti, ki sta izstopali v tipičnem poročilu leta 2005 z retoriko političnega 'boja' različno mislečih in 2014 v kontekstu k negativnemu usmerjenih novinarskih vrednostnih sodb ter vpletanja številčnih vrednosti kot ogrožajočih, pojav novinarskega komentiranja in presojanja v poročevalskih vrstah ter zapostavljanje novinarske ubesedovalne kompetence na račun nizanja citatov sogovornikov, ki pomeni nevarnost novinarske manipulacije zaradi izbire specifičnih citatov in s tem tudi črno-bele predstavitve dogajanja, so v svojih raziskavah ugotovili tudi različni avtorji (Heinrich v Erjavec 1999, 97–98, Košir 2003 in Kalin Golob 2004a). Pojav teh značilnosti utemeljujejo s komercializacijo medijskih vsebin v okviru družbeno-ekonomsko splošno

veljavnih kapitalističnih načel in težnjo k zmanjšanju stroškov produkcije na račun večanja dobička ter z demokratizacijo medijev in njihove vsbine, kar je privedlo do ohlapnejših jezikovnih in žanrskih konvencij. Današnji položaj medijev kot tržnih subjektov, odvisnih od prodaje, so v intervjujih potrdili tudi novinarji. Odsotnost običajnega poročila v zadnjih nekaj letih in njegovo nadomeščanje s prispevki z značilnostmi komentatorskega poročila in informativnega članka, ki ga tudi sami niso znali točno umestiti, so utemeljili s ciljem bralcu ponuditi dodano vrednost z možnostjo globljega vpogleda in boljšega razumevanja dogajanja. To se jim zdi nujno zaradi skoraj takojšnje zastarelosti informacije, kar se je zgodilo s pojavom interneta in družbenih omrežij, in predvsem zaradi težnje pritegniti ljudi (naročnike ali kupce časopisa) z novostjo in relevantnostjo, ki bosta odtehtali takojšnjo možnost obveščenosti prek netiskanih medijev. Pri tem se zavedajo nejasnosti 'novega' žanra z vidika meje med tistim, o čemer novinar dejansko poroča, in tistim, kar kot pojasnilo ali komentar doda sam. V svoji diplomski nalogi, v kateri je raziskoval prisotnost izvenekstualne subjektivitete v Delovih poročilih, je Premrl (2009, 10) sicer ugotovil, da manevrski prostor pri avtorjevem osebnem udejstvovanju pri poročilih ni povsem zaprt in da »pisci mnogokrat posegajo tudi po različnih stilno zaznamovanih sredstvih, s katerimi na deloma prikrit način vpeljejo v prispevek subjektivne prvine.«

Večerova poročila so se od Delovih vsa leta z vidika jezika razlikovala predvsem v vrsti uporabljenih povedi oziroma ritmu besedila. Večerovi novinarji so poročila pisali v obliki krajših in daljših eno- in večstavčnih povedi, ki so jih prepletali v besedilu, medtem ko so Delovi novinarji uporabljali izključno dolge večstavčne povedi. Večerova poročila so bila tako lažje berljiva in bolj dinamična, hkrati pa tudi bolj enostavna in lažje razumljiva, medtem ko so Delova od bralca pri razumevanju zahtevala več pozornosti. V letu 1990 je bilo za oba časopisa značilno pisanje v tvorniku in trpniku, v letih 2005 in 2014 pa se je pri obeh pojavljal le tvornik.

Novinarji se niso v besedilo vključevali samo v Večeru v letih 1990 in 2005, so pa to počeli v ostalih letih v obeh časopisih, najbolj pogosto v Večeru leta 2014, kjer so izrecno vrednotili posamezno dogajanje ter podajali sklepe in napovedi. Poleg izražanja svojega mnenja so novinarji občasno izrazili tudi svoj osebni stil pisanja z različnimi tehnikami popestritve besedila. Medtem ko pogovornega jezika, ironije in sarkazma ni bilo v nobenem izmed analiziranih poročil, pa je bila humornost avtorjev prisotna pri obeh časopisih v vseh letih.

Sicer ne tako potencirana kot pri komentarjih, a vseeno opazna. Skoraj v vseh letih (z izjemo Večera leta 1990 in Dela leta 2014) so novinarji v poročilih postavljali tudi vprašanja, ki niso bila retorična, z njimi so prisilili bralca, da je naredil premor med branjem in tudi sam razmislil o vsebini prispevka, hkrati pa prispevek razdelili na več segmentov. Uradovalni jezik je bil le v Delu in deloma Večeru leta 1990, v kasnejših letih pa je popolnoma izginil. Korošec (1993, 1229) pravi, da po letu 1990 v slovenskem poročevalstvu takšnega besedja ni več, ker je samoupravno besedišče nasploh izumrlo tudi v takratnem političnem jeziku. Tak govor označuje kot brezbarven in hermetičen ter o njem meni, da slabo odraža spremembe v družbi, ker družbenopolitični delavci s političnimi frazami lahko enostavno zamegljujejo slabo vsebino in odgovornost posameznikov.

Stilno zaznamovanih jezikovnih sredstev oziroma aktualizmov je bilo v poročilih obeh časopisov malo. Zanimiva je na primer primerjava med Delom in Večerom v letu 1990, kjer pri poročilih prvega ni bilo nobenih aktualizmov, pri poročilih drugega pa 5, med katerimi je bila tudi ena metafora, ki je sestavina frazema. Še ena metafora te vrste in pa ena kognitivna metafora sta se pojavili v analiziranih poročilih, in sicer v Večeru leta 2005 in v Delu leta 2014 (to je bil tudi edini aktualizem). Vloga, ki so jo vse tri opravljale je bila bolj popestritvena kot razlagalna. V poročilih Dela iz leta 2005 in Večera iz leta 2014 aktualizmov ni bilo. Vprašani novinarji so večinoma bili odprti do rabe aktualizmov v žanru informativne zvrsti in menili, da niso moteči, če niso uporabljeni za prikrito izražanje novinarjevega lastnega mnenja.

V analizo so bili vključeni tudi primeri poročila v Večeru iz leta 2014, ki po Kalin Golobovi »ohranja le še formalno, zunanjo podobo poročila z nadnaslovom, podnaslovom in sinopsisom, osrednje besedilo pa je bolj ali manj komentar dogajanja« (2004b, 707). O posameznih primerih tovrstnih poročil, ki niso t. i. komentatorska poročila, so novinarji v opravljenih intervjujih govorili kot da to v nobenem primeru niso poročila, da tega žanra ne bi znali opredeliti oziroma da ne sodijo v nobenega od prvotnih idealno-tipskih novinarskih žanrov. Še najbližje so, po njihovih besedah, članku. Opisana poročila v Delu niso bila prisotna v tolikšnem obsegu.

Sklicevalni avtomatizmi so bili zelo redko v rabi, le en v Večeru leta 2005, zato niso žanrotvorni. Navajanje izjav virov informacij je bilo v obeh časopisih vsakokrat upovedeno s

citatno sklicevalnostjo. V Večeru so lastne novinarjeve besede in izjave virov informacij prepletali uspešnejše, v smislu, da je poročilo imelo dober tok in ritem, medtem ko so bila Delova poročila včasih kot okoren 'kolaž' izjav s spremnim besedilom novinarja, ki je pogosto vključevalo le glagole rekanja. Tak način pisanja je najbolj do izraza prišel leta 2005, ko je različic tovrstnih glagolov bilo kar 18. Kalin Golobova ob tem pojavu opozarja na prekomerno rabo citatne sklicevalnosti in pogostost takšnih poročil, ki so sestavljena samo iz navedkov: »novinarjevi so le spremni stavki z glagoli rekanja, ki se na navedke navezujejo ali jih napovedujejo. Pogosto celo stilno okorno« (Kalin Golob 2004b, 706). In še, kljub ugotovitvam Korošca (1998, 209), da premi govor v poročevalstvu najdemo razmeroma redko, je najina analiza pokazala ravno nasprotno. V letih 2005 in 2014 je prevladoval v obeh časopisih, v letu 1990 pa so se novinarji pogostejše odločali za zapis v odvisnem govoru. Izrazito je bilo tudi prizadevanje novinarjev po uravnoteženosti izjav, ki so si bile nasprotujoče, kar se prav tako ujema z ugotovitvami Kalin Golobove pri njeni analizi poročil o vstopu Slovenije v Nato (2004b). Poročanje o virih glede na zanesljivost oziroma nezanesljivost je bila najpogostejša v Delu leta 1990, v vseh letih in obeh časopisih je bilo izraženo izključno morfemsko (le enkrat besedno).

Verodostojnost poročanja o dogodkih je pogojena z mnenjsko raznolikostjo oziroma z novinarjevim vključevanjem raznolikih mnenj različnih vrst virov informacij (Erjavec 1999). Diskurzivna analiza je pokazala, da so v celotnem analiziranem obdobju v žanrih prevladovali uradni viri, v poročilu obeh časopisov in Večerovem komentarju izključno takšni, v Delovem komentarju pa so se ob teh v zadnjih dveh letih pojavili tudi neuradni. Na neuradne vire oziroma 'navadne' državljane so se v komentarju Delovi novinarji nanašali, ko so komentirali področja na ravneh, na primer referendumski izid o Zakonu o RTV in izkušnje ljudi s Stanovanjskim skladom RS, ki so se teh neposredno dotikala. Nasprotno jih v Večerov komentar in poročilo obeh časopisov v takšnih primerih niso vključili, čeprav so jih omenjali kot akterje in bi bilo vključevanje oziroma poročanje o njihovih mnenjih utemeljeno, na primer v okviru poročanja o čakalnih dobah pacientov v UKC Ljubljana. Uradni viri ob tem niso bili raznoliki, prevladovali so politiki, gospodarstveniki in strokovnjaki z zadnjega področja, kar pa je bilo glede na prevladujoči tematiki poročil pričakovano. Vendar, ko so imeli novinarji tematiko, na primer vsebino Zakona o RTV, z vključitvijo tako virov iz sfere politike kot iz medijske stroke možnost predstaviti z različnih zornih kotov, so prek izbora posameznih izjav in načina obravnave virov poudarili stališče najvplivnejših in tudi sicer

najbolj slišanih, v tem primeru politike. Viri informacij v komentarjih so imeli v primerjavi s poročili manj izrazito vlogo z vidika obsega povzetkov ali citatov njihovih izjav v razmerju s preostalim besedilom in z vidika same vsebine. Informacije, ki so jih podali, zaradi novinarskega poudarjanja lastnih stališč in interpretacije dogajanja niso bile ključne in so prvo kvečjemu podpirale in osvetljevale. Novinarji so jih uporabili za prikazovanje in dodatno razlago konteksta oziroma ozadja in potrjevanje njune interpretacije, v Večeru v letih 2005 in 2014 pa so ob tem prek uporabljenih izjav sporočali o lastni kritiki posameznih akterjev in njihovih dejanj. Ključna razlika pri obravnavi uradnih oziroma neuradnih virov (v Delu) je bila obravnava zadnjih izključno kot (homogene) skupine medtem ko so med prvimi (v Delu v letu 1990 in v Večeru v vseh letih) imenovali tudi posameznike. Glavna razlika med vrstami vključenih virov po letih je bila ta, da v zadnjih dveh letih v nasprotju s 1990 niso prevladoval politične osebnosti, tudi ko bi bilo glede na temo to pričakovati, ampak stroka s področja gospodarstva (Večer) ter državne institucije oziroma njihovi dokumenti in raziskave javnega mnenja (oba časopisa). Leta 2014 so komentatorji obeh časopisov (državne) institucije predstavljali personificirano in metonimično in na ta način poudarjali njihovo moč ter vpliv. Vloga virov informacij v poročilu je bila ključna, saj so novinarji prek povzetkov in citatov njihovih izjav in stališč poročali o aktualnem dogajanju, opisovali in pojasnjevali njegov kontekst in posledice ter ocenjevali njegovo nadaljevanje. Leta 2005 so povzetki in citati njihovih izjav obsegali besedilo skoraj v celoti. Glede na vsa leta in oba časopisa so v poročilu prevladovali viri s politično funkcijo (teh ni bilo le v Delovem poročilu v letu 2014), leta 2005 pa ob teh še predstavniki slovenske in tuje medijske stroke, civilne družbe, kulture in novinarskega ceha in leta 2014 predstavniki državno-gospodarskih institucij (Večer) ter sodstva in zdravstva (Delo). V prvem in zadnjem analiziranem letu novinarji predstavnikov stroke (z obravnavanih področij) oziroma ostalih vrst virov informacij niso vključili. Glede na vrsto, obseg in vlogo vključenih virov informacij je izstopalo leto 2005. Kljub njihovi raznovrstnosti so novinarji v tem letu dogajanje opisali in 'interpretirali' izključno z vidika virov z največ družbeno-politične moči, političnih predstavnikov, saj so med izjavami oziroma stališči ostalih vrst virov zapisali (le) takšne, v katerih so se ti odzivali na ravnanje in kritiko (sebe) najvplivnejših. V konkretnem primeru, poročanju o izidu referendumu in vsebini Zakona o RTV, je v zgornjem kontekstu najbolj presenetilo to, da novinarji (slovenski) medijski stroki niso 'dopustili' komentiranja vsebine zakona (v Delu jo je komentirala tuja) v nasprotju s politiki, ki so zaradi odsotnosti ustreznega izobrazbenega ozadja za takšne ocene v primerjavi s stroko veliko manj kompetentni. Na ta način novinarji

strokovnjakom niso le odvzeli 'dodane vrednosti', ampak tudi potrdili obstoječe razmerje družbene moči s pripisovanjem in potrjevanjem vpliva že tako najvplivnejših. Takšno potrjevanje statusa qou so dosegli tudi prek uporabe teme poročila kot ogrodja za merjenje moči med pripadniki različnih političnih opcij, ki so v svojih izjavah poudarjali pravilnost lastnih stališč in zanikali vrednost nasprotnih, in prek predstavljanja virov z največ (politične) moči kot subjektov dogajanja zaradi povezovanja z besednimi procesi oziroma ostalih kot manj aktivnih s povezovanjem z mentalnimi.

Ključna ugotovitev diskurzivne analize na področju virov informacij se torej nanaša na njihovo neraznolikost v izbranem obdobju v obeh slovenskih dnevnikih, tako v razmerju med uradnimi in neuradnimi viri ter znotraj uradnih. Tudi Poler Kovačičeva (2004b) je v svoji raziskavi na tem področju ugotovila rutinizacijo slovenskega novinarstva oziroma da si novinarji ne prizadevajo več pridobiti mnenj čim več vključenih strani. Glede na ugotovitve iz intervjujev z novinarji je pri razpravi o (ne)raznolikosti virov treba upoštevati tudi tematsko področje. Ravno notranjepolitično področje je tisto, kjer je dogajanje najpogosteje omejeno izključno na javno prepoznavne, uradne (politične) figure, zaradi česar so po mnenju novinarjev ti tudi najbolj relevantni viri informacij. V ostalih redakcijah naj bi glede na odgovor enega izmed novinarjev (Večera) v zgodbe vključevali zmeraj več raznolikih sogovornikov, tudi zaradi želje povečati privlačnost vsebine za občinstvo v obdobju, ko prodaja časopisov upada.

Viri tipičnega komentarja in poročila oziroma skupine političnega in profesionalnega značaja, ki so jim pripadali, so bili tudi akterji analiziranih besedil. Ob omenjenih so se v posameznih letih pojavili še nekateri drugi, v komentarju obeh časopisov leta 1990 so večjo skupino predstavljali (nekateri) jugoslovanski narodi in leta 2014 v Delovem poročilu pacienti UKC Ljubljana in v Večerovem sindikati. Akterje glede na družbeni položaj in vpliv so novinarji v obeh žanrih obravnavali na podoben način kot vire, pri čemer je bila najpogostejša značilnost glede na vsa leta potrjevanje obstoječega razmerja družbene moči. To so novinarji dosegli s povezovanjem akterjev z družbeno-politično močjo s tvornimi glagolskimi oblikami oziroma s trpnimi v primeru 'navadnih' državljanov in nepriviligiranih skupin, s predstavljanjem zadnjih kot homogene skupine (ne da bi imenovali posameznike) in z izrecnim upovedovanjem odvisnega razmerja. Na enak način kot v okviru virov so tudi v okviru akterjev leta 2014 institucije obravnavali personificirano. V zvezi z novinarsko predstavitvijo

in obravnavo akterjev so ključne še tri značilnosti. V komentarju obeh časopisov leta 1990 je izstopalo razlikovanje med 'nami' in 'ostalimi', v konkretnem primeru Slovenci oziroma zagovorniki zmanjšane vpliva skupnega jugoslovanskega vodstva na politiko posameznih republik ter ostalimi narodi, predvsem Srbi, oziroma zagovorniki ideje o federativni ureditvi Jugoslavije po letu 1990. Prvo skupino so novinarji prikazovali brez sarkazma in omalovaževanja, jo predstavljali kot nujno merilo za ravnanje ostalih narodov in drugače mislečih ter jo povezovali z družbeno-političnimi koncepti, značilnimi za sodobne zahodne demokracije. Drugo skupino so s povezovanjem z glagoli in besednimi zvezami, ki so v kontekstu po novinarjevem mnenju negativne lastnosti teh akterjev poudarjali, omalovaževali in jo predstavljali kot (politično) nazadnjaško. Delitev (akterjev) v homogene skupine in njihovo poenostavljeno, kategorično predstavljanje v medijih po Fowlerju (1991) pomeni nevarnost za nastanek in širjenje stereotipov v medijih. Hkrati je takšno vrednotenje oziroma identifikacija s tistim, kar pomembnega drugega ne določa, temelj oblikovanja identitete (Delanty v MacDonald 2003). Oblikovanje nacionalne identitete Slovenije je bilo, kot pišeta Kaldor in Vejodja (1999), najintenzivnejše ravno v tem obdobju tik pred osamosvojitvijo in po njej. V letih 2005 in 2014 so v obeh žanrih, ko je nastopala kot akter, novinarji EU v odnosu do Slovenije obravnavali kot zunanjega ocenjevalca in avtoriteto ter pogoj in prisilo za uvajanje sprememb ali novosti v različnih družbeno-političnih sferah, v konkretnih primerih pri spreminjanju medijske zakonodaje in ureditve ter na področju bančništva. To so najpogosteje dosegli z vključevanjem izjav virov informacij, v katerih so ti EU izpostavljali kot zgled, se obračali nanjo po strokovno mnenje in jo izrecno omenjali kot pogoj za (spremembo) političnih in gospodarskih aktivnosti Slovenije. Takšen način obravnave EU kot akterja ter njenega razmerja do Slovenije je skladen z ugotovitvijo Vogrinčič Čepičeve (2009), da EU od priključitve naprej za Slovenijo pomeni ideološko orientacijsko točko ter referenco za grajo ali pohvalo (Slovenije) v kontekstu zunanje, abstraktne tvorbe, ki jo je zmeraj znova treba opredeliti v odnosu do (slovenskega) naroda. Ob tem so v obeh žanrih leta 2014 novinarji politiko oziroma pristojne posameznike obravnavali kot najodgovornejše in najzmožnejše za izboljšanje stanja na več področjih v državi, v konkretnem primeru zdravstva, bančništva in gospodarstva v splošnem. V komentarju so jim zapovedovali njihove naloge oziroma izražali upanje na njihovo angažiranost, v poročilu pa so vključevali izjave virov informacij, v katerih so se ti obračali na politike.

Na osnovi ključnih sporočil, besed in novinarske obravnave virov je bilo razvidno, da se je prevladujoči diskurz v besedilih z leti spreminjal. Značilnosti in spremembe so sovpadale s širšim družbeno-političnim dogajanjem v Sloveniji v zadnjih dobrih dvajsetih letih in s spremenjenimi novinarskimi praksami kot posledico. Prevladujoči diskurz je v posameznem letu veljal za oba žanra v obeh časopisih. Leta 1990 so novinarji poudarjali edinstvo in pripravljenost Slovenije (v notranjepolitičnem okviru) sodelovati v prizadevanjih za skupni cilj, doseči čim večjo politično neodvisnost v odnosu do skupne jugoslovanske države. V tem kontekstu je v tem letu prevladoval socialistični diskurz, v osrčju katerega je po Heywoodu (2007) identificiranje posameznika v razmerju do družbene interakcije in kolektivne akcije ter vrednote skupnosti in enakosti. V poročilu istega leta sta se ob tem pojavila še dva diskurza. Novinarji so v okviru teženj Slovenije po spremenjenem političnem in državnem statusu na jugoslovanski in mednarodni ravni poudarjali načela demokracije, konsenza in ustavnosti, značilna za sodobne zahodne demokracije, s katerimi Heywood (2007) opredeljuje liberani diskurz in ideologijo. Oblikovanje političnega sistema, osnovanega na teh vrednotah, je bil po Kuzmaniću (1999) tedaj glavni cilj Slovenije v procesu osamosvajanja, že leto poprej pa je slovenska vlada sprejela ustavna dopolnila, ki so se nanašala na pospešeno demokratizacijo in politični pluralizem (Prunk 2008). Z vidika načina pisanja, ki je spominjal na popisovanje dnevnih redov sej politikov, in vključevanja zgolj uradnih virov informacij, je bil za poročilo leta 1990 značilen tudi birokratski diskurz, ki ga Fowler (1991) opredeljuje z naštetimi značilnostmi. Avtor problematičnost prevladujočega nanašanja novinarjev na stališča posameznikov iz vrst političnih in ostalih družbenih elit, ki že kot taka temeljijo na uradni ideologiji, vidi v medijskem reproduciranju tovrstnih stališč in s tem potrjevanju obstoječega razmerja razporeditve družbene moči ter v novinarskem privzemanju značilnosti diskurza z vidika vsebine in značilnosti jezika (Fowler 1991). Leta 2005 je slovenska politika intenzivno prilagajala zakonodajo glede na načela in zahteve EU, prioriteta na notranjepolitičnem področju pa sta postali pospešena liberalizacija in privatizacija gospodarstva (Prunk 2008). Kot popolnoma nasprotno prvemu izbranemu letu so novinarji leta 2005 v ključnih sporočilih in besedah poudarjali vrednote individualizma in tekmovalnosti. Te so značilne za neoliberalni diskurz (Fowler 1991; Harvey 2005; Fairclough 2010), ki je v omenjenem letu prevladoval v obeh dnevnikih. Pomembna vsebinska značilnost besedil v letu 2005 in glede na opredelitve omenjenih avtorjev naslednja ključna značilnost neoliberalnega diskurza je (bila) odvzemanje prostora za javno razpravo o temeljnih družbenih temah, saj so novinarji o izidu referendumov o Zakonu o RTV in vsebini zakona poročali oziroma ju komentirali (zgolj)

kot politično tekmovanje med pripadniki različnih opcij. Na osnovi tega je bil znotraj neoliberalnega prisoten tudi spektakelski diskurz, ki je po Debordu (1999) diskurz nenehnega avtoportetiranja oblasti ter občinstva kot potrošnika spektakla. Zaradi vključevanja zgolj uradnih, elitnih virov informacij je bil za poročilo tega leta značilen birokratski oziroma uradniški diskurz po Fowlerju (1991). Ta se je pojavljal tudi v komentarju z novinarskim posnemanjem tedaj prevladujoče (tekmovalne) retorike slovenske politične elite, sicer sarkastično, v kontekstu njene kritike in poročanju o potrebi po spremembi njihovega odnosa do 'navadnih' državljanov. Vendar, kot pišeta Fowler (1991) in McChesney (2008), medijska kritika in s potrebami po družbenih spremembah povezani cilji, upovedeni z jezikom elite (predmetom kritike), z ideološkega vidika obstoječe razmerje družbene moči še dodatno krepi. Za poročilo leta 2005 je bil značilen še diskurz oziroma strategija razlikovanja po Erjavčevi (2008) pri obravnavi EU kot akterja (v razmerju do Slovenije). V tem kontekstu so novinarji predstavili Slovenijo, tedaj že polnopravno članico EU, kot državo, ki (še) ne dosega evropskih standardov (na medijskem področju), ne da bi te oziroma pojem 'evropskost/evropski' natančno opredelili v okviru izbranih izjav virov informacij ali sicer. Tudi leta 2014 je v obeh žanrih obeh časopisov prevladoval neoliberalni diskurz. V tem letu so ga novinarji potrjevali v skladu z naslednjo značilnostjo glede na opredelitve različnih avtorjev (Fowler 1991; Harwey 2005; Heywood 2007 in Fairclough 2010) – poudarjanjem osrednje vloge gospodarstva in z njim povezanih razmer v družbi ter njegovim usmerjanjem političnega dogajanja. V obeh žanrih se je ob oziroma znotraj tega pojavil še diskurz krize, ki se je kazal prek različnih značilnosti. V obeh so novinarji s pogostim navajanjem številčnih in odstotnih vrednosti uporabili strategijo kvantifikacije, ki po Fowlerju (1991) znotraj omenjenega diskurza velja za strategijo zbujanja strahu in nelagodja pri bralcu. Povprečni bralec prek številčk ne razume bolje konteksta neke situacije ali problema, a si zapomni ponavljajoče se vrednosti v določenem (negativnem) kontekstu. V obeh žanrih so aktualno gospodarsko krizo, v okviru te posamezna področja (na primer zdravstvo, bančništvo, itd.) in njene posledice razlagali in prikazovali pavšalno. V komentarju so vzroke zanjo in posledice prikazali izključno kot posledico individualnega, točno določenega vedenja (na primer potrošnikovega strahu, zapiranja ruskega trga, itd.), ne da bi izpostavili nujno po prevpraševanju globljih, sistemskih vzrokov in značilnosti obstoječega družbeno-političnega sistema. V Večerovem poročilu so o političnih odločitvah za radikalne (varčevalne) ukrepe poročali kot o naravnem koraku, ponovno brez razmisleka o njihovi utemeljenosti, in v Delu posledice zaskrbljujočega finančnega stanja (v zdravstvu) slikali prek podrobnosti, ki si jih

bralec zlahka predstavlja in razume. S prikazovanjem in opozarjanjem zgolj na negativne izide sicer kompleksnega dogajanja in procesov novinarji, kot piše Mylonas (2012), (gospodarsko) krizo predstavljajo eshatološko in jo objektificirajo kot nekaj, kar je mogoče izmeriti in razumeti na osnovi vsakdanje, osebne izkušnje. V okviru komentiranja posledic gospodarske krize in razpleta v prihodnosti so novinarji v komentarju obeh časopisov krizo in z njo povezane procese sprememb prikazali kot nekaj zunanjega, časovno nedoločenega, brez konkretnih akterjev v ozadju. Po drugi strani so slovenski (nacionalni) prostor, ki mora na te spremembe in posledice odgovoriti, časovno zamejili s prihodnostjo, določili akterje, aktualni politični vrh, in jim 'predlagali' konkretne rešitve oziroma obveznosti. Opisano, neotipljivost procesov, ki izhajajo izven nacionalnega prostora, in opredeljenost zadnjega, je značilno za globalizem kot diskurz globalizacije po Faircloughu (2010).

9 SKLEP

Različni avtorji (Košir 2003; Kalin Golob 2004a, 2004b; Poler Kovačič 2004a, 2004b; Merljak Zdovc 2007; Legan Cvikl 2011) so ugotovili, da sta demokratizacija in uvedba kapitalističnega sistema v Sloveniji ključno sooblikovala slovenski medijski prostor in s tem vplivala tudi na novinarsko delo ter značilnosti žanrov. Ker se slovenske in tuje študije osredotočajo na posamezna področja v okviru žanrskih, diskurzivnih in jezikovnih raziskav in ne zajemajo diskurzivnih praks v časopisnih žanrih v celoti, je bil glavni namen tega magistrskega dela ugotoviti, kako sta se žanra komentar in poročilo v Delu in Večeru na vseh omenjenih ravneh spreminjala od osamosvojitve Slovenije do danes. Ključni metodi v nalogi sta bili žanrska in jezikovna analiza izbranih besedil v okviru KDA.

Pri odgovoru na prvo raziskovalno vprašanje, ugotoviti, kako so se spreminjale žanrske konvencije in zahteve v izbranih žanrih v obeh časopisih, so bile uporabljene žanrska analiza, analiza diskurzov in analiza makropropozicij znotraj KDA. V analizo je bilo vključenih petnajst komentarjev in petnajst poročil s področja notranje politike. Analiza je pokazala, da sta oba žanra v vseh izbranih letih na ravni superstrukture ohranjala zanju značilne in obvezne kategorije glede na opredelitvi Koširjeve (1988) in Van Dijka (1988), razlike med leti pa so se pojavile v razmerju med posameznimi kategorijami, načinu podajanja informacij znotraj njih in v primeru poročila spreminjanja njegove funkcije. Novinarji so v komentarju leta 1990 svoja stališča in interpretacijo aktualnega dogajanja (predmeta komentarja) oblikovali na osnovi dobrega poznavanja in vpogleda v preteklo in tedanje, z aktualnim ohlapneje povezano dogajanje. V tem letu so največ pozornosti vsebinsko in količinsko posvetili kontekstu in ozadju. V letih 2005 in 2014 so ti kategoriji zapostavljali na račun kritike posameznih akterjev dogajanja in vključevanja informacij, ki so imele namen šokirati in pri bralcu povzročiti ogorčenje, njihova stališča pa so temeljila na obče sprejetih razlagah in retoriki na način 'kaj si jaz mislim o tem'. Prevladujoči žanr na področju notranje politike je bil leta 1990 in 2005 še običajno poročilo, ki ga leta 2014 v obliki, opredeljeni po Koširjevi (1988) in Van Dijk (1988), ni bilo več. V tem letu je prevladoval žanr s prvinami komentatorskega poročila in informativnega članka kot preplet informativne in interpretativne zvrsti. Ključne razlike med leti so bile poročilo kot sestavljanka citatov virov informacij leta 2005 glede na zgodnejše obdobje, ko je v poročilu prevladovalo besedilo avtorja samega, in novinarsko vključevanje v besedilo z vrednostnimi sodbami in interpretacijo ter ponazarjanje dogajanja s številčnimi

vrednostmi leta 2014, kar za leti poprej ni bilo tipično. V komentarje in poročila so novinarji, z izjemo Delovega komentarja zadnjih dveh let, vključevali izključno uradne vire informacij, neraznolike glede na njihov družbeni in profesionalni položaj. Tako so prevladovali viri s politično močjo, v zadnjih dveh letih pa ob teh še viri z gospodarskega področja ter leta 2005 tudi slovenska in tuja medijska stroka. Tudi med akterji so se najpogosteje pojavljali posamezniki ali skupine s (politično in gospodarsko) odločevalsko močjo. Nastopali so tudi akterji z manj ali nič družbeno-političnega vpliva, ki pa so jih novinarji zmeraj obravnavali kolektivno. Ključna ugotovitev glede novinarske obravnave virov informacij in akterjev je potrjevanje obstoječega razmerja družbene moči z novinarskim poudarjanjem vpliva že tako vplivnih.

Diskurzivna analiza je pokazala, da so se žanrske konvencije spreminjale sočasno s spremenjenim družbeno-političnim okoljem in prek tega prevladujočim diskurzom v izbranih prispevkih. Pred nastopom demokratizacije slovenske družbe in prevlado kapitalističnega sistema z osamosvojitvijo je v komentarju in poročilu o notranji politiki prevladoval socialistični diskurz (Heywood 2007) z novinarskim poudarjanjem vrednot edinosti, sodelovanja in kolektivne akcije. Družbeno-politični sistem po vzoru sodobnih zahodnih demokracij in vključitev Slovenije v EU in NATO se v slovenskih dnevnikih zrcalita prek vrednot individualizma in tekmovalnosti ter izpostavljanja gospodarstva in njegovih institucij kot osrednjih določevalcev splošnega stanja in toka dogodkov v državi, kar potrjuje prevlado neoliberalnega diskurza (Fowler 1991; Harvey 2005; Fairclough 2010) v izbranih časopisih. V okviru tega diskurza, ki odraža načela kapitalističnega družbeno-gospodarskega sistema, sta težnjo po preiščenosti in poglobljenosti novinarskega besedila nadomestili vrednoti aktualnosti in dramatičnosti (Košir 2003; Kalin Golob 2004a), cilj zmanjšanja stroškov produkcije pa ob tem povzroča vse večjo rutinizacijo novinarskega dela (Košir 2003; Poler Kovačič 2004a).

V okviru odgovarjanja na drugo raziskovalno vprašanje, ugotoviti, katere jezikovne prvine konstituira poročilo in komentar v posameznem obdobju oziroma kaj so ključne značilnosti pisanja novinarjev v izbranih žanrih in obdobjih, sta bili uporabljeni jezikoslovna in stilistična analiza izbranih komentarjev in poročil. Analiza je vključevala preučevanje pojavljanja in vloge naslednjih elementov: sklicevalnih avtomatizmov, aktualizmov, uradovnega in pogovornega jezika, ponavljanja besed in besednih zvez, rabe navednic, postavljanja vprašanj,

ironije, sarkazma, humornosti, tvornika in trpnika, vključevanja novinarja v besedilo, navajanja izjav virov informacij, izbire glagolov rekanja, funkcij naslova, najpogostejših vrst povedi ter poročanja o virih glede na zanesljivost oziroma nezanesljivost. Analiza je ponudila rezultate, na podlagi katerih lahko določene jezikovne prvine štejemo za žanrotvorne, in rezultate, ki so preveč splošni ali nekonsistentni, da bi lahko na njihovi osnovi sklepali o tipičnih žanrskih potezah prispevkov. Za vse komentarje obeh časopisov v izbranih letih je bilo značilno, da sklicevalni avtomatizmi v njih niso bili tipični, da so med besedami s stilnoplastnim kvalifikatorjem prevladovalle ekspresivne besede, ki imajo slabšalno, posmehovalno ali šaljivo konotacijo, da je bila najpogostejše uporabljena metafora kognitivne vrste, da uradovnega jezika ni bilo, da je bilo pogovornega jezika veliko (v 83,5 odstotkih analiziranih komentarjev), da so se novinarji odločali za ponavljanje besed in besednih zvez, prav tako za rabo navednic, sarkazem in humornost, da so pisali v tvorniku, da so se vključevali v besedilo, da so izjave virov informacij navajali s citatno sklicevalnostjo, da so imeli naslovi pozivno-pridobivalno funkcijo, ter da je bilo poročanje o virih glede na zanesljivost oziroma nezanesljivost izraženo morfemsko. Vsi naštetih elementi so bili sestavni in tipični za žanr komentar ter tako žanrotvorni. Za vsa poročila obeh časopisov v izbranih letih pa je bilo značilno naslednje: niso vsebovali sklicevalnih avtomatizmov, v 83,5 odstotkih tudi besed s stilnoplastnimi kvalifikatorji ne, v njih ni bilo neologizmov, metafore in frazemi so bili v 50 odstotkih poročil, uradovni in pogovorni jezik nista bila skoraj nikoli oziroma nikoli prisotna, prav tako ni bilo ironije in sarkazma, humornost pa je bila vsakokrat. Postavljanje vprašanj ni bilo vsa leta tipično, prav tako ni vsa leta prevladoval tvornik. Novinarji so se večinoma vključevali v besedilo, izjave so navajali izključno s citatno sklicevalnostjo, funkcije naslovov pa so se skozi leta izmenjevale. Poročanje o virih glede na zanesljivost oziroma nezanesljivost je bilo vsakič upovedeno morfemsko. Vse naštete značilnosti pri poročilih lahko imenujemo žanrotvorne.

V okviru odgovora na tretje raziskovalno vprašanje, kako žanrske značilnosti razumejo novinarji, je bila uporabljena metoda poglobljenih, pol strukturiranih intervjujev s tremi avtorji analiziranih komentarjev in poročil. Vprašanja so se nanašala na to, kako sami opredeljujejo žanra, kako se pri pisanju držijo žanrskih konvencij in kakšna jezikovna sredstva uporabljajo pri posameznem. Skladno s teorijo o žanru (Košir 1988; Van Dijk 1988; Bhatia 1993) so novinarji sami poročilo opredelili kot žanr, v katerem javnost obveščajo o dogajanju in komentar kot žanr, v katerem sporočajo svoja stališča o dogajanju. Z vidika

jezika so ob tem izpostavili, da si pri pisanju komentarjev dovolijo več spontanosti kot pri pisanju poročil, ki zahtevajo bolj suhoparen jezik, in da je stil, osnovan na čutu za rabo jezika in stilno zaznamovana sredstva, pogosto tisti, ki bralce pritegne k prebiranju komentarja. Z vidika spreminjanja žanrskih značilnosti so tudi sami poudarili, da je običajno poročilo izginilo iz dnevnega tiska in da ga nadomeščajo prispevki s ciljem informirati in interpretirati hkrati. Pri tem so omenili pogostost prehajanja ene vloge v drugo in poudarili odgovornost posameznega novinarja (do bralca), da ju razumeji. Pojav 'novega' žanra so utemeljili z nujno ponuditi bralcu globlji vpogled v dogajanje v obdobju, ko je s širjenjem spletnih medijev in družbenih omrežij pretok novic večji in hitrejši kot kadarkoli, prav zaradi tega pa novice takoj zastarijo. Težnja časopisov biti drugačni in bolj relevantni je ob omenjenem glede na stališča novinarjev nastala tudi v kontekstu upadanja prodaje tiskanih medijev. Posledice zmanjšanja količine denarnih sredstev in naraščajočo tržno usmerjenost časopisov novinarji občutijo predvsem prek krčenja števila zaposlenih in rastjo števila honorarno zaposlenih v razmerju do tistih v rednem delovnem razmerju. V takšnih razmerah je posamezni novinar prisiljen opraviti več dela v krajšem časovnem obdobju, zaradi česar časopisna vsebina postaja manj premišljena, poglobljena in kakovostna, s pogostejšimi napakami. K manjši kakovosti vsebine po mnenju novinarjev prispevajo tudi spremenjene uredniške prakse. Tako kot novinarji so tudi uredniki podvrženi vse večjim časovnim pritiskom, zaradi česar se novinarskim besedilom pred objavo ne posvetijo dosledno. Časovne omejitve so verjetno razlog tudi za manjšo splošno razgledanost in obveščenost sodobnih urednikov, ki sta ju v razmerju do širine njihovega znanja pred več kot desetletjem izpostavila starejša novinarja. Kot pomemben dejavnik slabšanja kakovosti časopisov in neizkoriščanja potenciala zaposlenih so novinarji izpostavili še neustrezno obravnavo mladih, neizkušenih novinarjev. Starejša novinarja sta omenila sistem mentorstva za mlade novinarje, ki je bil na časopisnih hišah v preteklosti stalnica, z upadom zaslužka časopisov in povečanim tempom dela s tehnološkim napredkom pa je popolnoma izginil. V takšnih okoliščinah se mladi novinarji ne morejo zanesti na urednike ali sodelavce, izkušene v pisanju novinarskih besedil in z znanjem o posameznih tematikah.

Ključna pomanjkljivost magistrskega dela je splošnost ugotovitev v njem. Zaradi obsežnosti modela, na osnovi katerega sva po načelih KDA (Van Dijk 1988) želeli (spreminjajoče se) značilnosti žanrov preučevati tako na ravni samega besedila, z vidika superstrukture in jezikoslovnih značilnosti kot tudi na ravni virov informacij, akterjev, ključnih sporočil in

besed ter s tem diskurza, ob vsem tem upoštevajoč še spreminjajoče se družbeno-politične okoliščine in novinarske prakse ter stališča novinarjev, je analiza zgolj pregledna. Podrobnejša analiza posameznih kategorij modela bi verjetno pokazala natančnejše in obsežnejše razlike med časopisoma v posameznem letu in med njimi. Naslednja pomanjkljivost, z vidika žanrske analize, je preučevanje izbranih besedil v le delnem okviru diskurzivne skupnosti, saj sva iz nje zaradi časovnih omejitev in omejitve obsega naloge izpustili občinstvo. Glede na različne avtorje (Van Dijk, 1988; Otto Groth v Košir 1988; Bhatia 1993) to s svojimi pričakovanji glede žanrskih konvencij in vsebine (časopisa) sooblikuje besedilo. Nadaljnja raziskava, ki bi podala relevantne izsledke tudi na tem področju, zahteva vključitev občinstva, kategoriziranega glede na starost in izobrazbeno strukturo. Ob tem so bila v analizo vključena zgolj besedila, prepoznana za najbolj tipična glede na značilnosti na ravni superstrukture in jezika. Z reprezentativnim vzorcem besedil bi bile ugotovitve analize natančnejše. Enako priporočilo velja tudi za obseg vzorca novinarjev, ugotovitve iz intervjujev s katerimi so imele v tej raziskavi bolj vlogo dopolnitve ugotovitev predhodno opravljene diskurzivne analize kot pa samostojnega, reprezentativnega vira.

10 LITERATURA

Akhmanova, Olga. 1972. *Linguostylistics: Theory and Method*. Pariz: Mouton.

Amin, Samir. 2009. *Evrocentrizem: kritika neke ideologije*. Ljubljana: Sophia.

Amon, Smilja. 1996. *Tisk in politika v Jugoslaviji 1918–1941*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Babič, Mateja. 2005. Koalicija verjame v RTV zakon. *Delo*, 2 (21. september).

---, Gorazd Utenkar in STA. 2005. Zadovoljni so tako v koaliciji kot v opoziciji. *Delo*, 2 (26. september).

Balibar, Etienne. 2007. *Mi, državljani Evrope? Meje, država, ljudstvo*. Sophia: Ljubljana.

Bašić-Hrvatin, Sandra in Marko Milosavljević. 2001. *Medijska politika v Sloveniji v devetdesetih: Regulacija, privatizacija, koncentracija in komercializacija medijev*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

---, Lenart J. Kučić in Brankica Petković. 2004. *Medijsko lastništvo: Vpliv lastništva na neodvisnost in pluralizem medijev v Sloveniji in drugih post-socialističnih državah*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

--- in Brankica Petković. 2007. *In temu pravite medijski trg? Vloga države v medijskem sektorju v Sloveniji*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

--- in Marko Milosavljević. 2010. Slovenskih medijskih 20 let: Quid pro Quo. V *Medijska preža* (37). Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/37/politika/#1> (25. marec 2014).

Bauman, Bojan. 1990a. Na okopih tudi Hrvati. *Večer*, 4 (21. september).

--- 1990b. Oborožene sile Republike Slovenije. *Večer*, 1 (26. september).

Bednarek, Monika. 2006. *Evaluation in Media Discourse: Analysis of a Newspaper Corpus*. London in New York: Continuum.

Berent, Paul. 1966. The Depth Interview. *Journal of Advertising Research*, 6 (2): 32–39.

Bhatia, Kumar Vijay. 1993. *Analyzing Genre: Language Use in Professional Settings*. London in New York: Longman Group UK.

--- 2002. Applied genre analysis: a multi-perspective model. *Iberica*, 4: 3–19.

--- 2004. *Worlds of Written Discourse: A Genre-Based View*. London: Continuum.

Biber, Douglas, Susan Conrad in Randi Reppen. 1998. *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use*. Cambridge: Cambridge University Press.

Broersma, Marcel. 2010. The Unbearable Limitations of Journalism: On Press Critique and Journalism's Claim to Truth. *International Communication Gazette*, 72 (1): 21–33.

Chandler, Daniel. 1997. An Introduction to Genre Theory. Dostopno prek: visual-memory.co.uk/daniel/Documents/intgenre/chandler_genre_theory.pdf (3. februar 2015).

--- 2002. *Semiotics: The Basics*. Oxon: Routledge.

Chibnall, Steve. 1977. *Law-and-order news. An analysis of crime reporting in the British press*. London: Tavistock.

Cohen, Stanley. 1980. *Folk devils and moral panics*. Oxford: Robertson.

Colebrook, Claire. 2004. *Irony: The New Critical Idiom*. London: Routledge.

Conell, Ian. 1980. Television and the social contract. V *Culture, media, language*, ur. Stuart Hall, Dorothy Hobson, Andrew Lowe in Paul Willis, 139–156. London: Hutchinson.

Čepič Vogrinčič, Mitja. 2009. Analiza dimenzij »globoke« integracije v poročanju treh slovenskih časnikov o zadevah EU v času predsedovanja Slovenije Svetu EU. *Družboslovne razprave* 25 (62): 45–62.

Červ, Gaja. 2008. Poročevalske metafore, ujete v metaforo ogledala realnosti. V *Jezikovna prepletanja*, ur. Monika Kalin Golob, Nataša Logar in Anton Grizold, 133–148. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Čokl, Vanesa in STA. 2005. Hurikan, da se ne bi nič spremenilo. *Večer*, 4 (21. september).

Debord, Guy. 1999. *Družba spektakla; Komentarji k Družbi spektakla; Panegirik (Prvi del)*. Ljubljana: Koda.

Dular, Janez. 1974. Zvrstnost slovenskega publicističnega jezika. *Zbornik X. SSJLK*, 41–52. Ljubljana: Filozofska Fakulteta.

--- 1975. Zvrstna pripadnost prvin v publicističnih besedilih. *Slavistična revija*, (23): 197–221.

Erjavec, Karmen. 1999. *Novinarska kakovost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2001. Media Representation of the Discrimination against the Roma in Eastern Europe: The Case of Slovenia. *Discourse and Society*, 12 (6): 699–727.

--- in Melita Poler Kovačič. 2007. *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2008. Discourse on the Admission of Slovenia to the European Union: Internal Colonialism. *Journal of Multicultural Discourses*, 3 (1): 36–52.

--- in Melita Poler Kovačič. 2010. News Producers' Pressures on Advertisers: Production of Paid News in Slovenian Television Programs. *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 54 (3): 357–372.

Fairclough, Norman. 2003. *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. London in New York: Routledge.

--- 2010. *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Pearson.

Ferluga, Irena. 2014. Odstopi. *Večer*, 11 (26. september).

Fishman, Mark. 1980. *Manufacturing the news*. Austin: University of Texas Press.

Fox, Walter. 1993. *Writing the news: A guide for print journalism*. Iowa: Iowa State University Press.

Fowler, Roger. 1991. *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. London: Routledge.

Frow, John. 2006. *Genre*. London in New York: Routledge.

Gole, Nejc. 2014. Nedokončana naloga. *Delo*, 5 (26. september).

Halimi, Serge. 2003. *Novi psi čuvaji*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Hall, Stuart, Dorothy Hobson, Andrew Lowe in Paul Willis. 1980. *Culture, media, language*. London: Hutchinson.

Halloran, Dermot James, Philip Ross, Courtney Elliot in Graham Murdock. 1970. *Demonstrations and communication: A case study*. Harmondsworth: Penguin Books.

Hartley, John. 1982. *Understanding news*. New York: Routledge.

Harvey, David. 2005. *A Brief History of Neoliberalism*. New York: Oxford University Press.

Heywood, Andrew. 2007. *Political Ideologies: An introduction*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire in New York: Palgrave Macmillan.

Humar, Marjeta. 2004. Stanje in vloga slovenske terminologije in terminografije. V *Terminologija v času globalizacije: zbornik prispevkov s simpozija Terminologija v času globalizacije*, ur. Marjeta Humar, 19–30. Ljubljana: ZRC SAZU.

Ivačič, Ivo. 2005. Boleznine razburjajo sindikate. *Večer*, 5 (21. september).

Jančič, Peter. 2005a. Nesproščen teden. *Večer*, 2 (20. september).

--- 2005b. Čigav bo račun? *Večer*, 5 (27. september).

--- in STA. 2005. Janša: »To je žalitev za Slovenijo«. *Večer*, 4 (20. september).

Jež, Boris. 1990. Razmajano krmilo. *Delo*, 6 (25. september).

Johanson, Winni. 1997. The Purpose of the Communicative Purpose. *Hermes, Journal of Linguistics*, 19: 208–238.

Kaldor, Mary in Ivan Vejodja. 1999. Democratization in Central and Eastern European Countries: an Overview. V *Democratization in Central and Eastern Europe*, ur. Mary Kaldor in Ivan Vejodja, 1–24. Wilts: Cromwell Press.

Kalin Golob, Monika. 2003. *H koreninam slovenskega poročevalnega stila*. Ljubljana: Jutro.

--- 2004a. Novinarski jezik in stil: kaj vemo in česa ne. V *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*, ur. Melita Poler Kovačič in Monika Kalin Golob. 69–83. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2004b. Moč jezika – izbor dejstev in besed. *Teorija in praksa*. 41(3-4): 703–711.

--- 2004c. Moderno in modno v publicističnem spletu vplivanja ter stilu slovenskih novinarskih besedil. V *Moderno v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: 40. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture*, ur. Marko Stabej, 48–57. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

--- 2005. Novinarstvo in jezik(oslovje). V *Uvod v novinarske študije*, ur. Melita Poler Kovačič in Karmen Erjavec, 73–107. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- in Gaja Červ. 2010. Večdimenzionalni pristop k analizi novinarskega diskurza. V *Izzivi sodobnega jezikoslovja*, ur. Vojko Gorjanec in Andreja Žele, 103–119. Ljubljana: Filozofske fakultete.

Keber, Janez. 2011. *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Kocjan, Aleš. 2014. Vladna fronta pred novim letom. *Večer*, 3 (23. september).

Korošec, Tomo. 1968. O mestu novinarskega stila v publicistiki. *Gospodarski vestnik* 37 (4).

--- 1976. *Poglavja iz strukturalne analize časopisnega stila*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

--- 1993. Odraž sodobnih političnih sprememb v jeziku slovenskega časopisja. V *Teorija in praksa* 30 (11-12): 1226–1233. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Korošec, Tomo. 1998. *Stilistika slovenskega poročevalstva*. Ljubljana: Kmečki glas.

Kos, Suzana. 2014. Mačehovski sklad. *Delo*, 5 (24. september).

Košir, Manca. 1988. *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

--- 2003. *Surovi čas medijev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kovač, Božo. 1990a. Srbska strastna demokracija. *Delo*, 6 (21. september).

--- 1990b. Balkansko nihalo se lahko umiri. *Delo*, 6 (27. september).

Krašovec, Alenka in Tim Haughton. 2014. *Having won Slovenia's elections, political newcomer Miro Cerar will have to make tough decisions if he is to bring stability to a new government*. Prispevek s konference. Dostopno prek: <http://bit.ly/1jDn2JS> (20. marec 2015).

Kržišnik, Erika. 1995. Frazeologija v slovenskem časopisju v dveh prelomnih obdobjih. V *Języki slowianskie*, ur. Stanislaw Gajda, 217–226. Opole: Uniwersytet Opolski, Instytut filologii polskiej.

--- 1996. Frazeologija v slovenskem časopisju štiri leta po osamosvojitvi. V *Jezik in čas*, ur. Ada Vidovič Muha, 175–189. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Kuzmanić, Tonči. 1999. Slovenia: From Yugoslavia to the Middle of Nowhere? V *Democratization in Central and Eastern Europe*, ur. Mary Kaldor in Ivan Vejodja, 121–134. Wilts: Cromwell Press.

Laban, Vesna. 2005. Žanri vestičarske vrste, običajno poročilo in anketa v dnevnem časopisju. V *Uvod v novinarske študije*, ur. Melita Poler Kovačič in Karmen Erjavec, 31–72. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2007. *Televizijski novinarski diskurz: žanrska in stilna razčlenitev*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Legan Cvikl, Jerca. 2011. *Razgaljeni: medijski fenomen elit v Sloveniji*. Ljubljana: Staus – strateške komunikacije.

Logar, Nataša. 2004. Nove tvorjenke v publicistiki. V *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*, ur. Melita Poler Kovačič in Monika Kalin Golob, 175–199. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Lorenci, Mirko. 1990. Drnovšek, Dole, Bavcon. *Večer*, 4 (25. september).

--- 2005. Za ali proti? Ali za in proti? *Večer*, 5 (26. september).

MacDonald, Myra. 2003. *Exploring Media Discourse*. London: Arnold Publisher.

Masmoudi, Moustapha. 1993. Power, Communication and Democracy. V *Communication and Democracy*, ur. Slavko Splichal in Janet Wasko, 187–196. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation.

Mautner, Gerlinde. 2008. Analyzing Newspapers, Magazines and Other Print Media. V *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*, ur. Ruth Wodak in Michal Krzyzanowski, 30–51. Houndmills, Basingstoke, Hampshire in New York: Palgrave Macmillan.

McChesney W., Robert. 2008. *The Political Economy of Media: Enduring Issues, Emerging Dilemmas*. New York: Monthly Review Press.

Mekina, Borut. 2005. Na vlado mrzel tuš iz Sveta Evrope. *Večer*, 4 (22. september).

Merljak Zdovc, Sonja. 2007. *Preteklost je prolog: pregled zgodovine novinarstva na Slovenskem in po svetu: Učbenik pri predmetu zgodovina novinarstva in medijev*. FDV: Ljubljana.

Milosavljević, Marko. 2012. Giganti in palčki slovenskih medijev (če krematorijev raje ne omenjamo). V *Medijska preža* (42). Dostopno prek: <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/42/uvod/> (25. marec 2014).

Mylonas, Yianis. 2012. Media and the Economic Crisis of the EU: The »Culturalization« of a Systemic Crisis and Bild-Zeitung's Framing of Greece. *Journal for a Global Sustainable Information Society*, 10 (2): 646–671.

N. K.. 1990. Draga demokracija. *Večer*, 3 (27. september).

Pečauer, Marko. 2005a. Breme in blagoslov. *Delo*, 5 (22. september).

--- 2005b. Išoč sporočilo. *Delo*, 5 (27. september).

Poler Kovačič, Melita. 2004a. Novinarska rutina in (pre)moč uradnih virov informacij. *Teorija in praksa* 41 (1–4): 690–702.

--- 2004b. *Novinarska (iz)virnost: Novinarji in njihovi viri v sodobni slovenski družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2004c. Podobe (slovenskega) novinarstva: o krizi novinarske identitete. V *Poti slovenskega novinarstva – danes in jutri*, ur. Melita Poler Kovačič in Monika Kalin Golob, 85–112. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Premrl, Marko. 2009. *Prisotnost izventekstualne subjektivitete v poročilih časopisa Delo*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Prunk, Janko. 2008. *A Brief History of Slovenia*. Ljubljana: Založba Grad.

Reah, Danuta. 1998. *The Language of Newspapers*. London in New York: Routledge.

Richardson, John E. 2007. *Analysing Newspapers: An Approach from Critical Discourse Analysis*. New York: Palgrave Macmillan.

Slovar slovenskega knjižnega jezika: spletna izdaja. Dostopno prek: http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=stil&hs=1 (25. januar 2014).

Soban, Branko. 1990. Slovenija bo prevzela vse pristojnosti za TO. *Delo*, 1 (26. september).

Stojan, Jure. 2014a. Optimistično pesimistični. *Večer*, 11 (24. september).

--- 2014b. Manjša izguba DUTB. *Večer*, 2 (25. september).

Swales, John M. 1990. *Genre Analysis*. Cambridge: Cambridge University.

Taškar, Jana. 1990a. Republiška skupščina snuje suvereno državo. *Delo*, 1 (25. september).

--- 1990b. Dogovor je le dosežen. *Delo*, 1 (27. september).

Titscher, Stefan, Michael Meyer, Ruth Wodak in Eva Vetter. 2000. *Methods of Text and Discourse Analysis*. London, Thousand Oaks in New Delhi: Sage Publications.

Tomlin, S. Russel, Linda Forrest, Ming Ming Pu in Myung Hee Kim. 1997. Discourse Semantics. V *Discourse as Structure and Process*, ur. Teun A. Van Dijk, 61–111. London, Thousand Oaks in New Delhi: Sage Publications.

Toplak, Cirila. 2011. Hangover after the Transition Party: Democracy and Capitalism Misinterpreted in Post-Communist Slovenia. V *Ustav in demokratija u procesu transformacije*, ur. prof. dr. Milan Podunavac, 147–160.

Toporišič, Jože. 1976. *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

Tuchman, Gaye. 1978. *Making News*. New York: Free Press.

Unuk, Drago. 2013. Stilizacija. *Revija za elementarno izobraževanje*, (2–3): 115–139.

Utenkar, Gorazd in STA. 2005. Svet Evrope: Zakon je treba ponovno proučiti in spremeniti. *Delo*, 2 (22. september).

Van Dijk, Teun A. 1988. *News as Discourse*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

--- 1991. Media contents: the interdisciplinary study of news as discourse. V *Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research*, ur. Nicholas W. Jankowski in Klaus Iruhn Jensen, 108–120. London in New York: Routledge.

--- 1996. Power and the News Media. V *Political Communication and Action*, ur. David Paletz, 9–36. Cresskill, NJ: Hampton Press.

--- 1997a. The Study of Discourse. V *Discourse as Structure and Process*, ur. Teun A. Van Dijk, 1–34. London, Thousand Oaks in New Delhi: Sage Publications.

--- 1997b. Discourse as Interaction in Society. V *Discourse as Social Interaction*, ur. Teun A. Van Dijk, 1–37. London, Thousand Oaks in New Delhi: Sage Publications.

--- 1998. *Ideology: a multidisciplinary approach*. London, Thousand Oaks in New Delhi: Sage Publications.

--- 2001. Multidisciplinary CDA: a plea for diversity. V *Methods of Critical Discourse Analysis*, ur. Ruth Wodak in Michael Meyer, 95–119. London, Thousand Oaks in New Delhi: Sage Publications.

--- 2003. Critical Discourse Analysis. V *The Handbook of Discourse Analysis*, ur. Deborah Schiffrin, Deborah Tannen in Heidi E. Hamilton, 352–371. London: Blackwell Publishing.

Večer. 1990a. Dve zamisli bodoče ureditve, 1 (20. september).

--- 1990b. Amandmaji in ustavni zakon, 2 (25. september).

Vezovnik, Andreja. 2009. *Diskurz*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Vogrinčič Čepič, Ana. 2009. Marginalna Evropa: Podoba Evropske unije skozi mimobežne časopisne omembe. *Družboslovne razprave* 25 (62): 23–43.

Vezjak, Boris. 2009. Political desire for the media in Slovenia after 2004. V *Media landscapes in transition: Changes in media systems, popular culture and rhetoric of post-communist era*, ur. Andrej Škrlep, Dejan Jontes, Ilija Tomanić Trivundža in Maja Turnšek Hančič, 93–108. Ljubljana: Slovensko komunikološko društvo.

Vreg, France. 1990. Dilemmas of communication pluralism in social systems. V *Democratization and the media*, ur. Slavko Splichal, John Hochheimer in Karol Jakubowicz, 10–19. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.

Vukelić, Majda. 2014. Janšev odvetnik z novo zahtevo za Masleševo izločitev. *Delo*, 3 (25. september).

Wodak, Ruth. 2001. What CDA is about: a summary of its history, important concepts and its development. V *Methods of Critical Discourse Analysis*, ur. Ruth Wodak in Michael Meyer, 1–12. London, Thousand Oaks in New Delhi: Sage Publications.

--- 2008. Introduction: Discourse Studies – Important Concepts and Terms. V *Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences*, ur. Ruth Wodak in Michal Krzyzanowski, 1–24. Houndmills, Basingstoke, Hampshire in New York: Palgrave Macmillan.

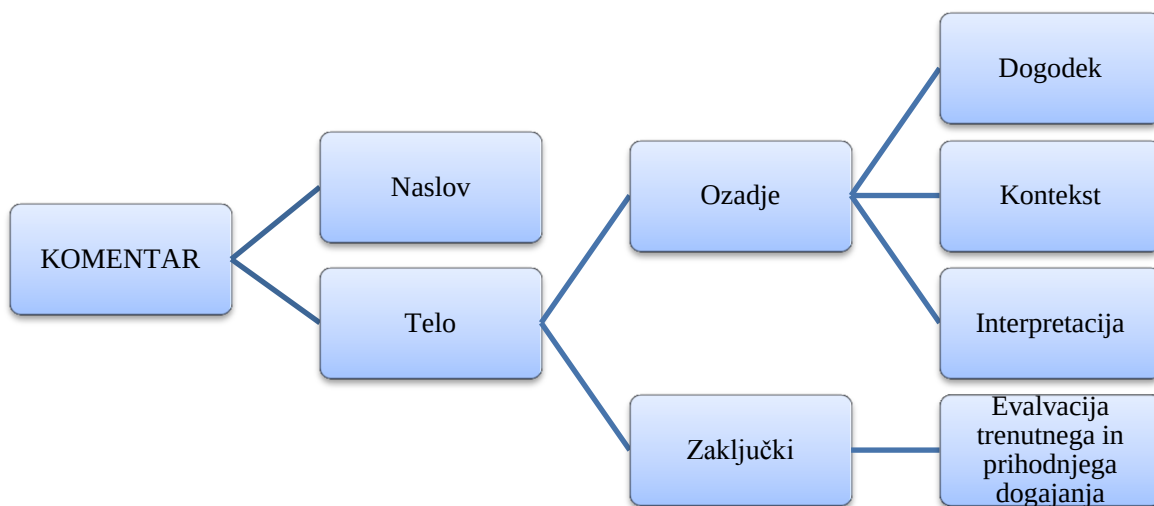
Zupanič, Milena. 2005. Partnerji na povsem nasprotnih bregovih. *Delo*, 3 (20. september).

--- 2014. Izguba na plečih zaposlenih in dobaviteljev. *Delo*, 4 (24. september).

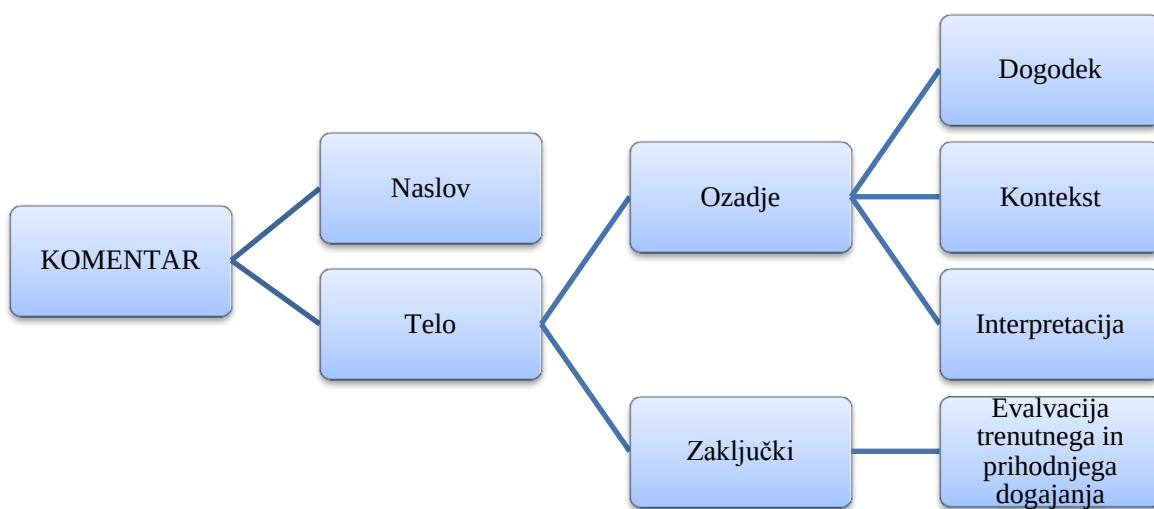
PRILOGE

Priloga A: Izris superstruktur komentarjev in poročil

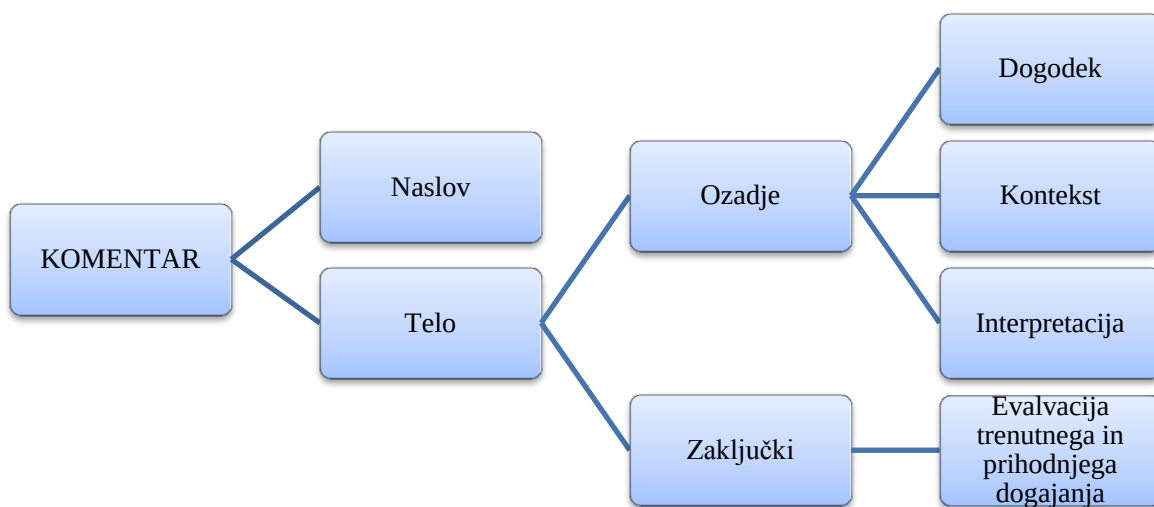
Superstruktura sheme tipičnega komentarja v Večeru leta 1990

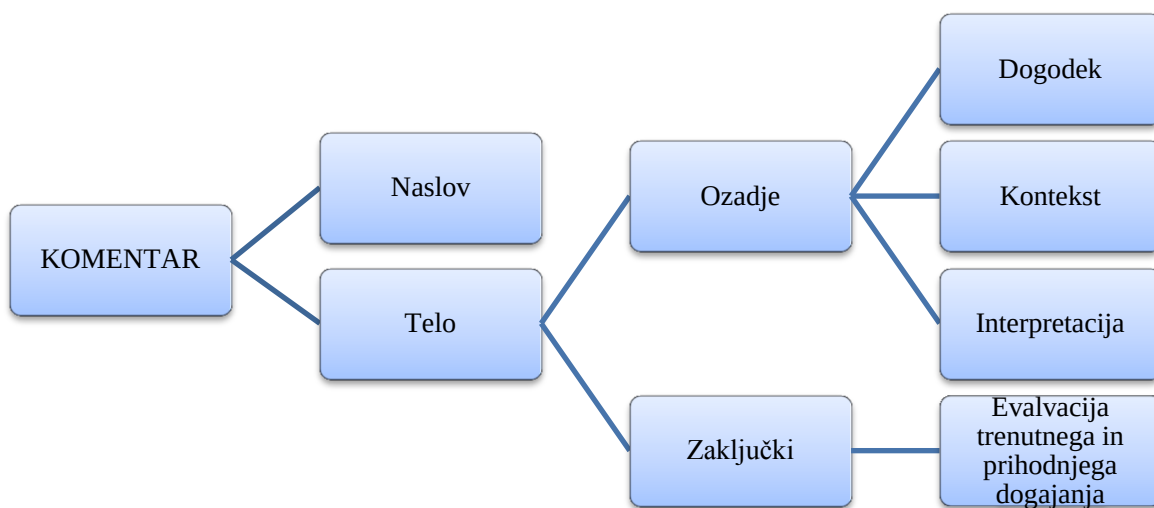
Superstruktura sheme tipičnega komentarja v Večeru leta 2005

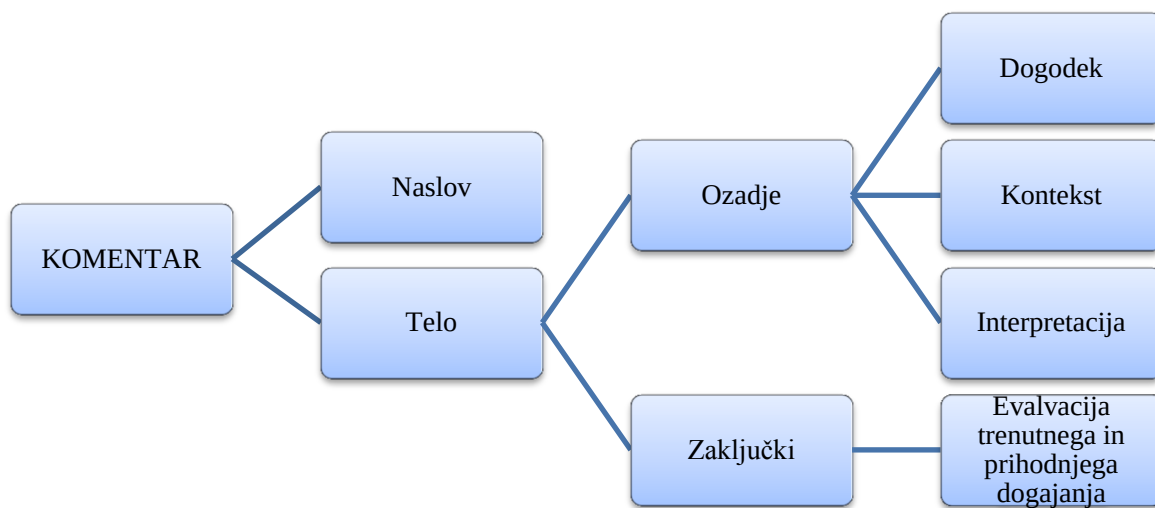
Superstruktura sheme tipičnega komentarja v Večeru leta 2014

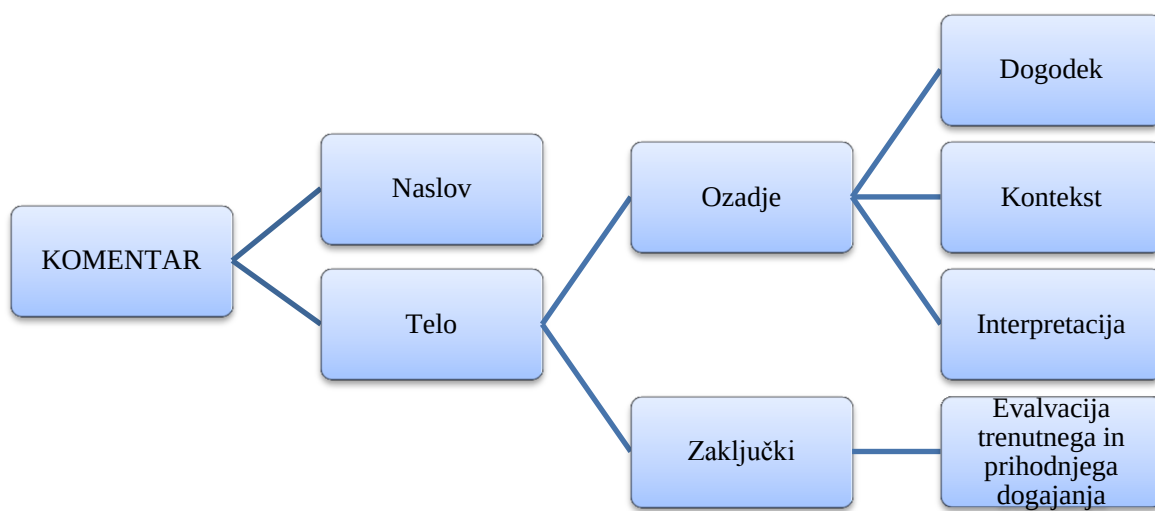
Superstruktura sheme tipičnega komentarja v Delu leta 1990

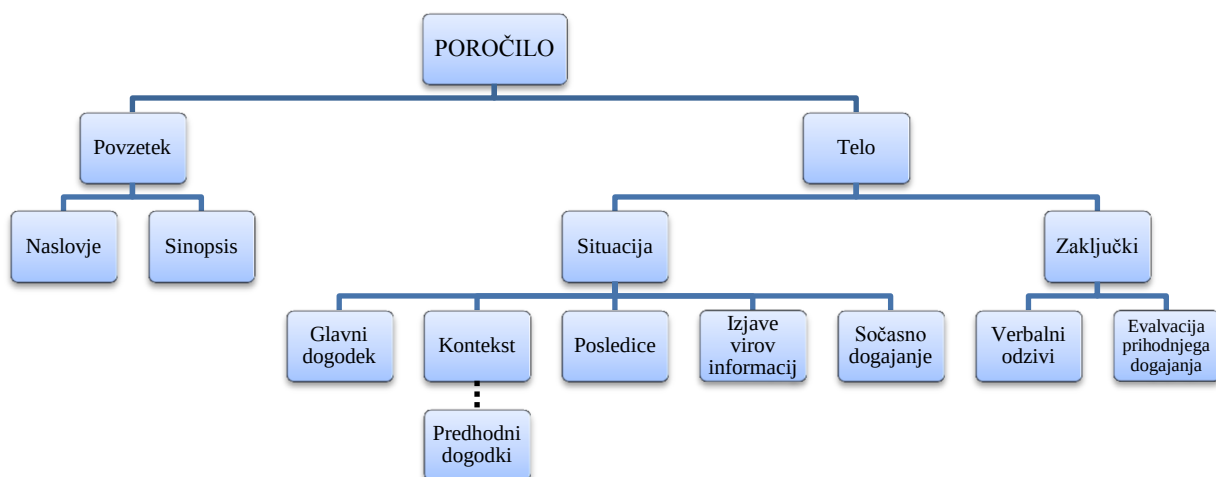
Superstruktura sheme tipičnega komentarja v Delu leta 2005

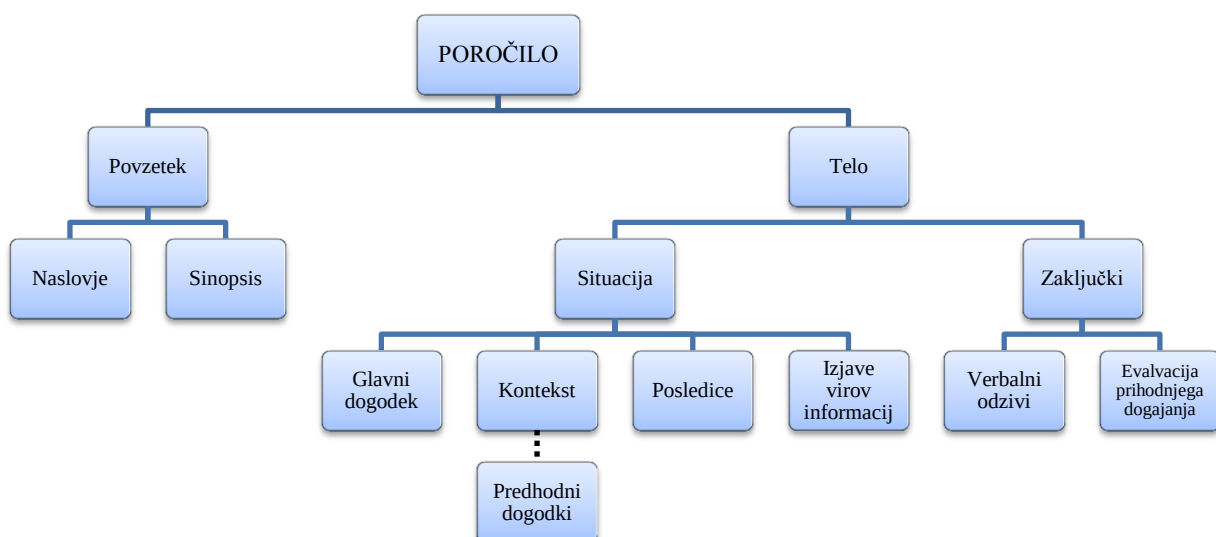
Superstruktura sheme tipičnega komentarja v Delu leta 2014

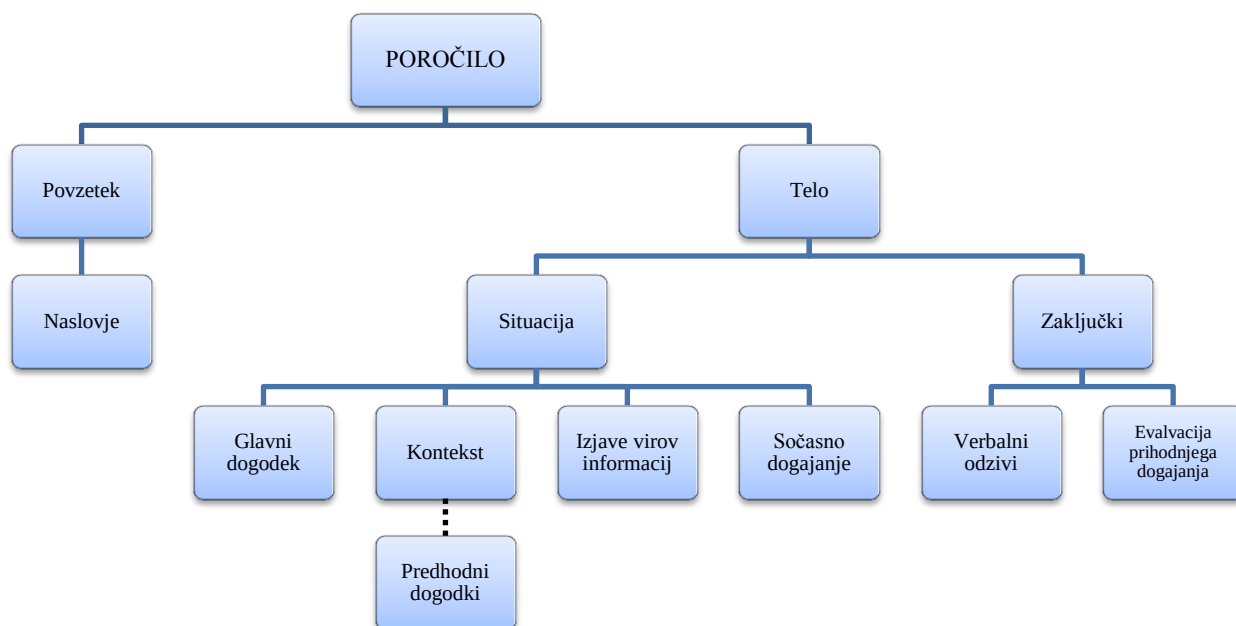
Superstruktura sheme tipičnega poročilav Večeru leta 1990

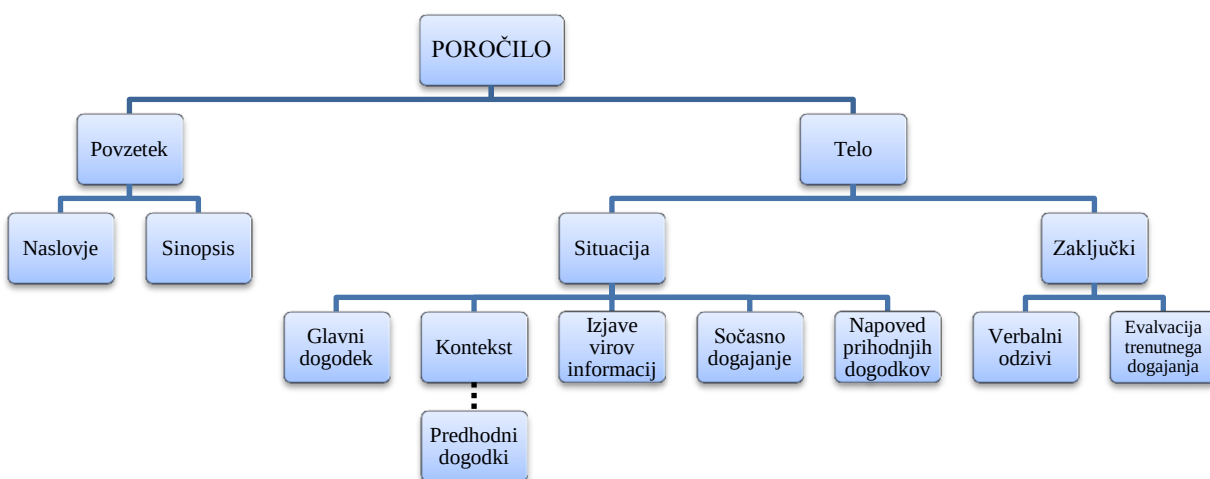
Superstruktura sheme tipičnega poročilav Večeru leta 2005

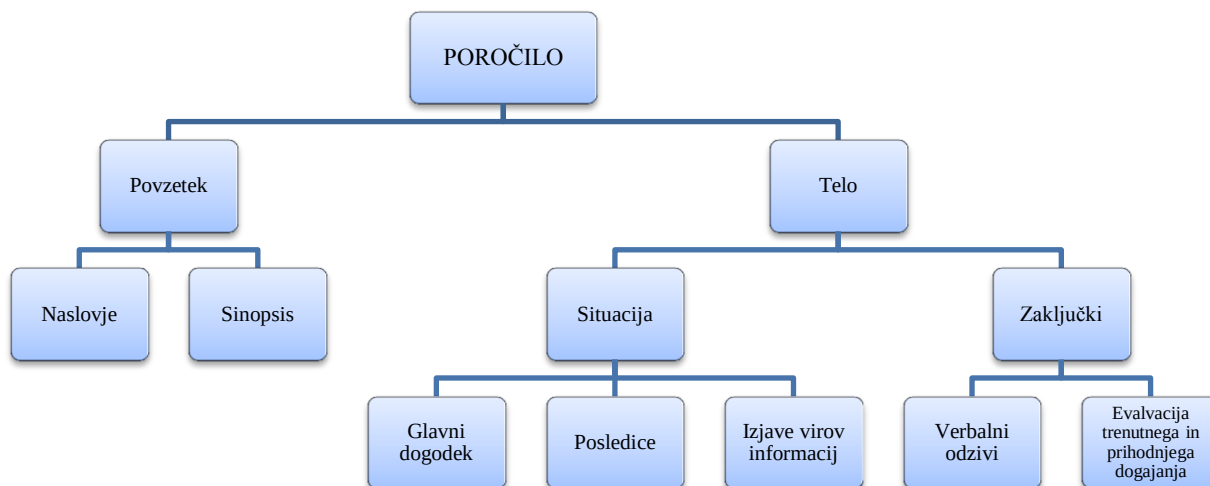
Superstruktura sheme tipičnega poročilav Večeru leta 2014

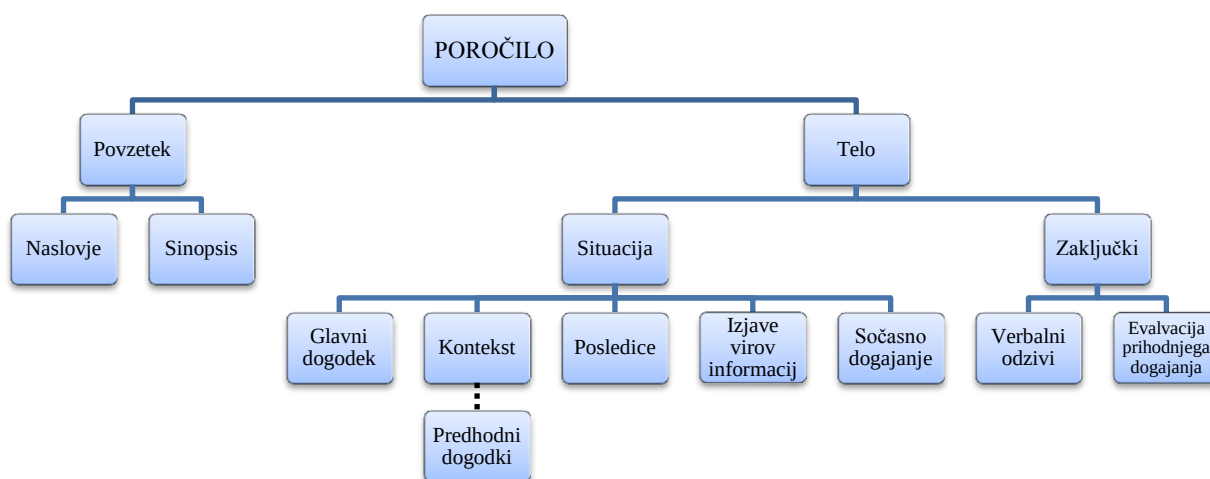
Superstruktura sheme tipičnega poročilav Delu leta 1990

Superstruktura sheme tipičnega poročilav Delu leta 2005

Superstruktura sheme tipičnega poročilav Delu leta 2014

Priloga B: Transkript intervjujev z novinarji Dela in Večera

NOVINAR A: ALEŠ KOCJAN – VEČER

Od leta 2008 novinar na Večeru, redno zaposlen.

Kako opredeljujete žanra poročilo in komentar oziroma kaj so po vašem mnenju njune ključne žanrske prvine?

Poročilo je po mojem klasičen žanr, ki ima svoje zakonitosti, od katerih naj ne bi odstopali, dejstvo pa je, da se danes v časopisih pa tudi v ostalih medijih poročilo vse manj piše. Klasičnih poročil, razen morda na spletnih straneh ali v obliki agencijskih vesti, ki obstajajo v tiskovnih agencijah... ostali mediji poročila skoraj da ne poznajo več v praksi. V teoriji absolutno poročilo obstaja in mislim, da se ga mora vsak naučiti dobro pisati in poznati vse osnovne žanre, ampak zaradi spremembe medijskega toka, toka dogodkov, hitrosti sporočil z novimi mediji, torej ne samo z internetom, ampak z vsemi družbenimi omrežji, ki danes krojijo konstrukcijo realnosti, je poročilo tako rekoč v praksi mrtvo. Pri čemer pa poročilo še vedno zelo obstaja v agencijah. In prav je tako, ker je agencija servis ostalim novinarjem, pa ne samo njim, ampak tudi drugim naročnikom, kot so institucije, ministrstva, veleposlaništva, in zato je prav, da poročilo v agencijskem novinarstvu še obstaja. V časopisu pa danes težko še najdemo sploh poročila.

V kaj se je potem spremenilo to poročilo?

Ni se spremenilo. Pač ne piše se poročil v tiskanih medijih.

In zakaj ne?

Zato, ker to, kar je danes poročilo, je jutri že stara novica. V časopisih pišemo zgodbe, pišemo analize, članke, intervjuje... skratka vse, kar prinaša dodano vrednost. Poročilo jutri v časopisu ali pa tudi na televiziji ne prinaša več dodane vrednosti, zato ker je toliko novih medijev in se svet tako hitro spreminja, da je poročilo irelevantno, razen za tiskovno agencijo, ki da od sebe besedilo za nekoga drugega, ki bo s to pomočjo pisal bodisi analizo, bodisi članek, nek analitičen žanr, kakor koli že. In bo iz tistega poročila samo pobral na primer

izjave, da jih ne bo rabil sam pridobiti. To recimo naredi agencijski novinar namesto njega. Tako pač je. Oni so tam črnci, ki to delajo.

Od kdaj približno pa opazate, da to običajno poročilo izginja iz Večera?

Ko sem jaz prišel na Večer, je bilo še nekaj starejših urednikov, ki so mi vedno rekli: »Zdaj pa napiši poročilo,« ne (smeh). Mlajše generacije pa so prinesle to, da ni več poročilo toliko prisotno v časopisu. Po mojem že odkar internet obstaja oziroma odkar so na portalih že vesti in poročila, so časopisni novinarji in uredništva začeli razmišljati korak naprej.

Leta 2005 sva v analizi Večera še opazili običajno poročilo...

Se strinjam, da je bilo takrat še prisotno, danes pa ga res več ni.

Zanima naju, v katerem žanru je potem pisan ta vaš prispevek, ki sva ga analizirali (predloživa mu prispevek, ki je bil objavljen v Večeru 23.9.2014, z naslovom Vladna fronta pred novim letom)?

To niti slučajno ni poročilo.

Ali je komentatorsko poročilo ali morda informativni članek?

Ne znam vama opredeliti tega žanra oziroma kaj bi bilo to. Zato ker danes medijskih oziroma novinarskih besedil ne moreš več umeščati v te idealno-tipske žanre. Po tem takem bi to bil članek, po mojem. Prinaša informacije, ozadje... ključno je, da novinar, ki spremlja neko področje, da ima o njem znanje, torej da razume stvari, kar pa ni isto kot to, da ima informacije o njih. Imaš novinarje, ki imajo ogromno informacij, pa nimajo nobenega znanja in pišejo neumnosti, imaš novinarje, ki imajo veliko znanja, pa malo informacij, in potem napletajo... V Delovi Sobotni prilogi imaš recimo en kup pametnih avtorjev, ki imajo malo informacij, ampak so pa neznansko pametni. Tega ne mislim sedaj cinično, ampak resnično. Imajo veliko znanja, veliko so preštudirali, veliko izkušenj imajo, so že 20, 30 let na sceni, pišejo fantastične komentarje, ampak nimajo pa teh dnevnih informacij, ki jih imamo recimo mi, ki smo dnevno na terenu, dnevno v stiku z dogajanjem... nismo pa še tako pametni, ker

nimamo še toliko izkušenj in znanja, nismo še toliko knjig prebrali in nismo še toliko doživeli, in če bi to vse znal združiti, torej, če bi recimo imel novinarja, ki ima znanje in informacije... to je prava kombinacija. Saj takšni novinarji obstajajo...

Vi bi zase rekli, da imate dobro znanje o tem o čemer pišete?

Ne. Jaz se trudim imeti dobro znanje. Jaz sem še na začetku, sem šele 10 let v novinarstvu. Prepričan sem, da na nekaterih svojih področjih veliko vem. Več, kot nekdo, ki jih ne spremlja od blizu. Lahko pa bi vedel še več. Manjka mi še kakšnih 10 let izkušenj, da bi bil Tanja Starič, a veš.

Pa če se dotaknemo še malce jezika... ko se vsedete za mizo, da boste napisali poročilo oziroma članek. Ali pišete vedno po istem kopitu in uporabljate arsenal stalnih besed? Pa tudi za komentarje – uporabljate pogosto enake stilno zaznamovane besede?

Sčasoma se mi zdi, da začne jezik pešati, če ga ne izpopolnjuješ, če ne bereš veliko ali če ti zmanjkuje časa za to, da se dodatno izobražuješ v prostem času. Ne govorim sedaj o nekih teorijah. Jezik bogatiš tudi s tem, da prebereš kakšno knjigo. Da bereš avtorje, ki so slikoviti. Zdi se mi, da je moj jezik pred leti bil bolj bogat kot pa danes, ker danes nimam toliko časa prebirati... Mislim, da že leto dni nisem prebral nobenega romana. Prej sem pa veliko bral in kar požiral knjige.

Torej je razlog bolj osebne narave in ne zato, ker bi denimo urednik od vas zahteval tak jezik?

Tako je. Je pa res, da ima vsak novinar tudi svoj stil. Jaz sem nekoč imel bolj nabreklega, zdaj imam pa bolj tehničnega, se mi zdi. Da manj rožice sadim, če se izrazim malo slikovito.

Kako bi potem opredelili svoj stil pisanja? Mislite, da pride dosti do izraza v vaših besedilih?

Da, če bi sedaj ga opisal... jaz sem pogosto precej ciničen v svojih tekstih. Ne preveč, ampak tisti, ki jih zna brati, že razume.

Se vam zdi cinizem ali ironija dodana vrednost?

Se mi zdi, ja, ampak ne v vsakem žanru. Obstajajo satirični žanri, kjer je to dobrodošlo in zaželeno, oziroma nujno, v kakšnem komentarju na primer. Nekateri novinarji znajo zelo dobro to uporabljati in pišejo mojstrske komentarje, ko besedilo kar gori od cinizma. Ne delajo se norca iz stvari, ampak dejstva podajo na tak briljanten način, da uporabljajo cinizem, a dostojno.

Pa se vam zdi, da je tak stil pisanja novinarjev v komentarjih prisoten samo zato, ker jim ta žanr to omogoča, ali ker to prihaja od njih samih, spontano?

Glejte, komentarje piše vsak drugače. Nekateri jih ne znajo pisati, drugi jih znajo. Jaz pišem bolj tehnično, uporabim kakšno metaforo... ni pa žanr tisti, ki me prisili, da jo uporabim. S tem, da jaz komentarjev ne pišem na način, da bi postavil tezo, in jo potem razvijal, se mi pa zdi, da mora novinar v komentarju neke stvari pojasniti, ki mogoče nekemu, ki dogajanja ne spremlja tako od blizu, niso tako očitne. Ko sem bil mlajši, se mi je zdelo, da moram v komentarju vedno nekoga raztrgati. Danes se mi to absolutno zdi neprimerno in celo nedostojno, zlasti za mlade avtorje. Če Boris Jež denimo v komentarju nekoga raztrga, je v redu. Ima za sabo neko kilometrino in s tem tudi to pravico. Mlajši novinarji pa smo bolj učinkoviti pri spremljanju in opisovanju dogajanja od blizu, ker vseh teh stvari kot on še ne moremo vedeti.

Kaj pa se vam še zdi ključno pri komentarju kot žanru?

Gre za interpretativni žanr, gre za to, da avtor nekako vendarle izrazi svoje stališče. Malo več je osebne note kot v članku ali analizi... čeprav, saj sta opazili, pri nas se prvine komentarja vpletajo v vse ostale žanre. Pa mogoče je to na Večeru celo bolj izrazito, kot pa na Delu. Medtem ko na Dnevniku pa tudi na polno mešajo žanre med seboj. Delo še vedno malo bolj ohranja te tradicije, ampak zato mu mi tudi pravimo uradni list. (smeh)

Kaj pa bi rekli o odnosu med novinarji in uredniki? Kako ga vi vidite, doživljate, interpretirate? Ali vpliva na vaše delo? Koliko se morate držati urednikovih besed?

Absolutno vpliva. Uredniki vodijo uredništvo, to je ena krat ena, tako da tu ni velike znanosti. Uredniki so pač tisti, ki diktirajo tempo, ki tudi sestavljajo agendo in določajo, kaj je pomembno, kaj bomo delali in na kakšen način pisali. Je pa tako, da nekateri novinarji sami prinašajo svoje zgodbe, ki imajo veliko informacij, ki vsak dan pridejo v službo z novimi odkritji... te uredniki bolj pri miru pustijo, saj vedo, da bodo dobro opravili.

Kaj pa glede jezika? Uredniki kaj prepovedujejo recimo? Ali ste kdaj od njih dobili kakšne smernice, kako pisati in kakšen jezik uporabljati?

Ne spomnim se, da bi. Razen na začetku... vsak, ki pride kot praktikant v službo, uporablja veliko mašil, slogovno neustreznih besed... vsako uredništvo ima neko svojo prakso. V nekaterih uredništvih imajo mentorje za nove novinarje, ki jim potem skačejo po glavi in se delajo, da so najbolj pametni in hočejo narediti vtis na tega mladega novinarja. Potem so pa še zafrustrirani...

Če se vrnemo nazaj na žanre... Se vam zdi, da v informativnih žanrih pride kdaj do izraza vaša ideološka usmerjenost oziroma vaše mnenje o določeni tematiki?

Ja, pride v vsakem članku. (smeh)

Pa se tega zavedate in zavestno to počnete?

Sedaj malo provocirata, kaj ne? (smeh) Vprašanje je absolutno na mestu, saj sem ga pričakoval, nisem pa razmislil, kaj bom povedal... treba je sedaj določiti, kaj je ideologija in kaj je zdrava pamet. A je od Dragice Korade komentar ideološki, ker Janši neke zdravorazumske stvari razlaga? ... Ni, a ne. Ampak vsak politično opredeljen državljani bo pa ta komentar razumel kot ideološkega, da ona nekoga smeši in drugega podpira, kar pa niti slučajno ni res. Poleg tega mi ideologijo opredeljujemo na podlagi odnosa do naše polpretekle zgodovine... skratka, ne vem, če sem jaz ideološko opredeljen, zagotovo pa se mi zdi, da skušam v tekstih uporabljati čim več zdrave pameti. Ker to je tisto, kar nas lahko reši. Povejte

mi, ali je objektivno, da kot novinar samo napišeš, kaj je nekdo izjavil, četudi tega ne umestiš v kontekst, pa pokažeš, da se laže in zavaja? Kaj je tu sedaj objektivno? ...In to je tisto, kar mi počnemo. Greš na novinarsko konferenco, tam ti nekdo navede izjave, ki nimajo nobene zveze z realnostjo in dejstvi... od agencijskega novinarja jaz pričakujem, da mi pove, kaj je bilo tam povedano. Amen. Pika. Ker bom jaz to ven vzel in umestil v kontekst tako, kot mislim, da je pošteno in prav. Ampak nekdo drug mi bo pa očital, da jaz ideološke članke pišem, ker sem izjave dal v kontekst, ki njemu ne ustreza...

Kaj pa viri informacij? Kako jih izbirate, po kakšnem ključu?

Ja, to pa pride z leti. Ponavadi jih pridobiš, ko neko področje dolgo časa spremljaš, pa si tam pridobiš neko zaupanje in ugled, druge vire dobiš prek poznanstev...

Pa pri sogovornikih pazite tudi na neko ravnotežje; da niso vedno izključno uradni viri ali vedno isti viri

Mi absolutno iščemo sogovornike iz vseh sfer družbe. Pogosto so sicer uradni, velikokrat pa skušamo tudi ljudi pripeljati v svoje zgodbe. Ljudi, ki so naleteli na neko težavo, ki se jim je zgodila krivica... Ko pišemo o pravicah delavcev, gremo do prodajalke. Ko pišemo o problemih v zdravstvu, se pogovarjamo z medicinsko sestro in s pacientom. Govorimo z nekom, ki ne pride do zdravstvene oskrbe, zato ker je iz takšnih ali drugačnih razlogov omejen. Danes, ko prodaje časopisov upadajo, res skušamo čim več običajnih ljudi vpeljati v svoje zgodbe. V notranji politiki je sicer manj tega, smo pa recimo skušali priti do izbrisanih na primer...

Še za konec naju zanima... kako gledate na to, da je danes v medijih večina ljudi zaposlenih honorarno? Kako to vpliva na njihovo delo?

Lahko se pohvalim, da na Večeru nimamo niti enega honorarca. Vsi so redno zaposleni. Je pa res, da to šele od prvega januarja letos dalje, z novim lastništvom. Drugače pa drži, ja, veliko novinarjev je bodisi preko nekih avtorskih pogodb, študentskih, brez pravic... Mislim, da to ni prav. Tudi s tem, ko nekomu ne zagotoviš socialne in druge varnosti, ne moreš od njega pričakovati ne kakovostnega dela in ne neodvisnega dela. To je problem. Problem pa je tudi v

inflaciji novinarjev na trgu. Delodajalec komu ponudi mizeren honorar, če ga ta ne sprejme, bo hitro našel nekoga drugega.

Vidite, od kar ste začeli delati na Večeru pa do danes, kakšne spremembe v tempu dela?

Absolutno. Vedno manj nas je, kar pomeni, da vedno več delamo. Vedno manj časa imamo za neko bolj poglobljeno analizo in raziskovanje. Roki za oddajo so vedno krajši in zaradi tega se tudi določene zgodbe, ki terjajo več časa za obdelavo, manj pojavljajo v časopisih.

Ste tudi pri jeziku zaradi tega kdaj bolj površni?

Definitivno. Lahko povem, da imam zadnje čase velike težave s pisanjem. Velika muka se mi je po tem, ko pridem s terena, vsesti za računalnik z mislijo, da moram sedaj v eni uri napisati krasen tekst. In prepričan sem, da se to tudi na jeziku in stilu pisanja pozna. Recimo ravno pred kratkim sem razmišljal, da pišem preveč dolge povedi s kopico odvisnih stavkov. Potem grem za seboj brati in jih razbijam... in to je seveda posledica tega, kar sem prej povedal: premalo beremo, premalo imamo časa... mi beremo izključno časopise. V soboto si nabaviš en kup časopisov, ždiš z njimi celo dopoldne, meša se ti že od tega publicističnega jezika... rabil bi, da bi me nekdo spet pobožal z lepimi besedami.

Kako bi enemu laiku razložili, kako napisati dobro poročilo in dober komentar? Česa naj se drži?

Pri komentarju bi najprej povedal to, da v medijih nismo prišli do nekega soglasja, ali je komentar uredniško stališče ali stališče avtorja. V tujini so pogosti uvodniki, ki so komentarji brez podpisa avtorja, zato ker se uredniški odbor zmeni, takšno je stališče našega uredništva, in ga potem nekdo napiše z jasnimi usmeritvami. Zato so v časopisu tudi kolumne, zato ker je kolumna dodana vrednost zaradi avtorja samega. Ker pričakuješ od tistega avtorja stališče in mnenje. Javnost tudi zanima mnenje določenih novinarjev. Pri nas recimo, ne v Delu in ne v Večeru, to ne obstaja. Pri nas avtor napiše komentar, potem pa se uredništvo včasih z njim ne strinja, pa se prerekamo zvečer ob šestih, kako bi kaj spremenili, pa da kaj ni primerno... Pri nas obstaja prepričanje, da je komentar stališče avtorja. Laiku bi tako razložil, da novinar napiše tisto, kar misli, upošteva pri tem vse civilizacijske dosežke sodobne družbe, torej naj se

izogiba sovražnemu govoru in žalitvam ter da naj skuša čim več znanja vključiti v komentar. Pa naj začne s tezo, ki jo razvija in tudi zaključi.

Koliko sebe pa naj da vanj?

To je pa odvisno od njegovega stila pisanja. Če je zelo okoren z besedami, bi mu rekel naj čim manj, če pa je nekdo, ki dobro zna z besedami, pa bi mu rekel naj »žmohtno« napiše, da bodo ljudje radi brali njegove tekste. Kot sem že povedal, jaz sem včasih uporabljal bolj slikovit jezik, medtem ko se mi danes zdi bolj pomembna vsebina. In mislim, da avtorji, ki veliko pleteničijo z nekimi metaforami, da s tem prikrivajo svoje neznanje ali nepoznavanje problema, o katerem pišejo. Mi imamo avtorico, ki napiše komentar, nihče ga ne razume, stil pisanja je pa kot da bi bral sonet.

V redu, kaj pa glede poročila?

Pri pisanju poročila pa bi laiku rekel, da jih več ne pišemo. (smeh)

Kako pa se vi držite žanrskih konvencij pri pisanju?

Jaz pišem tako, da skušam stvari čim bolj pojasnjevati, da so človeku razumljive, skušam biti dostojen... ko si že nekaj let v novinarstvu, ne razmišljaš o jeziku, o recimo stilno zaznamovanih besedah... s tem se vi na faksu ukvarjate in tako tudi brusite svoj stil, ki ga boste nekoč imeli... Danes obstajajo razlike tudi v medijih. Na spletnih portalih se mi zdi, da je nabreklo pisanje odveč, medtem ko v časopisu pa jaz od na primer Borisa Ježa ali Vlada Miheljaka enostavno pričakujem, da bo tako pisal. Tudi zato, ker to na papirju berem. Tisto, ko gledam v ekran in me oči bolijo, si ne želim še razmišljati, »šta je hotel pesnik, da kaže«. (smeh)

NOVINAR B: PETER JANČIČ – VEČER IN DELO

1991 – začetek 2006: novinar na Večeru; tudi urednik notranjepolitične redakcije na ljubljanskem dopisništvu.

2006 – danes: novinar na Delut, medtem tudi odgovorni urednik.

Kaj za vas pomeni poročilo in kaj komentar? Kako bi ju laiku obrazložili?

S poročilom novinar obvešča javnost o tem, kaj se je dogajalo nekje, v nekem državnem organu ali skupnosti, s komentarjem pa izraža komentator svoje mnenje o dogajanju v nekem državnem organu ali skupnosti. V tem je ključna razlika. V prvem primeru govorimo o neki stvarnosti, dogajanju v tej stvarnosti, kjer je tvoje mnenje popolnoma nepomembno in ljudi tudi ne zanima, ampak jih zanima dogajanje in mnenje ljudi, o katerih pišeš, v drugem primeru pa gre za stališče, ki ga predstavljaš, in je tvoje stališče tudi pomembno, ne pa druge stvari. To sta skratka zelo različni zvrsti.

Kako pa se jezik razlikuje v enem žanru in v drugem?

To pa mislim, da ni mogoče enostavno odgovoriti... V obeh primerih uporabljaš čim bolj je mogoče slovenski jezik...

Več svobode je absolutno v komentarju, ali ne?

Ne, jaz mislim, da ne. Mislim, da je popolnoma enako. Jezik je v vsakem primeru orodje in kar se tiče rabe jezika, v komentarju nimaš čisto nič več svobode. Tu ni razlike.

No, nekih metafor ali ironije v poročilih pač ni...

Zakaj ne? Lahko tisti, o katerih poročamo, uporabljajo vse te prvine jezika, in ko o njih poročamo, vse to v poročilu ali reportaži ali članku uporabimo. Ni nobenega razloga, zakaj... oziroma celo dobro je, če se to uporabi. Res pa je, da nekateri novinarji so radi sami zelo dejavni in zato vidijo to razliko, ampak po mojem je to napačen pristop. Glavna je razlika v tem, koliko smeš izražati lastno stališče. V ZDA običajno po tamkajšnji praksi tisti, ki

poročajo, sploh ne smejo pisati komentarjev, in tisti, ki komentirajo, ne smejo poročati, ker se to dvojje ne bi smelo preveč mešati.

Kaj pa vi, ko pišete poročilo ali komentar, imate vsakič v glavi pravila, ki se jih držite? Glede strukture, jezika...

Kot sem rekel, jaz v jeziku ne vidim strašnih razlik v enem in drugem žanru. Gre pa za različne zvrsti in različna pričakovanja bralcev, ko berejo poročilo in ko berejo komentar, in ti se moraš nujno prilagoditi. In je tudi kršitev etične norme, ki je v kodeksu zapisana, če mešaš poročevalske in komentatorske vsebine. To dvojje se ne sme mešati. Mora biti jasno razvidno, kaj je tvoje mnenje, in kaj je neka objektivna realnost. To zahtevajo praktično vsi kodeksi po svetu. Iz tega razloga je treba biti previden.

Pa se vam vseeno včasih pri poročilu zdi, da je vaše mnenju tudi lahko razvidno? Včasih, ko bereš poročilo, lahko zaznaš nek ton novinarja...

Kot sem povedal... jasno mora biti razločeno, kaj je poročilo in kaj je mnenje novinarja. Torej, tudi v nekem članku so interpretacije in razlage, ki so novinarske, dostikrat nujne. Ljudem mora biti jasno in prezentno, kdaj gre za neko osebno mnenje ali razlago novinarja, in kdaj za objektivna dejstva ali razlago nekoga drugega. Tu mora biti sporočevalec fer do svoje publike. Stvari se ne smejo mešati. Ne sme tudi svojega mnenja pripisati nekomu drugemu, ki ga ni izrekel. Ali pa zamolčati zaradi svojega mnenja nekega drugega mnenja ali dogajanja. To bi bila huda kršitev, vsaj zame.

Kako pa doživljate oziroma ste doživljali vpliv urednika na svoje delo?

Jaz sem delal in novinarsko in uredniško delo, tako da na to vprašanje zelo težko odgovorim. Kaj točno vas zanima?

Če ste dobili kakšne smernice, na primer, ko ste šele začeli opravljati delo novinarja, glede tega, kako napisati poročilo in komentar. Glede jezika, tona...

Ko sem jaz začel svojo novinarsko kariero, sem imel mentorja. Noben moj članek ni bil nikoli objavljen, brez da bi ga mentor podrobno prebral, in je bil tudi posebej plačan za to pomoč, ki mi jo je nudil kot neke vrste šolanje. Ta tekst je potem prebral še en urednik ali pa celo dva in večji del kariere smo ravnali, kjer se je le dalo, podobno skrbno. V smislu, da se prepreči oziroma zmanjša število napak in zagotovi čim boljši izdelek kupcem, ki kupijo časopis, ki ga mi prodajamo. In tu je treba biti pazljiv. Ne moremo si privoščiti napak, šlamparije ali nevednosti, zato je dobro, da se čim več ljudi ukvarja s tekstom. Sploh pri tistih, ki pridejo s fakultete, pri mladih novinarjih... ti imajo zelo malo znanja, malo izkušenj, in je prav, da je nekdo starejši z njimi in jim pomaga. Jih kaj nauči tudi jezikoslovno, recimo, kar je zelo pomembno. Pri rabi jezika se nekaj naučimo na novinarski fakulteti, ampak to je zelo malo. Lahko na časopisu od starejših novinarjev ali urednikov izveš zelo veliko stvari... pa tudi od lektorjev. Vsak novinar se mora s tem kar sprijazniti po mojem.

Kaj pa danes? Še preverjajo mentorji ali uredniki prispevke mladih?

Mentorstvo je v veliki meri bilo zelo zmanjšano, pa tudi slabše je plačano. Zato tudi je več napak danes v časopisih. Meni je žal, ampak tisk danes ni več toliko močan, kot je bil pred desetletji. Danes imamo manj denarja in ne moreš posvetiti toliko finančnih sredstev vzgoji mladih, da jim prenašamo znanje, ker morajo ljudje enostavno delati. Ne moreš enemu novinarju dati, naj se ukvarja z enim mladim cele tedne ali mesece.

Kaj pa vloga urednika leta 1991 in danes – je takrat bilo več uredniškega vpliva oziroma posega... je bil morda ideološko obarvan?

Od zunaj se morda malo čudashko gleda na časopisje. Tisk je zelo raznolika stvar. Imamo splošne časopise, katerih poslanstvo je drugačno kot od nekih specifičnih časopisov, ki so strankarski, nekateri direktno strankarsko opredeljeni, nekateri v lasti strank, ki so v lasti nekih institucij, recimo Cerkve... in je normalno, da imajo različne uredniške politike, in da uredniki vplivajo, da se uresničujejo pač cilji lastnikov. OK, logično je, da bo Mladina kritizirala Janšo, da bo Reporter na vso moč kritiziral levico. In to pač uredniki delajo. Zato so

tam v službah. V splošnih časopisih skušamo biti dosti bolj široki in predstavljati vse plati medalje. Tam se po večini uredniki trudijo, da bi te cilje zagotavljali, da bi časopis bil bolj kakovosten. Zdaj, koliko vplivajo uredniki in koliko delajo uredniki, to se zelo spreminja. Se ne da primerjati v času osamosvajanja in danes. Vsak urednik je svoj svet. Eni so bolj sposobni, eni manj. Dober urednik, ki dosti dela, pomeni tudi dober časopis, ki se dobro prodaja. In teh si želimo, žal jih je pa zelo težko najti. Na vseh ravneh. Ne gre samo za glavno, ampak tudi nižje. Nekdo časopis sestavlja. To je trdo delo, ki vzame ogromno časa. Mukotrpno delo, ki se veliko premalo ceni. In danes je težko najti dobre urednike. Jih ni veliko v tej državi.

A je problem v znanju?

To je izjemno težko, trdo delo, ki vzame človeku... vsaj med tistimi nekaj dobrimi uredniki, ki sem jih jaz spoznal... vzame človeku čisto vse. Delaš samo še to in nič drugega. Nimaš več zasebnega življenja praktično, niti družine. In takšnih ljudi, ki so pripravljeni vse žrtvovati, je zelo zelo malo. Sploh na daljši rok. In zato plačajo tudi zelo visoko ceno. Poznam jih nekaj, ki so desetletja garali z novinarji, potem so pa umrli v nekaj tednih zaradi raka. Ne da bi dočakali 50 let. Brez, da bi se jim kdo zahvalil za veliko delo, ki so ga naredili. Potem se pa grdo o njih govori... opravljali so res težko delo. Kot ga tudi novinarji opravljajo. Jaz mislim, da novinarji in uredniki dobro sodelujejo. Zelo redko so neki strašni konflikti.

Kako pa se vam zdi, da se je poročilo spreminjalo skozi čas, od leta 1991 pa do danes? Midve sva z analizo opazili, da zadnjih nekaj let pravega poročila pravzaprav ni več...

Veliko več je interpretacije v časopisu, kot je je bilo nekoč, in razlag. Sam vem, da ko sem bil urednik in imel vpliv, pa tudi kot novinar danes... se danes veliko bolj trudimo, da bi vključili čim več infografičnih vsebin in tovrstnih olajšav za bralce, ki jih nekoč pravzaprav sploh ni bilo. Novost je tudi splet, ki ga pred desetletjem tudi ni bilo. Tako da ta klasična hitra poročila gredo na splet in drugi dan niso niti zanimiva več. Tiskani mediji se skušajo temu prilagoditi. Skratka, tistega, kar si pred desetletjem delal, danes več ne moreš, ker imaš nek nov medij, ki te prehiti. Takrat je šlo za to, kdo bo prvi objavil neko poročilo v tisku, ki bo natisnjeno in imelo določene prvine, danes je to brezveze, ker je bilo že vse en dan prej objavljeno povsod na spletu in so ljudje že prebrali. Moraš danes na en drug način informacije ponuditi bralcem,

da jih bodo pripravljeni plačati. In tu še nimamo vseh odgovorov. Kot ne znamo na spletu ravno prodati teh izdelkov in zaslužiti, tako v tisku še nismo čisto našli teh formul, kako drugače narediti, da bi bili še vedno relevantni in zanimivi za ljudi, in da bi ponujali nekaj novega, ne tisto, kar je že bilo en dan prej na spletu objavljeno. Tu je vrsta problemov. Ni tako enostavno. Niso to samo posledice prostega razvoja v tisku, ampak tudi sprememba platform, kjer so vse informacije danes na voljo. Pa to ni zgolj splet, ampak tudi mobilne naprave... na vseh teh novih napravah so tudi klasični časopisi. Preden sem prišel na ta pogovor z vama, sem na hitro napisal en tekst za spletni portal. Ker je to hitro poročilo, ki bi sicer bilo naslednji dan šele v tisku objavljeno.

Kaj pa komentarji... koliko daleč gre po vašem mnenju lahko novinar pri uporabi ironije in cinizma na primer? Je ključna razlaga neke tematike ali izražanje osebnega stila pisanja novinarja?

To je eno najtežjih vprašanj, ki si ga komaj drznem odgovoriti... gotovo je osebni stil komentatorja in sposobnost pisanja izjemno pomembna. Nekaj najboljših komentatorjev si je to pozicijo zaslužilo točno s tem, da so znali pisati na tak način, da so jih ljudje hoteli brati, da so uživali v tem, da jih berejo, in zaradi njih kupili časopis oziroma stali celo v vrsti, da bi ga kupili. Pred desetletji se spomnim... pokojni gospod Slivnik je bil tak primer novinarja, z izjemnim stilom pisanja... pa tudi vsebina je bila zanimiva. Tam so bili sicer zelo različni pogledi, ni pa bilo nobenega spora o izjemnem stilu pisanja, ki ga nima vsak. In če tega nimaš, potem ne gre... si pa vsak o sebi misli, da je on najboljši... to je znano za novinarje. Ampak na koncu so objektivno dejstvo bralci. In to, kako oni odreagirajo.

Kaj pa področja, o katerih poročate oziroma jih komentirate. Mislite, da jih novinarji običajno dobro poznajo in tudi razumejo?

Mediji so različni in v različnih medijih imajo to različno urejeno. Velike hiše, na primer nacionalna televizija ali Delo, imata tu velike možnosti. Ker je veliko novinarjev, se lahko specializirajo in ukvarjajo s specifičnimi področji, ki bi jih morali dobro poznati. To je vsaj z vidika finančnih in tehničnih možnosti v teh velikih hišah možno, koliko pa se izkorišča, pa je drugo vprašanje. Pri marsikaterem majhnem mediju, kjer imajo zaposlenih par novinarjev, pa velika specializacija ni mogoča. Ni pričakovati, da bo novinar tam vse, o čemer poroča,

poznal res dobro. Takšna je pač naravna danost. Smo majhna država in včasih je to treba upoštevati in mislim, da ljudje tudi vedo, da ni vedno za pričakovati od vsakega vsega. Na koncu koncev pa tudi novinarji nismo... bom rekel... ne načrtujemo poleta na Luno, no. Ne gre za veliko znanost. Pretirana znanost je včasih tudi slaba, ker te morajo ljudje tudi razumeti na drugi strani. In to običajni ljudje, ki niso šli posebej študirati jezika... včasih je celo boljše, če novinar ni preveč pameten, ker ga ljudje lažje razumejo, in se jim lahko bolj približa.

Kaj pa so največje napake, ki jih opazite pri delu z mladimi/novimi novinarji?

Tu bom pristranski... po mojem je največja napaka to, da ne vztrajamo trdo pri mentorstvih, pri pomoči, pri trudu. To je po mojem največja napaka. Je pa res, da je priložnost danes za mlade s tega vidika za nekatere celo večja; za tiste, ki so res ambiciozni. Ker te hitro spustijo, da delaš najpomembnejše zgodbe in jih nihče ne preverja posebej. Nekoč nisi imel šanse, da prideš do te možnosti, ker bi moral najprej o zelenjavi dolgo časa poročati. Pa o tem, kaj se na tržnici dogaja, da bi potem morebiti lahko napredoval, da bi iz mestnega sveta kakšno poročilo napisal. Kaj šele, da bi prišel do državnega zbora ali ustavnega sodišča. Danes pride novinar iz fakultete, pa že lahko poroča o državni politiki.

Kako bi pa vi opisali svoj lastni stil pisanja?

Temu bi se pa izognil, če je možno.

Kaj pa pri svojem delu doživljate kot največjo obremenitev?

Največjo obremenitev? Strah pred tem, da bi naredil eno veliko napako. Dejansko delamo hitro, napake se zgodijo, tudi velike napake. In teh nas je strah. Včasih je to prava mora. Ko se zgodi, tega ne moreš več popraviti in je grozno. To je po mojem največja težava tega dela. Včasih si tudi sam kriv, kar je še hujše. Ker si bil preveč len, ker si se premalo potrudil... in to je tisto, kar je po mojem najtežje v tem poklicu.

Pa glede na to, da je sedaj vedno več novinarjev honorarno plačanih, se vam zdi, da je bila včasih kvaliteta prispevkov boljša, ker so imeli novinarji več časa in boljše življenjske pogoje?

V času, ko sem bil jaz študent, sem bil ves čas zaposlen profesionallec. Na Večeru in na Delu sem delal v notranjepolitičnih redakcijah. Te redakcije so vedno zapolnjene s profesionalci in skoraj nikoli v njih ne delajo honorarni novinarji, zato ker je tveganje sicer preveliko. Tu se pa ne moreš šaliti, ne. Tako da teh dodatnih problemov, ki nastajajo zaradi tega, ker skušajo delodajalci varčevati in najemajo zunanjo pomoč in jo slabo plačujejo, in problemov, ki so povezani tudi z nenujnim spoštovanjem pravil, ker zaposlitev ima tudi to drugo plat, ki je ti od honorarcev ne moreš zahtevati. Sam nisem bil v tej vlogi... sem se pa vedno zavzemal za to, da imamo zaposlene ljudi, honorarnih sodelavcev pa samo toliko, kot je zares nujno, drugače pa nič. Zdaj pa se je pač treba odločiti in... tudi za njih je to boleče. Tistih nekaj vzeti v službo, ostalim pa odpovedati pogodbe. Ampak po mojem je to za resno medijsko hišo boljša rešitev, ampak večina ne misli tako in trendi ne grejo v to smer. Tudi za državo ne, ki v bistvu spodbuja druge oblike zaposlovanja in ne rednega zaposlovanja.

Kaj pa viri informacij oziroma vaši sogovorniki. Po kakšnem ključu jih izbirate? Ali se trudite, da je uravnoteženo število uradnih in neuradnih?

To je zelo zapleteno. Odvisno je od tega, kakšne informacije iščeš. Če skušaš ugotoviti, kaj je odločilo ustavno sodišče o tem, ali mora Janša v zapor ali ne, je to čisto brez veze na ulici spraševati. Ali pa spraševati politike. Ker oni tega ne vejo. To je pač treba vprašati ustavne sodnike, do njih pa ni enostavno priti. Uradno oni ne govorijo; govorijo s sodbami. Če jih poznaš osebno, ti lahko neuradno kaj povejo. In veš nekaj več, kar lahko tudi bralcu poveš. To je neuradna informacija. Uradna je, če ti predsednik ustavnega sodišča uradno nekaj pove. Trudimo se seveda dobiti čim več informacij. V tem je nek spopad tudi med medijskimi hišami, da skušamo biti čim boljši.

V analizi prispevkov sva imeli ravno tiste iz obdobja, ko je bila referendumska kampanja za RTV zakon leta 2005. Ko ste novinarji poročali o različnih stališčih glede zakona, je prišlo najdlje do civilne družbe, ne pa do samih ljudi. Niste jih vključili, konec koncev pa oni glasujejo...

Če se prav spomnim, sem jaz kak dan pred tem referendumom napisal komentar o tem, da smo v Večer napisali argumente za in proti, da se pa ne bomo opredelili, kot zahtevajo od nas. Ne za in ne proti, naj ljudje odločijo. To je takrat bila naša politika in naše stališče. Ne vem, kako so imeli drugi časopisi...

Ste opazili, da ste skozi leta postali bolj drzni v načinu pisanja?

Najbrž ne. Najbrž z leti postaneš manj drzen, bolj konzervativen. Ko si mlad, si bolj zabaven. To domnevam. Bolj neumen si tudi, ko si mlad. Kar tudi prispeva k temu, da si več upaš.

Kakšne pa so razlike med Delom in Večerom? Delali ste na obeh...

Jah... Delo je večje. Ima več novinarjev, je večje podjetje, ki izdaja več časopisov, prilog. Pogon, ki ima več novinarjev, kot jih je na Večer... na Večer je novinarjev, ne vem, 60, 70, na Delu pa recimo 150. To je velika razlika v potencialu, ki ga časopis nudi. Tudi finančno je Delo bistveno močnejše. Ima lastno rotacijo, ki je Večer recimo nima. Večer je tradicionalni glavni igralec na štajerskem, ki sicer pokriva tudi nacionalni vidik za štajersko. Medtem ko Delo je pa nacionalni igralec celi državi, kar je druga zgodba. Z novinarskega vidika pa pomeni Večer dosti več garanja in trdega dela, ker je pač manj novinarjev, ki morajo zato več narediti, se bolj truditi. Meni ni žal tistega časa, ki sem ga tam preživel, ker je to pomenilo, da sem se moral veliko stvari učiti in sem imel velike priložnosti, ki jih na Delu najbrž ne bi imel. Ker je tu pač večja specializacija in večja konkurenca, tako da enostavno nimaš možnosti nekih stvari delati. Ne moreš delati stvari, ki si jih na Večer normalno delal. Torej, ne moreš danes poročati z vlade, jutri s parlamenta, potem s sodišča, pa s kraja prometne nesreče... to je vse novinar delal in ni bilo nič posebnega. Kar je za Delo skoraj nepredstavljivo. Tu je največja razlika, bi rekel... To je bilo kar burno, ko sem prišel na Delo. So čisto znoreli, ker sem iz malega časopisa postal kar šef. (smeh) Saj se je sčasoma umirilo, ampak na začetku pa je bilo burno... Vedno je bilo obratno, ne. Moji prejšnji šefici na Večer

sta obe prišli z Dela tja. Tako da možno je tudi obratna situacija, čeprav dvomim, da se bo še kdaj ponovila... (smeh)

NOVINAR C: MAJDA VUKELIĆ – DELO

Na Delu redno zaposlena od leta 1986.

Kako opredeljujete žanra poročilo in komentar? Kaj se vam zdi pri obeh ključno?

Iz svojih izkušenj lahko povem... tako se mi zdi, da so pred leti bile bistveno bolj jasne meje med komentarjem in poročilom. Ko sem jaz začela delati v novinarstvu, se pravi skoraj 30 let nazaj, je bilo poročilo res poročilo. Povedal si, kaj je na določenem dogodku kdo rekel in tako naprej, komentar je bil pa ostro usmerjem v to, da je do tega, kar se dogaja, zavzel neko stališče. Danes se to bistveno bolj prepleta, kot se je recimo v začetku. Ko sem jaz začela delati, pred tridesedimi leti, je bilo to sveto pravilo. Poročilo je poročilo, komentar pa komentar.

Kaj pa bi rekli glede jezika za vsak žanr? Ko pišete, zavestno preklomite?

To se mi zdi, da niti ni tako zavestno. To so izkušnje. Ti, ko začneš delati v novinarstvu, seveda nisi še več komentiranja. Tudi na Delu je bila neka tradicija, da si imel svojega mentorja, si začel praviloma delati v ljubljanski redakciji... Imeli smo tudi zelo strogo lektorsko službo. Jaz sem morala že to, da sem dobila štipendijo v tretjem letniku, narediti sprejemni izpit v bistvu. In na tem sprejemnem izpitu se je poleg takšne splošne razgledanosti... ne vem, moral si vedeti, kdo je Ghandi, na primer, in če tega nisi vedel, nisi prišel v poštev... en del je bila ta splošna politična razgledanost, drugi del pa je bil obvladovanje slovenščine. In to obvladovanje slovenščine, moram priznati, sem jaz komaj skozi prišla. (smeh) Lektor je bil v istem nadstropju, kot je bila ljubljanska redakcija, in je on stal na vratih, in sva šla čez vse tekste, čez vse napake, in to je bila neizmerna izkušnja. Meni danes praktično ni več treba popravljati tekstov, če bi vprašali moje urednike, bi vam povedali, da bolj ali manj oddam od sebe brezhiben tekst... ampak to je bila šola. To je pomenilo ene dve leti stroge lektorske šole. Danes je to drugače. Še posebej se mi zdi, da se z mladimi novinarji novinarske hiše absolutno premalo ukvarjajo, tako glede samega načina dela in jezika. To je nekaj, kar se je na žalost nekako izgubilo.

Če pustimo izključno ta lektorski vidik... vaš osebni stil pisanja... kako bi ga opisali?

Glede na to, da sem pravnica po stroki, je zame zelo pomembno, kako se opredeljujejo določeni izrazi, še posebej če gre za kakšne zapletene pravne zadeve, za zapletene kazenske zadeve... jaz sem tu zaradi tega, ker imam pravno fakulteto narejeno, najbrž bolj toga... Včasih mi rečejo, da sem »členožder«, da delam vse »po reglcih«... Jaz imam stika s tožilci, kriminalisti... moj jezik je v tem smislu nekoliko omejen najbrž v tem, da se v komentarjih poskušam res držati izrazov, ki so ustrezni. Jaz verjamem, da je to za javnost mogoče kdaj suhoparno in dolgočasno... Poskušam pa tudi stvari poenostaviti, zato da bodo ljudje razumeli vse.

V komentarjih vas nikoli ne zanese, da bi uporabljali na primer metafore...

Redko. Jaz nimam talenta za to. Jaz to absolutno priznam, da nimam talenta za to. Zelo rada berem komentarje ljudi, ki pišejo čisto drugače od mene, jaz pa za to nimam talenta.

Kaj pa ta žanr danes, ki naj bi bilo poročilo, vi bi ga še tako opredelili? Kaj je sedaj to?

To je v bistvu... mi velikokrat govorimo o komentiranih poročilih. V bistvu se je ta meja precej zabrisala. Problem pri tej meji je, da mogoče kdaj bralec ne ve, kaj izhaja iz nekega poročila, in kaj si ti kot avtor zraven dodal.

Se vam to zdi sporno?

Ja, jaz mislim, da če se lotiš komentiranega poročila, mora iz njega biti jasno, da je poročilo povedalo to pa to, ti pa informacije iz tega poročila naprej posreduješ, deloma jih komentiraš in tako naprej. To se mi zdi, da je kar pomembno že zaradi odnosa do bralcev. Je pa res, da se pa... novinarstvo gre v eno tako smer v zadnjih letih, se mi zdi, kjer se te osnovne informacije samo še nadgrajujejo. Hočem povedati, da v bistvu tega poročevalskega dela je vse manj. Ti tudi, če spremljaš eno tiskovno konferenco, in tam povejo neke podatke, jih nanizaš in potem te podatke za bralca še interpretiraš, ne. Pri nas se šteje to kot dodana vrednost, da moramo mi bralcu povedati, da je statistika ponazorila to pa to, kar pa pomeni za državo ali njen BDP to pa to. Tako da to je nekaj, kar se danes izrazito goji, in je tako tudi prav.

Ampak potem se hitro zgodi, da so vaša osebna stališča lahko v poročilu...

Ja, saj pravim... ta meja je včasih tudi težko določljiva. Jaz, ki spremljam pravosodje že praktično 30 let... če jaz zaznam podatek, da so sodišča v zadnjem letu zmanjšala število nerešenih zadev, in zraven napišem, da je to napredek glede na druga leta, je to seveda že moja lastna interpretacija tega, in to nekako pomeni, da imam odnos do tega, da se mi zdi, da so začeli boljše delati, kot so. Temu se je včasih nemogoče izogniti.

Ampak se trudite, da vključite svoje stališče?

Zelo je odvisno. Včasih dobiš kakšno informacijo tako pozno, da jih mi kot novinarji tisti hip niti ne znamo ovrednotiti. Včasih sem jaz bila vsak dan ob treh doma... danes, če sem ob sedmih zvečer, sem že kar vesela. Veliko stvari se dogaja tudi pozno popoldne. To, da bi bila kdaj seja vlade do osmih zvečer, se pred dvajsetimi leti ni nikoli zgodilo, na primer. In včasih že zaradi tega časovnega pritiska tega preprosto ne uspeš narediti. Ne znaš na hitro ovrednotiti, kaj ti podatki, ki so jih povedali, pomenijo. Jaz se kot novinar čim bolj trudim držati teh osnovnih novinarskih načel. Zdaj, včasih rata, včasih pa ne. So pa drugi avtorji, ki pa prepletejo vse, da ne veš, kaj je njegovo lastno stališče, kaj pa podatek, do katerega je on prišel po uradni ali drugi poti.

Pa se vam zdi, da je to pogostejše pri mladih avtorjih, ki so honorarno zaposleni, in jih politika časopisa toliko ne zavezuje?

Kaj pa vem. Eni mladi so bolj pogumni, drugi pa manj. Enim se zdi, da so že zelo hitro vso pamet tega sveta pobrali, ne... pa ne mislim nič slabega... eni so pa do tega bolj zadržani. Nekoč je bila ta karierna pot skozi novinarstvo čisto drugače zastavljena. Ko sem jaz začela, si moral iti skozi določene procese: učenje, mentorstvo... Jaz sem prvi komentar napisala po mojem potem, ko sem bila že vsaj ene dve ali tri leta v novinarstvu. Ta pot je potekala bistveno počasneje, je pa res, da se danes od mladih, ko pridejo, že na začetku zelo veliko zahteva. In to se meni ne zdi prav, če nimajo ob tem kakšne pomoči. Ker če ga kaj »pobiksajo«, so pa izključno oni krivi.

Pri sebi opazite velike razlike v stilu pisanja od začetka pa do danes?

Pri nas smo začeli gojiti... tu se zdaj že meje bolj zabrisujejo... da se novinarji zelo osredotočijo na določena področja. Jaz sem bila dve leti na ljubljanski redakciji, sem šla direktno na notranjo in začela praktično takoj pokrivati pravosodje. V tridesetih letih dela tako poznam vse, ki delajo v pravosodju. In je tudi ta komunikacija... imaš svoje vire... in zato, ker jih imaš, si potem... ne vem, jaz zjutraj, ko sem še v pižami doma, se nečesa spomnim, in potem to predebatiram s petimi ljudmi. Bistveno bolj si samozavesten, ker se ti zdi, da imaš eno znanje in da približno veš, kako ta svet diha. Jaz si domišljam, da bolj ali manj vem, kako sodstvo diha... v tem smislu skozi leta absolutno rataš bolj sproščen. Jaz najbrž, če bi prebrala svoje komentarje izpred petindvajsetih let, bi si mislila: »o jesus...«, ampak to pač pride z delom, z znanjem, s kontakti...

Pa če smo že pri virih, po kakšnem ključu jih izbirate. Se trudite za neko uravnoveščenost, da niso izključno uradni, ampak tudi ljudje z ulice? Seveda je odvisno tudi od področja...

Jaz se na uradne vire praktično skoraj nič ne zanašam. Moja prednost je ta, da tudi vsi zame vejo, kaj sem po izobrazbi. Tri četrť ljudi, ki so zdaj na položajih, so itak moji sošolci s faksa. (smeh) Jaz od uradnih virov res poberem minimum, vse ostalo pa preverjam pri svojih virih. Če po tridesetih letih ne bi imela ene baze svojih virov, potem ne vem...

Kdo pa so ti vaši viri? Kakšno je njihovo profesionalno in družbeno ozadje?

To niso navadni ljudje, ker delam na takem področju... jaz imam stike s sodniki, tožilci, policijo...

Kako pa jih navedete v prispevkih?

Ja... tako, kot se dogovorimo, ne. Včasih jim že jaz povem, da se čisto neuradno pogovarjamo, ker pač na ta način želim čim več izvedeti, da imam potem to za lastno informacijo. Je pa seveda res, da prekršiti pa ne smeš, če si nekomu obljubil, da ga ne boš

imenoval... oziroma, jaz vedno vprašam, če dovoli, da ga pač »po neuradnih«, ali »po zanesljivih informacijah«, navedem.

Ti viri so torej strokovno vpleteni v neko področje...

Ja, moji so. Tisti novinarji, ki pokrivajo neka socialna področja, imajo najbrž opravka tudi z ljudmi z ulice, tisti, ki pokrivajo sindikate, imajo najbrž tudi več kontakta s tem. Jaz imam pač drugačno področje in so moji viri seveda bolj ali manj vsi sodniki, tožilci, profesorji pravne fakultete...

Kako pa vi doživljate odnos med urednikom in novinarjem? Koliko vam oni sami narekujejo... koliko imate svobode?

Kakšni zadnji dve ali tri leta so časi, ko so uredniki ljudje, ki nimajo niti novinarske kilometrine niti uredniške kilometrine. Tako, da je v bistvu na kar veliko področjih tako, da ti veš bistveno več o tem, kaj se kje dogaja, kot tvoj urednik. To je ena od slabih strani slovenskega novinarstva. To pa lahko tako povem... Uredniki na Delu so bili nekoč ljudje, ki so imeli kilometrino iz dopisništva v tujini, in tako naprej. Saj se ve, kdo so bili novinarji notranje politike v zadnjih letih... Uredniki so bili nekoč ljudje, ki so, preden so prišli na uredniški sestanek, prebrali Times, avstrijski časopis, angleški, francoski, ameriški časopis, in rekli, kaj se na svetu dogaja in kako to nas zadeva. Danes pa se mi zdi, da tam po enih svojih njivicah malo kopljemo, in da je tega širokega pogleda in enega takega svetovljanskega pristopa absolutno premalo.

Pa so vam kdaj tudi posegali v tekste oziroma se niso z vami strinjali?

Ne, to pa ne. Jaz imam ta privilegij, da pokrivam področje, kjer kakšnih stvari ni enostavno razumeti... Ne vem, kako bi povedala... Ker se tu ne zdijo domači, se uredniških posegov praktično ne spomnim. Samo lektorsko kdaj kakšen izraz popravijo oziroma spremenijo tudi narobe. Pa tudi v komentarju... nekoč je bilo sveto pravilo, da če ti posegajo v komentar, da te morajo kontaktirati in vprašati... pa ne gre tukaj zdaj za dovoljenje, saj je to na koncu stvar urednika... on se lahko odloči, da tvojega komentarja ne bo niti objavil. To je njegova pravica, čeprav pri nas ne grejo stvari tako daleč. Jaz še nisem imela zavrženega komentarja,

sem se pa kdaj pogajala z uredniki okrog kakšne dikcije, ali pa so mi rekli recimo: »Majda, to folk ne bo razumel!«...

Ja... pišete o težje razumljivih stvareh... kako jih bralcem razlagate?

Ko si toliko let že »notri«, se naučiš. Gre za poenostavljanja, primerjave. Postaviš kakšno preprosto primerjavo, da ponazoriš in uporabiš jezik, ki za ljudi ni toliko zapleten. Saj se vse da... v zadnjih letih se tudi sodstvo in uradništvo bistveno bolj trudi, da stvari napiše tako, da so razumljive. Ker so prišli do tega, da če napišejo tako, da noben ne šteka, imajo potem s tem samo težave, ker morajo naslednje tri dni samo pojasnjevati, kaj so s tem mislili.

Prej ste rekli, da ne uporabljate ironije, sarkazma... kaj pa mislite o novinarjih, ki pišejo na tak način?

Eni so brilijantni. Jaz poznam brilijantne pisce, ki jih prav zaradi tega rada berem, ker pišejo na čisto nek drug način, ki meni ni blizu, in moram reči, da so eni v tem res dobri. Seveda to pomeni tudi, da imajo ogromno nekega znanja. Saj ti ne moreš biti duhovit pisec in uporabljati metafor, če ni za tem en kup enega znanja.

Se vam kdaj zdi, da so komentarji načrtno zasičeni s temi sredstvi, ker jih ta žanr dovoljuje, ali da to od novinarjev pride naravno?

Ne, ker mislim, da so to takšni ljudje. Mene nihče ne bo naučil pisati v metaforah, preprosto ker... je tudi že prepozno (smeh) to moraš enostavno imeti v sebi. Za to moraš imeti občutek. In eni znajo res tudi izjemno duhovito pisati tudi o zelo resnih stvareh in tako naprej... kar se meni sploh zdi ena dodana vrednost. Res. Jaz občudujem te ljudi. Jaz berem tudi ljudi, ki o pravi pišejo, in znajo to napisati na en tak odlično zanimiv in privlačen način. Jaz pa tega res nimam v sebi.

Pa če sedaj lahko naredite še eno takšno sintezo... od leta 1990, ko ste začeli, pa do danes... kaj so tiste glavne razlike?

Vse se je spremenilo. Dobesedno vse. Pisali smo na pisalne stroje... že tehnika dela je bila drugačna. Svet je od takrat šel na tem področju 300 let naprej, ne pa 30... Kar se meni zdi zanimivo, je to, da pravijo, da so prav zaradi tega novinarji nekoč boljše pisali, kot pišejo danes. Ker nekoč so se skoncentrirali, so vedeli, da ne morejo v neskončnost na pisalnem stroju popravljati teksta, ker je to vzelo veliko časa... V bistvu so se vsedli, skoncentrirali in vedeli, kaj hočejo napisati. V tem smislu je ta internet in tehnologija danes vse ena potuha. Kar nekaj začneš, nekaj nablodiš, potem še kaj na internet pogledaš in preveriš, od kakšnega malo preplonkaš... to je čisto drugače sedaj. Meni se zdi, da je največji korak... korak nazaj... novinarstvo naredilo v tem, da je danes praktično vsak že lahko novinar. Pa tu ne mislim mladih ljudi, ki so žrtev teh razmer, ampak... Delo je začelo v mojih časih prav načrtno negovati to, da so tam bili ljudje z različnimi diplomami, da te diplome prinesejo različno znanje, in da je to znanje treba v časopisu potem tudi uporabljati... Jaz se na davke recimo nič ne spoznam. Lahko grem na tiskovno konferenco davčne uprave, pa bom napisala čisto eno korektno poročilo, ampak več od tega pa nisem sposobna. Danes, ko gledaš po kakšnih elektronskih medijih, so mladi ljudje, ki so prisiljeni praktično se spoznati na vse. Prisiljeni... ki se mi zdi, da nimajo niti časa, da bi sami pri sebi razmislili o stvareh, ker je tempo pač takšen, kot je. Na internet se daje nemudoma stvari gor... Tako da v bistvu, kolikor je ta tehnologija naredila en velik korak v dostopnosti podatkov, je tudi slaba. Način dela je popolnoma drugačen. In za mlade ljudi se mi zdi danes delo težje. Mi smo imeli bistveno več časa. Meni se zdi, da gre danes bistveno vse prehitro in velikokrat zmanjka časa za res temeljni razmislek... Jaz vidim tudi pri nas na Delu, da so mladi sami sebi prepuščeni in zaradi tega zagotovo trpi kvaliteta. Za mano ni treba nič popravljati, ampak jaz sem za to rabila 15 let, ne (smeh). Danes pridejo mladi in so vrženi v visoko politiko... zaradi vsega tega je tudi toliko več napak in včasih napačnih interpretacij, ki so čista posledica stiske. V mojih časih je bilo skratka vse bistveno bolj enostavno.

V najinih analizah komentarjev sva opazili to, da so včasih pisci res bili širše razgledani in si res vzeli čas za en komentar... zdaj pa se pogosto navaja na primer statistične podatke, da pojasnijo nek vidik.

To je recimo, ja... komentar, ne da ga izrabiš... saj ga ne izrabiš zavestno... ampak da ti v komentarju pravzaprav nekaj razlagaš, kar bi moral prej narediti že v članku, ne. Komentar je pač ena ocena oziroma tvoj pogled. Kot sem rekla... na Delu je bil pristop včasih čisto drugačen kot danes. Z mladimi se je ogromno delalo in vsi smo štartali kot ta zadnje »nule«, Preden sem jaz prvi tekst za Sobotno prilogo oddala, mi ga je urednik pet krat zavrnil... »imaš predolge stavke, ta informacija manjka, to si napisala nerazumljivo,...«, Danes tega ni več. Tako, kot s človeka »pade«, tako gre v časopis. Tudi sama pri sebi vem, ali sem za en komentar porabila 40 minut ali sem se pa malo bolj matrala... Nihče se danes s temi problemi sistematično ne ukvarja. Nihče pri nas ne spremlja mladih ljudi, ki več ali manj začnejo na internetu, kjer je sploh hitrost informacije zelo pomembna. Nihče se z njimi ne ukvarja in to je narobe. In se tudi pozna. Zato pravim, da se danes zdi, da vsak, ki ima dve minuti časa, lahko nekaj napiše in objavi. Tudi napake so včasih res katastrofalne... ki jih v mojih časih ne bi nikoli bilo. Danes imajo pa uredniki pogosto še manj znanja kot novinarji, in potem marsikaj uide.

Priloga C: Tipični komentarji in poročila

Predsedstvo Slovenije bo reorganiziralo teritorialno obrambo

Oborožene sile Republike Slovenije

JLA PRIČELA EVAKUIRATI STRATEŠKO OROŽJE IZ SLOVENIJE

Predsedstvo Republike Slovenije se je v včerajšnji seji obravnavalo o možnih načinih ureditve teritorialne obrambe v prehodnem obdobju do sprejetja nove slovenske ustave. Po

prvem predlogu bi delno spremenili predvsem ustavnopravne in zakonske pristojnosti republiških organov na področju vodenja in poveljevanja teritorialni obrambi.

Drugi predlog temelji na deklaraciji o suverenosti države Slovenije. Po tej različici bi funkcije na področju organiziranja in vodenja TO v celoti prevzelo predsedstvo,

TO pa bi organizirali kot oborožene sile Republike Slovenije. JLA je začela predvčerašnjim evakuirati strateško orožje iz Slovenije. Več na 2. strani

Predsedstvo Slovenije o teritorialni obrambi

Oborožene sile Republike Slovenije

JLA SELI STRATEŠKO OROŽJE IZ SLOVENIJE — IZČRPANE MOŽNOSTI ZA POGOVOR Z REPUBLISKIM ŠTABOM ZA TERITORIALNO OBRAMBO

Predsedstvo Republike Slovenije se je v včerajšnji razpravi o možnih načinih ureditve teritorialne obrambe v prehodnem obdobju do uveljavitve nove slovenske ustave zavzelo za predlog, po katerem bi predsedstvo v celoti prevzelo funkcije na področju organiziranja in vodenja teritorialne obrambe, ki bi jo organizirali kot

oborožene sile Republike Slovenije. Vanje bi vključili tudi sedanje štabe, enote in ustanove TO na območju Slovenije. Organizacijo bi prevzela republika, najvišji organ vodenja in poveljevanja pa bi postalo predsedstvo republike. Za tak korak se je Slovenija odločila predvsem zato, ker je sedaj nemogoče komunicirati z republi-

skim štabom za teritorialno obrambo in njegovim poveljnikom, prav tako pa so izčrpane vse regularne poti za sporazumni dogovor.

Predsedstvo je obravnavalo tudi predlog amandmajev k slovenski ustavi s področja ljudske obrambe. Predlagali so nekatere dopolnitve v zvezi s pristojnostjo skupščine glede

služenja vojaškega roka ter drugih vprašanj vojaške obveznosti. Republiški sekretar za ljudsko obrambo Janez Janka je predsedstvo seznanil s septembrsko napotitvijo nabornikov na služenje vojaškega roka in z začetkom evakuacije strateškega orožja iz Slovenije, ki jo izvaja Jugoslovanska ljudska armada.

Odvzeto orožje TO, naborniki in nov zakon

Obramba v poslanskih rokah

SKUPŠČINSKA KOMISIJA ZA OBRAMBO JE NA PRVI SEJI RAZPRAVLJALA O ODVZEMU OROŽJA SLOVENSKI TO, O PREDVIDENIH KONTINGENTIH VOJAŠKIH NABORNIKOV IZ SLOVENIJE IN O DOPOLNJENEM PREDLOGU V USTAVNEM ZAKONU, KI TO ODREJA PREDSEDSTVU SLOVENIJE

Kako je z vračanjem odvzeta orožja slovenskim teritorialcem in kako daleč smo pri izpolnitvi slovenske zahteve po služenju vojaškega roka v domači republiki, sta bili osrednji točki, ki sta včeraj zapolnili razpravo na prvi seji komisije za obrambo pri Skupščini Republike Slovenije.

Orožje je še vedno v vojašnicah, in kot je poročal Jelko Kacin iz Republiškega sekretariata za ljudsko obrambo, je jasno, da ta republiški štab TO tudi v prihodnje ne namerava izpolniti naročila slovenske skupščine o vrnitvi orožja v skladišča TO. Zato se je izvršni svet RS odločil, da začne pri- vijati pipe za financiranje dela republiškega štaba za TO in s tem v zvezi tudi za plače tam- kajšnjih delavcev (ob rešitvi problema pa bi nekateri delavci tega štaba lahko dobili reva- lorizirano povračila plač za na- zaj).

Eina med dilemami, ki so se ob krizi v vrstah teritorialne obrambe Slovenije včeraj poja- vljale, se je nanašala na opre- deljevanje vzrokov za izbruh afere odvzema orožja. Kot je poročal Slavko Kmetič, je pri- šel iz Beograda ukaz o odvze- mu na naslov Republiškega štaba za teritorialno obrambo R Slovenije 14. maja. Ta ukaz so 15. maja sporočili pokraj- skim štabom TO, 16. maja pa je zasedala slovenska skupščina,

kjer bi bili ob primernih ukre- pih še vedno lahko prepredili odvzem orožja, ki so ga jemali 17. (najprej trofejno), 18. in 19. maja. Predsedstvo Republike Slovenije je reagiralo šele 18. maja proti večeru, ko je prišel ukaz, da naj TO preneha odda- jati orožje JLA. Takrat pa je že šlo za izvršena dejstva.

Morebitno odgovornost Predsedstva RS in njenega predsednika Milana Kučana v tej zadevi je odločno zanikal Bojan Ušeničnik, ko je pojas- njeval, da je predsedstvo za ak- cijo odvzema orožja zvedelo iz občin, in to šele 17. maja. Te- mu je sledila takojšnja komuni- kacija z Beogradom, kjer so dobili zagotovilo, da gre le za primernejše varovanje orožja. Naslednji dan so teritorialci prenehali oddajati orožje. Zato je nekaj orožja v Sloveniji še v skladiščih TO. Trenutno v šta- bu petega vojaškega območja presojajo primernost skladišč TO v Sloveniji.

V zvezi z naborniki je Jelko Kacin poročal, da so od pred- videnega septembrskega kon- tingenta na služenje vojaškega roka poslali 70,77 odstotka na- bornikov iz Slovenije. Poleg študentov gre še za nekaj sto nabornikov, ki so izrecno želeli na služenje, vsi pa služijo zunaj Slovenije. Tako je septembra v Sloveniji ostalo 30,35 odstotka nabornikov, v Hrvaško jih je odšlo 34,99 odstotka, v BiH 13,35 odstotka, v Srbijo 8,29

odstotka, v Vojvodino 11,35 odstotka, v Črno goro 1,59 odstotka in v Makedonijo 0,13 odstotka. Nihe ni odšel na Kosovo.

Jelko Kacin je pojasnil tudi zaplete v zvezi z novembrsko napotitvijo — takrat obvezniki odhajajo izključno v učne cen- tre, v Sloveniji pa so nam pred kratkim ukinili še zadnjega intendantnega. Strideset od- stotkov teh nabornikov bo ostalo na petem vojaškem ar- madnem območju.

ZSLO je že tudi odredil zad- njo letošnjo napotitev, kjer bi lahko v Sloveniji ostalo 20,46 odstotka obveznikov, na Koso- vo pa bi jih moralo 4,08 odstot- ka. Na služenje lahko takrat Slovenija pošlje 70,16 odstotka predvidenega kontingenta. To- rej bi ponovno tretjina rekrut- tov ostala doma. Predvideno je usposabljanje v TO in v milici.

Med razpravo o ustavnem zakonu pa so člani komisije se- znanili z dopolnjenim besedi- lom, po katerem preide vode- nje in poveljevanje TO R Slo- venije v pristojnost Predsed- stva R Slovenije (v miru in v izrednih razmerah). Te spre- membe so spodbudile polkov- nika Milana Aksenčevića k ugotovitvi, da z njimi nastane podvajanje zakonov, ki jih ne bo mogoče izvajati. Zato se je vprašal — »zakaj to delamo? Zakaj guramo narod da gine?«

Bojan Bauman

Predsedstvo SFRJ o pogovorih v republikah

Dve zamisli bodoče ureditve

STALIŠČA O SKUPNIH INTERESIH V BODOČI SKUPNOSTI SE ZELO RAZLIKUJEJO, PRI VSEH PA JE PRISOTNA ŽELJA OSTATI V OKVIRU JUGOSLAVIJE

V vseh zveznih enotah je izražena želja in zainteresiranost ostati v okviru Jugoslavije, zelo pa se razlikujejo stališča do značaja in obsega skupnih interesov v bodoči skupnosti. To je bistvo informacije o rezultatih pogovorov Predsedstva SFRJ z vodstvi zveznih enot o bodoči

ureditvi Jugoslavije. Informacijo so včeraj posredovali delegatom Skupščine Jugoslavije.

Predsedstvo poudarja, da sta se izkristalizirali dve pojmovanji o bodoči ureditvi: konfederalistični tip organizacije z mogočimi podvarijantami, ki ga zastopata Slovenija in Hrvaška, in koncept moderne federacije, za kar se zavzemajo druge republike.

Več na 3. strani.

Predlogi za novo ureditev Jugoslavije so na niti

Najbolj sporno: republiške meje

ZVEZNO PREDSEDSTVO PREDLAGA, DA SE ENAKOPRAVNO RAZDELATA OBE VARIANTI — FEDERACIJA IN KONFEDERACIJA

Predsedstvo SFRJ je v informaciji, ki je bila včeraj dostavljena delegatom zvezne skup-

ščine, o pogovorih o bodoči ureditvi Jugoslavije, ocenilo, da so jugoslovanski narodi na

zgodovinskem razpotju, kjer lahko le oni sami sprejmejo odločitev in izberejo način, kako urediti bodoče odnose med njimi.

Vse vsebinske razlike v stališčih o posameznih vprašanih bodoče ustavne ureditve v Jugoslaviji izhajajo iz dveh nasprotujočih si pogledov: zvezna država ali zveza držav oziroma federacija ali konfederacija.

O notranjih mejah sta izraženi dve nasprotni mnenji. Po prvem so sedanje meje republik nedotakljive in jih je treba zadržati, po drugem pa bi s sprejetjem konfederativne ureditve bilo vprašanje republiških meja odprto, saj se sedanje meje ne morejo spremeniti v državne, ki se urejajo na osnovi pravic narodov do samoodločbe. Ta ni sporna v nobeni od republik in doseženo je tudi soglasje, da se vsakemu narodu, ki se ne bo strinjal z bodočo ureditvijo Jugoslavije, omogoči izkoristiti pravico do odcepitve.

Razlike med republikami glede funkcij, ki naj bi jih imela zvezna država ali zveza držav, niso toliko različne po vrstah, temveč predvsem v obsegu in posebej v načinu njihovega izvrševanja. Obstaja splošno

soglasje, da skupna država mora izvrševati določene klasične državne funkcije (obramba, varnost, zunanja politika) in določene gospodarske funkcije ter zagotavljati svobosčine in pravice ljudi in državljanov.

Zagovorniki federalne ureditve se posebej zavzemajo, da naj zvezna vlada in zvezni upravni organ učinkovito izvajata zakone na celotnem območju Jugoslavije, in odklanjajo kakršenkoli konsenz v izvršilni sferi.

Zastopniki konfederalne ureditve pa predlagajo absolutno pariteto in konsenz kot princip sprejemanja odločitev na ravni skupne države, ob čemer naj bi imeli republiške ustave in zakoni prednost pred zveznimi.

Vodstva vseh republik soglašajo, da obstoječa ustava SFRJ, vključno z vsemi amandmaji, ne daje možnosti za učinkovito reševanje nastale krize.

Predsedstvo SFRJ na koncu sporoča, da je sklenilo, da se v čim krajšem času strokovno razdelata oba koncepta z možnimi podvarijantami. Pri tem naj bi predsedstvi Hrvaške in Slovenije predvsem sodelovali pri izdelavi koncepta konfederalne ureditve.

Slovenska skupščina bo zasedala v četrtek in petek

Amandmaji in ustavni zakon

Prvo jesensko zasedanje skupščine Slovenije bo v četrtek in petek, so sporočili po včerajšnjem sestanku podpredsednika skupščine Vitodraga Pukla z vodji poslanskih klubov. Na skupni seji vseh zborov bodo razglasili amandmaje k ustavi Republike in ustavni zakon. Predsednik ustavne komisije bo podal poročilo o delu komisije, predsednik predsedstva republike pa bo delegate obvestil o nedavnem obisku predsednika

Predsedstva SFRJ dr. Borisava Jovića v Sloveniji.

Delegati bodo dobili tudi informacijo o ustavnem preoblikovanju Jugoslavije. Delovni načrt stališč in sklepov o urejanju bodočih odnosov v Jugoslaviji je že pripravljen, do zasedanja skupščine morajo svoja stališča do njega zavzeti posamezne stranke oziroma poslanski klubi.

Predsednik skupščine in ustavne komisije je včeraj predlagal,

da bi že na tem zasedanju sprejeli osnutek nove republiške ustave. Pripombe iz delegatskih klubov se niso razhajale, po drugi strani pa je zanimanje za novo ustavo v Sloveniji izredno. Na predlog vodje kluba ZKS-SDP Mirana Potrča so tudi sklenili, da bodo tudi pripombe strankarskih klubov, ki ne bodo zajete v osnutek, priložene kot enakopravno gradivo za javno razpravo.

Delegati bodo v četrtek in petek obravnavali zvezna ustavna

dopolnila in za primer, če bi bil morebiti preklican suspenz kosovske skupščine, saj odločitev slovenske skupščine, da ne bo dala soglasja za sprejetje zveznih ustavnih amandmajev, dokler veljajo srbski ukrepi na Kosovu, velja še naprej. Vendar ta sklep povzroča tudi težave, saj predsednik delegacije v zboru republike in pokrajini Martin Mlinar včeraj ni dobil odgovora, kako naj delegacija ravna v primeru ratifikacije mednarodnih sporazumov.

O urejanju bodočih odnosov v Jugoslaviji bo slovenska skupščina svoja stališča oblikovala na zasedanju v petek. V delovnem osnutku stališč je predlagano, da lahko samo jugoslovanski narodi oziroma njihove republike oblikujejo skupne interese, in to po poprejšnjih svobodnih volitvah in novih republiških ustavah. Zato naj bi skupščina zavrnila iskanje izhoda iz ustavne krize s pisanjem nove federalne ustave ali po Markovičevi poti, s spreminjanjem sedanje ustave.

Republiška skupščina snuje suvereno državo

Že ta teden se bo sestala slovenska skupščina - Na dnevnem redu ustavna dopolnila in ustavni zakon

LJUBLJANA, 24. septembra - Slovenska skupščina naj bi se ta teden, na prvi jesenski seji, ki bo trajala dva dni, doletela osmih mesecev nove slovenske ustave. S tem bi pridobila štirinajst dni časa več za jurno razpravo - razmisleke nanjo je namreč zelo veliko - in omogočila, da bo ustava sprejeta čimprej. O tem so se stalinjali vodje poslanskih klubov na današnjem sestanku, ki ga je sklical podpredsednik skupščine Vlado Rutar, da bi se pogovorili o poročih vprašanih pred četrtinske seje skupščine.

Vse dileme, kot je dejal predsednik skupščine dr. France Bučar, sicer res še niso razčiščene, vendar pa ni nujno, da bi bil osmih mesecev časa več za potpis in posveto usklajen med strankami, zastopanimi v parlamentu. Dogovorili pa so se, da bo skupna strokovnjakov, ki je pripravljala besedilo ustave, do srede novca v besedilo nekatere predloge in pripombe in pripravila tudi povzetek pri-

pomb in predlogov.

Rdeča nit tokratne seje skupščine bo naslovljeno suvereno državo Slovenije. Po- leg dopolnil k republiški ustavi in ustavnega zakona, ki bo do- ločil, kateri zvezni ali v celoti ali delno v Sloveniji po 27. septembru ne bodo več veljali, bodo poslanci na skupni seji sprejeli še poseben dokument o urejanju bodočih odnosov v Jugoslaviji. Osnutek tega dokumenta je že napisan, o njem se bodo še izrekli poslanski klubi, ki naj bi tudi določili vsak po enega delegata iz svo- jih vrst, ki bo na seji predstavil pogled stranke na to vpraša- nje.

Več na 2. strani.

JANA TASHAR

ohit.

družba leta '90

NOTRANJA POLITIKA IN GOSPODARSTVO

O odnosih v Jugoslaviji po sprejetju slovenske ustave

Izhodišča za urejanje odnosov: demokracija, samostojna država, načelo priznavanja obstojajočih meja med republikami - Voliti v zvezni zbor ne bo

LJUBLJANA, 24. septembra - Na dvodnevnih sejah slovenske skupščine, ki bo ta teden, bo na prvi jesenski seji, ki bo trajala dva dni, doletela osmih mesecev nove slovenske ustave, kjer se bodo urejale suvereno državo Slovenije. Sprejeti bodo (po- leg dopolnil k republiški ustavi in ustavnega zakona) tudi poseben dokument o urejanju prihodnjih odnosov v Jugoslaviji.

O vsebini dokumenta naj bi se torej javno izrekli tudi vse par- lamentarne stranke, kar je raz- umljivo, saj gre za zelo po- membno zadevo. Tako naj bi bi- la v njem ugotovljeno, da Jugosla- vanske krize ni mogoče rešiti nisi z Markovčevimi amandmaji k zvezni ustavi nisi s pisanimi nove zvezne ustave.

o Ko bodo delegati v četrtih prišli v skupščino, bodo, vsaj ne- kateri, potovno opazili, da v redovnih sejah več ljudi. Josipa Broza Tita. V soboto so 1200 kongresov težkih spornostih po središču vodstva slovenske de- legacije podjela Miral odločili v Mestni manji. Odločili o kasnejši pa za sedaj še ni spre- jeto.

V delovnem osnutku doku- menta o urejanju odnosov v Ju- goslaviji, je nadalje napisano, da se bo Slovenija o prihodnjih od- nosih v Jugoslaviji odločala šele po sprejemu nove slovenske ustave, čeprav za zdaj ni spre- menila stališča, da bi bila najbolj smotna konfederativna uredi- tev. V vmesnem obdobju Slove- nija ne bo priznavala v federaciji s preglasovanjem sprejetih odlo- čitev, kar velja tudi za morebit- no odločitev o razpisu referen- duma o preoblikovanju SFRJ, ker tako odločitev lahko spre- jemo spoznavamo le skupščine vseh republik. V vmesnem ob- dobi bo skupščina tudi vsako- krat posebej odločala, ali se bo- do delegati iz Slovenije oziroma slovenska delegacija udeleževali seji zborov zvezne skupščine. Sploh naj bi zvezna skupščina odločala samo o najmanjših vprašanjih in ker ustava SFRJ ne more biti več primerna podlaga za oblikovanje novih sporazum- nih rešitev, naj bi v vseh republi- kah za medsebojno dogovarjanje in pogajanja o prihodnji ureditvi odnosov v Jugoslaviji republiške skupščine pooblastile poseben organ ali delegacijo. Slovenija zato ne bo razpisala volitev v zvezni zbor, kot izhodišče za bodoče urejanje odnosov pa po- stavlja demokracijo, demokrati- čne volitve, spoštovanje človeko- vih pravic, samoodlobo naroda, načelo priznavanja meja med re- publikami, pravico do ustavne ureditve in odnosov v vsaki re-

publiki v skladu z interesi njenih narodov.

Da v vmesnem obdobju ne bo- lo brez zadreg, se je pokazalo danes, ko se niso mogli odločiti ali naj slovenska delegacija v zboru republik in pokrajina da- vajo k svezni zvezni akciji oziroma k ratifikacijam več med- narodnih dokumentov. Slove- nski skupščina se je namreč odlo- čila, da bo njena delegacija v tem zboru se sodelovala (mudi usklajevala v delovnih telesih), ne bo pa glasovala oziroma daja- la soglasja, ker Slovenija ne pre- nava legitimnost tega zbora, od- kar v njem ni delegacije razpuš- čene kosovske skupščine. Zato, en tak primer je že bil, naj bi predložitvo usklajene dokumente sprejelo kot izredno, torej za določen čas. Toda, ratifikacije

pregodbe ali konvencije z drugo- državo ni mogoče sprejeti kot iz- redno ukrep, vse predlagane pa so v imenu Slovenije.

Dilema torej ni preprosta: ali- vnaprej pri načeln - Marko Hemmer, generalni sekretar skupščine je razlaga dejal, da bi pri mednarodnih pogodbah lah- ko se tudi jaso pokazali naše stališče, da se zvezna skupščina nelegitimna - ali se mu v tem primeru odreci: kot je dejal An- ton Tomazič, predsednik zaka- noddajno-pravne komisije, se ni- sume odločili za popolno bloka- do, ampak za to, da ima skupšči- na v nekaj odločitvah, kateri zvezni akti naj v Sloveniji veljajo in kateri ne. Izvršni svet bo mo- ral pomanj: 3 rešiti dilemo s svo- jim stališčem, pa četudi, kot je danes odločeno povedal minist- za zakonodajo Lojze Janko, ni- smet nič opraviti z odločitvijo o delovni delegaciji v zboru republik in pokrajina, saj so bili o njen sestavljanju post festum.

JANA TASHAR

DELO

*Samostojen časnik
za samostojno Slovenijo*

Balkansko nihalo se lahko umiri

BOŽO KOVAČ

V Srbiji pravijo, da bo kar prav, če bo nova srbska ustava v nasprotju z zvezno. Navsezadnje je Srbija imela od Jugoslavije, zaradi katere se je odrekla svoji državnosti, samo škodo. Lahko bi tej trditvi rekli tudi drugače: ali bo tretja Jugoslavija po naši ali pa je ne bo. Pogajalska pozicija je tedaj določena. »Po naši« je seveda jugoslovanska federacija, za katero je nekaj strokovnjakov zunaj Slovenije in Hrvaške že izdelalo novo zamisel, kakršna v severozahodnih krajih pač ne more prevladati.

Po tej zamisli je sicer vstop ali izstop iz federacije mogoč, vendar ko si v njej, se moraš podrežati zveznim zakonom in drugim predpisom, zvezni ministri pa recimo neposredno vladajo v vsej federaciji. Iz dosedanje zvezne ustave bi tako ertali konfederalne elemente, dodali pa evropske državljanske svoboščine in še nekatera druga pravila ravnanja sodobnejših držav. Če odmislimo vse razlike, ki že od nekdaj povzročajo težave jugoslovanski ideji, pozabimo na vse nacionalne težnje k samostojnosti, drug drugemu pa krščansko odpustimo vse »grehe«, bi se seveda lahko pogovarjali o takšni zamisli. Kaj verjetno je tudi, da bodo po svetu naklonjeni takšni zamisli. Irak je sprožil preveliko krizo, da bi države in mednarodni finančni krogi ta trenutek naklonjeno opazovali nove potrebe na Balkanu.

Od takšnih pričakovanj do trditve, da nova federacija predstavlja nadaljevanje sedanje, le da na manjšem ozemlju, če bo kdo izstopil, seveda obstaja logičen most. Tiste republike, ki ne bi želele ostati v tretji Jugoslaviji, bi se po takšni tezi odcepile, federacija pa bi še naprej obstajala in dedovala od prejšnje. Kdor bi izstopil, bi ostal praznih rok, če se z glavnim dedičem ne bi sporazumel. Za nameček pa bi se pojavil pred svetovno javnost s pečatom, da razbija nekaj, kar je po svoji zamisli na moč sodobno. Kaj takega lahko počne samo konservativen nacionalni populist, po možnosti z državno lastnino kot prevladujočo.

»Druga stran« se zdaj krčevito otepa takšnih ponudb in zamisli. Ne gre za izstop, za odcepitev od sedanje Jugoslavije, pač pa za to, da današnja jugoslovanska skupnost preneha obstajati. V enakem položaju sta tisti, ki noče več sedanje zvezne države in hoče recimo konfederacijo, kot tisti, ki želi ostati v nekakšni tretji Jugoslaviji (federaciji) še s kom drugim. Kajti če bi obveljalo, da republike, ki želijo biti v obnovljeni zvezni skupnosti, samodejno predstavljajo kontinuiteto s sedanjo federacijo, potem bi se sprijaznili tudi s tezo, da so se nekateri narodi razpadle cesarsko-kraljevske avstroogr-

ske države priključili kraljevini Srbiji, ta pa se je preimenovala v Jugoslavijo. Takšne teze je danes mogoče slišati v Srbiji, kar je tudi propagandno učinkovito. Ni pa res. Država Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki je nastala po prvi svetovni vojni, ni bila nadaljevanje srbske kraljevine, pač pa je prevzela njene obveznosti in postala nov mednarodni subjekt. Takšen je ugovor »druge strani«.

Poteze bodo vlekli na obeh straneh. Privrženci zvezne kontinuitete so še vsi pred večstrankarskimi volitvami. Zato bodo po vsej verjetnosti z velikim propagandnim truščem razglašali moderno federacijo kot feniksa, ki bo vzletel s sedanjega jugoslovanskega pogorišča. Še zmeraj bodo izšli na svoji strani precejšen del zunanega sveta, ki čedalje bolj vidi prihodnost Evrope v trojnem pasu: skandinavski, srednji z veliko Nemčijo in Francijo, pentagonala z Jugoslavijo. Pritisk ne bo majhen in blag. Potrebno bo vzdržati in ponuditi kaj bolj oprijemljivega sprčo balkanskih razmer, ki so že kar blizu vrelišča.

Poteze druge strani je mogoče slutiti v trdnem zaupanju, da ima vsak narod, z njim pa njegova republika, pravico do samoodločbe. In ker je tako, nad republiko ni nikogar, ki bi imel pravico določati, kaj naj narod stori, ko spozna, da je prišel do zidu. Pravico ima, da se odloči po svoje, seveda ne na škodo drugih narodov, s katerimi je preživel skupaj sedemdeset let, prav tako ne na škodo mednarodnega okolja, njegove varnosti in stabilnosti. Drugačni pogledi in rešitve Balkanu ne prinašajo miru. Ta pogajalska pozicija je tako tudi že določena.

Zadrega je v tem, da imata pogajalski strani različni politični rodovnik. Severozahodni del je že prestopil politični prag v sodobno Evropo, saj je opravil večstrankarske volitve in vzpostavil novo parlamentarno vladavino. Lahko bi sicer dolgo razpravljali o začetni kvaliteti, toda novo obdobje se je na tem območju vsekakor začelo. Ostali del Jugoslavije pa bo bržkone tudi kmalu opravil parlamentarne volitve, če ne bo prej prišlo do mednarodne eksplozije, tako da bi se, če nam bo vsem skupaj sreča naklonjena, v začetku prihodnjega leta že pogajali z enakih položajev.

To pa bi lahko umirilo strasti, balkansko nihalo, ki tako rado zaide do skrajnih točk, se bo lahko nekoliko umirilo. Tedaj se bo mogoče z manj čustev in več razuma pogovarjati ali o tem, v kakšni obliki ostati skupaj, ali kako se zlepa raziti. Odločil bi lahko trezen premislek, račun, konkreten interes; če seveda od razrvanih balkanskih narodov ne pričakujemo preveč.

● Draga demokracija

Že dalj časa na Hrvatskem krožijo kuloarske govorice o ekstremno visokih plačah sedanjih politikov, proti katerim so plače Peterleta in slovenskih ministrov pravi »mačji kašelj«. Uradnih podatkov ni, v dobro obveščenih krogih pa govorijo, da najvišji funkcionarji v republiki zaslužijo od 5000 do 10.000 mark mesečno. Verjetno bi vse ostalo pri kuloarskih zgodbah, če se na zadnji seji republiške vlade ne bi bila pojavila zahteva ministrstva za turizem, ki jo je podpisal grof Janko Vranjčany Dobrinović, po sredstvih »za posebne namene in materialne stroške«.

Hrvatsko turistično ministrstvo nujno potrebuje službeni avtomobil. To mora biti BMW model 735i, ki stane 141.973 mark ali 993.814,60 dinarja. To pa še ni vse — ministru in sodelavcem je treba odobriti dnevnice, ki skupaj s potnimi stroški znašajo približno 100 mark dnevno na osebo. Za potovanja v tujino so samo avgusta in septembra letos porabili 78.913 mark, stroški bivanja tujih delegacij v Zagrebu pa znašajo dodatnih 50.000 mark. Za stanovanje ministra Dobrinovića v zagrebškem hotelu Esplanade so v dveh mesecih plačali 9000 mark, 30.000 mark so porabili za reprezentanco, to je okoli 500 mark dnevno. Ministrstvo za turizem Hrvatske zahteva skupaj 3.308.888,60 dinarja in to nujno, da bi lahko normalno delovalo.

Verjetno bo ta račun izzval negodovanje pri hrvatskih občanih, če bo do njih v celoti sploh prišel. Vsekakor predstavniki nove vladajoče garniture, ki zase neredko trdi, da je najbolj demokratična na svetu, ne trpijo zaradi pretirane skromnosti. Politiki običajno odgovarjajo, da ima demokracija svojo ceno, vendar mnogi niso vedeli, da je tako visoka.

K. N.

DELO

*Samostojen časnik
za samostojno Slovenijo*

Razmajano krmilo

BORIS JEŽ

Potesni spinki, ki so že dodobra razmajali zvezni parlament, so se dalj časa mičali iz ene institucije oblasti na ravni federacije — državno predsedstvo. Legitimnost predsedstva je bila silce, že dalj časa sporna, recimo zavrženo tudi predstavnikov »mojne Srbije na vsem svojem ozemlju«, zdaj pa se je očito začel tudi njegov dejanski razpad.

Na četrtkovi seji predsedstva, na kateri so obsodili razglasitev Kosova za republiko (ne da bi prej obsodili Srbijo, ki je tudi nezakonito in neustavno razpustila institucije oblasti v pokrajini), je Janez Drnovšek dejal, da se ne bo več udeleževal sej, ki so sklicane samo zato, da bi prirediti srbski politiki. Glede na to, da bo predsedstvu še skoraj osem mesecev predsedoval Borisav Jović, je neznosljivo Drnovškovo sodelovanje pri večini notranjepolitičnih vprašanj. Scenarij dejanskega, lahko bi celo rekli fizičnega, razpada predsedstva zaokrožuje dejstvo, da na omenjeni seji ni bilo nikogar iz Hrvatske; Franjo Tuđman je na poti po ZDA. Stipe Mesic pa še ni uradno imenovan in se dotlej po sklepu predsedstva(?) sej ne more udeleževati.

In vendar ne smemo pričakovati skorajnjega konca te osamljene oblasti ustanove, recimo po isti logiki, po kateri je odhod slovenskih komunistov s kongresa v Beogradu pomenil tudi konec ZKJ. Ne smemo pozabiti, da lahko predsedstvo sprejema formalnopravno povsem zakonite odločitve (in to najusodnejše za vse narode v Jugoslaviji) tudi brez dveh »absoluirajočih« članov. To je verjetno razlog, da so se Hrvati odločili poslati v Beograd svoj najmočnejši adut — Stjepa Mesica, ki naj bi uspešno pariral »svojeglavemu« Joviću. Po tej logiki bo treba tudi v Sloveniji dvakrat premisliti, ali naj Drnovškova izjava ostane le grožnja, s kakršnimi se v politiki pač ne varčuje, ali pa se z njo začneja dejanski umik iz te čedaje bolj problematične federalne institucije oblasti.

matične federalne institucije oblasti.

Slovenija ne bi v tem trenutku z umikom iz predsedstva ničesar pridobila, niti v moralnem smislu, saj so se v tujini že naučili prepoznavati »notranjo strukturo« posameznih odločitev jugoslovanskih oblasti. Po drugi strani pa bi bilo še kako nevarno to igrarico, s katero se je moč igrati vse, od vojake do mednarodne politike, docela prepuštili kakšni »načelni koaliciji« v predsedstvu. Jović si verjetno želi prav to, saj s kolikor toliko spretnosti vselej lahko sestavi uglašen petčlanski orkester, hkrati pa lahko pokaze s prstom na Slovenijo ali Hrvatsko oče, vidi se, kdo raztrga Jugoslavijo in komu ni do skupnega iskanja rešitve.

Nadaljnje sodelovanje v državnem predsedstvu (in v zvezni skupščini) je torej predvsem stvar tenkočutne politične aritmetike: obe ustanovi sicer razpadata in izgubljata še tisto malo legitimnosti, kolikor jima je ostalo, vendar je treba ostati v igri, dokler se ne razčistijo problemi v zvezi s pravnim nasledstvom Jugoslavije, delitvijo premoženja itd. Zato je treba Drnovškovo izjavo jemati z zadetkoma; vrhovni oblasti v Ljubljani bodo skoraj gotovo presodili, da mora vsaj še nekaj časa prično hoditi na sestanke, in to verjetno tudi po novem ustavnem konstituiranju Slovenije kot suverene države. Drnovšek (kot je moč soditi po odločitvah predsedstva) sicer v »Jovičevem klub« tako rekoč ne uspe priiti do besede, vendar lahko Ljubljana preko njega vsaj nadzira stvari.

V četrtek se je torej začel proces tudi fizičnega razpada državnega predsedstva, ki se pa vendarle ne bo sesulo čez noč, tako kot se je ZKJ. Še vsaj nekaj časa bo ostalo v funkciji krmila, s katerimi je vendarle moč kolikor toliko krmariti skozi jugoslovansko krizo in za katero se vsi pulji, potem pa ga bo nekoga dne — ko bodo razmere dozorele, preprosto odnesla voda.

Na okopih tudi Hrvati

Za slovensko poslansko opredeliljivo, da je treba nabornike pošiljati na služenje vojaščine izključno v kasarne v svojih republikah, se kot kaže enako odločajo tudi Hrvati. S tovrstnimi objavami (peticija hrvaškemu obrambnemu ministru, podprta s 320.000 podpisov) so v bistvu zanikali poletno odločitev hrvaške politične elite, ki je avgusta letos še umikala hrbet in vztrajala pri izjavah, da odprte te teme s področja JLA na Hrvaškem ni aktualno.

Da se dosledno upoštevamo najnovejša tovrstna sporočila iz Hrvaške, tam v tem trenutku v zvezi z naborniki resnično še ne nameravajo do skrajnosti napeti odnosov z vojsko. Tako na primer novembra še ni pričakovati, da bi se, podobno kot v Sloveniji, ob neomajnem stališču Beograda odločili za delni naborniški bojkot. Hrvaška vlada se za sedaj zadovoljuje s poskusi pogajanja z Zveznim sekretariatom za ljudsko obrambo in ob tem v opravičilo navaja teorijo iz arzenala železne vojaške logike, da namreč s svojimi zahtevami ne namerava krniti bojne pripravljenosti vojaških enot.

A vsaj na osnovi slovenske izkušnje lahko z dokajšnjo gotovostjo predvidevamo, da bo moralo tudi do te zaostrite kmalu priti, v kolikor se Hrvati ne nameravajo zadovoljiti z obljubami in obesem prenašati, da jim bodo — tako kot Slovincem za novembrsko razporeditev nabornikov — iz zveze pošiljali sezname, da mora večina nabornikov iz domače republike.

Prav gotovo je edina pot pametnega dogovor. Ko se igramo z orožjem, to še toliko bolj drži. Cilji Slovenije in Hrvaške v debatah o nabornikih že postajajo enaki — oboji zahtevajo služenje v domači republiki. Slovenci do konca leta in Hrvati prihodnje leto. Po inerciji dosedanjih sprememb v Jugoslaviji lahko sklepamo, da se bosta tej zahtevi kmalu pridružili še dve jugoslovanski republiki in na koncu lahko to zamisel razglasi za svojo celo Srbija. Slovenija pa medtem že igra na novo karto, ki jo bo najverjetneje utemeljila na prvem septembrskem zasedanju republiške skupščine — Ustavni zakon, ki naj bi postal temelj za nekatere bistvene spremembe tudi na obrambnem področju. Kritje hrbita, ki bi si ga v (neposrednih) pogovorih z vlado in z Zveznim sekretariatom za ljudsko obrambo (morda tako kot doslej — posrednih) s podporo drugih republik gotovo dobila slovenska pogajalska delegacija, lahko bistveno pripomore k modernizaciji vojski in v končni posledici tudi k demilitarizaciji, ki ima v Sloveniji kar nekaj močnih zagovornikov. Bojan Bauman

DELO

*Samostojen časnik
na samostojno Slovenijo*

Srbska strastna demokracija

BOŽO KOVAČ

Ko je Setijev fotograf na predstavitvi Markovčeve stranke v beografskem parlamentnem domu vrzel svoj aparat v Vetona Sarrala, zadel pa je liberalnega pisatelja Mirka Koraća, je dobil predsednik srbskih liberalcev prof. dr. Ivan Djurić prvi krvavi argument za svojo tezo. Po njegovem mnenju bo namreč prišlo do krvavih spopadov med samimi Srbi, in ne med Srbi in Albanci ali med Srbi in Hrvati, če se bo jugoslovanska kriza res morala razrešiti na kraven način. Črnačedi Srbi bi na istem območju lahko dodali še en argument v prid njegovi tezi. Beogradljani so namreč pisatelj Vetona da je Setijev tedaj že odšel iz dvorane svoje gorde, ki je prišla močit slovo Markovčeve stranke.

Lahko bi se reklo, da so se Srbi v svoji predvolilni strankarski tekmi strastno toliči demokracije. V skladu s svojim temperamentom so se razdelili v politične skrajnosti. Demokrati kandidirajo Karadžorjevičev in jemljejo spo monarhistom, nacionalni skrajneži so na držanje in smrt za Vuka Draškovića. Socialisti se seveda držijo Slobodana Miloševića.

Videti pa je, da se bo našel še kakšen kandidat za očeta naroda. Razumni ljudje, tih pa je med Srbi vsaj toliko kot med Slovenci, nočejo tehati za skrajneži. Zato je tudi prav pri njih nekaj mitega pridihel Slobodan Milošević, ko je dal javno vedeti, da ne bo tekmoval z nacionalisti. Srbom raje ponuja boljše življenje, čeprav ne lažj. Če bi se šlo, bi najprej naš razjahal nacionalističnega konja, ki prej ali slej vsekakor vrže iz sedla.

Prvno je že. Po beografskih intelektualnih skrajnostih namreč začenjajo razmišljati drugače. Nacionalizem, sestavljen iz mešanice kosovskih trav in za-va gojnih spominov na srbsko-hrvaške medvojne krvave dogodke, dobiva že metastaze. Demokracija kleca pod pritiskom nacionalnega populizma, ki bo najhujša porajala v predvolilni tekmi med strankami. Zato iščejo nadstrankarsko osebnost, ki bo ravno prav nacionalistična, da se bo še prišla pri ljudeh, dušo in pogojni refleks pa mora imeti demokracijska. Tako bo lahko vzpostavil most med nacionalno demokracijo in sodobno, demokratično Srbijo, kakršno si želijo samostojno misleči Srbi.

bi. V hitro odzivnic ne verjame nihče več.

Prva izbira se ponuja kar sama. Pisatelj Časa smrti in Vernika Dobrica Cosić velja za duhovnega očeta srbskega naroda, njihovega povirnega patriarha. Srbija ima kdaj pa kdaj srečo tudi v miru, komentirajo to kje po Beogradu, tokrat je to Dobrica. Zanima se pri hkanju stranke, ki bi lahko predlagala Dobrico Cosića za predsednika republike, ker so se demokrati odločili za prico. Za zamisel se ogrevajo mladi politiki. In če se jim bo pridružila še večina liberalne inteligence, se bo srbski politični zemljovid bistveno spremenil.

Če bo skeptični Dobrica Cosić prišel v kandidaturu, za zdaj jo odklanja, lahko reši nacionalne skrajneže samo še mednarodni oborožen spopad na Kosovu, ki mu že skoraj dosledno rečejo kar »južna pokrajina«. Spopad bi zdel ali zgled »homogenizacije Srbe, ki bi si demokracijo lahko ogledovali samo še v izločbi.

Do spopada pa ni več daleč. Kot so že napovedali, bodo Srbi v zveznem parlamentu zahtevali odgovornost prisojnega ministra, ki je rešitveni Demokratično zvezo Kosova. »Ker je vedel za njeno protisrbsko in protijugoslovansko usmeritev«. Obesem zahtevajo, da bi stranko »trali iz zveznega registra in jo tako preprečevali. Če pazljivo beremo sporočila zvezne vlade in ministra Kamborskaga, se to lahko zgodi kaj hitro. Irvatin Rugova bo potem moral v ilegalo, če bo sploh še utegnil, stranka bo delovala samo se skrivaj, silemi paralelne albanske oblasti na Kosovu se bo razvijal se hitreje, več vpliva bodo dobili albanski skrajneži, ki jih Rugova že zdaj konaj krži. Razmere bodo godne za oborožen spopad.

Če kosovski spopadi ne bodo zdoščali, bodo k enotnosti Srbov in k prevladi nacionalnih skrajnežev pripomogli sponzi na tragične srbsko-hrvaške odnose med drugo vojno. Strankarske obojbe bo kar precej, le nič pozitivnega ni v njem. Zato najprej tudi tolikšen odziv na ustanovitve Markovčeve stranke, ki ponuja pozitiven program. Čeprav dela Ante Marković politične napake, pozostavlja odnose v Jugoslaviji, jih ne upošteva dovolj ali pa jih noče razumeti, vendarle ponuja nekakšno srednjo pot. Navadno je upra nibe ne mara, mnogi pa se vendarle odločijo zanjo.

Drnovšek, Dole, Bavcon

»Ko smo končno le prišli na Kosovo, smo ugotovili, zakaj so si Srbi tako hudo prizadevali, da bi nas odvrnili od obiska. Niso namreč hoteli, da bi videli, kako prebivalci Kosova žive v policijski državi.« Tako je v Združenih državah Amerike sporočil javnosti senator Robert Dole.

Član Predsedstva Jugoslavije dr. Janez Drnovšek je že predtem povedal, da se ne more strinjati s sporočilom organa, ki mu je še pred nekaj meseci predsedoval, in obsoja kosovsko politično (ustava v seneci, aretacije sestavljalcev te ustave...) delovanje Srbije in po njej zveze.

Dr. Ljubo Bavcon pa je zveznemu sekretarju za pravosodje in upravo Vlado Kamborskemu v zvezi s Kosovom med drugim napisal: »Ta politika prizadeva Jugoslaviji neizmerno politično škodo v mednarodnih odnosih in glede njenega mednarodnega ugleda in položaja ter ji onemogoča vključevanje v Evropo. Spritno vsega tega pri delu komisije za reformo kazenske zakonodaje Zveznega izvršnega sveta ne morem več sodelovati ne kot državljani, ne kot profesor za kazensko pravo in ne kot predsednik Sveta za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin Republike Slovenije.«

Tudi če bi kdo izjavo ameriškega kongresmana pripisoval le njegovemu »slovenofilstvu«, ki mu ga skušajo prilepiti na jugoslovanskem jugu, bi moral priznati, da pri vsem skupaj ne more iti za organizirano akcijo, temveč za prekipenje celo pri ljudeh, ki so doslej kazali skrajno močno toleranco do jugoslovansko-kosovsko-srbskega dogajanja.

Dr. Janez Drnovšek se je zatekel k res skrajnemu sredstvu. Javno je namreč razložil, zakaj se ne strinja z javno objavljenim stališčem jugoslovanskega predsedstva, in kaj o kosovskem problemu meni. (Morda bi mu lahko kdo očital, zakaj česa podobnega ni napravil že takrat, ko je bil prvi med enakimi, toda to samega dejstva niti malo ne spremeni.)

Dr. Ljubo Bavcon, ki velja za skrajno tolerantnega in politično preiščenega človeka, je dal zvezni oblasti — v tem primeru pač po Kamborskem izvršnemu svetu — vedeti, da se ne gre več. Ne kot »funkcionar«, ne kot Slovenec in ne kot človek ne misli več sodelovati v fars, ki jo imenujejo reševanje kosovskega problema.

Verjetno se bo našel kdo, ki bo očital dvema Dijema in Bi-u slovensko-ameriško navezo, toda vse to postajajo ničeve stvari, zaradi katerih se noben pameten človek ne vznemirja več. Naj se pogromaško-militantni del Jugoslavije še tako trudi, da bi prikril bistvo — namreč že kar bolešno srbsko vztrajanje v želji, da bi končno postala ta republika »velika« —, dejstvo je, da tudi s takimi nastopi Drnovški in Bavconi potrjujejo, da praktično ni več vezi, ki naj bi nas strnjevale v eno državo.

Če se namreč ni več mogoče normalno pogovarjati ne s predsedstvom ne z izvršnim svetom na federalni ravni, res ni več jasno, kaj naj bi nas še sploh povezovalo; o bratstvu in enotnosti bi bilo že kar farsično govoriti. In če se nimaš s kom pogovarjati navzven, se boš skušal le še navznoter. Navznoter pa v našem primeru pomeni, da se bomo morali s hitro pogovarjati in dogovarjati v Sloveniji: o tem, kako bomo prepad, ki nas loči od drugega (ali drugih) dela nedelne Jugoslavije, materializirali. Kako bomo nehali pogledovati tja čez, čez strašno globino, za katero je vedno bolj jasno, da čezjo ni mogoče več postaviti niti pontonskega mostu.

Že v četrtek, ko bo novo zasedanje slovenskega parlamenta, bo za takšno materializacijo prva resna priložnost.

Mirko Lorenci

NOVE LINIJE ADRIE AIRWAYS:
BERLIN, BRUSEL, KAIRO
KÖLN/BONN, DÜSSELDORF, MOSKVA

ADRIA
ADRIE AIRWAYS

DELO

LJUE
SRED,

LETO

V prilogi Znanje za razvoj: Leto pred svetovnim kongresom ICSID v Ljubljani – Hormonsko zdrav

Slovenija bo prevzela vse pristojnosti za TO

S tem naj bi odpravili dosednji sistem dvojne odgovornosti in pristojnosti republike in federacije na področju TO – JLA že premeša tehniko?

LJUBLJANA, 25. septembra – Republika Slovenija bo – če bo v četrti tako sklenila skupščina – v celoti prevzela vse pristojnosti na področju teritorialne obrambe, vireti vedenja in poveljevanja v miru. Zvezi organi naj bi imeli bencin (da gre za TO) samo v neposredni vojni nevarnosti in v vojni in se to le v okoliščini, ki jih bo določala slovenska ustava.

To je hkrati najpomembnejše sporočilo z današnje razprave seje predsedstva Slovenije, ki je danes dopolnilo osnutek 97.

GENERALPODPOLKOVNIK IVAN HOCEVAR – Poveljnik TO Slovenije le se do petka?

amandmaja in osnutku ustave, zakona ter oboje dopolniti, ta-koj postalo republikanski skupščini. Za kakšni dopolnili gre? Os- nutku 97. amandmaja je pred-

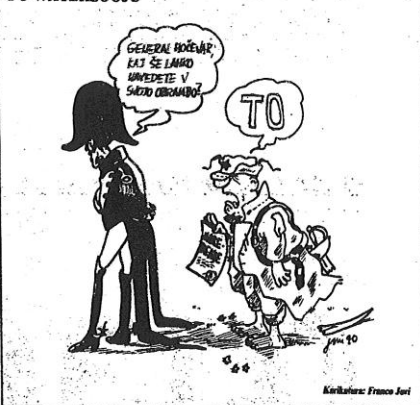
o Na seji predsedstva je bilo odločeno, naj bi se menda že danes začela evakuacija strateškega orožja in tehnike (elektronska, radarska oprema, ki jo je mo- gote uporabljati tudi v civilne na- mene) iz Slovenije. Gre za oro- žje in opremo, katerega je bilo slovenskega veliko denarja, tudi slovenskega. Kakšno bo osoda vse te tehnike, ki jo odvažajo, je težko reči, slišati pa je bilo me- nje, da je vračanje, ali bo sploh še kdaj prišla nazaj v Slovenijo. Beograd ni o tem dal nobene konkretna informacija. Rečeno je bilo le, da gre za različne pre- mlike, ki so v skladu z reorgani- zacijo armade.

Milan Kučan je v razpravi me- nil, da se bi bilo dobro, če bi v javnosti nastal viti, da je do- vili teh sprejemov, ki jih na po-

dročju TO in zaslobo obrambe načrtuje Slovenija, prišlo zgolj zaradi alere s premeščanjem orožja. To je bil v bistvu le po- vod, problem pa je prešel že dalj časa. V prvi vrsti gre za različne poglede na koncept obrambe doktrine. V Beogradu namreč izhajajo iz tega, da je federacija teritorialni nosilec suverene, re- putitikan pa so prepuščene sa- mo nekatere naloge. Kakšen je dejal, da Slovenija ni morda pri- stala na take razlage. Drugo pe- reče vprašanje pa je, ali je arma- da polnopravna ali strokovna orga- nizacija. Njene dobro znane oze- re o kontrarevoluciji v Sloveniji so bile seveda izrazito politične narave.

Nadaljevanje na 2. strani

PO WATERLOOJU

Karikature: Franco Juri

● NADALJEVANJE S 1. STRANI

Slovenija bo prevzela vse pristojnosti za TO

On vseh teh razhajanjih ki se vlečejo že dalj časa, je bil ukaz iz Beograda o premočitvi orožja potencialnem le poteka, ki jo je bilo mogoče pričakovati.

o Dr. Dušan Plet je predložil, naj bi predsedstvo Slovenije se pred sprejetjem nove slovenske ustave proučilo tudi možnost za demilitarizacijo Slovenije. Nana republika naj bi dolgoročno po- stala mero na časa vseh Evrope, po besedah Dušana Pleta pa bi morali dobiti tudi mednarodno zagotovila, da se bo nobenih po- segov v to demilitarizacijo držalo. O tej pobudi naj bi se prebravši Slovenije izrekli na referen- duma.

Čiril Zlobec je poudaril, da predsedstvo teh delikatnih zadev ni rečevalo za hitrim nikogar, se najmanj pa za hitrim sloven- skega novika. Ko so v predbe- stva govorili o tej tematiki, so bili vseli zvrst tudi pristojni predstavnik vlade in skupščine. Šlo je torej za skupno odgovorje- nje. Zato naj bi zdaj z ustavo ureditvijo tega področja dokon- no odpravili vse linistacije na ravnih predsedstva in predbe- stva Kučana.

Predsedstvo se bo znova se- laže že ta petek. Tudi naj bi do-

šli novo vodstvo TO Slovenije, ki bo prevzelo vse pose v TO. Nkralji pa naj bi predsedstvo sprejelo tudi sklop o prenosu ne- katerih pooblastil o predsedstva republike na republiknega sekre- tarja za ljudsko obrambo.

Vroča razprava v komisiji za obrambo

S podobno tematiko se je na danjšnji prvi seji ukvarala tudi skupščinska komisija za obram- bo, le da je bila razprava precej bolj vroča kot na predsedstvu Slovenije. Prišlo je namreč do za- sinjavega dialoga med Milanom Absconjevičem, delegatom za- poslenih v obrambnih silah, in drugim člani komisije, Aleksin- jević, je namreč v svoji razpravi večkrat opozoril, da je general

o Dandžije seje predsedstva Slovenije ne se odločiti tudi predbeških slovenske vloze Laj- ze Petric ter ministra za zaku- panje Lajze Janča in an- obrambo Jozeta Janča. Predbe- ški skupščine dr. France Batca se je opretil.

Hocevar v bistvu je izpolnil skla- ze svojih navedenj. Če ga zdaj obtožujejo, da je kršil zakone in slovensko ustavo, potem je treba

takih dejanj zdaj obtožiti tudi vlado in sekretariat za ljudsko obrambo, saj potezne teh dveh in- stitucij nimajo pravne podlage. Opozoril je tudi, da sedanje raz- laganje težave ne bodo brez zaple- tov, pri čemer so nekateri udele- ženci seje to njegovo pripombo interpretirali kot neakadsko grul- nje, vendar je Absconjevič take obtožbe odločno zavrnil.

Vsi drugi člani komisije so so- glasno menili, da je treba sedanja stanjšanje o teritorialni obrambi čimprej odpraviti, vse to pa je treba opraviti mimo in dostojan- stveno. Izvirni greh vseh zaple- tov pri premeščanju orožja naj bi bil v tem, da general Hocevar ni o tem takoj obvestil predsedstva Slovenije, ampak je akcijo izpe- ljval na svojo roko. V razpravi je bilo slišati odlike, da predsedstvo Slovenije ni reagiralo dovolj od- ločno, kar pa je predstavnik predsedstva takoj orogel v podat- ki o ukrepih, ki jih je vodstvo republike sprejelo že v maju in ki jih namerava urejati tudi v pri- hodnje, če žisti pa v zvezi z novo ustavno-pravno in normativno ureditvijo TO in sploh področja obrambe v Sloveniji.

Ko je komisija obravnavala in- formacije o pošiljanju slovenskih vojakov na službene vojaške, ga roka, je Jeklo Kučan, namet- nik republikanske sekretarja za ljudsko obrambo povedal, da je septembra oddal v JLA 70.77 mi zaradi tega v JLA morda pon- dignal glas...

Od tega jth je v Sloveniji 30.15 odstotka, na Hrvaškem pa 34.99 odstotka. Na Kosovo, ki ostal nihče. Problem pa naj bi se poja- vil novembra, saj po razreza, ki ga pošiljajo iz Beograda, vsaki ne bi noben nabornik ostal v Sloveniji. Zaradi tega naj bi novembra v vojsko oddal le po- lovtiz predsedstva koningra-

o Milan Kučan in Jozeta Janča sta danes na seji predsedstva Slovenije zagotovila, da nihče od zaposlenih na republiknem štatu TO ne bo ostal brez plač, kljub nedanjam ukrepa vlač.

Razume, štaka naj selektivno poveritva republikni sekretariat za ljudsko obrambo.

ti. Razmere bodo spet nekoliko upodene v decembru, ko naj bi v Sloveniji ostalo 20.46 odstotka nabornikov, na Hrvaško pa naj bi jih oddal 30.85 odstotka. Toda kljub temu naj bi tudi decembru poslali v vojsko – pač v skladu s sklopi skupščine – le blizu 70 odstotkov predbeških števila mladih. Kot je danes dejal Jacez Janča na seji predsedstva Slove- nije, ni to nič takega, saj taš druge republike ne upoštevajo v celoti svojih obveznosti. T. z. je, denimo Srbija, marca postala, v vojsko samo 40 odstotkov predbeških števila fantov, pa ni zaradi tega v JLA morda pon- dignal glas...

BRANKO SOBAN

Dogovor je le dosežen

Vodje poslanskih klubov so se sporazumeli, o čem bo razpravljala republiška skupščina na današnjem in jutrišnjem zasedanju – Veliko občutljivih vprašanj

LJUBLJANA, 26. septembra – Dokument o urejanju odnosov na območju Jugoslavije bodo poslanci v republiškem parlamentu v petek na skupni seji vendar obravnavali, čeprav je danes v nadaljevanju v ponedeljek začel pogovor med vodji poslanskih klubov in vodstvom skupščine že kazalo drugace. Začetek usklajevanja besedila je namreč pokazal razhajanja, ki niso bila v prid predlogu, da bi dokument sprejeli kot skupne sklepe in stališča vseh v skupščini zastopanih strank, ne pa s pregledovanjem.

Ločeno mnenje je pravzaprav imel le Jože Školc (ZSMS-LS), ki je vprašal, čemu služi tako besedilo dokumenta, če v njem ni odgovora na vprašanje, katere opcije bodo uredile so v Sloveniji prednostne in o katerih naj se v republiki sploh ne bi pogovarjali. Menil je še, da bi se morala o dokumentu najprej izreči komisije za urejanje skupnih interesov in odnosov v Jugoslaviji. Slednja, je takoj pojasnil Tone Peršak, njen podpredsednik, je bila sklicana večeraj, a se je sestanka poleg nje udeležili samo še predsednik komisije Mile Setine.

Čeprav je predsednik skupščine dr. France Bušar hotel prekiniti razpravo, češ da mnienja o tem, ali je dokument treba sprejeti ali ne, niso usklajena, se je razprava nadaljevala. Nekatere so pojasnjevali, zakaj ga je treba sprejeti, drugi razmišljali o naslednjem sklopu vprašanj, kakšno opcijo bodo tisti, ki bodo s tem dokumentom dobili pooblastila za pogovore o bodočih odnosih, sploh zagovarjali. Tako je bilo med drugim rečeno, da je že iz vsebine dokumenta mogoče razbrati, da se o federaciji nismo pripravljali pogovarjati, pa tudi, da je pomembno predvsem to, da bomo do odločitve o bodočih odnosih prišli z izrekanjem ljudi na referendumu, ne pa z odločitvijo političnih struktur.

● Dvotedavno delo slovenskega parlamenta očito ne bo brez nesporazumov. Do prvega je prišlo že danes. Damos je namreč pripravil predlog za intervencijski zakon – povezan je z ustavno zakonodajo, s katerim bi začasno ustavili vse reorganizacije in promet z nepremičninami in osnovnimi sredstvi oziroma ustanavljanje delnih, h družbi in izplačevanje dela osebnih dohodkov v delnicah. Že danes je bilo izrečenih nekaj pomislekov, ali je potrebna taka začasna rešitev in ali je utemeljena s podatki o odtujevanju družbeno lastnine.

Vse pa je očito prepračil Milan Potrč (ZKS-SDP), ki je opozoril na manjša in vprašanja ljudi. Ti se zdaj predvsem sprašujejo, kako bo z državljanstvom ljudi, ki niso Slovenci, kako bo v bodoče mogoče prestopati mejo, ali bodo še lahko hodili v svoje vikende na hrvaški obali in podobno. Tako so v dokumentu zapisali, da so možne vse rešitve, ki bodo v skladu z interesi in odločitvami državljanov Slovenije, pri čemer je ena od možnosti tudi konfederalni položaj Slovenije. Strinjali so se torej, da takšna rešitev ne spremeni bistvenega: da je cilj samostojna in suverena Slovenija.

O vsem drugem pa se bo mogoče določene pogovarjati, ko bodo elementi pripravljani na obeh straneh, v Sloveniji in pri možnih sobesednikih o prihodnjih odnosih na območju Jugoslavije.

Ker je prišlo v skupščino več pobud, bo zbor združenega dela kot matični zbor že tokrat razpravljati tudi o razmerah v gospodarstvu, razmere pa bo predstavil podpredsednik vlade dr. Jože Mencinger. Kljub nekaterim drugim mnenjem so usklajili tudi stališča do tega, da jutri uvrstijo na dnevni red zborov še spremembe in dopolnitve zakona o političnem združevanju, s katerimi se bo skrajšal rok za odpravo političnih organizacij v podjetjih, uredili pa bi tudi financiranje samoupravne skupnosti Italijanov Antonio Gramsci, ki zdaj ne dobiva proračunskih sredstev za delo poslanca v parlamentu JANA TŠKAR

Delo
četrtek, 22. septembra 2005
e-pošta centralna@delo.si

5

Breme in blagoslov

MARKO PEČAUER

V referendumske kampanji, ki se počasi izteka, je bilo slišati marsikaj. Zakon o RTV Slovenija, o katerem bodo volivci povprašani v nedeljo, so zelo različno tolmáčili. Slišati je bilo razne razlage, o čem bodo volivci »dejansko« odločali na referendumu: o izboljšanju programa, o svobodi javne besede in novinarski avtonomiji, o zagotovitvi pluralizma, o prenehanju podrejanja RTV starim silam ali pa o preprečitvi novim silam, da bi zavzele ta zavod, o zagotovitvi pluralizma. In tako naprej. V vsaki od teh in takih trditve je morda zrna resnice – ni pa nujno. A pravo bistvo referendumu ni prav nič skrito nekje v ozadiju, ampak se prostodušno razgalja v referendumskem vprašanju: »Ali ste za to, da se uveljavi Zakon o Radioteleviziji Slovenija?«

Ni dvoma, da si bodo ne glede na izid referenduma politične stranke, ki so podpirale zmagoviti odgovor, odločile volivcem razlagale kot podporo svoji opciji in upadanje legitimnosti nasprotni strani. Kot bo politična stran, ki je podprla poraženo mnenje, prepričana o velikem nesporazumu in manipulaciji z volivci. Tako pač je; politiki so prepričani, da je vse politično, da se vse vrte okoli njih in da drugi ljudje z vsakim svojim dejanjem izrekamo ali odrekamo podporo njim in njihovim grupacijam. A, kot rečeno, odločalo se bo o referendumskem vprašanju; odločalo se bo o RTV Slovenija, ne o politiki. Politika je v tej zadevi udeležena zgolj posredno, kot objekt prepričanj o njenem dosedanem nesporazmerno velikem vplivu oziroma strahov o njenih željah po še večji moči in kot snov, ki je deležna novinarske obdelave v informativnih programih radija in televizije.

Z referendumom je politika na pleča volivcev praložila težko breme odločitve o zadevi, za katero bi bili potrebni poglobljen študij, strokovna razprava in tehten premislek. Vsega tega sama ni zmogla, zato morajo zdaj namesto nje to opraviti volivci. Zgodovina se nekako ponavlja. Tudi prejšnja garnitura je bila referendumov deležna takrat, ko je na hitrico in brez poglobljene razprave, brez volje za zamudno pojasnjevanje svojih argumentov in brez pripravljenosti na razumne kompromise hotela z golo glasovalno večino uveljaviti zakon, ki mu je nezamisljivi del javnosti odločno nasprotoval. Referendum je nekakšna kazen za neučakanost vlade. In je breme za volivce. Hkrati pa prinese novo pozornost javnosti do problematike, ki je predmet referenduma. Tako kakor zdaj, denimo, veliko državljanov veliko ve o oploditvi z biomedicinsko pomočjo, tako bodo v prihodnje mnoga bolj pozorni na vsakeršne poskuse političnega pritiska na vsebino programov RTV Slovenija.

Iztekajoča se referendumska kampanja je novinarje postavila v nenavaden položaj. Iz običajnih opazovalcev, ki poročajo o kampanji in jo vrednotijo, so tokrat postali njen objekt. Veliko napora je treba, da se ta objekt postavi v distanco opazovalca, ki ga od njega zahtevajo profesionalni standardi. Sploh ker je šlo tokrat za eno najbolj umazanih kampanj doslej. Ali pa se tako vsaj zdi novinarjem; predmet referenduma je njihova profesija, o tej veliko vedo in zato hitro prepoznajo neresnice, drobne ukane in propagandne trike, počezno omalovaževanje svojega dela in pripisovanje nekakšnih namenov pa jim tudi ne vzbuja toplih čustev. Iz doslej povedanega je najbrž jasno, kaj si avtor tega prispevka misli o referendumskem vprašanju. Vendar to še ne pomeni, kot radi razumejo zagovorniki zakona, da bi vsi morali biti tega mnenja. Kot je rekla voditeljica na koncu zadnjega predreferendumskega soočenja na TV Slovenija: »Izbira bo vaša. Kakršna koli že bo, bo prava.« To sicer rečejo pred vsakim referendumom, a če to rečejo tudi, ko gre za referendum o njihovi hiši, bo že držalo.

DOGODKI DNEVA

Prvi odzivi na rezultat referenduma

Zadovoljni so tako v koaliciji kot v opoziciji

Zdaj se bodo začele razmere na nacionalni radioteleviziji urejati, meni Janez Janša – Borut Pahor: Za tako slab zakon so dobili zelo visoko podporo

LJUBLJANA – Vodilni predstavniki koalicijskih strank so se zvečer zbrali v Operi baru, kjer so nestrno pričakovali izide referenduma, medtem ko so se predlagatelji referenduma, predstavniki LDS in SD, zbrali vsak na sedežu svoje stranke. Objava izida predčnih volitev, ki je bil močno v prid nasprotnikom zakona, je med zbranimi predstavniki koalicijskih strank sprožila precej zakletja, potem pa se je začel laiti vse bolj spreminjati njim v prid, kar jih je spravilo v precej boljše razpoloženje. Po objavi vzporednih rezultatov volitev je med opozicijskimi voditelji vladal zmeren optimizem. Čeprav so prvi rezultati kazali, da je bilo tistih proti manj kot onih z, so naši sogovorniki menili, da kljub porazu rezultat sploh ni slab.

S potrditvijo zakona o RTV Slovenija na referendumu je napočil čas, ko se bodo razmere na nacionalni radioteleviziji začele urejati, je po razglasitvi neuradnih izidov referenduma poudaril predsednik vlade Janez Janša. Zakon je bil v državnem zboru sprejet z dvotretjinsko večino, s kakršno se sprejme le malo zakonov, je pojasnil Janša. »Tisti, ki so referendum predlagali, pa bi morali takšno odločitev prepričljivo zavrniti, vendar se to ni zgodilo. Predlagatelji bi morali biti tako prepričljivi, kot smo bili predlagatelji mi, ko smo predlagali zadnji referendum. S tem zakonom Slovenija dobi končno ureditev nacionalne medijske hiše, ki je primerljiva s 23 od 25 članic Evropske unije. Se s novim zakonom namreč celotna javnost prvič dobi možnost, da kandidira v organe upravljanja javne RTV in prek tistih, ki jih neposredno voli, tudi nadzira, je še dejal Janša.

Predsednik LDS Anton Rop je dejal, da so pričakovali, da bo rezultat zelo tesen. »Je pa ta rezultat pokazal, da je pomemben del slovenskega volilnega telesa prepovedal naše argumente, tudi argumente civilne družbe. Rezultat kaže na to, da nihče v Sloveniji nima mandata za popolno podreitev RTV Slovenija. Res pa je, da če bo ta zakon uveljavljen, bo večina, ki je tesno zmagala, dobila popolno oblast na RTV, kar ni dobro.« Rop napoveduje, da bo LDS zagotovo spremljala uresničevanje teh obljub in dodaja, da je RTV zelo pomemben, zlasti tam, kjer se sou-

Minister za kulturo Vasko Simoniti je bil po objavi izidov vzporednega glasovanja, ki so pokazali rahlo prednost predlagateljev zakona, zadovoljen. »Šlo je za to, da zakon uspe. Bistvo je, da zakon lahko začne veljati, da se ga potrdi in da začne RTVS delati po novih principih. Upam, da bo zakon začel veljati takoj. Verjamem, da bo nastala nova organizacijska struktura in da bosta radio in televizija postala res javni, v prid vse slovenske javnosti.« Minister je menil, da zapleti pri uveljavitvi zakona, na primer pobuda za ustanovno presojo, niso njihov problem.

VASKO SIMONITI

»Če sem povsem odkrit, o tem niti nisem razmišljal.« Povedal je še, da je nad nizko udeležbo presenečen in da je želel, da bi bila višja.

Borut Pahor, predsednik SD, je ostal optimist do zadnjega. »Če smo se le odločili za referendum, smo se verjetno zato, da zmagamo. Referendum pa sicer nisem nikoli razumel kot mini volitve. To je bil referendum o zakonu in pri tem velja samo zmaga ali poraz. Večkrat sem poudarjal, da če nam ne uspe in če uspe koalicija, potem je zakon sprejelo ljudstvo in vlada jo koalicija bo to verjetno razumela kot mandat, v katerem bo šla do konca. To me skrbi. Zakon pa je bil slab in ga je kljub temu, da je bil slab, vladajoča koalicija dobila, kar si bo verjetno sama pri sebi razlagala kot mandat ljudstva, da bo uredila tudi to vprašanje. Za tako slab zakon so preprosto dobili zelo visoko podporo. A to, da so za tak zakon dobili takšno podporo, mi razloži opozicijo skrbeti, naj razmisli, kako se bo borila za zmagano na naslednjih volitvah.«

Predsednik državnega zbora Franc Cukjati je menil, da gre za izid, ki je podoben košarkarski tekmi, vendar je tam tudi zmaga z enim košem – vendarle zmaga.

Grims potrli avtorstvo zakona

»Vsekakor sem zelo vesel, da so volivci potrdili zakon. Trdim, da je dober in da bo njegovo dosledno izvajanje omogočilo, da bo RTVS delovala bolje. Dejstvo je, da je bil referendumski izid za nas uspešen,« je dejal poslanec SDS in najvidnejši zagovornik zakona Branko Grims. Končno je potrdil, da se je nove ureditve RTVS upravičeno prijel ime Grims zakon. »Vesel sem, da sem se februarja odzval na povabilo, naj napišem novi zakon.

Zdaj sem edini človek v Sloveniji, ki lahko reče, da je doživelo njegovo delo potrditev najvišjega suverena, zaupanje ljudstva ... Iskreno sem vesel, da bodo moji otroci rasti v bolj demokratični svet, kakor je bil tisti, v katerem sem rasel in 40 let deloval sam,« je dejal Grims. Vodja poslanske skupine SD Miran Potrč je pričakoval tesen rezultat. »Rezultat me ni razočaral, a vesel bi bil, če bi bilo obratno. Tesen rezultat in vse razprave pa kažejo na to, da je bila diskusija o medijih v Sloveniji potrebna. Niti malo mi ni žal, da smo se odločili za referendum. Razprave so me prepričale, da je bilo razumevanje o odločanju na referendumu popolnoma drugačno, kot bi moralo biti. Ni šlo za zakon, šlo je za to, da Janša ima oblast ali je nima. To je žalost tega referenduma. Nad tem bi se morala zamisliti tudi koalicija, ker če gre za to, je dobila zelo majhno podporo.«

Predsednik SLS in okoljski minister Janez Pečovnik je pričakoval tesen izid referenduma. Potrditev vladnega predloga pa je tudi priznanje vladni koaliciji, ki je uveljavila usmeritev iz koalicijske pogodbe. »Volilna kampanja je bila ostra, tudi deloma ideološko obarvana. Bila je tudi zelo radikalna in je ljudi delila. In tudi ta rezultat kaže, da je bilo volilno telo zelo razdeljeno,« je dejal Podobnik.

Eden od najbolj vnetih zagovornikov zakona, poslanec SDS Miro Petek, je bil z izidi vzporednega glasovanja zadovoljen. »Žal je bila udeležba skromna, v okvirih drugih referendumov. Ta izid je za koalicijo zelo velik uspeh, tudi glede na to, da smo imeli precej omejen

linčič, ki meni, da je s tem konec politizacije medijev.

Pavle Gantar, poslanec LDS, je dejal, da je bil rezultat približno takšen, kot ga je pričakoval. »Čeprav smo izgubili, je število tistih, ki so glasovali proti, zelo veliko. Razlika je majhna, zato je glavno sporočilo tega rezultata, da so sicer vladajoče stranke dobile na referendumu, vendar niso dobile mandata, da bi na javni RTV in v medijih na splošno počeli, kar koli se jim zljubi in kar koli bi hoteli. Mislim, da bodo nekateri poskušali ta rezultat prikazati v takni luči, da imajo mandat za to, da postavijo uredništvo po lastni volji, vendar tega v resnici nimajo, in pričakujem, da bo še veliko civilnih in političnih bojev v zvezi z mediji.«

Jurij Gustinčič, ustanovni član Pobude za javno RTV: »Upam, da se izid referenduma ne bo ocenjeval nogo metno. V nogometu velja pri zmagi en gol ravno toliko kot deset golov. Izid referenduma je pokazal, da je Slovenija približno razdeljena v oceni vrednosti ali škode novega zakona o RTV. Za dobro vlado bi to moralo biti znamenje, da bi morala o zakonu znova razmisliti, tokrat ob sodelovanju nasprotnikov tega zakona.«

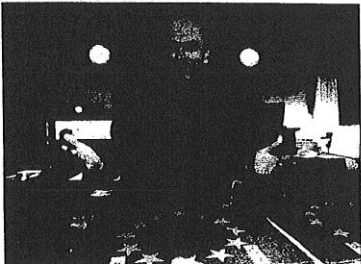
Manca Kosir, ustanovna članica Pobude za javno RTV: »Izjemno sem zadovoljna, da se je uresničila naša želja, ki smo jo pobudniki izrekli na prvi tiskovni konferenci: želimo si prebuditi civilno družbo na Slovenskem, kajti njen glas kot da je v zadnjih letih zamrl.«

MATEJA BANIČ
GORAZD UTEKAR
STA

ANTON ROP

stvarja javno mnenje, kjer se oblikuje slovenska politika. »Prevzem RTV je samo del logike delovanja te oblasti, ki deluje po principu prevzemanja posameznih položajev. To se je pokazalo pri javni upravi, škodljivo in brutalno se to kaže v gospodarstvu, zdaj se kaže tudi pri medijih. Prva bo prevzeta RTV Slovenija, so pa že vidni zelo jasni obrisi prevzemanja Dela. Zanimivo je, da smo v tej kampanji kot enega kronskih dokazov pri stranosti poslušali, kaj da se objavlja v časopisu Delo. Tudi jaz bi lahko vsaj tri dni govoril o tem, kako sem bil nezadovoljen v Delo, ko sem bil sam predsednik vlade, a bi to predvsem pokazalo, da je bilo Delo razmeroma neodvisen časopis.«

ZAKON O RTVS SLAB, ČE BO OMOGOČIL MANIPULACIJO – Ali je novi zakon o RTV Slovenija, če bo na današnjem referendumu potrjen, dober ali slab, je odvisno od tega, kako se bo uporabljal, meni predsednik države Janez Dmrovc. Kot je pojasnil v izjavi za medije, potem ko je na volišču v Murglah oddal svoj glas, se bo zakon pokazal kot slab, če bo politika želela prek njega manipulirati z nacionalno televizijo. »Bistveno je, kakšno so ljudje na televiziji in ali se bodo pustili manipulirati,« pravi Dmrovc. Sam ostaja optimist, saj meni, da se je ob vseh razpravah o novem zakonu med državljani utrnila zavest, da potrebujemo samostojen, svoboden medij. »Zato si bo težko kdo privoščil, da bi manipuliral z osrednjo nacionalno televizijo.« Nacionalna televizija je doslej delovala dokaj korektno in uravnoteženo glede na politični prostor, saj je včasih kar »milimetro iskala ravnotežje«. Za javno televizijo je bila doslej znatna temeljna politična korektnost, kar se mora nadaljevati tudi v prihodnosti, je prepričan Dmrovc. STA

pristop do medijev. »Pomena referenduma mediji po Petkovem mnenju niso naphovali. Ljudje so sili referendumov. Predvsem tisti, ki niso bili na volišču, sploh niso vedeli, za kaj gre. Večina si želi dati kakovosten, uravnotežen program, ne zanima pa je, kdo sedi v programskem in nadzornem svetu in kdo je direktor javne RTV.«

»Sedaj bo konec tistega, kar se je dogajalo ves čas, ko SNS ni imela svojega prostora v medijskem prostoru in so nas vedno odpravljali,« je izjavil predsednik SNS Zdravko Je-

varni informacijski sistemi
www.CIFRA.SI

VZAJEMNI SKLADI

Bližje, večje, boljše, boljše
www.delo.si svetovalnica

NUJNA OŠIRNA RAZPRAVA O NOVI UREDITVI RTVS – Svoje mnenje o novem RTV-zakonu sta v sredo še enkrat predstavila člana Pobude za javno Radio-televizijo Slovenija Jurij Gustinčič (levo) in Slavko Splichal (desno).

Zadnji dnevi pred referendumom o RTV-zakonu

Svet Evrope: Zakon je treba ponovno proučiti in spremeniti

LJUBLJANA – »Po priporočilu strokovnjakov je treba z namenom zagotovitve skladnosti s standardi Sveta Evrope zakon ponovno proučiti in spremeniti, posebno pozornost pa posvetiti zlasti imenovanju v programski in nadzorni svet ter financiranju RTV Slovenija,« je v povzetku analize zakona o Radioteleviziji Slovenija zapisal Svet Evrope. Analizo sta pripravila strokovnjaka z liste sektorja za medije Sigve Gramstad iz Norveške in Eve Salomon iz Velike Britanije, in sicer na prošnjo članic delegacije slovenskega državnega zbora v parlamentarni skupščini te organizacije Darje Lavtižar Bebler in Majda Potrata.

Poslanci opozicijskih LDS in SD Darja Lavtižar Bebler in Majda Potrata sta povedala, da sta zelo zadovoljni, ker lahko analizo, do katere so prišli po dolgem natečaju s predsednikom DZ in predsednikom odbora za kulturo, šolstvo in šport Francetom Cukjatičem in Brankom Grimsom – ta zanjo ni sta hotela zaprositi – predstavita javnosti še pred nedeljskim referendumom. Najpomembnejše je mnenje o tem, kako je zagotovljena neodvisnost RTVS: »Kar zadeva neodvisnost RTV Slovenija, predlagani zakon slabo zagotavlja neodvisnost od vpliva in vmešavanja politike. Tako programski kot nadzorni svet imenuje parlament oz. vlada, programski svet pa imenuje generalnega direktorja. V primeru, ko ima ena stranka v parlamentu večino in oblikuje vlado, je možnost močnega političnega vpliva očitna.«

Gramstad in Salomonova sta imela še kar nekaj pripomb. Menita, da zakon navaja številne standarde, ki bi jih morala RTVS upoštevati, ne pa tudi načinov za preverjanje skladnosti dejanskega stanja s temi standardi; skrbijo, da RTV Slovenija ne bo zmogla zagotoviti financiranja zakonskih obveznosti ali pa bo to znatno obremenilo javno blagajno; treba je razjasniti delitev pristojnosti med programskim svetom, nadzorinim svetom in generalnim direktorjem ter zakon spremeniti tako, da se zagotovi neodvisnost RTVS; Slovenija bi morala skrbno proučiti poenostavljen način pobiranja in plačevanja prispevkov (naročnine), morda z vključitvijo naročnine v račun za elektriko ali pa letnim namesto mesečnim plačilom naročnine.

Kot je povedala Darja Lavtižar Bebler je to mnenje ekspertov, ki lahko prepriča odbor ministrov SE, da s posebno resolucijo pozove Slovenijo, naj popravi nesklad-

nosti s standardi organizacije. »To ni izdaja interesov Slovenije, ampak je tudi v našem interesu, da so te stvari urejene,« pa je zatrdila Majda Potrata.

Grims: Popolnoma ničredna analiza

Poslanec SDS Branko Grims je o analizi povedal, da je »to popolnoma ničredna stvar, ker je neznanstvena s politološkega (je brez analize zdajšnjega stanja) in pravnega vidika (ne upošteva prehodnih in končnih določb zakona glede imenovanja programov zga sveta). Vidno razburjen je zatrdil, da se mu zdi mnogo pomembnejše od analize to, da se je na člane enega od sindikatov zaposlenih na RTVS in na nekatere glasbenike, ki so podprli zakon, usul plaz žalitev, zasmehovanj in pritiskov. »Pri referendumu gre za svobodo javne besede, za to, ali si bo kdo upal spregovoriti kaj v nasprotju z interesi LDS in SD... S stališča svobode javne besede Slovenija sploh ni demokratična država,« je prepričan Grims.

Uvajanje zelo centraliziranega sistema

Svoje mnenje o novem zakonu je v sredo še enkrat predstavila Pobuda za javno Radiotelevizijo Slovenija, katere deklaracijo je do zdaj podpisalo že skoraj 1100 ljudi. »Popolnoma jasno in neizpodbitno je dejstvo, da gre pri zakonu za poskus uvajanja zelo centraliziranega sistema, v katerem bosta vladala dva organa, v katerih bo odločala vladna večina in generalni direktor, ki bo človek te večine,« je prepričan eden najvidnejših slovenskih novinarjev Jurij Gustinčič. Čeprav upa, da bo v javnosti prevladal »demokratični impulz, kajti predlagani sistem je v bistvu globoko nedemokratičen, in bo novi zakon na referendumu pro-

padel, meni, da je ne glede na izid nujna obširna razprava o novi ureditvi RTVS.

Univerzitetni profesor dr. Slavko Splichal je omenil »neverjetno cinične« izjave podpornikov zakona, ki se pojavljajo v zadnjih dneh. Ena od njih je, naj nasprotniki najprej podprejo zakon in potem, ko bo začel veljati, zahtevajo spremembe; na primer, naj se spremenijo določila, kako se v državnem svetu izbirajo člani programskega sveta. Cinizem izjave je po Splichalovem mnenju v tem, da so nasprotniki to ves čas predlagali, oblast pa je vse zavračala. »Zakon nedvomno omogoča veliko politično odvisnost. Omogoča tudi neodvisnost, vendar se zakoni sprejemajo zato, da regulirajo pravila igre, ne pa da jih prepuščajo zaupanju. Če bi bil celoten sistem zgrajen na zaupanju, pravzaprav zakonov sploh ne bi potrebovali,« je še menil Splichal.

SDS za konec neustavnosti

Predsednik poslanske skupine SDS Jože Tanko je v sredo poudaril, da »zavajanja in laži« nasprotnikov zakona kažejo predvsem

na njihov strah pred izgubo političnega vpliva na RTVS. Menil je, da bi potrjeval zakon odpravila njegovo neskladnost z ustavo. Njegova poslanska kolegica Eva Irgl pa se je obregnila predvsem ob referendumsko dejavnost ene najvidnejših nasprotnic nove ureditve javnega zavoda dr. Mance Košir. Očitala ji je, da nastopa v »vlogi Svete trojice«, dopolnjevala je članica civilne družbe, popoldne političarka, zvečer pa neodvisna strokovnjakinja za medije.

Bajuk za Evropo na naših tleh

Predsednik NSI Andrej Bajuk je večer na tiskovni konferenci ponovil, da NSI podpira zakon o RTV Slovenija, saj naj bi tako resnično zavladala »Evropa na naših tleh«. »Prepričani smo, da je ureditev v novem zakonu prava za demokratično državo in odgovarja načrtno, kako so druge evropske države takšna vprašanja urele v preteklosti,« je dejal Bajuk. Po njegovem je odločitev za sestavo glavnih organov RTVS, o katerih je polemika v javnosti, pravilna in v skladu z demokracijo, ki mora enkrat za vedno zavladati tudi v Sloveniji.

GORAZD UTEHAR, STA

Danes prvič pogajanja o bolezninah

Partnerji na povsem nasprotnih bregovih

Sindikati napovedujejo zaradi znižanja zdravstvenih pravic prihod delavcev na ulice – Delodajalci proti dodatnim obremenitvam gospodarstva

LJUBLJANA. Zmanjšanje zdravstvenih pravic, in sicer nižje nadomestilo pri bolnišniškem staležu nad 30 dni, in prehod med brezposelnostjo zaradi dolgotrajne bolniške, po drugi strani pa povečanje pravic za 100 tisoč socialno najslabših so bistvene novosti novega zdravstvenega zakona, o katerem se bodo začeli danes pogajati sindikati, delodajalci in ministrstvo za zdravje. Zakon prinaša tudi razširitev plačila zdravstvenega prispevka na skoraj vse prejemke (zdaj plačujejo le od plače), več kot doslej pa naj bi plačevali samozaposleni, obrtniki, podjetniki in kmetje, saj bo zdravstveni prispevek obračunan od dohodninske (zdaj od pokojninske) osnove.

Poleg odstotkovnega znižanja bolnišniške (glej tabelo) nadomestila plače v času bolezni nikakor ne bi smelo biti nižje od zajamčene plače in ne višje od dvakratnika povprečne plače zaposlenih v preteklem letu. Tako bi znižali bolnišnično na evropsko raven, s čimer hoteče ministrstvo za zdravje spodbuditi hitrejšo vračanje zaposlenih na delo in tako povzročiti BDP, je povedal minister Andrej Bručan ob predstavitvi zakona. Z obema ukrepoma – znižanjem bolnišniške in prehodom v invalidsko upokojeitev ali brezposelnost po 15 odzema največ 21 mesecih – naj bi prihranili štiri milijarde na leto. Zaposleni se bodo za višje bolnišniško nadomestilo lahko dodatno zavarovali, predvideva novela zakona. Prihranjeni denar bi namenili za povečanje pravic socialno najslabšim, ki tako ne bi več potrebovali dodatnega zavarovanja (letni strošek med 40 in 50 tisočakov za posameznika), temveč bi vse stroške nji-

naštivilenjske Zveze svobodnih sindikatov. »Z zmanjšanjem nadomestil bi zaposlene, ki jih je doletela huda bolezen, dodatno kaznovali, znižanje bolnišniških prihodov cele družine, otroke. Ukrep naj bi vragojno deloval na ljudi, da ne bi bolevali. To je neetično. Bolnišniški odškodninski nad 30 dni predpise zdravniška komisija sistema, ki je resno bolan. V imenu »vzajemnosti« bi bili najbolj kaznovani zaposleni s nižjimi plačami,« navaja Semolič. Prav tako ni po mnenju sindikatov sprejemljiv prehod med brezposelnostjo zaradi bolezni, nad zlorabami bolniške pa je treba postaviti nadzor, meni Semolič. Tudi povečanje pravic socialno ogroženih na račun bolezni obolenih za Semoliča ni sprejemljivo. Upa, da bo minister od nekih svojih predlogov odstopil.

Njegova sindikalna kolegica

Lučka Böhmovi vidi boleznine že kot

del širše zdravstvene reforme: »Na

zdravstveno reformo ne bomo pri-

nobene potrebe po dodatnem denarju,« meni Lekšetova.

Kaj pa delodajalci? Prvič bodo sodelovali v pogajanjih z ministrstvom za zdravje njihovi »pravi« predstavniki, saj so jih spomadi nepooblaščen zastopali le predstavniki zavarovalnic. Tokrat je potrdil njihove predstavnike – kot tudi predstavnike sindikatov – ekonomsko-socialni svet na petki seji. Kakšno je stališče delodajalcev do predvidenih zakonikih sprememb? »Šmo proti dodatnim obremenitvam gospodarstva,« je dejala članica pogajalske skupine delodajalcev Romana Tomc Lampičeva. »Če bi bile spremembe sprejete, bi prinesle dolgoročno povečanje stroškov dela. Tudi novih pravic socialno šibkim ne moreš dati brez novih virov.« Tomc Lampičeva vidi dodatno obremenitev gospodarstva v napovedani razširitvi osnov, od katerih se bo plačal zdravstveni prispevek, s povečanjem prispevka za samostojne podjetnike, z napovedano obvezo delodajalca, da plača krivdajski izostanek delavca, prav tako pa se je ne zdi stimulativna za delavca določba, po kateri njegova najnižja bolnišnica ne bi smela biti nižja od zajamčene plače. »To ga lahko stimulira k večji odsotnosti z dela, saj bo dobil višjo bolnišnico od plače,« meni Tomc Lampičeva.

Oboji, sindikati in delodajalci, niso povsem zadovoljni s predvideno sestavo skupščine javne zdravstvene blagajne. Ta ima zdaj 45 članov, od tega 25 predstavnikov zavarovancev, 16 delodajalcev in štiri vlade, v prihodnje pa naj bi štela 37 članov, in sicer bi jo sestavljalo 16 predstavnikov delodajalcev, devet predstavnikov zavarovancev in deset vladnih predstavnikov. »Predstavniki imamo dovolj, vendar novela zakona navaja samo tri naše asociacije, možnost kandidiranja v skupščino pa bi morale imeti vse organizacije,« meni Tomc Lampičeva iz vrst združenja delodajalcev. V sindikatih so proti zmanjšanju vloge sindikatov pri upravljanju z zdravstveno blagajno: »Ne bomo dopustili, da se zdravstvena blagajna podzdravi,« je dejal Semolič.

MILENA ZUPANČIČ

Manj za bolniško

zdravstveni prispevek	prejeto za spremenbo
zdravstvenost od dela zaradi bolezni	90 % osnovne od plače
zdravstvenost zaradi poškodb izven dela	80 % osnovne od plače
negativnega tona in spremenbo po odločitvi zdravila	70 % pol. 2007 pa 60 %
čas bivanja v bolnišnici ali zdravilišču	80 %
polnočasni pri adenitinskih koprth	70 %
	50 %

DELO. W. Melnikov za tisk

hovega zdravljenja krila javna blagajna.

Z razširitvijo plačila zdravstvenega prispevka na avtorske pogodbe, pogodbe o delu, jubilejne nagrade in nagrade za opravljanje funkcij ter obračunom od dohodninske osnove (zdaj se pretežno del zavezancev odloča za najnižji možni prispevek glede na pokojninsko osnovo) naj bi se v javno zdravstveno blagajno nateklo približno 5,2 milijarde dodatnega denarja na leto. Po predvidevanjih Bručana bi postala tako javna blagajna trajno zdržna, kar zdaj ni.

Sindikati zmanjšanje pravic ostro nasprotujejo. »Ne bomo dopustili, da bi se neupravičeno posegalo v nadomestila,« je dejal večkrat Dušan Semolič, predsednik

ODMEV

Čigav bo račun?

Kar nekaj lokalnih dejstev je v nedolžnem rezultatu referendumu. Se bolj neverjetno kot teden tist, da sta premiera Janeza Janšiča in predsednik republike Slovenije in Gorenjska, ki sta pretehtali Ljubljano, Primorsko in Dolenjsko, kjer so večinsko podprli opozicijske kritike novega zakona o RTV. Grafični prikaz razdelitve skoraj spominja na eno od možnih delitev države na dve regiji, ki si jo je vlada zamislila, da bi za razvoj pridobila dodaten denar iz Evropske unije.

Vladi je uspelo za laž. Kar je rezultat znan, se najbrž najbolj grize Borut Pahor, ki je na začetku spektakla s pismom Antonu Ropu, zakaj po njegovem referendumu ni smisel, dal vladajočim nekaj tehničnih argumentov v kampanji. Nikoli ne bomo vedeli, ali ni prav to odneslo nekaj tisoč glasov, ki so na referendumu pomislili različno med zmago in porazom. A napake so delali na obeh straneh. Odziv Branka Grimsa na mnenje iz Sveta Evrope, ko kritike ni znal pozdraviti in napovedati, da bodo zakon popravili, ko ga bodo ljudje podprli na referendumu, je sodil v isto kategorijo spodprilajev.

A čigav je, kar je, opozicija je referendum izgubila in s tem prevzela brivko za vsaj šeststo milijonov evrov, kolikor je dvakratnik celotne samo izvedbe referenduma. Z referendumom opozicija ni dosegla nič. Opravičilo, da bo referendumsko odločanje vplivalo na vladajočo, da bodo ravnali bolj premišljeno in poteno pri upravljanju javne televizije, kar je diplomatsko spretno že dva tedna pred referendumom kot izhod opoziciji pomagal delovati predstavniki države Janez Drnovšek, ki je pozitiven odnos do strank, da realnost pa ne povsem. Po novem zakonu bo v prihodnjih mesecih imenovan novi generalni direktor RTV, skuraj gatajo pa bosta zamenjana tudi dva programna direktorja: Matjaž Memari in Miha Lampreht. Pri tem opozicija kaj veliko niti ne more protestirati, pa čeprav omenjena opravljanja dela glavnih urednikov radija in televizije, zato bi po analogiji s tiskom pričakovali vsaj, da bi morali imeti uredništva pravico izreči svoje mnenje o menovanju. A ta pravica je bila s preimenovanjem najvišjega urednika v »direktorja« uredništva javne RTV odvzeta med vladavino Janeza Drnovškega sredi prejšnjega desetletja in takrat so vsi, tudi družbo novinarjev, sprejeli pomen spremembe. Menarova in Lampreht sta bila imenovana, kar so pač direktorji, in tu je bilo nekaj tako tudi zamenjati. Opozicija na to ne more nič, če si prej nekaj storila ali bil tih, zakaj težko protestira. Povrh novinarsko društvo, ki je novemu zakonu povečini sicer nasprotovalo, le spreminja, da bi programski direktorji na novem spet tekli glavni urednik, kajne mesece niti niso imeli. Pridobil si je vpliv na javno radiotelevizijo, ki pa je pozitiven zločin s nerodno strukturo zaposlenih in s stalnimi finančnimi krizami, ki ga je na televizijskem področju po gledanosti že davno prehitel. Pripiti in ki ga konvencijni mehanizmi nudi na radijskem. Prihiti se zagradi, da bi tuje vladne znanje iz oblasti glavnih. Anupak ipu pa pri.

Peter Jančič

DANES

Nesproščen teden

Ljudje so nas izvolili, da izpeljemo spremembe, od tod imamo legitimnost, na volitvah poražene stranke je imajo manj, pri tistih, ki jim na volitvah še v parlament ni uspelo priti in se zdaj predstavljajo za civilno družbo, pa je še bolj dvomljiva, je stavek s tiskovne konference premiera Janeza Janše, ki je včeraj sprožil najbolj bujne reakcije opozicije. V stavku je nekaj resnice in nekaj vladarjeve želje. Vlada koalicija je na volitvah dobila mandat za spreminjanje zakonov. Opozicija ga nima. Ni pa z volitvami vladna stran že kar zmagala na referendumu. Ljudje lahko nudi pritrldijo opoziciji in vlado zavrnejo. To Janša dobro ve, ker je kot opozicijski voditelj v preteklosti praviloma premagoval vladajoče. Je pa res, da se je sklicevanju referendumov takoj po porazih na volitvah v preteklosti izogibal, in v naglem naslednjem dogodkov je tudi predsednik SD Borut Pahor, ko so v opoziciji še razmišljali, ali zahtevati referendum, zanimal nevarnost, da bi lahko spodletelo.

Kdo bo v nedeljo stavil, pa ni še niti najmanj gotovo. Raziskava javnega mnenja Politharometer je nedavno pokazala velik preobrat v prid novemu zakonu o RTV, a zadnje raziskave, katerih rezultate sta objavila ljubljanska Delo in Dnevnik, kažejo obrnjeno sliko: da so kritiki novega zakona še v prednosti. Za vse raziskave pa je značilno, da je delež neopredeljenih visok, da raziskovalci le ugibajo o udeležbi in da - če poenostavimo - še nič ni jasno. Dvom bi ostal celo, če bi vse kazale enako: volivci so namreč nepredvidljivi, kar so lani dokazali kar dvakrat. Najprej so mimo vseh javnomnenjskih napovedi zmago na evropskih volitvah podelili Noyi Sloveniji Andreja Bujuka, jeseni pa na parlamentarnih volitvah nepravilno odločno prednost Janševim slovenskim demokratom.

V takšnem položaju je tiskovna konferenca, s katero je premier volivce praznil, naj gredo na referendum in vlado podprejo, logična: vplivati skuša na še neopredeljene volivce, in sicer spodbuditi tiste, ki so ga volili, da bi podprli vlado. Kako trdno odločen je bil premier poslati sporočilo, je pokazal tako, da novinarjem ni dovolil postavljati vprašanj z drugih področij.

Kar za Janšo doslej ni bil običaj. Je pa tak način komunikacije z novinarji v zadnjih tednih že uporabil opozicijski voditelj Anton Rop. Cilj obeh je doseči, da bi skozi medije do javnosti prišlo samo sporočilo, ki ga želita poslati, in ne kaj drugega, kar javnost in medije morebiti celo bolj zanima. Propagandna vojna skratka.

Takšno ravnanje je za oba nekoliko tvegano. Vtis, ko šef vlade in največje opozicijske stranke sklicujeta "izjave za javnost", ni vtis sproščene in samozavestne politike, kvčjemu morda kaže stisko, ko bližajoče se odločanje pritiska na vse v politiki.

In ta vtis dokazuje, da bo poraz, kadorkoli ga bo doživel, bolel.

Peter Jančič

NEURADNO

Za ali proti? Ali za in proti?

Za ali proti je bila včeraj očitno dilema za Slovence, ki so odšli na referendum z vprašanjem: "Ali ste za za Janeza Janšo ali Milana Kučana?" Dilema, ki naj bi odločala o življenju in smrti v naši državi. Pa je šlo na videz pravzaprav samo za opredelitev, ali bomo potrdili neki zakon ali ga bomo zavrnili. Na videz veliko manj dramatično vprašanje, kot je na primer tisto - si cer predstavljeno v različnih oblikah -, na katero skorajda vsak teden na referendumski način odgovarjajo Švicarji: "Ali ste za to, da postanejo tudi črnci in drugi prišleki skoraj nekaj takega, kot smo mi?"

Najprej sem že zelo blizu odločitvi, da bi obkrožil ZA. Konec koncev že zaradi akademskih in doktorskih pozivov, kako je treba glasovati. Pa tudi zato, ker mi je pristojni minister natančno razložil, da je edino pravilno glasovati za to, kar predlaga sam. Avtoritete so vendarle avtoritete. Še posebno, če so tudi oblast formalna, a tudi tista, ki so jo predstavljali prilepki nanjo. Pri tem sem bil celo pripravljen delno spregledati, da so mi akademiki, doktorji in ministri vmes pripovedovali, kako nesposoben in politično pokvarjen novinar da sem in kako so, mirno zroči v televizijske kamere, stresli tudi kako debelo lač. Pri tem sem namereno pozahljaj na Grimsa in si mislil: pač se en neposrečen propagandist, ki skuša kot prvovrstno produkt blago dvomljive kakovosti, pri tem pa uporablja vse mogoče trike in pategavščine. Zavanjanje potrošnikov je tako sestavni del njegovega opisa del in nalog. Še celo civilno Cerkev, ki se je tudi prelevila v vrhunsko specializirano za novinarstvo, sem na nek način skušal razumeti. Toda v svoj ZA sem dokončno podvomil, ko sem slišal, da je Eva Irgl rekla: "Zdaj se borimo za svobodo in neodvisnost medijev." To me je prizadelo še bolj kot Govedorejsko poslovno združenje, ki mi je sporočilo, da država potrebuje demokratične spremembe. Razmišljanje o tem, ali je s slovensko demokracijo in svobodo pa seveda z njima povezanim novinarstvom tako hudo, da jih morajo reševati še govedorejci in novokomponirana političarka Eva Irgl, je dvom o tem ZA le še poglobilo.

Torej nič čudnega, če sem pričel kokerirati s PROTI.

Ampak kaj, ko pri tem takoj naletiš na kakoga Mirana Potrča. (Za mlajše: nekoč je bil na vseh mogočih funkcijah v edini partiji.) Ko je imel v svojih rokah škarje in plamo, mu najbrž še na misel ni prišlo, da bi se bil posebno trudil, da bi pri nas zavladala demokracija in svoboda. Če pa ju je že imel v mislih, je to ostala njegova strogo varovana skrivnost. Do danes, ko se predstavlja v vlogi pravičnega demokrata in svobodnega novinarstva. In: ali naj podprem njegovega kamerada in nekoč partijskega šefa Kocijanciča, ki še kar trdi, da vodi radiotelevizijski kot predstavnik civilne družbe?

Dilema volivca je strašna. Povprašam torej starega, modrega prijatelja, kako glasovati. Njegovemu odgovoru ni mogoče oporekati: "ZA in PROTI bom obkrožil."

Mirko Lorenci

Opozicija dobila ugodno predreferendumsko pismo, Grims ocenil, da je neznanstveno

Na vlado mrzel tuš iz Sveta Evrope

Predlagani RTV-zakon ne zagotavlja zadostne neodvisnosti javne radiotelevizije od politike, pravijo v oddelku za medije generalnega direktorata za človekove pravice pri Svetu Evrope

Liberalni demokrati (LDS) in Socialni demokrati (SD) je od oddelka za medije pri Svetu Evrope uspelo dobiti oceno vladnega RTV-zakona. Potem ko vodja parlamentarnega odbora za kulturo Branko Grims (SDS) za mnoge mednarodnih ekspertov ni hotel zaprositi, saj to pravno naj ne bi bilo mogoče, je prošnjo LDS in SD zavrnili tudi predsednik državnega zbora France Cukjati (NSi), z argumentom, da je parlament svoje že rekel. Opozicija se je pred približno dvema tednoma obrnila na vodjo slovenskih predstavnikov v parlamentarni skupščini Sveta Evrope Darjo Lavričar Bebler (LDS).

Oddelke za medije je nato s svojega seznanila določil dve ekspertinji, Sigrav Gramstad, ki vodi medijski oddelke na Norveškem, in Eve Salomon, ki je pravna svetovalka iz Velike Britanije, da sta opravili analizo referendumskega RTV-zakona, kot ga predlaga vlada. Medijski ekspertinji, ki sta predlagani zakon ocenjevali v luči konvencije Sveta Evrope o evropski televiziji in evropske konvencije o človekovih pravicah ter drugih priporočil Sveta Evrope, sta zaključili, da bi bilo treba zakon ponovno preučiti in spremeniti, predvsem zaradi morebitnega vpliva politike na RTV Slovenija skozi programski in nadzorni svet.

"Predlagani zakon v nezadostni meri zagotavlja neodvisnost RTV Slovenija od vnosavanja politike. Tako programski kot nadzorni svet namreč imenuje parlamentarna vlada. Programski svet pa imenuje generalni direktor. Ko ima ova politična stranka v parlamentu večino in oblikuje vlado, je možnost političnega vpliva velika. V takem primeru ni nobenih varoval za neodvisnost RTV Slovenija," sta zapisali ekspertinji. Njun drugi odtisek zakonu je, da način financiranja javne RTV ne zagotavlja avtonomije in vneprejšnjega nadzora. Našli sta še vrsto drugih pomanjkljivosti. Ki se končujejo pri zbiranju osebnih podatkov, predvsem zapolnitvenega statusa in davčnih števil gledalcev in glednic.

Bleberjeva in Majda Potrta (SD), ki je prav tako članica

slovenske delegacije v parlamentarni skupščini Sveta Evrope, sta bili na včerajšnji tiskovni konferenci vidno zadovoljni z odgovorom. Dokazoval naj bi, da je zakon slab in da ga je treba na referendumu zavrniti. Potrat je posredarila, da pri njihovi postoji ne gre za indigo države, ampak za dolžnost, kajti Slovenija kot članica Sveta Evrope redno plačuje članarino in zato lahko uporablja storitve te mednarodne organizacije, ki združuje 46 držav. Bleberjeva pa je opozorila, da ekspertno mnenje ni tako nedolžno. Čeprav pravno ni obvezujoče, utegne na podlagi rednih pregledov medijskih ureditev v Evropi priti na ušesa odboru ministrov, in pa nato lahko sprejme obvezujoče odločitev.

Branko Grims je takoj zatem sklical tiskovno konferenco in dejal, da je mnenje oddelka za medije pri Svetu Evrope "s po-

litiološkega vidika neznanstveno. Najprej bi bilo treba narediti analizo obstoječega zakona, te na podlagi tega lahko ocenimo pričakovane učinke in rezultate v novem zakonu." Ker sta se ocenjevalki pri reakciji na enega izmed členov, ki govorita o številu članov programskega sveta, zmotili, saj nista hkrati upoštevali še prehodnih določb, pa naj bi bila njuna ank "za se pravno zgrajena in zgolj eno izmed mnenj. Na dru-

gi strani pa je koalicija v časopisu ZA RTVSLO objavila druga mnenja "evropske javnosti, najglednejših ljudi Evrope z izjemno visoko pravno izobrazbo, ki izrecno opozarjajo, da novi zakon usklajuje slovenske ureditve z evropskimi normami", pojasnjuje Grims. Včeraj je govoril predvsem o nesvobodi javne besede in o neuporabi do vseh, ki mislijo drugače kot SD in LDS.

Borut Mekina

Delo
torek, 27. septembra 2005
e-pošta centralna@delo.si

5

Iščoč Sporočilo

MARKO PEČAUER

Prav zanimivo je bilo v zadnjih dneh pred referendumom govoriti tako z ljudmi, ki podpirajo uveljavitev novega zakona o RTV Slovenija, kot s tistimi, ki ji nasprotujejo. Oboji so se spraševali, ali ima vse skupaj sploh še kakšen smisel, saj bo tako in tako zmagala nasprotna stran. Kot se je pokazalo po zaprtju volišč, so po svoje oboji imeli prav. Poraženi sta bili obe strani.

Da ne bo nesporazuma: nobenega dvoma ni, kakšna je zakonodajna volja ljudstva, izražena na referendumu. Zakon o RTVS je sprejet. V nedeljo je bil v Sloveniji zakonodajni referendum in državljani so z njim opravili sklepno fazo v postopku sprejemanja zakona. To odločitev je nanje preložil običajni zakonodajalec – državni zbor. S tovrstnim referendumom se državljani postavijo v vlogo zakonodajalca in neposredno odločijo o tem, ali se zakon sprejme ali ne. Pravila igre so jasna in ustaljena. Odloča večina glasov – tudi z enim glasom večine. Tako kakor v državnem zboru.

Zato je odveč razmišljanje, da bi vlada pri tako pičli večini morala umakniti zakon. Tudi če bi ga hotela, ga ne more. Niti državni zbor. Z razpisom zakonodajnega referenduma je bil sprožen mehanizem, ki ga ni mogoče kar ustaviti, vsaj legalno ne. Če bo republiška volilna komisija tudi uradno ugotovila, da je večina glasovala za, bo to pomenilo, da je zakon sprejet; objavi se ga v uradnem listu, petnajst dni potem pa začne veljati.

Z zakonodajnega gledišča torej ni težav z razumevanjem referendumske odločitve. So pa težave z razlago političnega sporočila, ki ga je dala ljudstvo. Vsakršno izražanje ljudske volje ima seveda neko sporočilo, saj pokaže, kako razmišlja ljudstvo. Ni pa ga vedno preprosto razbrati. Sploh ker mnogi v suhih številkah hočejo videti več, kot je v njih, neko višje sporočilo. V konkretnem primeru nedeljskega referenduma pa tudi zaradi močno izenačenega izida. Bolj kot je ta izenačen, manj je očitno, kako razumeti izid, in bolj je odprta pot najrazličnejšim interpretacijam.

To lahko v teh dneh spremljamo na primeru nemških volitev. Zelo izenačen izid omogoča obema največjim strankama, da se razglasata za zmagovalca in da druga drugo razglasata za poraženco. Obe strani v volilnem izidu razbereta podporo volivcev za svoje usmeritve. Ob tem pa je bolj ali manj jasno, da sta obe pravzaprav poraženci in da za zdaj še nista pripravljeni sprejeti tudi zase neprijetnih naukov odločitve volivcev ali pa vsaj nočeta tega priznati.

Tudi kar zadeva nedeljski referendum, ni videti pravega razloga, da bi se katera koli stran razglasala za zmagovalko. Pobudnikom referenduma ni uspelo preprečiti, da bi novi zakon začel veljati, podpornikom zakona ni uspelo dobiti prepričljive podpore za svoj prav. V takem položaju politikom najbrž ne ostane drugega, kot da javnost prepričujejo o svoji zmagi in nasprotnikom delijo nauke o tem, kakšne sklepe bi morali potegniti iz izida.

Najbolj nezaupljiva bi morala biti javnost do njihovih sklepov o podpori posameznim strankam in političnim opcijam, ki naj bi jo kazala referendum. Ka odločitev. Ljudje pač niso odločali o podpori vladi ali opoziciji, ampak o radioteleviziji. Kot kažejo čisto empirični raziskovalni podatki, so se v nedeljo volivci in simpatizerji posameznih strank v pomembnem deležu odločili drugače kot njihove stranke.

Kar pa zadeva razpad volilnega telesa na dvoje: vsaj prvi podatki dajejo slutiti, da je bolj kot po političnih opredelitvah razpadlo po ločnici ruralno-urbano ter na ene, ki hočejo dialog, in druge, ki jim je pomembnejši red. Tisti, ki iščejo Sporočilo, bi ga morda morali iskati tukaj.

Premier poziva volivce, naj gredo na referendum in podprejo vladni zakon

Janša: "To je žalitev za Slovenijo"

Legitimnost za spremembo zakona o RTV smo dobili na volitvah. Spremembam nasprotujejo poražene stranke. Med poraženci volitev pa so bili tudi takšni, ki se predstavljajo kot civilna družba, je povedal Janša

"Vabim vse, da se seznanim z vsebino referendumskega odločanja, da se udeležijo referenduma in novi zakon podprejo. Vlada bo spoštovala voljo volivk in volivcev, enako pričakujemo od predlagateljev, ki so doslej dvakrat s tem že imeli precej težav," je v vladni palači na tiskovni konferenci povedal premier Janez Janša (SDS), ki je novinarje na pogovor povabil, da bi predstavili, zakaj je vlada spremembo zakona predlagala, koalicijski pa v parlamentu urazkoni.

Za novi zakon smo se odločili, je povedal premier, da bi javni zavod uredili po statusu, položaju in vlogi na podoben način, kot je običajno po Evropi. Organizirnost zavoda RTV, je ocenil premier, po splošnem prepričanju ni dobra, ne zagotavlja racionalnega poslovanja, razlog je predvsem nedorečenost sistema vodenja. Posledica pa, da številne priložitosti ostajajo neizkoriščene in da zavod ne izkorišča prednosti, ki jih ponujajo številni sposobni posamezniki, ki so tam zaposleni, najdolge izkušnje, najboljšeje arhivi. Da sedaj sistem omogoča tudi politiziranje, po Janševem mnenju kaže, ker najpomembnejši organ upravljanja že drugi mandat vodi nekdanji predsednik Združenje liste (zdaj SD) Jančar Kotljanič. Novi zakon je vlada predlagala, da bi odpravila neustavna navedba v veljavni zakon, spremembe pa so napovedali že pred volitvami, za njih pridobili večino volivcev in jih vključili tudi v koalicijsko pogodbo, je povedal Janša in dodal, da je vlada legitimnost za spremembo dobila

na volitvah, nasprotujejo pa ji poražene stranke z manj legitimnosti in predstavniki civilne družbe, katerih legitimnost je tudi vprašljiva, saj so številni nastopili na volitvah, le dovolj glasov niso zbrali, da bi prišli v parlament.

Janša je ocenil, da država potrebuje bolj dinamično in v prihodnost zazrt RTV, še posebej naj bi zaostajal radio, cilj največjega javnega medija pa ne bi smel biti le spremljanje dnevnega dogajanja, ampak tudi odpiranje dilem prihodnosti, sposobnosti razprav in primerjalnih komentiranj položaja doma in v tujini, tudi denimo sposobnost polivalitvi najboljše in najboljše predora na področju. Janša je nadaljeval, da bi javni zavod tudi, ko gre za regionalne vsebine, moral biti bolj uravnotežen, ker Slovenija ni le Ljubljana in nekaj regionalnih središč, v državi sta dva milijona ljudi, veliko število občin, ki si zaslužijo enakopravno pozornost. Če mediji ne odražajo težej po decentralizaciji države, so tudi rankeje odgovornih v državi na pretrano centralizacijo prepočasne, je ocenil.

Novi zakon postavlja visoka merila za imenovanje članov organov upravljanja, zagotavlja večjo enakost državljanov pri imenovanju organov upravljanja, saj po starem zakonu večina ljudi ni imela možnosti niti predlagati članov v programski svet, je ocenil premier in nadaljeval: "Od la ni smo šli v Evropsko unijo in Nata in dobro bi bilo, da se na vladino primanjvajo v teh okvirih. Vladi odločno zavrže stališča kritikov, da bi njen zakon dobro deloval na Plinšek ali kje drug.

je, v Sloveniji pa zaradi nizke politične kulture ne more. To je velika žalitev za Slovenijo." Janša je še opozoril, da je v parlamentu zakon podprla dvotretjinska večina navzočih poslancev, razlogi za referendum pa so po Janševi oceni predvsem v krizi, v kateri se je znašla LDS, in v spopadu med LDS in SD za prvenstvo v opoziciji.

Janša je večerj povedal še, da ga veseli, da se je odnos do referendumskega odločanja zadnje čase popravil; spomnil je, da je pred letom vrsta napomembnejših politikov četo pozivala k bolj konstruktivni na referendum (o izbranih) sploh ni šla, in dodal, da dogajanje zdaj kaže "na izboljšanje politične kulture".

Se uveljavlja "mekhi despotizem"?

V slovenskem parlamentu, v prostorih državnega sveta, so večerj predstavlili zbornik razprav z naslovom Za javno Radiotelevizijo Slovenija, ki sta ga uredila Slavko Splichal in Ivan Hvala. Ena od udeleženk predstavitev in tudi avtorica prispevka v zborniku, sicer profesorica novinarskega strokovnega na FDV v Ljubljani Manca Košir, je snovalec zakona očela, da so predlagali zakon, ki prinaša še slabše rešitve od sedaj veljavne. Po njenem mnenju so bo z novim zakonom, če bo uveljavljen, zmanjšala moč tako imenovanega kritičnega državljan ter udeležilo mečelo "mekhi despotizma, ko ho nekdo odločal v našem imenu in za nas".

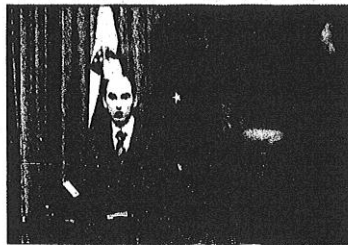
Slavko Splichal, profesor komunikologije na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani, je bil že uvodoma zelo kritičen do predlagateljev novega zakona o Radioteleviziji Slovenija, ki javnosti naj ne bi bili predstavljeni izbranih analiz javnih radiotelevizij po Evropi in niso upoštevali pomislekov strokovne javnosti ter še vedno niso odgovorili na nekaj ključnih vprašanj. Snovaleci zakona so "spregledali" tudi veliko boljše rešitve iz nizozemskega in nemškega modela, ki bi po mnenju Splichala zagotovila popolno neodvisnost javne radiotelevizije in neposreden vpliv civilne družbe.

Ugotovitvam Pobude za javno RTVS se pridružuje upravni

odbor Slovenskega centra Pen, ki se je skupaj z Društvom slovenskih pisateljev že izrekel za neodvisno javno RTV Slovenija. V društvu menijo, da zakon kljub posameznim določbam ne zagotavlja neodvisnosti in s tem resnične javnosti RTVS. Uveljavitev tega zakona bi pomenila velik korak nazaj, čeprav je tudi sedaj veljavnemu zakonu mogoče veliko očiti. "A tako neodvisne uzakone odvisnosti RTVS od koalicije gotovo ne," so sporočili iz Slovenskega centra Pen. Kot član Slovenskega centra Pen in njegov nekdanji predsednik odločno protestirajo proti zlorabi

bi te ugledne institucije za politične namene, je v izjavi za javnost zapisal pisatelj Drago Jančar. S tem se je odzval na izjavo Pen, da je novi zakon o RTV Slovenija velik korak nazaj. Ta ne temelji na mnenju vseh članov centra, saj jih za mnenje o tem tudi ni nihče vprašal, opozarja Jančar. "Če pa je to mnenje odbora, je treba povedati, da sta vsaj dva njegova člana, namreč predsednik Tone Peršak in članica Manca Košir, globoko in pristransko vpletena v kampanjo proti temu zakonu," je med drugim zapisal Jančar.

Peter Jančar in STA

Robert Balen

Janez Janša: "Vlada bo spoštovala voljo volivk in volivcev, enako pričakujemo od predlagateljev."

Rop: "Za to vne ljudje niso volili"

Nihče ni nikdar in na nobenih volitvah dobil mandata za uklanjanje javne radiotelevizije, za popolno politično podrejanje, za popolno onemajev medijev in novinarstva, ne je na tiskovni konferenci na izjavo premiera Janeza Janše večerj odzval predsednik največje opozicijske stranke Anton Rop (LDS) in nadaljeval, da so stranke vladne koalicije kvečjemu dobile mandat, da nadaljujejo eni politik iz gospodarstva in javne uprave in da zagotovijo še večjo pluralizacijo medijev. Rop je ocenil, da smo priča točno obratnemu trendu, le večjemu vmešavanju politike v gospodarstvo, javno upravo... Tudi argumentacija, da je politična podreitev RTV Slovenija nujna, da bi izboljšali program ali znižali naročnino, po Ropovi oceni ne vzdrži, ker boljši program ne more nastati tako, da bo v programskem svetu in v drugih organih upravljanja sedelo več funkcionarjev SDS, kvečjemu bo a tem nastal program, ki bo bolj vkeč premieru. Naročnino pa bi lahko vladala, če misli, da je to n...goče, ali če ima v proračunu denar, da to stori, znižala že v zadnjem letu brez vsake spremembe zakona. Rop je na tiskovni konferenci dodal, da Janša ni ponudil nič novega, da le ponavlja argumente poslance Branka Grmca in drugih, ki skušajo podrediti javni zavod svojim potrebam, lastni promociji in ravnanju mimo potreb ljudi v državi in mandatu, ki so ga dobili na volitvah.

(P)

Potrč: "To več ni parlamentarna demokracija"

"Janez Janša od državljan in državljanov pričakuje, da mu zaradi znanja na volitvah poklonijo absolutno oblast, tudi na javni RTV, ki mora objektivno poročati o delu oblasti. To ne bo več javna, ampak Janševa RTV," je v izjavi za javnost večerj zapisal vodja poslanskega kluba SDS Miran Potrč in dodal: "Ustavna ureditev, v kateri lahko zagovalec na volitvah uživa absolutno oblast, ni več parlamentarna demokracija, temveč samovolja enega človeka in njemu zvestih privrženecv. Razprava o zakonu o RTV se torej dodotno zamegljuje in politizira. Toda v SD menimo, da nikomur, ki ni trenutno na oblasti, niti gospod Janša ne sme vzeti pravice do sodelovanja o usodi javne RTV. Zato sta udeležba na referendumu in glasovanje proti še toliko pomembnejša."

(P)

bob dneva

Janez Drobnič, minister: "Mladi hočejo najprej prepotovati svet, imeti stanovanje, dober avto, službo... Otrci so pri nas posledica preračunljivosti in ne ljubezni."

Stran 2

Iz Jarenine prijava o spolnem nadlegovanju med šolo v naravi v Bohinju

Stran 16

O bolniških nadomestilih še brez ostrine

Včeraj še brez napetosti in ostrejših besed, a sindikati grozijo, da se bodo odločno uprli nameri vlade, da bi znižala nadomestila za bolniško odsotnost nad 30 dni

Za pogajalsko mizo so včeraj sedli predstavniki vlade, delodajalcev in sindikatov ter se dogovorili, da bodo pogajanja o vladnem predlogu sprememb zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju potekala vsak torek, po potre-

bi pa tudi večkrat. Med prvim snidenjem socialnih partnerjev, ko se še niso lotili vsebine predlaganih zakonskih sprememb, sicer še ni bilo čutiti napetosti in tudi ni bilo izrečenih ostrejših besed, a najbrž se jih ne bodo več izogibali na naslednjih

pogajanjih. Vladni predlogi, ki jih je pripravilo ministrstvo za zdravje, namreč še posebno burijo sindikate, ki že sedaj grozijo, da ne bodo privolili v zniževanje nadomestil za bolezensko odsotnost nad 30 dni in tudi ne bodo sprejeli predloga, da naj bi

se tisti, ki so bolni več kot 15 ali 23 mesecev, invalidsko upokojili ali ostali brezposelni.

Med delodajalci ni slišati tako ostrih besed, kljub temu pa se bojijo, da bi preveč obremenili gospodarstvo s povečanjem zdravstvenih prispevkov za za-

sebnne podjetnike - zdravstvena blagajna naj bi tako krila stroške zdravljenja sto tisoč socialno najbolj ogroženih. Zato lahko pričakujemo, da je pred socialnimi partnerji vroča pogajalska jesen. Več na 5. strani.

Ivo Ivačič

Izola:

Če pr sa na oc vr

Po s

VEČER

V ŽARIŠČU

dnevna@vecer.com

Prvo "ogrevanje" socialnih partnerjev

Boleznine razburjajo sindikate

V sindikatih grozijo, da se bodo z "vsemi sredstvi sindikalnega boja", pri čemer ne izključujejo niti referendum, uprli zniževanju nadomestil za čas bolniške odsotnosti nad 30 dni

Čeprav je ministrstvo za zdravje (minister Andrej Bručan) že v maju predstavilo predloge znižanj nekaterih zdravstvenih pravic za zaposlene, so se - po poletnem zatijju - pogajanja med socialnimi partnerji (vlado, delodajalci in sindikati) začela šele včeraj. Kot smo že poročali, se ministrstvo zaveda, da bi se nadomestila (boleznine) za čas bolniške odsotnosti nad 30 dni, s sedanjih 90 odstotkov osnovne plače znižala na 80, nadomestila zaradi poškodbe zunaj dela z 80 na 70, po letu 2007 celo na 60 odstotkov, nadomestila za poškodbo pri adrenalinskih športih (kateri so ti, še ni določeno) pa z 80 na 50 odstotkov. Tisti, ki bi bili bolni 15 ali največ 21 mesecev, pa bi se morali invalidsko upokojiti ali pa se kot brezposelni prijaviti zavodu za zaposlovanje.

S tem naj bi ministrstvo za zdravje prihranilo okoli štiri milijarde tolarjev na leto. Tako zbiran denar pa naj bi bil namenjen za povzvišanje zdravstvenih pravic tistim z najnižimi prihodki oziroma naj bi jim vse stroške zdravljenja pokrila zdravstvena blagajna. Teh ljudi naj bi bilo v Sloveniji okoli sto tisoč. Po predlogu ministrstva naj bi se v bodoče plačevali tudi zdravstveni prispevki od jubilejnih nagrad, pogodbo o delu, nagrad za opravljanje javnih funkcij in obdarbinov

od dohodninskih osnov... Tako naj bi v zdravstveno blagajno prišlo več kot pet milijard tolarjev dodatnega denarja, kar naj bi zadostovalo za njeno normalno in dolgotrajno nemoteno poslovanje.

Zniževanju zdravstvenih pravic ostro nasprotujejo sindikati, še posebno Zveza svobodnih sindikatov Slovenije (ZSSS). Znižanje nadomestil za čas bolniške odsotnosti z 90 odstotkov na 60 ali celo 50 naj bi bilo zanje "nehumano in krivično". Predsednik ZSSS Dušan Šemolj praví, da v zdravstvu "ne bi smeli varčevati pri obolenih". Pri tem se sindikati strinjajo z namerami ministrstva, da naj bi zdravniška blagajna za socialno najbolj šibke krila vse stroške zdravljenja, vendar pa ne na račun zniževanja nadomestil med boleznijo.

V ministrstvu za zdravje sicer menijo, da bi znižanje bolezninskih nadomestil "vzgojno" vplivalo na zaposlene, da se ne bi že za vsako malenkost odločili za bolniški dopust, v sindikatih pa odgovarjajo, da gre pri tem predlogu za skupino ljudi, ki zbolijo za več kot 30 dni. To pa naj bi pomenilo, da so resno bolni in da so odsotnost z dela predlagali zdravniki oziroma zdravniška komisija. Ob vsem tem pa, kot opozarjajo v sindikatih, pri zniževanju bolezninskih nadomestil ne gre le za obolenje, temveč posledično

tudi za usode njihovih družin. Zato naj bi bilo stališče ministrstva za zdravje, da nekateri neupravičeno zlorabljajo bolniško odsotnost, "nekorektno in nehumano". "Če kdo res izkorišča bolezensko stanje za lastne potrebe, naj bo primerno kaznovan, ne pa da se zaradi enega grešnika kaznuje na tisoče delavcev ali celo vse zaposlene, ki zbolijo", pravi prvi mošt ZSSS. Čeprav si tudi v sindikatih želijo, da bi bilo bolniških izostankov kar najmanj, pa menijo, da se ministrstvo tega problema lotevati "napačnem koncu". "Namesto da bi odpravljalo vzroke za nastanek bolezni, nje predlaga fikcne", so ogorčeni v sindikatih.

Čeprav delodajalci, ki so namesto prostovoljnih zavarovalcev vendarle zasedli mesto pogajalcev, tako odločno kot sindikati

ne nasprotujejo predlogom ministrstva za zdravje, kljub temu menijo, da bi vsi ti predvideni ukrepi in spremembe dodatno obremenili stroške dela v gospodarstvu. Pri tem so prepričani, da socialno šibki višji pravice na področju zdravstva ne morejo imeti brez dodatnih finančnih virov (tisti, ki jih predlaga ministrstvo, naj ne bi zadostovali). Dodatna obremenitev za gospodarstvo naj bi se izražala tudi v višjih zdravstvenih prispevkih za samostojne podjetnike in v tem, da naj bi delodajalci krovodajalec plačali stroške za odsotnost z dela. Za delavce, menijo, naj ne bi bilo stimulativno, da njihova najnižja boleznina ne bi smela biti nižja od razmnožene plače, kot predlaga ministrstvo za zdravje. Tako bi se lahko dogodilo, da bi bila boleznina višje od plače, menijo delodajalci.

Ne delodajalci in ne sindikati se tudi ne strinjajo z bodočo sestavo skupščine zdravstvene blagajne, v kateri naj bi se pojavilo število članov predstavnikov vlade, predstavnikov delodajalcev in sindikatov pa naj bi bilo manj. Sindikati grozijo, da se bodo zniževanju bolezninskih nadomestil uprli "z vsemi sredstvi sindikalnega boja", v ZSSS celo pravijo, da se bodo odločili za referendum, če ministrstvo na pogajanjih v svojih zahtevah ne bo popustilo.

Ivo Ivačič

Enkrat na teden

Na včerajšnjih prvih pogajanjih so se socialni partnerji dogovorili, da bodo pogajanja o bolezninskih nadomestilih enkrat na teden (v torek), po potrebi pa tudi večkrat. Kot kaže, bodo pogajanja vse prej kot lahka, kajti vladna stran zagovarja stališče, da gre pri predlogih samo za preračunavanje zdravstvenih pravic, ne pa tudi za njihovo krčenje, s čimer se sindikati ne strinjajo. (1)

Začelo se je predčasno glasovanje, referendumsko kampanja gro naprej

Hurikan, da se ne bi nič spremenilo

Tako opozicijske očitke na zakon o RTV vidi minister Simoniti - Pobuda za javno RTVS proti "avtoritarnemu zakonu" - Na štiri leta volitve za parlament in televizijo - Kaj sme bivši predsednik politične stranke

Predčasno glasovanje, že kdo v nedeljo ne bo mogel na referendum in bi to rad storil prej, se je na sedežih okrajnih volilnih komisij začelo včeraj. Glas za zakon o RTV ali proti njemu je predčasno mogoče oddati še danes in jutri. Referendumska kampanja pa se vrtila naprej v visokih obratih.

Pobuda za javno RTVS je proti zakonu, ki ga je opozicija dala na referendum. Nad osredstvom imen, med njimi Jože Mencinger, Vlado Miheljak, Matevž Krivic, Marko Pavlica, Aurelio Jurk, Darko Strajn, Boris Kuhar, Sergij Verč, Braco Rotar, Maria Verginella, Branimir Štrukelj... je podpisanih pod izjavo "proti avtoritarnemu zakonu o RTV", ki jo je včeraj v javnost iz Kopra poslal prvopodpisani publicist Franco Jurk in jo v večini objavljeno na www.vecer.si. Podpisniki, "tesno zaskrbljeni sprčo namere, ki nastajajo med oblastjo in medijem", odločno nasprotujejo po njihovem izrazu nedemokratskemu zakonu, ki da je še slabši od starega, volivce pa pozivajo, naj gredo na referendum in glasujejo proti "nevarnemu poskusu omejevanja svobode in avtonomije novinarskega dela".

Želeli ste, poslušajte?

V Mariboru so se o RTV-zakonu sodeli predstojniki. Novi zakon je boljši od starega, poudarja možnost za boljši program, ki pa ga ni brez novinarjev, prvi poslanec SDS, nekoli novinar Mišo Petek. Kot ni zakona, ki bi vse zadovoljil. Majda Putrat, poslanka SD, stranke, ki je skupaj z LDS predlagala referendum, odjubi kvalifikacije, da bi program boljši, ne verjame, ker "najboljši dosežki so, ko je ustvarjalna svoboda". Zanimajo jo, kaj za vladajočo koalicijo pomeni boljši RTV-program. Da bo neka politična opcija slišala in videla, tanko to, kar hoče? O tretjem, parlamentarnem kanalu, ki ga predvideva novi zakon, je govorila poslanka LDS Majda Sirača. Kot prenosilec dogajanja v državnem

zboru kanal ni sporen, pravi, sporno je, "ko se uredništvo preseli na vlado".

Po 25. septembru bo RTV moral ustvarjati program za tiste, ki bodo na referendumu zakon podprli, in za one, ki ga ne bodo, pravi komunikologinja Sandra Bašić Hrvin in Fakultete za družbene vede. Zanimajo jo, ali bodo ljudje, ki RTV s prispevkom financirajo, lahko povedali, kakšen program želijo. Mediji so neodvisni, ne politika ne ekonomija nanje ne smeta vplivati, če se to zgodi, je po Bašićevi katastrofi, zato prosijo, da RTV Slovenija kot "zadnji državljanski trdnjav" politika pusti pri miru. Kulturni minister Yasko Simoniti ji je v Mariboru odgovoril, da mediji seveda morajo biti neodvisni, ker "je pogreb, če se politika preveč vtika". Politika se bo po njegovem "za razliko od združbejnega sveta RTV", ki da je (bilo) timsotija politike in se je izkazal za poln flusko, člani so izstopali... odmaknili od RTV in od novega programskega sveta, bo pa prevzela jasno odgovornost za to, ko ga bo vanj v državnem zboru imenovala. Da bi bodočim članom vnaprej odrekli legitimost, se mu zdi neprijetno in krivično. Zavmil je tudi očitke nasprotikov zakona, češ da druga stran zavaja, da bo RTV-prispevek nižji. Tudi o notarski tarifi se je govorilo, da ne more biti nižja, pa je, pravi Simoniti in napoveduje najmanj realno poslanje novinarstva. Opozicijski politiki so priznali vpliv na RTV, zlag pa imamo po besedah kulturnega ministra hrkan zato, da se ne bi nič spremenilo, ker je to še edina trdnjava LDS in SD. Vlado, je rekel Simoniti, ne gre za nobeno politično obvladovanje, ampak za normalno RTV.

Leva in desna kratkovidnost

NSI je včeraj volivce pozvala, naj na referendumu glasujejo za zakon, ker je napisan za poslušal-

ce in gledalce in primerljiv s tovrstnimi zakoni v drugih članicah Evropske unije. Da si Slovenija zasluži boljši zakon o RTV, so prepričani v LDS. Ali bomo vsakokratni vladajoči politiki dovolili imeti prevladujoč vpliv na javni servis RTV, to je zdaj, pravi Pavel Gantar, ključna dilema. Majda Sirača pa motijo med drugim splošni in površni pogoji za kandidiranje na položaj generalnega direktorja pa menda nejasna zakonska meja med versko in politično propagando.

Na ponedeljsko oceno premijerja Janeza Janše, da je predsednik zdajšnjega sveta RTV Janez Koželjčanec kot nekdanji čel politične stranke najmanjše zamerje, da sedanjim sistem omogoča politizacijo RTV, se je včeraj odzval Koželjčanec. Pravi, da v svetu RTV ne predstavlja tako imenovane civilne družbe niti nekega državljan, kot tudi premier, ampak Olimpijski komite Slovenije. Izvoljen je bil legitimno in zakonito, niti slovenska ustava niti ustava katerekoli druge države EU pa ne omejujejo pravice bivšim predsednikom političnih strank, da bi volili ali bili izvoljeni na demokratičnih volitvah. Na distanciranje Draga Jančarja od izjave upravnega odbora slovenskega Pena, ki se v nasprotovrtju RTV-zakonu pridružuje. Po hudi za javno RTVS, je reagiral predsednik Pena. Tane Peršak, po njegovem je jasno, da je šlo za izjavo upravnega odbora, ne pa vseh članov, torej tudi ne Jančarja.

Peršak pa jo je podpisal tudi zato, kot je upravitelj odbora Pena prvi izjava za javno in neodvisno RTV objavil že pred meseci in tedaj po njegovem ni nasprotoval nihče. Mednarodni in slovenski Pen kot združevalca pesnikov, pisateljev in drugih intelektualcev sta bila ustanovljena, da bi se borila za svobodo izražanja, torej tudi za neodvisnost javnih občil, posebno javne RTV, pravi Peršak, "novi zakon pa te neodvisnosti ne zagotavlja".

Vanessa Čokl in STA

Nameste v nedeljo: po večerjanem dnevu še danes in jutri predčasno glasovanje

"Da RTV ne bi postala kot RAI"

Na povabilo Društva novinarjev Slovenije (DNS) je prišel vodja sindikata novinarjev italijanske radiotelevizije (RAI) Roberto Natale. Predstavil je italijanski model RTV-uredništva, v katerem imata vladna in parlamentarna velika vloga v imenovanju in razveljavi RTV-uredništva v Sloveniji. Natale je dejal, da italijanskega modela v "Evropi ne bi smeli biti", če pa bi Italija sedaj poskusila vsopiti EU, je prav zaradi RTV-zakona ne bi spregledal.

Vlada in parlament imata v Italiji neposreden vpliv na imenovanje vodstvenih organov RAI, kar naj bi se poznalo tudi v vsebini programov italijanske nacionalne TV. Prihod Silvia Berlusconija je položaj še poslabšal, ukupno po njegovem prihoda na oblast naj bi bili spodbili iz RAI dva pomembna novinarja in enega političnega satirika, kar naj bi bili negativno poročali o italijanskem predsedniku, je pripovedoval Natale. Sedaj pa vlada predlaga nov, tako imenovani Gasparijev zakon, ki naj bi položaj RAI še poslabšal v prid zasebnim televizijam. Zaradi izkušenj z državnim posojem v nacionalno RTV Natale podpira prizadevanja slovenskega državljanstva novinarjev. Kot je včeraj dejal predsednik Gregor Repovž, DNS si čer meni, da referendum ni najboljši način reševanja spora, a če že, potem je DNS proti zakonu, kot ga predlaga vlada. (mlb)

Vanessa Čokl in STA

ODMEV

Odstopi

IRENA FERLUGA

Ko začno odstopati člani uprav največjih bank, v slovenskem primeru v državni lasti, je to priložnost za pomenljiv dvig obrvi. Kaj se dogaja, da so začeli odhajati ljudje iz dobro plačanih služb, zabeleženih s številnimi bonitetami, za navadne državljane Slovenije prav sanjskimi, kar sami? Doslej smo bili v Sloveniji vajeni, da so se udobnih služb v sistemu domačijskega kadrovanja preverjeni kadri trdno oklenali. Še noben bankir (razen Matjaža Kovarčiča, nekdanjega predsednika uprave NKBM) ni prišel pred sodnika. Še vsi so doslej odšli sporazumno, večinoma z odpravninami, na nova delovna mesta ali v pokoj - pa če jim je bilo kaj očitati pri njihovem delu ali ne. Pa če so popreči sprejemali pomembne strateške odločitve v vrhovih bank ali pa so zgolj poslušali prišepetavalca tistih političnih barv, ki so se jim morali zmeraj znova oddolževati.

Zdaj pa kaže, da so nekateri začeli odhajati, ko so ugotovili, da je tako bolje za njihovo kariero, drugi, ker si najdejo še boljše plačano delovno mesto. Kot na primer Nima Motazed po letu in pol članstva v upravi NLB, ki ni bil dobil nove službe s stirikrat boljšo plačo. A je svoj odstop utemeljil s preveliko obremenitvijo njegovega dela za družino. Potemtakem lahko sklepamo, da bo poslej za štirikratnik ljubljanske plače neke druge delal bistveno manj. Ali res delajo le zaradi denarja? Ali ni med njimi nikogar več, ki bi delal v dobro družbe, kakor jih zavezujejo pogodbe, ne da bi zahteval veliko ali preveč? Slovenska slaba banka je z uvoženimi menedžerji, plačanimi še bolj sanjsko od domačih bankirjev, že tak primer. Dr. Matjaž Mulej, zaslužni profesor na Ekonomski fakulteti v Mariboru, je z odzivu na plače direktorjev bank zapisal, da z višino plač rešujejo svoj načeti ego, saj da sam, kot mednarodno priznani profesor, nikoli ni zaslužil toliko kot kak banknik. In še: kaj sploh počno s toliko denarja, ki ga je veliko preveč za normalno življenje. To pa že vemo, da več ko imas denarja, večje so potrebe. A že napoved prvega nadzornika NLB, da bodo Slovenskemu državnemu holdingu kot upravljavcu državnega premoženja predlagali ukinitve zgornje meje plač banknih uprav v državnih bankah, z utemeljitvijo, da se bojijo bega top menedžerjev, je vredna razmisleka. Čeprav ta bojazen, ko gre za domače, ni pretirana, doslej so na najvidnejših mestih v bankah po svetu uspeli le redki Slovenci.

Dr. Peter Kraljič pravi, da bi moralo biti merilo zgolj strokovnost, "situacija v naših bankah pa je posledica pretekega nestrokovnega političnega kadrovanja. Politika je bila izredno nekritična do kvalitete nadzornih svetov in uprav bank, zato so rezultati naših bank posledica kadrovanja vseh prejšnjih vlad." Tudi pri tem pričakujemo od nove vlade drugačen pristop. Prvi preizkusni kamen po Slovenski državni holding, sledili bodo NLB, NKBM, preostale državne banke in vsa podjetja v državni lasti. Samo upamo lahko, da se bo vlada dr. Mira Cerarja bolj preudarno lotila kadrovanja po strokovnih kriterijih od nekaterih prejšnjih in da ne bo povzročila kadrovskega cunamija niti dopustila plačnega. Vsaj dokler država ne bo zurnaj dometa bruseljske trojke. To pa pomeni, da bi morali končno na oltar reševanja iz krize svojo plačno toleranco prispevati tudi menedžerji državnih podjetij in družb in služb. Res je, strokovnost ima svojo ceno, ki pa je lahko le takšna, kot jo je nekdo drug pripravljen plačati za preverjene reference, ki morajo biti daleč stran od delitve na naše in vaše (ali na mlade in stare).

Samo upamo lahko, da ne bo novega kadrovskega in plačnega cunamija

ODMEV

Optimistično pesimistični

JURE STOJAN

Tako zelo smo se že navadili slabih novic, cinizma in črnogledosti, da si ne znamo več pomagati z dobrimi novicami. Še zdaj si nismo opomogli od šoka, ki so nam ga prizadejali državni statistiki 29. avgusta. Takrat so si drznili objaviti nezasišano vest, da naše gospodarstvo raste, in to bistveno hitreje, kot je kdorkoli pričakoval. Slovensko gospodarstvo se je v drugem četrtletju 2014 v primerjavi z istim obdobjem leta poprej povečalo za 2,9 odstotka. Če pa pogledamo celotno prvo polovico leta skupaj, pa je naš bruto družbeni proizvod zrasel za 2,5 odstotka.

Od objave te razveseljive novice je minil že slab mesec, pa je še zmeraj ne znamo osmisлити v luči vseh napak, ki smo jih v zadnjih letih opazili na slovenskem gospodarstvu. Kdo bi se nadejal rasti, če pa so podjetja prezadolžena in preveč okorna? Slednje seveda po krivdi politike, ki se nikakor ne znore dogovoriti, kakšne strukturne reforme sploh potrebujemo. Zaznali smo tudi, da imamo v Sloveniji velik, še neresen problem s korupcijo, ki seveda tudi odneže kakšno odstotno točko od stopnje gospodarske rasti. A na srečo je našim trgovskim partnericam z Nemčijo na čelu šlo tako zelo dobro, da so izvozniki slovenski BDP povlekli v črne številke. Jasno je tudi, kot tako radi govorijo grški ekonomisti, da se tudi mrtva mačka odbije od tal. Po tako globoki krizi, kot smo jo pravkar prebrodili, preprosto mora enkrat iti na bolje, čeprav morda ne po naši lastni zaslugi. A pri takšnem realizmu vedno obstaja nevarnost, da se prevesi v pesimizem. Ta pa je kot samourni- snikujota prerokba. Če direktor dvomi, da bo v prihodnjem letu imel dovolj naročil, ne bo zaposloval ali investiral. Če potrošnik ne verjame, da bo v prihodnjem letu še imel službo, ne bo kupil novega pralnega stroja. In če ga ne bo kupilo še tisoče drugih prestrašenih državljanov, bo tovarna gospodinjinskih aparatov morala odpustiti. Skratka, pesimizem je poguben za gospodarsko rast. Da je takšnih samouničevalnih pričakovanj v Sloveniji še zmeraj preveč, je včeraj pokazala napoved gospodarske rasti, ki jo Banka Slovenije pripravi dvakrat na leto. Slovenska podjetja premalo investirajo v nove stroje - deloma zato, ker so nekatera prezadolžena in jim zato nihče ne posodi denarja po dovolj ugodni ceni, deloma pa zato, ker si zaradi negotovosti na trgu tega preprosto ne upajo. Za letos Banka Slovenije napoveduje 1,8-odstotno rast investicij v osnovna sredstva, potem ko so lani zrastle za 1,9 odstotka. A kaj, ko so investicije predtem zaradi krize več let padale. Leta 2012 za 8,9 odstotka, rekorden pa je bil padec iz leta 2009 - 22-odstoten. Preti nam, da bodo slovenske tovarne zastarele.

Če je Banka Slovenije s prstom pokazala na posledice pesimizma, pa je tudi prevelike optimiste postavila na pravo mesto. Sama namreč ne sodi mednje, čeprav je v primerjavi z aprilsko njena septembrska napoved gospodarske rasti v 2014 za odstotno točko višja, 1,6 odstotka. Prej bi rekel, da je realistična. Opozarja namreč, da nam preti gospodarska škoda zaradi ukrajinske krize. Prišla pa je tudi do nič kaj spodbudne ugotovitve, da je velik del gospodarskega okrevanja iz prve polovice leta temeljil na dejavnih, ki se naibit ne bodo več ponovili. Denimo velik skok gradbenih poslov, ko občine lovijo roke za dokončanje iz Bruslja sofinanciranih projektov. Tako pa živimo v državi, v kateri se razdolžujejo in varčujejo vsi - pa če so banke, podjetja ali gospodinjstva. In zato ne more nihče financirati drugega.

Po tako globoki krizi mora enkrat iti na bolje, čeprav morda ne po naši zaslugi

Nedokončana naloga

Ob tem, ko je država do konca avgusta dosegla več kot milijardo evrov minusa, ali z drugimi besedami, ko je proračunski primanjkljaj še pred jesenjo dosegel raven, načrtovano do konca leta, so prednostne naloge novega finančnega ministra jasne. Dušan Mramor mora v red spraviti javne finance. Nič manj pereče pa niso druge naloge, ki se jih prav tako mora lotiti prvi finančnik v državi – med njimi tudi nadaljevanje bančne sanacije.

Kljub prenosom slabih terjatev na Družbo za upravljanje terjatev bank (DUTB) in lanske dokapitalizaciji je slovenski bančni sistem daleč od rešenega. V oči še vedno bodejo veliki deleži starih terjatev, ki jih imajo banke v sanaciji v svojem portfelju. Ob polletju je bilo teh v skupini NLB 26 odstotkov, v skupini NKBM pa 21 odstotkov. Slabe terjatve kot Dánoklejev meč visijo nad bankirji. Dodatne večje oslavitve in rezervacije bi bankam namreč lahko še precej pokvarile bilance, a po drugi strani imajo za precejšen del tega portfelja oblikovane

**Tveganja za
gospodarsko rast
v prihodnje so velika,
kar bo vplivalo tudi
na banke.**

oslavitve. Kakšne bodo bančne bilance videti ob koncu leta, bo bolj jasno po oktobrski objavi rezultatov vseevrskih stresnih testov in pregledov bančnih aktiv, v katere sta vključeni tudi največji slovenski banki. Večjih pretresov za nadkapitalizirani banki ni pričakovati. A pozor: lanska izkušnja kaže, da je globina bančne luknje predvsem posledica metodologije in vrednotenja, ki sta lahko izjemno neugodna.

Sanacija bančnega sistema mora v prihodnje potekati predvsem skozi sanacijo gospodarstva, je zapisano v koalicijski pogodbi. Na uspešnost bank bosta zagotovo vplivala poslovanje podjetij in splošna makroekonomska slika Slovenije. Ta se zdi ugodna: BDP je v prvem polletju zrasel za presenetljivo visokih 2,9 odstotka. Urad za makroekonomske analize in razvoj pa je prav včeraj občutno izboljšal svoje napovedi. Kljub temu so tveganja za gospodarsko rast v prihodnje velika. Bo izvoz lahko še vedno vlekel slovenski voz ob tem, ko so gospodarski motorji nekaterih naših pomembnih trgovinskih partneric v prostem teku, po drugi strani pa se zapira ruski trg? Črna prihodnost se napoveduje tudi drugemu vlečnemu konju – gradbeništvu. To letos zaradi črpanja evropskih sredstev iz iztekajoče se finančne perspektive še prispeva k rasti, toda gradbinci za prihodnje leto napovedujejo nov padec.

Izziv za novo vlado bo tudi upravljanje bank, torej izpit, na katerem so dosedanje politike padle. Največjima bankama so v kratkem času predčasno v slovo pomahali dva člana uprave in eri nadzornik. Za stabilnost in kontinuiteto bančnega dela je to slabo. Pri upravljanju bank bo najpomembnejša naloga vlade njihova prodaja. Temu je najbližje mariborska banka, ki bi lahko bila prodana še letos. Glede na zahteve Bruslja utegne slediti prodaja združenih Abanke in Banke Celje, še očitno bančnih transakcij pa bo opravljenih, preden bo lastnika zamenjala največja banka. Privatizacija NLB bo najbolj vroča – morda tudi med koalicijskimi partnerji.

Nejc Gole
o bankah

Mačehovski sklad

Zadeve se zdijo na prvi pogled pravzaprav zelo preproste, a kaže, da v realnosti niso takšne. Zakon o varstvu kupcev stanovanj namreč določa, da prodajalec (investitor) odgovarja kupcem za vse stvarne napake na stanovanjih, ki jim jih je prodal; tako tiste, katerih vzrok je projektantska napaka, kot tudi tiste, katerih vzrok je slaba izvedba. In pika.

A zgodbe ljudi kažejo, včeraj smo pisali o izkušnjah kupcev stanovanj Stanovanjskega sklada Republike Slovenije v Kopru, Novem Dragomlju in Tacnu, da je praksa popolnoma drugačna.

Zaradi napak na novogradnjah se v skupinskih tožbah, tako »racionalizirajo« stroške postopka (delijo si odvetniške stroške in stroške za izvedence), na sodiščih s skladom in njegovimi razvpitimi odvetniki »spopada« več sto Slovencev. Stanovanja so prevzeli že pred leti, a ker jim dogovorov o odpravi napak oziroma upoštevanja reklamacij ni uspelo doseči, so bili primorani sprožiti pravde.

V dolgotrajnem preigravanju s skladom, ki jim je prodal blago z napako, so nekateri, tako razlagajo, skoraj izgubili zdravje; s

**Državna ustanova,
ki je vredna zaupanja,
mora to pokazati
tudi s svojim
odnosom do kupcev.**

težavami so se morali toliko ukvarjati, da jim je zadeva močno načela živce. Sklad je neodziven, igra na karto zavlačevanja, ocenjujejo ogorčeni sogovorniki, in na to, da bodo prava neuki in pravnidajna

nevajeni ljudje na dolgi sodni poti omagali. In nekateri so menda od tožb zaradi zavlačevanja postopkov s pomočjo največjih odvetniških pisarn dejansko že odstopili.

Dolgotrajnost sodnih postopkov in dragi odvetniki so gotovo vzrok, da je število odškodninskih sporov v zadnjih štirih letih pri nas tudi sicer strmo oglavilo. V primerjavi s letom 2010 je na slovenskih sodiščih odprtih kar 53 odstotkov manj odškodninskih sporov, za triletni polkrat je tudi nižja skupna vrednost odprtih odškodninskih pravn.

Stanovanjski sklad je državna ustanova in pričakovati je, da je kot takšen vreden zaupanja. Ne gre namreč za nekega »levegga« investitorja, takšnih je bilo v času debelih krav veliko, ko je nepremičninski trg cvetel in ko so kupci pokupili vse, kar se je pojavilo na trgu, z gradnjami pa so se ukvarjali skoraj vsi, katerih vodilo je bil samo zaslužek, ne pa kakovostna gradnja za primerno ceno.

Državna ustanova, ki je vredna zaupanja, mora to pokazati tudi s svojim odnosom do kupcev. Ker ne gre za neko samo sebi namenjeno družbo, katere namen ni zagotavljanje službe določenemu številu državnih uradnikov, pač pa, kot sami pravijo varno, ugodno in prilagodljivo zagotavljanje stanovanj. Pričakovati je torej odprto igro in primeren odnos do kupcev, odzivnost na reklamacije in nenazadnje tudi v komuniciranju z javnostjo. V koliko sodnih sporov je sklad vpleten, sploh ni jasno, tudi v svojem letnem poročilu ne razkriva podrobnosti o tem, prav tako nismo našli podatka, koliko plačuje za izbrane odvetnike. V dokumentu je zapisano le, da kot tožena stranka nastopa v »več« sodnih sporih. Tudi dejstvo, da ima sklad morda težave z izvajalci, ki jih je najel za svoje gradbene projekte, v odnosu do kupcev, ki so za stanovanja pošteno in težko plačali, nima nobene vloge. In pika.

Suzana Kos
o travmah
kupcev stanovanj

Manjša izguba DUTB

Slaba banka lanskega leta le ni končala z 81,9-milijonsko izgubo, pač pa "samo" s 5,8-milijonsko

JURE STOJAN

Družba za upravljanje terjatev bank (DUTB) je v 2013 ustvarila štirinajstkrat manjši minus, kot je najprej kazalo. Čista izguba je tako znašala 5,8 milijona evrov, ne 81,9 milijona, kot je veljalo maja, v še nerevidiranem letnem poročilu. Glavni izvršni direktor DUTB **Torbjörn Mansson** ga je včeraj predstavil v prostorih parlamenta, in to kar dvakrat, zjutraj odboru državnega zbora za finance in monetarno politiko, popoldne pa še komisiji državnega sveta za gospodarstvo, obrt, turizem in finance.

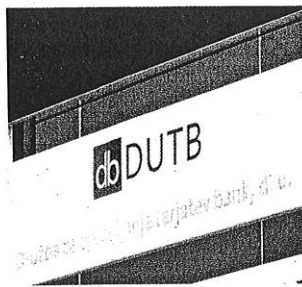
Kako je prišlo do tako velikega popravka poslovnih števil? Kriv je decembra sklenjen prenos slabih sredstev NLB in NKBM, je pojasnil Mansson. In to po ceni, ki jo je določila evropska komisija. Tako DUTB spomladi, ko je pripravljala letno poročilo za lansko leto, sploh ni imela dovolj informacij, da določi pravilno računovodsko vrednost naložb v svojih bilancah. Mednarodni standardi namreč zahtevajo vrednotenje po metodi poštene; torej tržne vrednosti.

Aprila je kazalo, da obstaja velika razlika med nakupno in pošteno vrednostjo in da je zato treba ustvari-

ti rezervacije. Koliko, so ocenili na podlagi internega pregleda dvajsetih največjih zadev. Tako so dali na stran 92,6 milijona evra, kar se je potem odrazilo pri prvi oceni čiste izgube, 81,9 milijona. Po novem pregledu pa se je pokazalo, da je bila izguba "le" 5,8-milijonska.

"Zunanji revizor ni mogel zaključiti revizijskega postopka, dokler ni bilo znanega več o metodologiji vrednotenja prenosnih cen," je še povedal Mansson. Ključno je bilo, da je Evropska komisija razkrila cenitev, ki jo je uporabljala pri odobravanju reševanj obeh bank. Čeprav so prenesene slabe terjatve imele nominalno vrednost 1,3 milijarde evrov (toliko so torej bila vredna ta posojila, ko so jih banke odobrile), je bila njihova tržna cena lanskega decembra 687 milijonov evrov.

Na Bruselj je torej državna pomoč razlik med prenosno ceno in tržno. Govori se seveda le o denarju, ki ga je država v obe največji banki dala prek slabe banke, v obliki preplačila za slabe terjatve (k temu je treba pršte: še višje izdatke za dokapitalizacijo bank). Državna pomoč DUTB je pri NLB znašala 130 milijonov evrov, pri NKBI pa 195 milijonov. Skupaj torej

(Robert Balen)

325 milijonov državne pomoči poleg kapitala, ki sta ga prejeli od države.

Treba je poudariti, da DUTB sredstev ni prevzela po ugodnih cenah, je dejal Mansson. "Nasprotno, izguba v višini 325 milijonov se je od bank prenesla na DUTB, še preden je ta sploh začela delo." Guverner Banke Slovenije **Boštjan Jazbec** pa je glede popravka računovodskih izkazov DUTB pojasnil, da gre verjetno za posledico časovnega zamika od takrat, ko je bil prenos terjatev izveden, do trenutka, ko je DUTB začela upravljanje teh terjatev. "Z vidika Banke Slovenije je pomembna zgolj vrednost v trenutku, ko je bila ocenjena zahteva po dodatni kapitalski okrepitvi bank." Na finančnem ministrstvu pa so dodali,

da sta vrednotenje in prenos terjatev potekala v skladu z zakonom. In da je bilo treba paziti, da ne bi zagrešili nedovoljene državne pomoči.

Sicer pa so na DUTB končali prenos terjatev iz NLB in NKBM. Zdaj se pripravljajo še na prevzem sredstev Banke Celje in Abanke. Zaradi vseh teh zamikov (zlasti se pozna večina lanskega leta, ko so čakali na pregled bank in dovoljenje Bruslja) na slabi banki dvomijo, da bodo lahko pravočasno zaključili delo do konca leta 2017, kot predvideva zakon. "Zato je bistvenega pomena, da se čas delovanja DUTB podaljša." Doslej je prodala že naložbe v vrednosti 65 milijonov evrov, predvsem z unovčevanjem zavarovanj.

Janšev odvetnik z novo zahtevo za Masleševo izločitev

Zadeva Patria Če je Matoz v zahtevi navedel nove razloge, se bo morala spet sestati občna seja vrhovnega sodišča

LJUBLJANA – »Dajmo umiriti žogico. Daleč od tega, da bi menil, da je v slovenskem pravosodju vse dobro. Toda pristal sem na tiskovni konferenci SDS, čeprav sem se odzval vabilu komisije za peticije, človekove pravice in enake možnosti.« Tako se je včeraj v »lokalici« zmotil **Goran Klemenčič**.

MAJDA VUKELIČ

Čim bolj se bliža seja senata, ki bo odločal v zahtevah za varstvo zakonitosti v zadevi Patria, ki je sklenjena za 30. september, toliko več je dogodkov, ki želijo pred sejo pustiti svoj pečat. Tako je odvetnik Janeza Janše Franci Matoz spet zahteval izločitev iz senata predsednika vr-

hovnega sodišča Branka Masleše, ki senatu, v katerem so še Vesna Žalik, Maja Tratnik, Marko Šorli in Damijan Florjančič, predseduje. Matoz je prepričan, da se je, odkar je znana sestava petčlanskega senata, Maslešev položaj spet spremenil in je o njem treba ponovno razsojati. Hkrati Matoz zahteva izločitev Tratnikove, in sicer iz istih razlogov, kot jih je sodnica pred časom sama zapisala v zahtevi za svojo odločitev. Takrat je po besedah Matoza poudarila, da zadevi ne more biti nepristranska, ker je bil njen mož namestnik takratnega republiškega sekretarja za pravosodje in je bil aktivno udeležen v postopkih, povezanih s prestajanjem zaporne kazni takrat obsojenega Janše v zadevi JB1Z.

Z vrhovnega sodišča so sporočili, da so zahtevo za izločitev obeh so-

dnikov prejeli, več o tem, kako bo to vplivalo na nadaljnji potek postopka, pa za zdaj ne morejo predvideti. Če bi se izkazalo, da Matozov predlog za Masleševo izločitev vsebuje nove razloge, se bo o tem morala ponovno izreči občna seja vrhovnega sodišča.

Ob obstrukciji koalicije in ZL pa je včeraj potekala tudi nujna seja komisije za peticije, ki je imela na dnevnem redu domnevne Masleševe kršitve človekovih pravic. Te naj bi bile razvidne iz vmesnega poročila nekdanjega ustavnega sodnika Lovra Šturma o kršitvah temeljnih človekovih pravic, ki so jih povzročili sodniki v obdobju 2004 do 2013, in članka, ki ga je objavil spletni portal *politika.si*. Masleša se seje ni udeležil, na očitke SDS je odgovarjal tiskovni predstavnik vrhovnega sodišča Gregor Strojnik.

Vladna fronta pred novim letom

Ministrska ekipa Mira Cerarja je postopoma začela upravljati državo, a za zdaj odprti vprašanja o rebalansu in pogajanjih z javnim sektorjem

ALEŠ KOCJAN

V nedeljo zvečer so se ministri sestali na neformalnem posvetu in še enkrat predstavili prioritete v posameznih resorjih, včeraj pa so se pri premierju Cerarju sestali še predsedniki vladnih delovnih teles. Toda ključna vprašanja ostajajo odprta. Za zdaj ni znano, ali bo že letos potreben rebalans letošnjega proračuna, še manj je jasno, kako se namerava minister za javno upravo **Boris Koprivnikar** lotiti pogajanj z javnimi uslužbenci, kar bo ključno za proračun prihodnjega leta, če vlada ne želi, da bi v proračunu za leto 2015 zazijala za 350 milijonov evrov velika luknja.

Finančni minister **Dušan Mramor** je v resnici za delo poprijel že pred dobrimi tremi tedni - toliko časa je trajala primopredaja poslov s predhodnikom **Urošem Čuferjem**. Julija je v državni blagajni presežek odhodkov nad prihodki znašal že več kot 90 odstotkov načrtovanega letnega primanjkljaja, toda tudi od dejanske porabe bo odvisna ocena, ali je potreben rebalans ali pa je morebiti brez njega mogoče pokriti manjkajočih 50 do 100 milijonov evrov. Nekaj odgovorov pred končno odločitvijo bo vladi ponudila tudi jesenska napoved gospodarskih gibanj, ko bo znano, kakšno gospodarsko rast si lahko v Sloveniji obetamo v prihajajočih mesecih.

Obrise rebalansa proračuna za prihodnje leto naj bi Mramor predstavil do 15. oktobra, toda ta trenutek še ni jasno, kako se namerava minister Koprivnikar pogajati s sindikati javnega sektorja. Veljavnost dogovorjenih varčevalnih ukrepov v javni upravi poteče zadnji dan v letu. Kmalu bo torej postalo jasno, ali je Cerar ravnal modro, ko je še pred volitvami trdil, da mora imeti nova vlada možnost natančnega vpogleda v javne finance in razmerja znotraj javnega sektorja - s temi predvolilnimi izjavami je namreč dosegel to, da prejšnji minister za javno upravo **Gregor Virant** ni podpisal sporazuma s sindikati javnega sektorja o varčevalnih ukrepih v prihodnjem letu. S tem bi v prihodnjem letu država skrčila porabo v javni upravi za 350 milijonov. Minister Koprivnikar je doslej povedal le, da je nenaklonjen zmanjševanju plač in zmanjševanja števila javnih uslužbencev. Po njegovem je rešitev v povečanju učinkovitosti, a konkretnih sprememb, ki so nujne, še ni predstavil. Časa pa ima le do novega leta.

Od trenutka, ko ni bil po Cerarjevi predvolilni intervenci podpisan sporazum z Virantom, so sindikati že zaostрили svoja pogajalska izhodišča; ne bodo privolili v zniževanja plač, zmanjšanje števila zaposlenih je sprejemljivo najmanj za odstotek, ob tem pa zahtevajo vsa napredovanja. V zadnji točki gre za rahljanje tistega, kar je izpogajala prejšnja vlada z Virantom. Tako Cerar kot Mramor sta v minulih dneh jasno sporočila, da fiskalna politika bo morala biti v prihodnjem letu restriktivna. Na relaciji Koprivnikar-Mramor-sindikati se torej obeta oster spopad še pred novim letom.

Kmalu bo jasno, ali je Miro Cerar ravnal modro, ko je še pred volitvami trdil, da mora imeti nova vlada možnost natančnega vpogleda v javne finance in razmerja znotraj javnega sektorja. (Tit Košir)

Izguba na plečih zaposlenih in dobaviteljev

UKC Ljubljana Zdravijo več bolnikov, kot jih plača ZZS – Otroška srca bosta operirala tudi zdravnik iz Prage

LJUBLJANA – »Ne bomo zapirali vrat bolnikom in ne bomo podajali čakalnih dob ne glede na finančno stanje.« To je poglavna obljuba po včerajšnji seji sveta UKC, kjer čakajo, da jih obišče nova ministrica za zdravje in jim pove, kako naprej.

MILENA ZUPANIČ

Skoraj deset milijonov evrov izgube ob polletju in 92 milijonov iz preteklih let škoduje UKC kot ustanovi, saj mora UKC plačevati za mudne obresti. Prav tako se izguba kopiči na plečih zaposlenih, na katere vse bolj pritiska in morajo delati vse več za vse manj plačila. UKC pa lahko dejansko ustavijo dobavitelji, če zaradi velikih dolgov, ki jih ima UKC do njih, ne bi več dostavljali materialov. Dotraja-

na je tudi oprema. V zadnjem času smo izpostavili renigen, zaradi katerega se lahko pomoč bolnikom s srčnim infarktom na urgentni kardiokirurgiji ustavi, je povedala predsednica sveta prof. dr. Saša Markovič. Izguba je nastala, ker javna zdravstvena blagajna (ZZS) zdravljenja 4600 bolnikov ni plačala.

Izhoda znotraj UKC ni, zato bo svet zavoda napisal pismo ministrici za zdravje Mariji Milojki Kolar. Celarc in jo povabil na naslednjo sejo sveta zavoda, ki bo predvidoma v zadnji tretjini oktobra. Predstaviti ji nameravajo potrebne kratkoročne in dolgoročne ukrepe. Od ministrice veliko pričakujejo. »Izgubo UKC je treba sanirati, zdravstvo v celoti pa dokapitalizirati. Če lahko banke, zakaj ne bi zdravstva, ki potrebuje zelo malo v pri- merjavi z izgubljenimi milijardi v bankah,« je dejala Markovičeva.

Otroška kardiokirurgija
Po neskončnih zapletih bosta odšel prihajala operirati novorojenčke s pritojenimi srčnimi napakami in nekoliko večje otroke poleg dveh zdravnikov iz Padove in Münchna še zdravnik iz Prage. Pogodba z njima je že sklenjena, zdaj pridobivata licenci za delo v Sloveniji. Prav tako bo šel v Prago na usposabljanje naš zdravnik Miha Weiss. Praga ima veliko uni- verzitno bolnišnico, kjer operirajo 500 novorojenčkov na leto in imajo dobre izide zdravljenja. Program v Münchnu, kamor voznijo nekatere dojenčke, teče prav tako dalje, je dejal v. d. direktorja UKC Simon Vrhunec.

Operacije raka na prostati

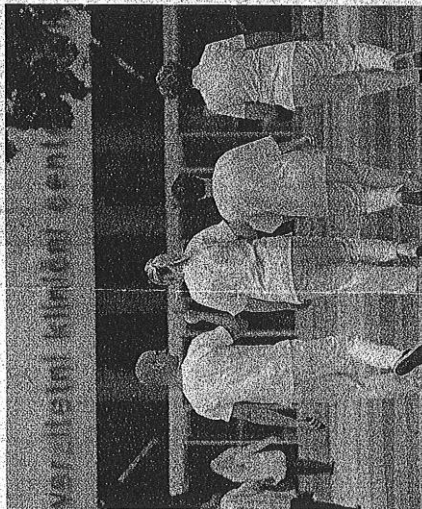
Nedopustno, dolge čakalne dobe za bolnike z rakom na prostati so po besedah Vrhunca z osmih mesecev skrajšali na tri mesece

oziroma, kot je povedal pristojni zdravnik, zdaj operirajo bolnike, ki so bili diagnosticirani aprila. Med poletjem so operirali 56 dodatnih bolnikov, tako da zdaj čaka na operacijo še sto bolnikov z rakom prostate. Zato so se podaljšale čakalne dobe drugih bolnikov, ki raka nimajo.

Gradnja urgence

Urgenca UKC deluje v najslabših pogojih v državi, kljub temu da se z njo gradijo se vse večje bolnišnice. V zvezi z njeno gradnjo se vse večje bolnišnice, kamor voznijo nekatere dojenčke, teče prav tako dalje, je dejal v. d. direktorja UKC Simon Vrhunec.

bo predvidoma v začetku 2015 in zaključek konec 2015. Ta faza je vredna 20 milijonov evrov, za celovito dokončanje z opremo vred pa bo potrebnih še okoli 60 milijonov evrov.

V ljubljanskem UKC obljubljajo, da ne bodo zapirali vrat bolnikom in tudi ne podaljševali čakalnih dob. Foto ALES ČERNIČ